दंगीशरण गाउँपालिका

गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय

दाङ, ५ नं. प्रदेश, नेपाल

पार्श्वचित्र

२०७४ असार

दुई शब्द

यस दंगीशरण गाउँपालिकाको केन्द्र साविक हेकुली गा.वि.स.को कार्यालय, साविकका गा.वि.स.हरू हेकुली, गोल्टाकुरी र श्रीगाउँ समावेश गरी मिति २०७३/११/२२ मा गाउँपालिका गठन गरिएपछि पहिलो प्रकाशित दस्तावेजको रूपमा आउन लागेको पार्श्वचित्र छोटो समयमै तयारी गर्न पाउँदा अत्यन्तै खुसी लागेको छ ।

राज्यको पुनर्संरचनाको सिलसिलामा स्थापित यस गाउँपालिकाको यथार्थ विद्यमान अवस्था झल्काउने पार्श्वचित्र तयारीले गाउँको विकासको वर्तमान अवस्थालाई चित्रित गरेको छ । यस्तो चित्रणले आगामी दिनमा हामीले तर्जुमा गर्नुपर्ने नीति तथा कार्यक्रमहरूलाई प्राथमिकीकरण गरी हामीलाई उपलब्ध सीमित श्रोत तथा साधनको अधिकतम सदुपयोग गरी गाउँ विकासलाई गति प्रदान गर्न अवश्य पनि सहयोग पुऱ्याउने आशा तथा विश्वास लिएको छु । यस अध्ययन प्रतिवेदनले प्रायः सबै क्षेत्र तथा वस्तुगत यथार्थलाई समेट्न प्रयास गरेको भएतापनि सीमित समय तथा स्रोत साधनको सीमाभित्र गरिएको अध्ययन आफैमा पूर्ण हुन सक्दैन । यसलाई समय सन्दर्भअनुसार परिष्कृत र परिमार्जित गर्ने दायित्व हाम्रो काँधमा आएको महशुस हामी सबैले गर्नु पर्ने हुन्छ ।

योजनावद्ध विकासको आधारको रूपमा रहने यो पार्श्वचित्र समयमै तयार गर्न लगाउने गाउँ कार्यपालिकाको सम्पूर्ण टिम, प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत तथा अन्य वडा तहमा महत्वपूर्ण जिम्मेवारी पुरा गर्ने कर्मचारी एवं निर्वाचित जनप्रतिनिधि लगायत तथ्याङ्क उपलब्ध गराउने सम्पूर्ण विषयगत कार्यालय, संघसंस्था तथा अन्य सबैमा गाउँपालिकाको तर्फबाट आभार प्रकट गर्न चाहन्छु । यसै गरी यो अध्ययन प्रतिवेदन समयमै सम्पन्न गर्ने इन्टेन्सिभ स्टडी एण्ड रिसर्च सेन्टर प्रा.लि. काठमाडौंलाई हार्दिक धन्यबाद दिन चाहन्छु ।

अन्तमा गाउँको विकासको आधार चित्र कोर्न यो प्रतिवेदन सहयोगी बनोस र दीर्घकालिन सोचका साथ अगाडि बढ्न हामी सबैलाई दिशा निर्देश प्राप्त होस् भन्ने सुभेच्छा प्रकट गर्दछु ।

अध्यक्ष

मेरो दुई शब्द

दिगो र योजनाबद्ध विकासलाई अगाडि बढाउनका लागि गाउँको समग्र तथ्याङ्क आवश्यक पर्दछ । यसै आवश्यकतालाई मध्य नजर गरी गाउँपालिकाको पार्श्वचित्र तयार गरिएको छ । जसमा गाउँपालिकाका विभिन्न विषय समावेश गरिएको श्रोत नक्साहरू, विषयगत कार्यालयहरूबाट सङ्कलन गरिएका तथ्यहरूमा आधारित भई उपलब्ध भएसम्मका कृषि, शिक्षा, स्वास्थ्य, यातायात, सञ्चार, वन, सिंचाई, खानेपानी, विद्युत आदिका तथ्याङ्क समावेश गरी गाउँ पार्श्वचित्र तयारी गरिएको छ ।

यस गाउँपालिकाको अध्ययन गर्न चाहने विद्यार्थी, अनुसन्धानकर्ता, योजना निर्माणकर्ता तथा गाउँपालिकावासीहरूलाई पार्श्वचित्रले सूचना प्रदान गर्न सहयोग पुग्ने छ भन्ने मैले आशा लिएको छु । पार्श्वचित्रमा उल्लेखित विवरणमा गाउँपालिकाको राजनैतिक तथा प्रशासनिक विवरण छुट्टिने नक्सा, भू-वर्गीकरण तथा भू-उपयोग नक्साका साथै राष्ट्रिय जनगणना २०६८ का विविध पक्षहरू समावेश गरिएको छ ।

अन्तमा प्रस्तुत पार्श्वचित्र तयारी गर्ने सिलसिलामा सूचना संकलन गर्न प्रत्यक्ष र परोक्षरूपमा सहयोग गर्नु हुने सम्पूर्ण विषयगत कार्यालय, संघ/संस्था, सामाजिक परिचालक, वडा सचिवहरू, गाउँ कार्यपालिकाका कर्मचारीहरू, प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत तथा शुरुदेखि तथ्याङ्क संकलन, प्रसोधन गरी पार्श्वचित्रलाई यो रुप दिनुहुने परामर्शदाता श्री इन्टेन्सिभ स्टडी एण्ड रिसर्च सेन्टर प्रा.लि. काठमाडौंलाई विशेष धन्यबाद दिन चाहन्छु ।

उपाध्यक्ष

मेरो भन्नु

कुनै पनि विकासको मार्ग तयार गर्ने योजनाको सही छनोट प्रभावकारी कार्यान्वयन, सरोकारवालाहरूको पूर्ण सन्तुष्टि सहितको उपयोग र निरन्तर अनुगमन एवं मूल्याङ्कन र दिगोपनाको लागि सही र वस्तुनिष्ट निर्णय लिन तथ्याङ्कको आवश्यकता पर्दछ । विगतबाट सिकेर वर्तमानको भोगाईका आधारमा भविष्यका लागि योजना तर्जुमा गर्नु वर्तमान पुनर्संरचित स्थानीय तहको पहिलो आवश्यकता हो भन्नेमा दुईमत हुन सक्दैन ।

वस्तुनिष्ठता र आवश्यकताको कसीमा योजनाहरू तथा कार्ययोजनाहरू अगाडि बढाउन नसकिएकमा जनताले स्थानीय तहबाट राखेका अपेक्षा पुरा हुन सक्दैनन् । यसैकारण वर्तमानको हाम्रो धरातलीय, सामाजिक, साँस्कृतिक तथा आर्थिक अवस्थाको पहिचान गरी भविष्यका आवश्यकता आँकलन गर्ने उद्देश्यका साथ यो अध्ययन प्रतिवेदन (पार्श्वचित्र) सीमित समय तथा स्रोत र सीमाभित्र रही तयार गरिएको हो । पार्श्वचित्रलाई सामान्य रुपमा अध्ययन गर्ने जो कोहीले पनि यो गाउँको बहुआयामिकता सहितको वर्तमान अवस्था सहजै आँकलन गर्न सक्ने देखिन्छ । यो पार्श्वचित्रलाई एकातिर गाउँको सम्पूर्ण चिनारीको रूपमा हेर्न सकिन्छ भने अर्कोतर्फ हाम्रा सम्भावना र चुनौतिहरूलाई अवगत गर्न सकिन्छ ।

पार्श्वचित्र तयारीको क्रममा आफ्नो महत्वपूर्ण समय प्रदान गर्ने गाउँपालिका अध्यक्ष, गाउँपालिका उपाध्यक्ष, विषयगत कार्यालयका प्रमुख लगायत सम्पूर्ण कर्मचारी, वडाध्यक्षज्यूहरू, वडा सचिव साथीहरू, सामाजिक परिचालकहरू विविभन्न संघ/संस्थाका प्रमुख तथा अन्य कर्मचारीहरू तथा पार्श्वचित्रलाई यो रुप दिन सहयोग पुऱ्याउनु हुने परामर्शदाता श्री इन्टेन्सिभ स्टडी एण्ड रिसर्च सेन्टर प्रा.लि. काठमाडौँ लाई हार्दिक आभार व्यक्त गर्दछु ।
अन्तमा, यो पार्श्वचित्र आफ्नो उद्देश्य प्राप्तिमा सफल रहोस् भन्ने सुभेच्छा व्यक्त गर्दछु ।

दलबहादुर बस्नेत
प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत

विषय सूची

खण्ड १ : भूमिका १

१.१ पृष्ठभूमि १

१.२ गाउँ पार्श्वचित्र तयारीको उद्देश्यहरू १

१.३ अध्ययनको महत्व २

१.४ अध्ययनको औचित्य २

१.५ अध्ययन विधि २

१.६ अध्ययनका सीमाहरू ३

खण्ड २ : दंगीशरण गाउपालिकाको परिचय ५

२.१ संक्षिप्त परिचय ५

२.२ भौगोलिक अवस्थिति १२

२.३ राजनैतिक तथा प्रशासनिक केन्द्र १५

२.४ भूक्षेत्र (टोपोग्राफी) १६

२.४.१ माटोको बनावट र उर्वराशक्ति १६

२.४.२ भू-आकृति तथा माटोको बनोट १६

२.५ भू-क्षेत्रको बर्गीकरण १८

२.६ हावापानी २१

२.७ गाउँपालिकामा रहेका सम्भाव्यता र अवसरहरु २३

२.८ गाउँपालिकाको समस्या, चुनौती, अवसर र सम्भावनाहरु २५

२.९ गाउँपालिकाको अन्तर नगरपालिका/गाउँपालिका सम्बन्ध २५

२.१० सिमसार क्षेत्र २७

२.११ नदि तथा ताल तलैयाहरू २७

२.१२ धार्मिक, प्राकृतिक तथा पर्यटकीय महत्वका स्थलहरू ३०

२.१३ मुख्य चाडपर्वहरू ३३

२.१४ सँस्कृति, कला, भाषा र साहित्य ३३

खण्ड ३ : जनसाङ्ख्यिक विवरण ३७

३.१ जनसंख्याको विवरण ३७
३.२ वडाअनुसार क्षेत्रफल, जनसंख्या तथा घरधुरी विवरण ४०
३.३ १० वर्ष वा सोभन्दा माथिका व्यक्तिहरूको बैवाहिक स्थितिको विवरण ४०
३.४ पहिलो विवाह गर्दाको उमेरको विवरण ४०
३.५ उमेर समूहअनुसार जनसख्याको विवरण ४०
३.६ जातजाती समूहअनुसार जनसंख्याको विवरण ५१
३.७ मातृभाषा अनुसार जनसंख्याको विवरण ५३
३.८ धर्मअनुसार जनसंख्याको विवरण ५६
३.९ परिवारले प्रयोग गरेको घरको स्वामित्वको विवरण ५८
३.१० महिलाका नाममा भएको घरको स्वामित्वको विवरण ५९
३.११ जमिनमा महिलाको स्वामित्वको विवरण ६०
३.१२ अनुपस्थित घरधुरी र जनसंख्याको विवरण ६२
३.१३ बाहिरी गारोको आधारमा घरको बनोटको विवरण ६३
३.१४ छानाको आधारमा घरको बनोटको विवरण ६४
३.१५ जगको आधारमा घरको बनोटको विवरण ६६
३.१६ बसाई सराईको अवस्था ६७
३.१७ व्यक्तिगत घटना दर्ताको बार्षिक विवरण ७०
खण्ड ४ : भू-उपयोग ७२
४.१ गाउँपालिकाको भू-उपयोगको विवरण ७२
४.२ क्रमिक विकास भैरहेको बस्तीहरूको वर्तमान स्वरुप ७५
४.३ बस्ती विकासमा देखिएका चुनौतीहरू ७७
४.४ भू-क्षय सम्भावित क्षेत्र ७७
४.५ गाउँपालिकामा हुन सक्ने संभावित प्रकोपको विवरण ७९
खण्ड ५ : आर्थिक क्षेत्र तथा रोजगार स्थिति ८२
५.१ गाउँपालिका अर्थतन्त्रको संरचनात्मक स्वरुप ८२
५.२ आर्थिकरूपले सक्रिय जनसंख्याको अवस्था ८२
५.३ आश्रित जनसंख्याको विवरण ८३
५.४ कृषि ८३

५.४.१ कृषि बालीमा लाग्ने रोग ८५
५.४.२ बाली पात्रो ८६
५.४.३ कृषि बजारीकरण ८७
५.४.४ जग्गाको उर्वराशक्ति ८८
५.४.५ कृषि सहकारी संस्थाहरूको विवरण ८८
५.५ सिंचाइ ८९
५.६ पशुपालन ९१
५.६.१ पशु नश्ल ९२
५.६.२ पशुपंक्षीमा लाग्ने रोगहरू ९२
५.६.३ गाउँपालिकामा दुग्ध बजारीकरण ९४
५.७ व्यापार तथा उद्योगको विवरण ९४
५.८ थोक तथा खुद्रा व्यापार ९५
५.८.१ निकासी पैठारी स्थिति ९५
५.८.२ ढुवानी तथा भण्डार व्यवस्था ९६
५.८.३ स्थानीय उत्पादनहरूले बाह्य उत्पादनसँग गर्नु परिरहेको प्रतिस्पर्धा ९६
५.८.४ स्थानीय कच्चा पदार्थको उपलब्धता र उपयोगको स्थिति ९७
५.८.५ प्रमुख स्थानीय उत्पादनको बजारीकरण ९७
५.९ अन्य आर्थिक विकासका सम्भावनाहरू ९७
५.१० गाउँपालिकाको अर्थतन्त्रको विशिष्टिकरण १००
५.११ बैंकको विवरण १००
५.१२ सहकारी संस्थाको विवरण १००
५.१३ संघ संस्था तथा विभिन्न समुहहरू १०२
५.१४ सामुदायिक भवनहरूको विवरण १०२
५.१५ गाउँपालिकामा सञ्चालनमा रहेका प्रमुख कार्यक्रमहरू १०३
५.१६ सरकारी कार्यालयहरूको विवरण १०३
खण्ड ६ : भौतिक तथा सार्वजनिक पूर्वाधार १०५
६.१ यातायात १०५
६.१.१. विद्यमान सडक सञ्जाल : १०७

६.१.२. यातायात सेवा १०७
६.१.३ गाउँपालिका कार्यालय देखि प्रत्येक वडा केन्द्रसम्मको दुरी १०८
६.२ संचार १०९
६.२.१ गाउँपालिकामा सेवा प्रदान गरेका एफ.एम. रेडियोहरू १०९
६.२.२ टेलिफोन/मोबाइल ११०
६.२.३ हुलाक सेवा ११०
६.२.४ पत्रपत्रिका ११०
६.३ विद्युत १११
६.३.१ बत्ती बाल्न प्रयोग गरिने इन्धनको विवरण १११
६.३.२ खाना पकाउन प्रयोग गरिने इन्धनको विवरण ११२
खण्ड ७ : सामाजिक पूर्वाधार तथा सेवा ११५
७.१ शिक्षा ११५
७.२ साक्षरता स्थिति ११७
७.२.१ शैक्षिक जनशक्तिको विवरण ११८
७.२.२ विषयगत शैक्षिक जनशक्तिको विवरण १२०
७.२.३ उमेर समूहअनुसारको जनसंख्या र विद्यालय गइरहेको जनसंख्या विवरण १२१
७.२.४ गाउँपालिकामा रहेका शिक्षण संस्थाहरूको विवरण १२२
७.२.५ शैक्षिक क्षेत्रमा देखिएका समस्याहरू १२४
७.२.६ जनचेतनामुलक तालिम विवरण १२६
७.३ स्वास्थ्य १२६
७.३.१ महिला स्वास्थ्य स्वयंसेविकाहरू (Female Community Health Volunteers) १२८
७.३.२ गाउँघर क्लिनीक र नियमित खोप १२८
७.३.३ एच. आई. भी./एडसको अवस्था १२८
७.३.४ सुरक्षित मातृत्वको अवस्थाको विवरण १२९

७.३.५ खोपको विवरण १३०

७.३.६ बाल्यकालमा हुने रोगका जोखिम १३१

७.३.७ शिशु तथा ५ वर्ष मुनिको बाल मृत्युदर १३२

७.३.८ बालपोषण सम्वन्धी विवरण १३२

७.४ खेलकुद तथा मनोरञ्जन १३३

७.५ नागरिक सुरक्षा सेवा १३४

७.५.१ सामाजिक सुरक्षा १३४

७.५.२ बृद्धबृद्धाहरूको अवस्था १३५

७.५.३ शान्ति सुरक्षा १३६

७.६ महिला तथा बालबालिका १३८

७.६.१ महिला सम्बन्धी विवरण १३८

७.६.२ बालश्रमको अवस्था १४१

७.६.३ बालक्लब तथा बाल सञ्जाल १४३

७.७ अपाङ्गताको विवरण १४५

७.८ खानेपानी तथा सरसफाई १४७

७.८.१ परिवारले प्रयोग गर्ने पिउने पानीको मुख्य श्रोतको विवरण १४७

७.८.२ शौचालयको विवरण १४८

७.८.३ वडागत शौचालयको संख्याको विवरण १४९

७.९ फोहोर मैला व्यवस्थापन १५०

खण्ड ८ : वन तथा वातावरण १५२

८.१ प्राकृतिक वन तथा वनस्पती १५२

८.२ जैविक विविधता सम्वन्धी विवरण १५३

८.३ लघु वन पैदावार १५५

८.४ गाउँपालिकामा पाईने वन्यजन्तु १५५

८.५ वनजंगल १५७

८.५.१ सामुदायिक वन १५८

८.५.२ धार्मिक वन १६०

८.५.३ सरकारद्वारा व्यवस्थित वन १६०

८.५.४ निजी वन १६१

८.६ निजी आवादीमा रहेका रुख विरुवाहरूको अवस्था १६१

८.७ वनपैदावारको माग र आपूर्ति १६१

८.८ जडिबुटी सम्बन्धी विवरण १६२

८.९ वन पैदावारमा आधारित उद्योगहरूको विवरण १६२

८.१० वन संरक्षणका लागि चाल्नु पर्ने कदम १६२

खण्ड ९ : विकास सूचका र गरिबीको स्थिति १६४

९.१ मानव विकास सूचकको विवरण (HDI) १६४

९.२ मानव गरीबी सूचकाङ्क १६५

९.३ मानव विकास र गरीबी १६६

९.४ गरिबी न्यूनीकरण १६६

९.५ समग्र विकास स्थिति १६६

तालिका नं. १ : गाउँपालिकाको विवरण ७
तालिका नं. २: दंगीशरण गाँउपालिकामा रहेका गाँउ/वस्तीहरूको विवरण ७
तालिका नं. ३ : गाउँपालिकामा रहेका स्थानिय राजनितिक दलहरूको विवरण १५
तालिका नं. ४ : दंगीशरण गाउँपालिकाको तापक्रम र वर्षाको विवरण (सन् २०१२ र २०१३) २१
तालिका नं. ५ : गाउँपालिकामा रहेको जलाधारहरुको विवरण २८
तालिका नं. ६ : जनसंख्याको विवरण ३९
तालिका नं. ७ : वडाअनुसार क्षेत्रफल, जनसंख्या तथा घरधुरी विवरण ४२
तालिका नं. ८ : १० वर्ष वा सोभन्दा माथिका व्यक्तिहरूको बैवाहिक स्थितिको विवरण ४७
तालिका नं. ९ : पहिलो विवाह गर्दाको उमेरको विवरण ४८
तालिका नं. १० : उमेर समूहअनुसार जनसंख्याको विवरण ५०
तालिका नं. ११ : दंगीशरण गाँउपालिकाको जातजाती अनुसारको जनसंख्या विवरण ५२
तालिका नं. १२ : मातृभाषा अनुसार जनसंख्याको विवरण ५३
तालिका नं. १३ : धर्मअनुसार जनसंख्याको विवरण ५६
तालिका नं. १४ : परिवारले प्रयोग गरेको घरको स्वामित्वको विवरण ५८
तालिका नं. १५ : महिलाका नाममा भएको घरको स्वामित्वको विवरण ५९
तालिका नं. १६ : जमिनमा महिलाको स्वामित्वको विवरण ६०
तालिका नं. १७ : अनुपस्थित घरधुरी र जनसंख्याको विवरण ६२
तालिका नं. १८ : बाहिरी गारोका आधारमा घरको बनोटको विवरण ६३
तालिका नं. १९ : छानाको आधारमा घरको बनोटको विवरण ६४
तालिका नं. २० : जगको आधारमा घरको बनोटको विवरण ६६
तालिका नं. २१ : व्यक्तिगत घटना दर्ताको बार्षिक विवरण ७०
तालिका नं. २२ : भू-उपयोग विश्लेषण ७४
तालिका नं. २३ : गाउँपालिकामा हुन सक्ने भु-क्षयको संम्भाव्यता सम्बन्धी विवरण ७८
तालिका नं. २४ : गाउँपालिकामा बाढी पहिरो तथा महामारीको जोखिम सम्बन्धी विवरण ७९
तालिका नं. २५ : गाउँपालिकामा हुन सक्ने संभावित प्रकोपको विवरण ८०
तालिका नं. २६ : आर्थिकरूपले सक्रिय जनसंख्याको अवस्था ८२

तालिका नं. २७ : आश्रित जनसंख्याको विवरण ८३
तालिका नं. २८ : विभिन्न बालीमा लाग्ने रोग विवरण ८६
तालिका नं. २९ : बाली पात्रो ८६
तालिका नं. ३० : गाउँपीलकाको बजार विवरण ८७
तालिका नं. ३१ : कृषि सहकारी संस्थाहरूको विवरण ८८
तालिका नं. ३२ : दंगीशरण गाउँपालिकामा सम्पन्न भएका सिँचाई योजनाको विवरण ९०
तालिका नं. ३३ : पशु सेवा केन्द्रहरू ९१
तालिका नं. ३४ : पशुपन्छीमा देखिएको रोगको विवरण ९३
तालिका नं. ३५ : सहकारी संस्थाको नामावली १०१
तालिका नं. ३६ : सहकारी संस्थाको विवरण १०१
तालिका नं. ३७ : संघ संस्थाहरूको विवरण १०२
तालिका नं. ३८ : सामुदायिक भवनहरूको विवरण १०२
तालिका नं. ३९ : गाउँपालिकाका भवनहरू १०३
तालिका नं. ४० : आयोजनाको विवरण १०३
तालिका नं. ४१ : सरकारी कार्यालयहरूको विवरण १०४
तालिका नं. ४२ : गाउँपालिकाको सडक सञ्जाल १०७
तालिका नं. ४३ : गाउँपालिकामा यातायात सेवाको विवरण १०८
तालिका नं. ४४ : गाउँपालिका कार्यालय सम्मको दुरी विवरण १०८
तालिका नं. ४५ : एफ.एम. रेडियो विवरण १०९
तालिका नं. ४६ : पत्रपत्रिकाको विवरण १११
तालिका नं. ४७ : बत्ती बाल्न प्रयोग गरिने श्रोत १११
तालिका नं. ४८ : खाना पकाउन प्रयोग गरिने इन्धनको विवरण ११२
तालिका नं. ४९ : यस गाउँपालिकामा रहेका विद्यालयको विवरण ११५
तालिका नं. ५० : यस गाउँपालिकामा रहेका उच्च मा.वि.को विवरण ११६
तालिका नं. ५१ : संस्थागत शिक्षण संस्थाहरूको विवरण ११६
तालिका नं. ५२ : साक्षरता दर ११७
तालिका नं. ५३ : शैक्षिक जनशक्तिको विवरण ११८
तालिका नं. ५४ : विषयगत शैक्षिक जनशक्तिको विवरण १२०

तालिका नं. ५५ : तालिम प्राप्त गर्नेहरूको विवरण १२६
तालिका नं. ५६ : गाउँपालिकामा रहेका स्वास्थ्य संस्थाहरूको विवरण १२७
तालिका नं. ५७ : दाङ जिल्लाको एच.आइ.भी. एडस संक्रमण सम्बन्धि विवरण १२९
तालिका नं. ५८ : सुरक्षित मातृत्व कार्यक्रमको विवरण १३०
तालिका नं. ५९ : खोपको विवरण १३१
तालिका नं. ६० : पोषणको विवरण १३३
तालिका नं. ६१ : खेल मैदान तथा सार्वजनिक स्थानको विवरण १३४
तालिका नं. ६२ : सामाजिक सुरक्षाको विवरण (२०७३) १३५
तालिका नं. ६३ : सामाजिक सुरक्षा भत्ता विवरण १३६
तालिका नं. ६४ : दाङ जिल्ला पारालिगल कमिटीद्वारा गरेका विवाद तथा मुद्दा सम्बधी विवरण १३६
तालिका नं. ६५ : लैगिक हिंसा सम्बन्धी विवरण(आ.व. २०७३/०७४ को वैशाख मसान्त सम्मको) १३७
तालिका नं. ६६ : महिला विकास कार्यालय बाट बनाईएका महिला समुहहरूको विवरण १४०
तालिका नं. ६७ : बालविकास केन्द्रको विवरण १४४
तालिका नं. ६८ : बाल सञ्जालको अवस्था १४४
तालिका नं. ६९ : गाउँपालिकामा रहेका बालक्लवको विवरण १४५
तालिका नं. ७० : अपाङ्गताको विवरण १४६
तालिका नं. ७१ : परिवारले प्रयोग गर्ने पानीको मुख्य श्रोत १४७
तालिका नं. ७२ : शौचालयको प्रकार १४८
तालिका नं. ७३ : वडागत शौचालय संख्याको विवरण १४९
तालिका नं. ७४ : वनको विवरण १५७
तालिका नं. ७५ : सामुदायिक वन व्यवस्थापनको विवरण १६०
तालिका नं. ७६ : मानव विकास सूचकको विवरण (HDI) १६४
तालिका नं. ७७ : गरीबीको दरको विवरण १६६

नक्सा सूची

नक्सा नं. १	: दंगीशरण गाउँपालिकाको समग्र वस्तुस्थिती	६
नक्सा नं. २	: दंगीशरण गाउँपालिकाको वडा विभाजन	१०
नक्सा नं. ३	: दंगीशरण गाउँपालिकामा समावेश भएका साविकका गा.वि.स.	११
नक्सा नं. ४	: दंगीशरण गाउँपालिकाको उचाई वितरण	१४
नक्सा नं. ५	: दंगीशरण गाउँपालिकाको भिरालोपन	१९
नक्सा नं. ६	: दंगीशरण गाउँपालिकामा रहेका नदी संजाल	२९
नक्सा नं. ७	: दंगीशरण गाउँपालिकामा रहेका धार्मिक तथा पर्यटकीय स्थलहरु	३२
नक्सा नं. ८	: दंगीशरण गाउँपालिकाको जनसंख्या	३८
नक्सा नं. ९	: दंगीशरण गाउँपालिकाको वडाअनुसार क्षेत्रफल	४१
नक्सा नं. १०	: दंगीशरण गाउँपालिकाको वडाअनुसार जनसंख्या	४४
नक्सा नं. ११	: दंगीशरण गाउँपालिकाको वडाअनुसार घरधुरी	४५
नक्सा नं. १२	: दंगीशरण गाउँपालिकाको लिङ्गगत जनसंख्या	४६
नक्सा नं. १३	: दंगीशरण गाउँपालिकाको बसोबास क्षेत्र	६९
नक्सा नं. १४	: दंगीशरण गाउँपालिकाको भू-आवरण	७३
नक्सा नं. १५	: दंगीशरण गाउँपालिकाको सडक सञ्जाल	१०६

खण्ड १ : भूमिका

१.१ पृष्ठभूमि

वैज्ञानिक योजना पद्धतिका लागि विश्वसनीय तथा भरपर्दो तथ्याङ्कीय आधार नैमहत्वपूर्ण हुन्छ । तुलनात्मक अध्ययन, अनुसन्धान, विश्लेषण, विवेचना गर्न सम्भावनाहरूको खोजी गर्न सही तथ्याङ्कले महत्वपूर्ण भूमिका खेल्ने हुनाले गाउँपालिकामा रहेका विषयगत कार्यालयहरू तथा अन्य संघसंस्थाहरूको तथ्यगत स्थिति झल्कने गरी उपलब्ध भएसम्मका सूचनाहरूलाई व्यवस्थित ढंगले सङ्कलन गरी यो गाउँ पार्श्वचित्र तयार गरिएको छ ।

कुनै पनि स्थानीय तह (नगरपालिका/गाउँपालिका) ले आफ्नो क्षेत्रको विकासको लागि भरपर्दो तथ्याङ्कीय आधार तयार गर्नुपर्ने प्रावधान रहेको छ । चौधौं योजना (२०७३/७४-२०७५/७६) ले पनि गाउँपालिकाहरूको तथ्याङ्कीय आधार तयार गर्ने कार्यलाई नीतिगत प्राथमिकता दिएको र संघिय मामिला तथा स्थानिय विकास मन्त्रालयको (सचिवस्तर) निर्णयले पनि विकास योजना सम्बोधनका लागि गाउँपालिकाहरूले भौगोलिक सूचना केन्द्र स्थापना र मानव स्रोत विकास योजना तर्जुमा गर्नुपर्ने थप दायित्व उल्लेख गरेको छ । यसै प्रयोजनको लागि गाउँपालिकाको वस्तुस्थिति झल्कने गरी गाउँ पार्श्वचित्र (Rural Municipality Profile) तयार गरिएको हो ।

१.२ गाउँ पार्श्वचित्र तयारीको उद्देश्यहरू

गाउँपालिका पार्श्वचित्र मूलतः दंगीशरण गाउँपालिकाको आगामी नीति तथा कार्यक्रम, योजना तर्जुमा गर्नका लागि तथ्याङ्कीय आधार सृजना गर्ने सन्दर्भमा तयार गरिएको हो । यसले योजना तथा कार्यक्रमको निर्माण कार्यान्वयन, अनुगमन, मूल्याङ्कन जस्ता कुराको लेखाजोखा गर्न मद्दत गर्नेछ ।

क) गाउँपालिकाभित्र रहेका सेवा सुविधाहरूको बारेमा जानकारी गराउने ।
ख) गाउँपालिका क्षेत्रभित्रको सम्भावना र समस्याहरूको अवगत गराउने ।
ग) गाउँपालिकाको जनसांख्यिक तथा विकासात्मक वस्तुस्थितिको बारेमा जानकारी गराउनु ।
घ) गाउँपालिका भित्र बसोवास गर्ने मानिसहरूको आर्थिक, सामाजिक, धार्मिक, शैक्षिक, तथा पेशागत स्थितिको बारेमा जानकारी गराउने ।
ङ) गाउँपालिका क्षेत्रभित्र रहेका प्राकृतिक स्रोत साधन तथा सीपको पहिचान गरी समष्टिगत विवरण प्रस्तुत गर्ने ।

च) गाउँपालिकाको वास्तविक र वस्तुगत सूचना संकलन तथा व्यवस्थापनमा सहयोग गर्ने ।

छ) गाउँपालिका क्षेत्रको तथ्याङ्कको आधारमा जिल्ला तथा राष्ट्रिय स्तर सम्म सूचनाको उपलब्धता गराई व्यवस्थापनमा सहयोग गर्ने ।

ज) गाउँपालिका स्तरमा सञ्चालित कार्यक्रमको पृष्ठपोषण (Feedback) प्रदान गरी आगामी कार्यक्रमको लागि मार्गनिर्देश गर्ने ।

झ) गाउँपालिकाको भावि योजना तथा कार्यक्रम र नीति निर्माणको कामलाई आधार प्रदान गर्ने ।

ञ) स्थानीय आवश्यकता र स्रोत साधनको विनियोजनको अवस्थाको जानकारी गराउने ।

१.३ अध्ययनको महत्व

नेपाल सरकार सङ्घिय मामिला तथा स्थानिय विकास मन्त्रालयले तयार गरेको नमुना बमोजिम गाउँपालिकाको भावी योजना तथा कार्यक्रम र निति निर्माणको कामलाई आधार प्रदान गर्ने उद्देश्यका साथ तयार गरिएको पार्श्वचित्रले तुलनात्मक मुल्याङ्कनका लागि त्यस ठाउँको वस्तुस्थिति सम्बन्धी जानकारी स्पष्ट हुनु जरुरी छ । विभिन्न स्थानको आवश्यकतामा आधारित विकासका कार्यक्रम तथा रणनैतिक योजना तर्जुमा गर्नका लागि यस अध्ययनले दंगीशरण गाउँ कार्यपालिकालाई सहयोग गर्नुका साथै समानुपातिक विकासमा अन्य सरोकारवालाहरूलाई समेत यस क्षेत्रको तथ्यपरक जानकारी प्रदान गर्दछ । यसका अलावा गाउँ पार्श्वचित्रको यो अध्ययन सम्बन्धित क्षेत्रका संघ संस्था एवं अनुसन्धानकर्ता, योजनाकार, शिक्षाकर्मी, समाजसेवी लगायत सरोकारवालाहरूलाई उपयोगी हुने भएकोले यस अध्ययनको महत्व रहेको विषय प्रस्ट हुन्छ ।

१.४ अध्ययनको औचित्य

स्थानीय आवश्यकता तथा सहभागितामा आधारित विकासात्मक कार्यक्रमलाई प्रोत्साहन गर्न नेपाल सरकारले स्थानीय निकाय अन्तर्गत गाउँ कार्यपालिकाहरूलाई दिँदै आएको अनुदानहरूमा क्रमश बृद्धि गर्दै लगेको देखिन्छ । विकास खर्च थप गर्नुका साथै नेपाल सरकारले गाउँपालिकाहरूको न्यूनतम शर्त मापनका सूचकहरू पनि निर्धारण गरेको छ । ती सूचकहरू मध्ये हरेक गाउँ कार्यपालिकाले आ-आफ्नो क्षेत्रको वस्तुगत विवरणमा आधारित Rural Municipality Profile तयार गर्नु एक हो । भौतिक विकासका दृष्टिले कमजोर स्थिति रहेको नेपालको सन्दर्भमा यस प्रकारको कार्यले विशेष महत्व राख्ने हुँदा नविन रहेता पनि यसले वर्तमानको यथार्थलाई विश्लेषण गरी सोको

आधारमा गाउँपालिकाको उपलब्ध श्रोत साधनको व्यवस्थापन र उचित कार्यक्रमहरूको तर्जुमा, कार्यन्वयन एवं अनुगमन मुल्यांकनका निम्ती मार्गदर्शकको काम गर्ने हुनाले यो अध्ययनको औचित्य रहन्छ ।

१.५ अध्ययन विधि

यस गाउँपालिकाको पार्श्वचित्र तयारी गर्दा प्रयोग गरिएका विधीहरु निम्नानुसार छन् ।

- ✓ यसमा विषयगत कार्यालय तथा विभिन्न संघ संस्थाहरुबाट उपलब्ध तथ्यांकहरु समावेश गरिएको छ ।
- ✓ राष्ट्रिय जनगणना, विभिन्न सर्वेक्षण आदिका नतिजाहरु समावेश गरीएको छ ।
- ✓ यस अध्ययनको प्रतिवेदनमा तथ्याङ्कको विश्लेषणका क्रममा विभिन्न तालिकाहरु, चित्रहरु तथा नक्साको प्रयोग गरी बर्णनात्मक तथा तुलनात्मक रुपमा विश्लेषण गरीएको छ ।

पार्श्वचित्र तयार गर्ने कार्य प्राथमिक(Primary)तथा द्वित्तीय(Secondary) सूचना संकलन गरिएको छ । भू-उपयोग, सडकहरू र सोको गुणस्तर तथा वातावरणीय समस्याहरू जस्ता प्राथमिक तथ्याङ्कहरू, डिजिटल तथ्याङ्क(GIS data), स्थलस्वरुप नक्शा, हवाई नक्शा, नापी नक्शा, स्थलगत निरीक्षण तथा अन्तरर्वाता गरी संकलन गरिएको छ । वडा तहका समस्याहरू र खाँचोहरू वडाबासीहरू बीच सहभागितामूलक छरितो मूल्याङ्कन पद्दति (Participatory Rapid Appraisal) अपनाई जानकारी लिइएको छ । यसका साथै गाउँपालिकाको स्थिति विभिन्न सरकारी एवं गैरसरकारी निकायहरूका पदाधिकारीहरू, वुद्धिजिवीहरू उपलब्ध प्रतिष्ठित व्यक्तित्वहरूसंग छलफल एवं अर्न्तवार्ता गरी गाउँपालिकाका प्रमुख समस्या एवं विकासका सम्भावनाहरू माथि जानकारी लिईएको छ । गाउँपालिकाका समग्र तथ्याङ्कहरू जस्तै भौतिक, वातावरणीय, सामाजिक, आर्थिक, वित्तीय एवं संस्थागत तथ्याङ्कहरू गाउँपालिका कार्यालय लगायत गाउँपालिका स्थित सरकारी एवं गैरसरकारी कार्यालयहरूको रेकर्डबाट र केही तथ्याङ्क विभाग तथा अन्य निकायहरूबाट प्रकाशित प्रतिवेदन एवं पुस्तकहरू अध्ययन गरी संकलन गरिएको छ ।

१.६ अध्ययनका सीमाहरू

राष्ट्रिय योजना आयोग र संघीय मामिला तथा स्थानीय विकास मन्त्रालयले निर्धारण गरेबमोजिम गाउँ पार्श्वचित्र तयार गर्दा प्रयोग गरिएका तथ्यांकहरूको स्रोत र आधार वर्ष खुलाईएको छ ।

गाउँपालिकाका विभिन्न सरकारी तथा गैरसरकारी कार्यालय, अन्य संघसंस्थाले उपलब्ध गराएका तथ्याङ्क, केन्द्रीय तथ्याङ्क विभाग, विभिन्न मन्त्रालय, विभागहरू, सम्बन्धीत गाउँ कार्यपालिका आदि स्रोतहरूबाट उपलब्ध तथ्याकको आधारमा यो वस्तुगत विवरण तयार गरिएको छ । पार्श्वचित्रको अवधारणा अनुसार यसले दंगीशरण गाउँपालिकाको सम्पूर्ण पक्षको यथार्थ जानकारी सरल एवं स्पष्ट रुपमा दिन्छ । अध्ययनलाई यथासक्य वस्तुगत बनाउने प्रयास गरिएको छ । तैपनि स्रोत, साधन तथा समयको परिधीले यस अध्ययनलाई केही सिमितताामा बाँधेको छ । यस अध्ययनमा निर्धारित उद्देश्यका आधारमा आवश्यकता अनुसार तथ्याङ्क संकलन गरिएको छ ।

खण्ड २ : दंगीशरणगाउँपालिकाको परिचय

२.१ संक्षिप्त परिचय

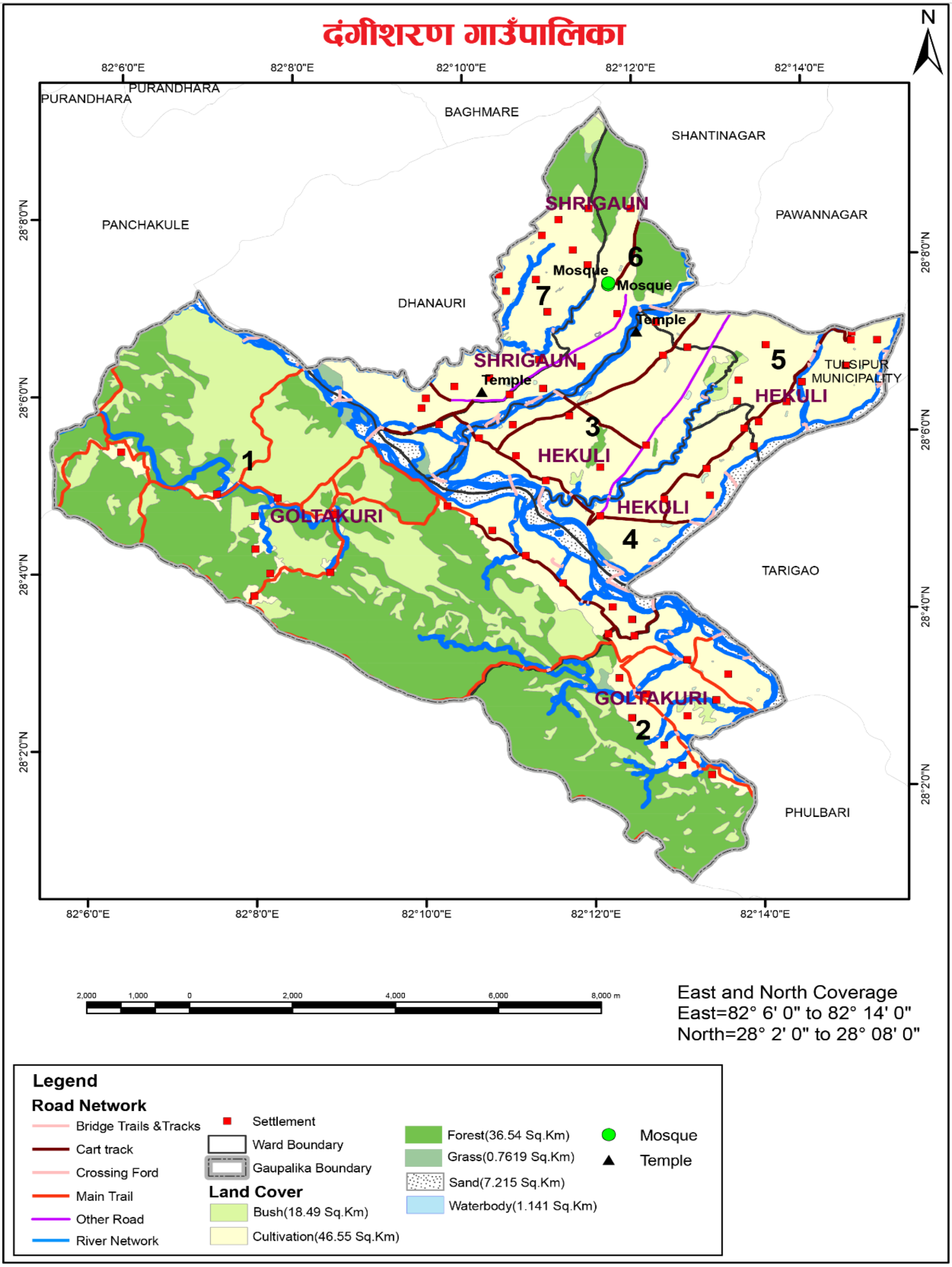

नक्सा नं. १ : दंगीशरण गाउँपालिकाको समग्र वस्तुस्थिती

दंगीशरण गाउँपालिका नेपालको प्रदेश नं ५ अन्तर्गत दाङ्ग जिल्लामा रहेको छ । दंगीशरण गाँउपालिकाको स्थापनानेपालको संविधानको धारा २९५ को उपधारा (३) बमोजिम गठित गाउँपालिका, नगरपालिका तथा विशेष संरक्षित वा स्वायत्त क्षेत्रको संख्या तथा सीमाना निर्धारण आयोगले मिति २०७३/०९/२२ मा पेश गरेको प्रतिवेदन र नेपाल सरकारको मिति २०७३/१०/२२ को निर्णय अनुसार माननिय संघिय मामिला तथा स्थानिय विकास मन्त्रीको संयोजकत्वमा गठित समितिले मिति २०७३/११/२० मा पेश गरेको प्रतिवेदनको आधारमा नेपाल सरकारले मिति २०७३/११/२२ मा साविकका हेकुली, गोल्टाकुरी र श्रीगाँउ गा.वि.स गरि ३ वटा गा.वि.स समावेश गरि भएको हो । यस गाउँपालिकामा हाल ७ वटा वडाहरू कायम गरिएको छ । यस गाउँपालिकाको पूर्वमा तुल्सीपुर उपमहानगरपालिका, उत्तरमा शान्तिनगर गाउँपालिका, पश्चिममा बबई गाउँपालिका र दक्षिणमा लमहीनगरपालिका र बाँके जिल्ला पर्दछ ।

तालिका नं. १ : गाउँपालिकाको विवरण

वडा नं	समावेश भएका साविकका गा.वि.स./न.पा.हरू	साविकका वडाहरू
१	गोल्टाकुरी	१-५
२	गोल्टाकुरी	६-९
३	हेकुली	२, ३ र ८
४	हेकुली	१, ४ र ९
५	हेकुली	५-७
६	श्रीगाउँ	१-४
७	श्रीगाउँ	५-९

तालिका नं. २ : दंगीशरण गाँउपालिकामा रहेका गाँउ/वस्तीहरूको विवरण

वडा नं १		वडा नं २	
१	कालितारा	१	गोल्टाकुरी

२	हाउरे	२	नारायणपुर
३	ठाँटी	३	मधपुर
४	मलै	४	सरुवाडाँडा
५	बुर्केसाल	५	कामीटोल
६	रहरपुर	६	सिमलकुना
७	बाँकी	७	बंगालपुर
८	रामपुर	८	सार्कीटोल
९	गोल्टाकुरी	९	कौवाघारी
१०	छर्कट्वा	१०	सिमतारा
११	गनारी	११	सातटाकुरा
वडा नं ३		१२	कलङ्खोला
१	चितानपुर		**वडा नं ४**
२	पदमपुर	१	सुकदेवा
३	एकली	२	बालुवा
४	विजुलीपुर	३	बैबाङ
५	रावतगाँउ	४	सरैया
६	चखौरा	५	मौली
वडा नं ५		**वडा नं ७**	
१	सलौरा	१	सिमठानी
२	लौवस्ता	२	बुटनिया
३	खलुवाचिस	३	वुद्धीपुर
४	देवीगंज	४	वोकही

५	डाँडाचिस	५	बाँका
६	बालापुर	६	रचपहल
७	नन्द्रागाँउ	७	श्रीगाँउ
८	कुर्री	८	सिमठानी
९	कुमालगडी		
१०	मिरौली		
११	पोटली		
वडा नं ६			
१	लेटार		
२	बागर		
३	राजपुर		
४	प्रसडुवा		
५	थापगाँउ		

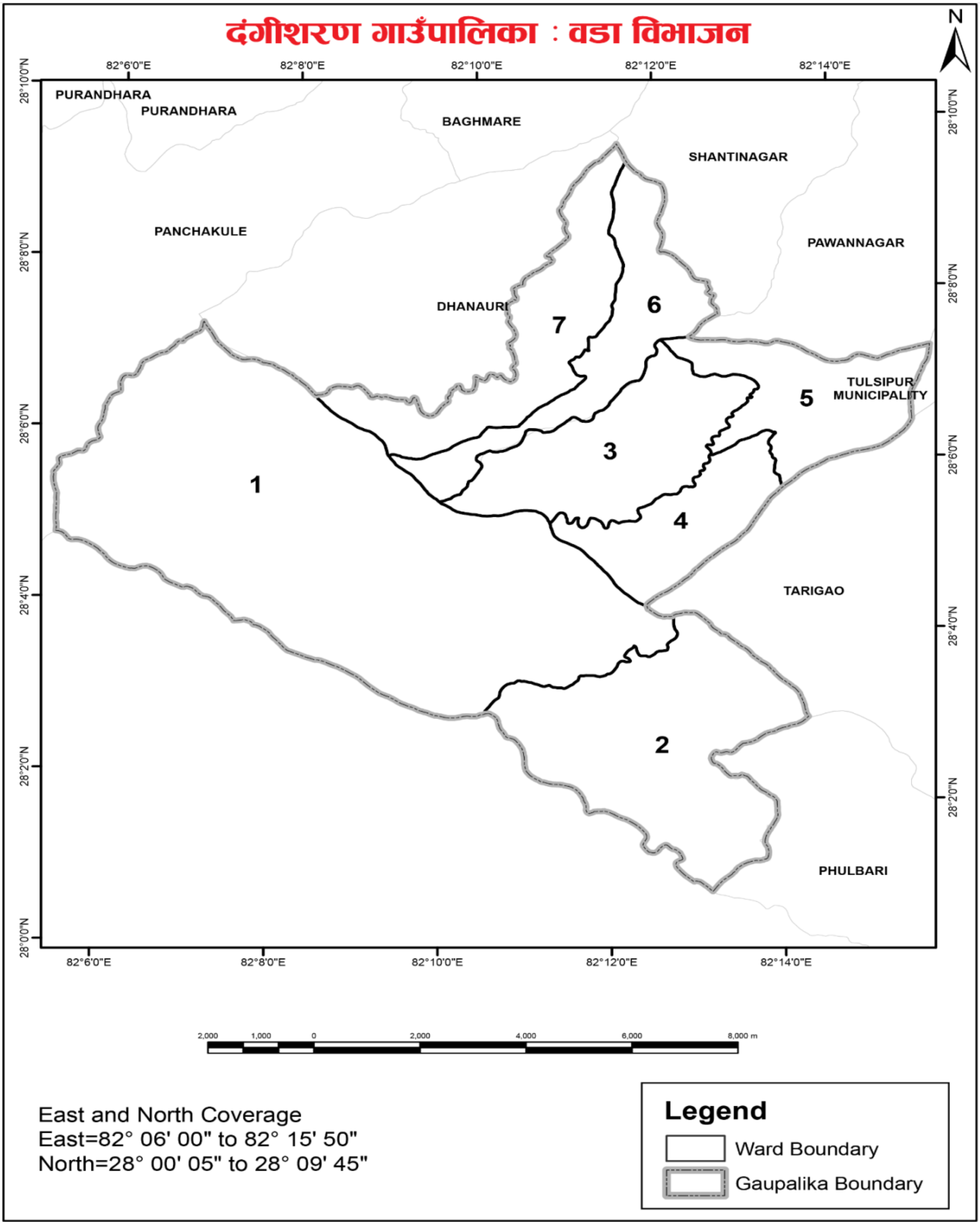

नक्सा नं. २ : दंगीशरण गाउँपालिकाको वडा विभाजन

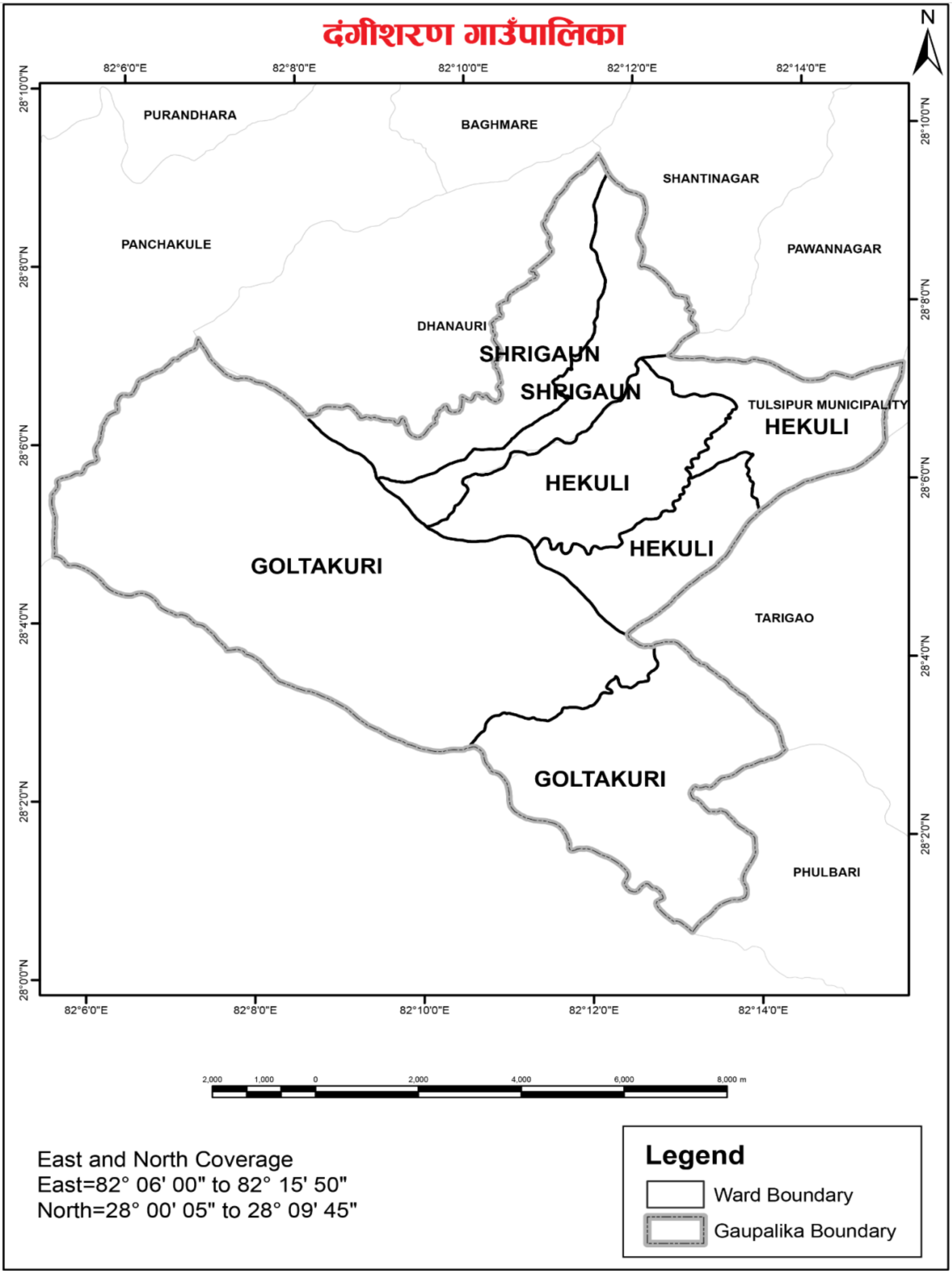

नक्सा नं. ३ : दंगीशरण गाउँपालिकामा समावेश भएका साविकका गा.वि.स.

भौगोलिक हिसाबले ८२ डिग्री ६ मिनेट देखि ८२ डिग्री १५ मिनेट ५० सेकेण्डपूर्वी देशान्तरसम्म र २८ डिग्री ५ मिनेट देखि २८ डिग्री ९ मिनेट४५ सेकेण्ड उत्तरी अक्षांशसम्ममा फैलिएको छ । दंगीशरणको अधिकतम तापक्रम ३४.९ डिग्री सेल्सियससम्म पुग्छ भने हिउँदमा न्यूनतम ४.८ डिग्री सेल्सियससम्म पुग्न जान्छ।सामुदायिक र संस्थागत गरी २ वटा उ.मा.वि तह, ५ वटा मा.वि, ८ वटा नि.मा.वि र ८ वटा प्रा.वि गरी जम्मा २३ वटा शिक्षण संस्थाहरू संचालित छन् ।दाङ जिल्लामा नयाँ गठन भएका गाउँपालिकाहरूमादंगीशरण गाउँपालिकाविकासको सम्भावना बोकेको गाउँपालिका हो । यसका अतिरीक्त सचेत राजनैतिक दल र उत्प्रेरीत गाउँपालिकावासी समेत यो गाउँपालिकाका दीगो विकासको श्रोतका रुपमा रहेका छन् । यस गाउँपालिकामा विभिन्न जातजाती तथा धर्म मान्ने व्यक्तिहरूको बसोबास रहेको छ । राष्ट्रिय जनगणना २०६८ को तथ्याङ्क अनुसार सबैभन्दा बढी थारु जाति ९,८०७ जना (४५.६५%), दोस्रोमा क्षेत्री ६,३२९ (२९.४६%) र तेस्रोमा ब्राह्मण (पहाडी) १,०६० (४.६९%) हरूको बसोबास रहेको छ । यस गाउँपालिकामा ७ वडाहरू रहेका छन् । गाउँपालिकाको औषत पारिवारिक आम्दानीमा कृषि व्यवसायको सबैभन्दा ठूलो हिस्सा रहेको छ भने स्थानीय बासिन्दाको अरु आम्दानीको श्रोतको रुपमा साना उद्योग, व्यापार, सेवामुलक व्यवसाय, नोकरीको साथै वैदेशिक रोजगारी पनि हो । परम्परागत प्रणालीको कृषि व्यवसायको विकल्प खोजिरहेका यहाँका बासिन्दा आधुनिक जीवनशैलीमा रमाउन थालेका छन् । स्थानीय जनशक्ति मजदुरी तथा अध्ययनका लागि विदेशिने क्रम अत्यधिक बढिरहेको छ । यस गाउँपालिकामा आधारभूत देखि उच्च शिक्षासम्म प्रदान गर्ने शैक्षिक संस्था पर्याप्त मात्रामा रहेका छैनन् । प्राविधिक तथा थप गुणस्तरीय शिक्षाको लागि गाउँपालिकाबाट अध्ययनका लागि स्थानीय विद्यार्थीका अन्य क्षेत्र जाने गरेका छन् । अधिकांश घरमा विद्युतीकरण भएको भएतापनि केही सिमान्तकृत वर्गमा रहेका नागरिक भने विद्युतीय उपभोगको पहुँचमा पुग्न सकिरहेका छैनन् । योजनाबद्ध विकास कार्यक्रम कार्यान्वयनमा कठिनाई तथा आवश्यक आर्थिक व्यवस्थापनमा कठिनाई हुनुले यस गाउँपालिका क्षेत्रको अपेक्षित विकास हुन सकिरहेको देखिँदैन । विभिन्न समुदाय, जातजातिका मानिसको बसोबास रहेको यस क्षेत्रमा विभिन्न चाडपर्व मनाउने गरिन्छ । दशैं, तिहार, माघी, होली, महाशिवरात्री, रामनवमी, कृष्णजन्माष्टमी, बकरइद, आईतबारी, बुद्धजयन्ती, क्रिष्मस आदि यहाँका प्रमुख चाडपर्वको रुपमा रहेको पाईन्छ ।

२.२ भौगोलिक अवस्थिति

भौगोलिक हिसाबले८२डिग्री६ मिनेट देखि ८२ डिग्री १४ मिनेट पूर्वी देशान्तरसम्म र २८ डिग्री २ मिनेट देखि २८ डिग्री १० मिनेट उत्तरी अक्षांशमा फैलिएर अवस्थित११०.७ व.कि.मी. क्षेत्रफल रहेको यस दंगीशरणगाउँपालिकाको पूर्वमा तुलसीपुर उपमहानगरपालिका, उत्तरमा शान्तिनगर गाउँपालिका, पश्चिममा बबई गाउँपालिका र दक्षिणमा लमही नगरपालिका र बाँके जिल्ला पर्दछ। समथर तराई र पहाडी क्षेत्रमा पर्ने यस गाउँपालिकाको अधिकांश क्षेत्र खेतियोग्य अति उर्वर जमीनले ओगटेको भए पनि पछिल्ला वर्षहरूमा सहरीकरणको प्रभावले जग्गा टुक्रिने क्रम बढेको छ। जंगल तथा जलाधार क्षेत्रको कमि नभएको यस गाउँपालिका भएर सानाठूला खोला तथा नदीहरूबग्ने गर्दछन्।

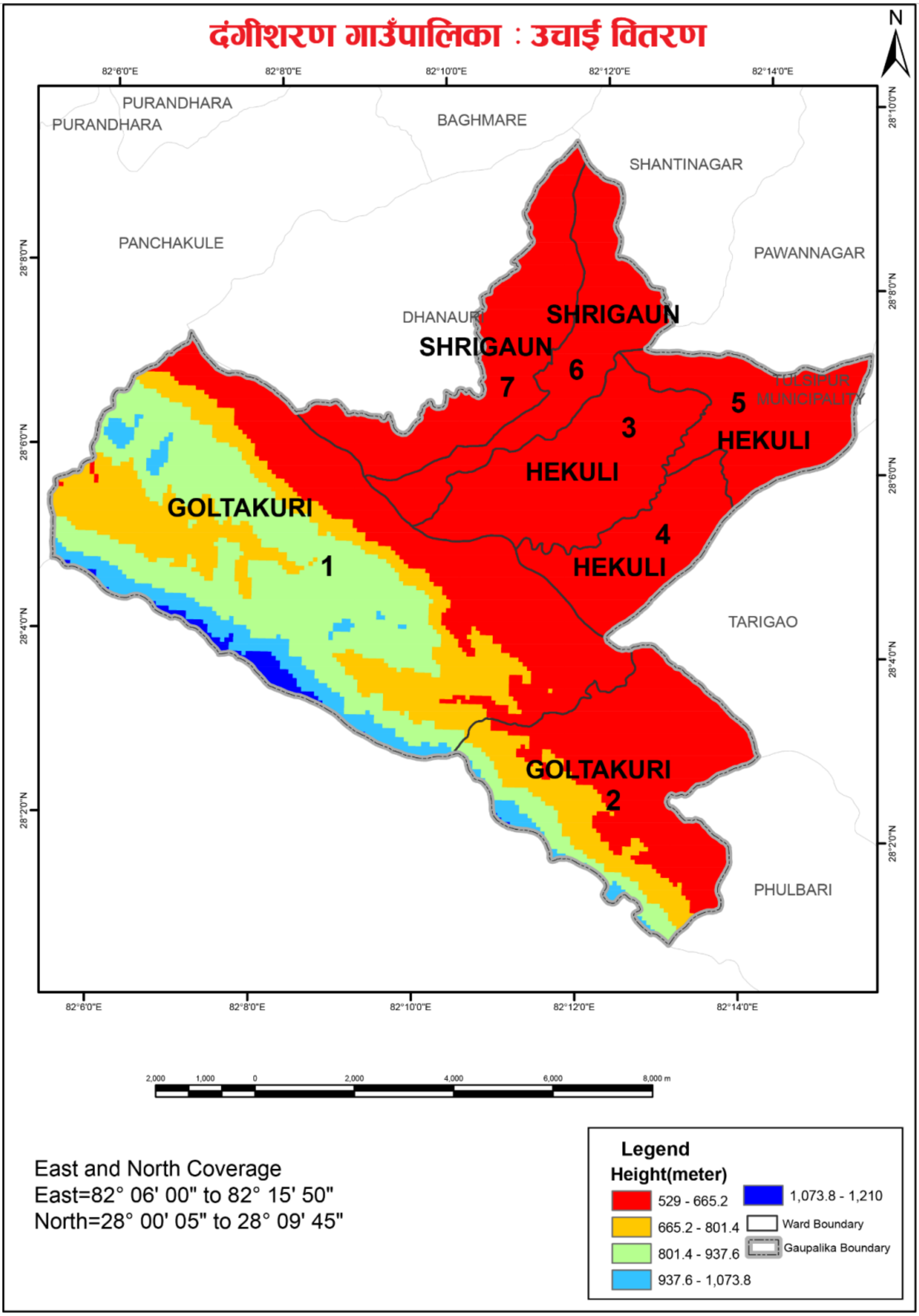

नक्सा नं. ४ : दंगीशरण गाउँपालिकाको उचाई वितरण

२.३ राजनैतिक तथा प्रशासनिक केन्द्र

दंगीशरण गाउँपालिकानेपालको संविधानको धारा २९५ को उपधारा (३) बमोजिम गठित गाउँपालिका, नगरपालिका तथा विशेष संरक्षित वा स्वायत्त क्षेत्रको संख्या तथा सीमाना निर्धारण आयोगले मिति २०७३/०९/२२ मा पेश गरेको प्रतिवेदन र नेपाल सरकारको मिति २०७३/१०/२२ को निर्णय अनुसार माननिय संघिय मामिला तथा स्थानिय विकास मन्त्रीको संयोजकत्वमा गठित समितिले मिति २०७३/११/२० मा पेश गरेको प्रतिवेदनको आधारमा नेपाल सरकारले मिति २०७३/११/२२ मा स्थापनासाविक का हेकुली, गोल्टाकुरी र श्रीगाँउ गा.वि.स गरि ३ वटा गा.वि.स समावेश गरि भएको हो । यस गाउँपालिकामा हाल ७ वटा वडाहरू कायम गरिएको छ । गाउँपालिकामा रहेका स्थानिय राजनितिक दलहरूको विवरण तलको तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

तालिका नं. ३ : गाउँपालिकामा रहेका स्थानिय राजनितिक दलहरूको विवरण

क.सं.	नाम, थर	पद	फोन नं.	कैफियत
नेपाली कांग्रेस				
१	शोभाकर न्यौपाने	सभापति	९८४७८३१८७	साविक हेकुली
२	हर्क बहादुर बुढाथोकी	सभापति		साविक श्रीगाउँ
३	प्रकाशमान वली	सभापति	९८५७८२०८३९	
नेकपा एमाले				
१	संजय बस्नेत	अध्यक्ष	९८४७८८९३२७	साविक हेकुली
२	देव बहादुर के.सी	अध्यक्ष		साविक श्रीगाउँ
३	चित्रलाल चौधरी	अध्यक्ष	९८१२२८९४४०	
माओवादी केन्द्र				
१	ठाकुर चौधरी	अध्यक्ष	९८४७९४६७५५	साविक हेकुली
२	वीर बहादुर चौधरी	अध्यक्ष		साविक श्रीगाउँ

३	धनवीर चौधरी	अध्यक्ष	९८४५५४३९४१	
रा.प्र.पा.				
१	राजेन्द्रजि एम.	अध्यक्ष	९८१२८११९७३	साविक हेकुली
२	कुल बहादुर वली	अध्यक्ष		साविक श्रीगाउँ
३	नोखीराम खत्री	अध्यक्ष	९८४४९३८५५५	
रा.ज.मो				
१	तुल बहादुर योगी	अध्यक्ष	९८४७४४२५४९	साविक हेकुली
नेपाल अखण्ड पार्टी				
१	कृतवीर भण्डारी	अध्यक्ष	९८४७९९३८७५	साविक हेकुली
२	टिका डांगी	अध्यक्ष		साविक श्रीगाउँ
थारुहट				
१	वेतलाल चौधरी	अध्यक्ष		
मेधेशी जन अधिकार फोरम				
१	गणेश सुनार	अध्यक्ष		साविक श्रीगाउँ

स्रोत : दंगीशरण गाउँपालिका कार्यालय, २०७४

२.४ भूक्षेत्र (टोपोग्राफी)

२.४.१ माटोको बनावट र उर्वराशक्ति

प्राकृतिक सम्पदाको हिसाबले यो गाउँपालिका कृषिको लागि उपयुक्त उर्वर माटोको धनी गाउँपालिका हो। यस गाउँपालिकाको ४२.०५ प्रतिशत जमिन खेति योग्य जमिन रहेको छ भने ४९.७१ प्रतिशत जमिन वनजंगलले ओगटेको छ त्यसैगरी १.०३ प्रतिशत जलक्षेत्रले ओगटेको छ । गाउँपालिकाको प्रमुख खाद्यान्न तथा अन्न बालीमा धान, गहुँ, मकै, मास, मुसुरो, अरहर, अदुवा, तोरी आदी हुन्।

२.४.२ भू-आकृति तथा माटोको बनोट

गाउँपालिकाको उत्तरी क्षेत्रमा चुरे पर्वत श्रृङखला र त्यसअन्तर्गतको भावर प्रदेश रहेको छ भने त्यसभन्दा दक्षिणी भागमा समथर तराई क्षेत्र रहेको छ। भू-आकृतिमा भएको यस फरकअनुसार यस तीन क्षेत्रमा पाइने माटोको बनोटमा पनि फरक पाइन्छ, जुन देहायअनुसार रहेको छ :

(क) उत्तरी चुरे क्षेत्र :

भौगर्भिक इतिहासको पछिल्लो चरणमा निर्मित भू-भाग भएको हुँदा यो क्षेत्र कमजोर र भूस्खलनशील रहेको छ। यस क्षेत्रमा पाइने चट्टानहरूमा ढुङ्गा, बलौटे चट्टान, बालुवा, खस्रो बालुवा, सिल्ट र सेल लगायत Sand Stone र Conglomerates को बाहुल्यता रहेको छ।

(ख) मध्य भावर क्षेत्र :

चुरे पर्वत श्रृङखलाको दक्षिणी फेदमा यो क्षेत्र रहेको छ। यस क्षेत्रमा ग्राभेल, वालुवा, फुस्रो, रातो हल्का दोमट तथा अलि चिम्टाइलो किसिमको माटो पाईन्छ। यस क्षेत्रको माटो Sandy Loam, Cobbles र Pebbles को आधिक्यता रहेको छ।

(ग) दक्षिणी तराइ क्षेत्र :

गाउँपालिकाको दक्षिणी भूभागमा अवस्थित यस क्षेत्रमा चिम्टाइलो, बलौटे र दोमट माटो पाइन्छ।

२.५ भू-क्षेत्रको बर्गीकरण

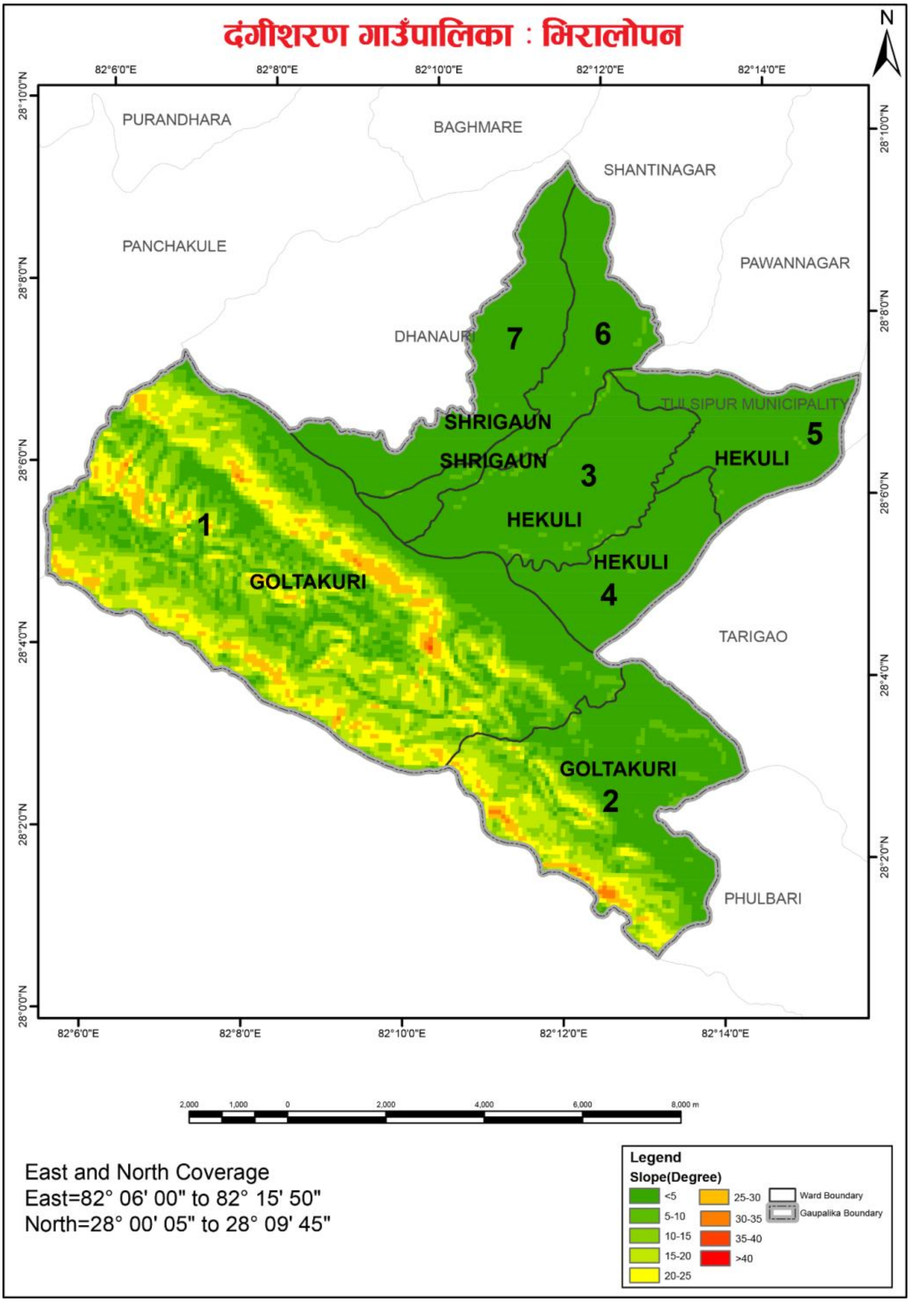

नक्सा नं. ५ : दंगीशरण गाउँपालिकाको भिरालोपन

दंगीशरण गाउँपालिकाको भूमिलाई भू-बनौट, प्रणाली तथा भू-स्खलन जस्ता प्रवृत्तिका आधारमा अध्ययन गर्दा भूमिको वर्गीकरणलाई त्यसको उपयोगको सम्भाव्यता र सघनता घट्दै जाने (Degrading)क्रममा राखिएको छ। अर्को शब्दमा, भू-स्खलन वा भू-क्षयीकरणको प्रवृत्ति पहिलो "क" वर्गदेखि चौंथो "घ" वर्ग तर्फ बढ्दै जान्छ । त्यसै क्रमले भूमिको स्थायित्वलाई मजबुत बनाउन उपायहरुको अवलम्बन गर्नुपर्दछ । भौतिक लक्षण (Physical characteristics)का आधारमा दंगीशरण गाउँपालिकालाई निम्न अनुसार वर्गीकरण गर्न सकिन्छ ।

(क) भिरालो 1°-5°(माटोको गहिराई पर्याप्त भएको, पानीको निकास राम्रोगरी हुने गह्रा बनाई खेती गर्न सकिने)

यस्तो जमिनमा माटोको गहिराई पर्याप्त हुन्छ र पानी सतहमा तथा अर्धभूमिगत अवस्थामा समेत सजिलै निकास हुन्छ। मनसुनी खेती गर्नका लागि यस्तो भूमिमा गह्राहरू बनाउनु पर्दछ। सतहगत जलप्रवाह एवं अर्धभूमिगत पानीको निकासलाई भू-क्षय हुन नपाओस भनी नियन्त्रणका उपायहरू अपनाउनु पर्दछ। माटोका भौतिक गुणहरू तथा जमिनको भिरालोपनका कारण वर्षाको पानीबाट नयाँ खोल्सीहरू बन्ने र ती खोल्सीहरू प्रकारान्तरमा चौडा हुँदै गएर भू-क्षयको प्रवृत्ति बढ्ने हुनाले यस वर्गको जमिनको संरक्षण गर्न विशेष ध्यान दिनु पर्दछ।यस वर्गको जमिनमा परम्परागत, मध्यम वा आधुनिक विधिबाट खेती गर्न सकिन्छ। मनसुनको समयमा हुने वर्षाका कारण चरन तथा वनस्पतिलाई पनि मनग्गे फाइदा पुग्दछ। यस्तो जमिनमा धान खेती गर्न सकिन्छ। सिंचाई सुविधा उपलब्ध भएको छ भने माटो दानादार भएको अवस्थामा समेत धानबाली लगाउन सकिन्छ। सिंचाइ भएमा हिउँदे एवं बसन्ते बाली पनि लगाउन सकिन्छ।

(ख) भिरालो 5^0-30^0(माटोको गहिराई ५०-१०० से.मी. भएको, पानीको निकास राम्रो हुने, कान्ला बनाएर मात्र खेती गर्न सकिने)

$५^{०}$-$३०^{०}$ स्लोप रहेको, पानीको निकास राम्रो हुने गरेको तथा माटोको पत्रको गहिराई ५० से.मी. देखि १०० से.मी. सम्म रहेको जग्गा यस वर्गमा पर्दछ। यस वर्गको जमिनमा पहिरो जाने, जमिन भासिने जस्ता भू-क्षयीकरणका प्रवृत्तिहरू सामान्यरुपमा देखा परिरहन्छन्। त्यसैले जमिनलाई सामान्यरुपमा व्यवस्थापन नगरिएमा यस्ता प्रवृत्तिमा झन् वृद्धि हुने हुन्छ। वन, वनस्पतिका लागि यो जमिन त्यति सहज हुँदैन। गाईबस्तुको आवत-जावतबाट भू-

क्षयीकरणमा वृद्धि हुने हुनाले चरन विकासलाई यस प्रकारको जमिनमा प्रश्रय दिन ठीक हुँदैन। तर, पालैपालो निश्चित स्थानहरूमा गाईबस्तु थुनेर चराउने हो भने त्यसले जमिनको उत्पादकत्वमा सघाउ पुर्‍याउँछ ।यस प्रकारको जमिनमा विशेष गरी मनसुन खेतीका लागि भू-क्षय रोक्न गह्राहरू बनाउन अनिवार्य हुन्छ। यसमा खेतीका परम्परागत र मध्यमस्तरीय प्रविधि नै अपनाउनुपर्ने हुन्छ। यस प्रकारको भिरालोपन भएको जमिनमा खेती गर्दा माटोको भौतिक गुणहरूसँग व्यवस्थापन सिपको सम्मिश्रणले मुख्य भूमिका खेलेको हुन्छ। सिंचाइको प्रयोग नियमित रुपमा पहिले देखि नै भइरहेको खण्डमा सिंचाइ गर्दा भू-क्षयको समस्या आउँदैन, तर नयाँ सिंचाइ प्रणाली शुरु गर्ने हो भने शुरुमा विशेष सावधानी अपनाउनु पर्दछ। अलिकती पनि बढी सिंचाइ भएको खण्डमा भू-क्षयीकरणको प्रवृत्ति तुरुन्त शुरु हुन सक्दछ।

(ग) भिरालो= 30^0–40^0 माटोको गहिराई २० से.मी. मात्र भएको, पानीको निकाससहज भएको तथा जमिनको भिरालोपन ३०^0 (१.७ मिटरमा १ मी.) भन्दा बढी भएको, काठ दाउरा उत्पादन गर्न उपयुक्त ।

माटोको पत्र २० से.मी. मात्र गहिराई भएको पानीको निकास सहज भएको तथा जमिनको भिरालोपन ३०^0 (१.७ मिटरमा १ मि.) भन्दा बढी भएको जमिन यस वर्गमा पर्दछ। यस प्रकारको ज्यादा भिरालोपन भएको जग्गामा गह्रा बनाएर खेती गर्नु फाइदाजनक देखिँदैन। यस प्रकारको जमिनमा वर्षाको पानीबाट छिटो खोल्सीहरू बन्ने वा बाढीले क्षती पुर्‍याउने ठूलो सम्भावना रहन्छ। यस प्रकारको जमिनमा बनस्पतीहरू लगाउन, उपयुक्त देखिन्छ। यहाँ काठ र इन्धनका लागि वन पैदावारको उत्पादन बृद्धि गर्नु उपयुक्त हुनेछ। पहिरो जाने वा बाढीबाट क्षति हुने प्रवृत्ति यस प्रकारको जमिनका सामान्य लक्षण हुन् ।यस्तो क्षेत्रमा जङ्गलको विकास गरी इन्धन, पशु आहार तथा काठ उत्पादन गर्न सकिन्छ। जङ्गल फडानी भएको छ भने पनि यस्तो क्षेत्रमा बोटविरुवालाई पुनः हुर्काउन सकिन्छ या त वृक्षारोपण गर्न सकिन्छ। यस वर्गमा पर्ने जमिनहरूमा गाईबस्तुलाई चराउने चलन कडाइकासाथ नियन्त्रण गर्नुपर्छ। यदि इन्धन, पशु, आहार तथा चरनको लागि उपयोग गर्ने हो भने पनि वार्षिक उपयोगले भविष्यको उत्पादकत्वलाई जोखिममा पार्ने खालको हुनुहुँदैन। यस प्रकारको क्षेत्रमा यस्तो वन पैदावार उपयोग गर्ने तरिका, स्थान र पहुँचको लागि सडक विस्तारका विशेष र सुरक्षित योजना बनाउनु पर्दछ। यस्तो जमिन खेतिको लागि उपयुक्त हुँदैन।

(घ) भिरालो>40^0माटोको गहिराई २० से.मी. भन्दा कम भएको, भु-क्षय भइरहने पुनरुत्पादनको संभावना कम भएको

ज्यादै भिरालो भएको, मध्यम भिरालोपन भए पनि माटो पत्र (तह) २० से.मी. भन्दा कम भएको वा जस्तोसुकै भिरालोपन भए पनि वर्षे पानीबाट क्षति भएको, धेरै खोल्सीहरू सिर्जना भएको जमिन यस वर्गमा पर्दछ। यस प्रकारको जमिन अति नै कमजोर, भू-क्षयीकरणको प्रवृत्ति भएको तथा पुनर्निर्माण र पुनर्स्थायीकरणको सम्भावना पनि अत्यन्त कम भएको कारण अन्न एवं वनस्पती खेतीका लागि अनुपयुक्त मानिन्छ।यस प्रकारको जमिनलाई घाँस वा बोट-विरुवा लगाएर हराभरा बनाइराख्नु पर्छ, किनभने माथि उल्लेख गरिए झैं एकातिर यस्तो जमिनमा भू-क्षयीकरणको प्रवृत्ति तीब्र रहेको हुन्छ भने अर्कातिर एक पटक भू-स्खलन भइसकेको क्षेत्रलाई पुनः अधिग्रहण (reclaim) गर्न असम्भव नै हुन्छ। उच्च भू-भागमा माटोको तापक्रम कम रहने भएबाट तथा भिरालोपन भएबाट माटो सजिलैसँग बग्दछ।

२.६ हावापानी

जलवायुको हिसाबले दंगीशरण गाउँपालिका उष्ण तथा समशितोष्ण प्रकारको हावापानी रहेको छ । प्रदेशीय हावापानी पाइएता पनि बाह्रै महिना एकैनासको हावापानी छैन । चैत्र महिनादेखि आश्विनको सुरुसम्म गर्मी हुन्छ । आश्विन, कार्तिक र फागुनमा यहाँको हावापानी समशितोष्ण हुन्छ भने मंसिर, पौष र माघमा निकै जाडो हुन्छ । जेष्ठको अन्त्य देखि आश्विनको सुरुसम्म मनसुनी वायुका कारण प्रशस्त वर्षा हुने गर्छ । गर्मीयाममा यहाँको ताफक्रम अधिकतम ३४.९ डिग्री सेल्सियससम्म पुग्छ भने हिउँदमा न्यूनतम ४.८ डिग्री सेल्सियससम्म पुग्न जान्छ। यस गाउँपालिकामा सन् २०१२ र २०१३ को औषत अधिकतम तथा न्यूनतम तापक्रम र वार्षिक वर्षाको विवरण तलको तालिकामा दिइएको छ ।

तालिका नं. ४ : दंगीशरण गाउँपालिकाको तापक्रम र वर्षाको विवरण (सन् २०१२ र २०१३)

महिना	सन् २०१२			सन् २०१३		
	औ. अधिकतम तापक्रम (से.)	औ. न्यूनतम तापक्रम (से.)	वर्षा मि.मि.	औ. अधिकतम तापक्रम (से.)	औ. न्यूनतम तापक्रम (से.)	वर्षा मि.मि.
जनवरी	१९.९	६.२	२३.२	२१.२	४.८	८.६
फेब्रुअरी	२४	८.७	३५.४	२३.३	९.६	५७.८
मार्च	२९.६	१३	१७.५	२९.७	१४	०.२
अप्रिल	३३.८	२३	५.४	३३	१८	४१.२
मे	३६.३	२१	६९.८	३४.९	२२	६७.६
जुन	३६.२	२४	१४७	३०.९	२३	४८३.६
जुलाई	३०.३	२२	६३३.५	३१.२	२४	५४८

अगस्त	३१.५	२३	४५४.८	३१.३	२३	४७१.२
सेप्टेम्बर	३०.९	२२	३३३	३१.८	२१	१७२.६
अक्टोबर	२८.९	१६	०	२८.७	१८	९४.८
नोभेम्बर	२६.३	९.८	०	२५.८	११	०
डिसेम्बर	२३.२	६.९	०	२२.९	७.२	०

स्रोत: दाङ जिल्ला पार्श्वचित्र, २०७१

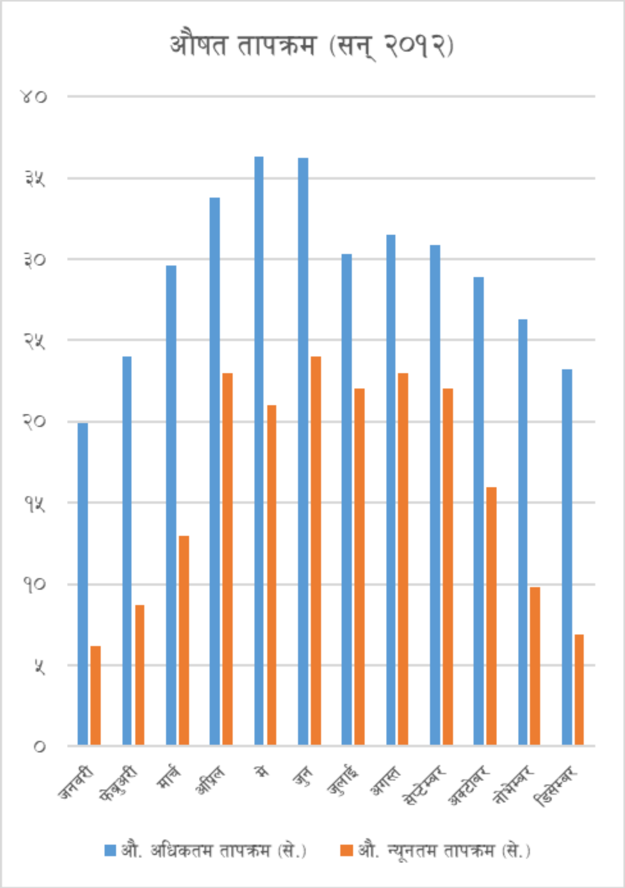

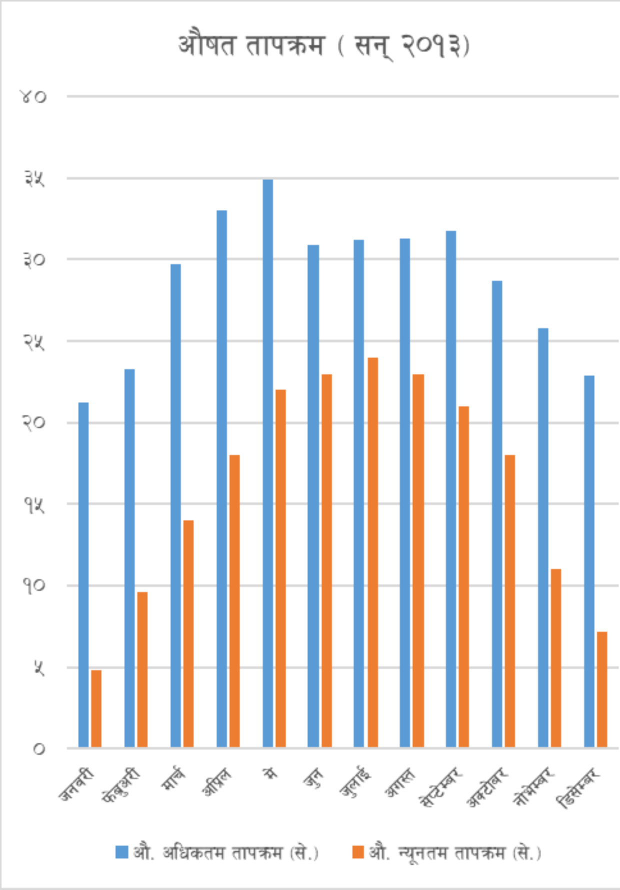

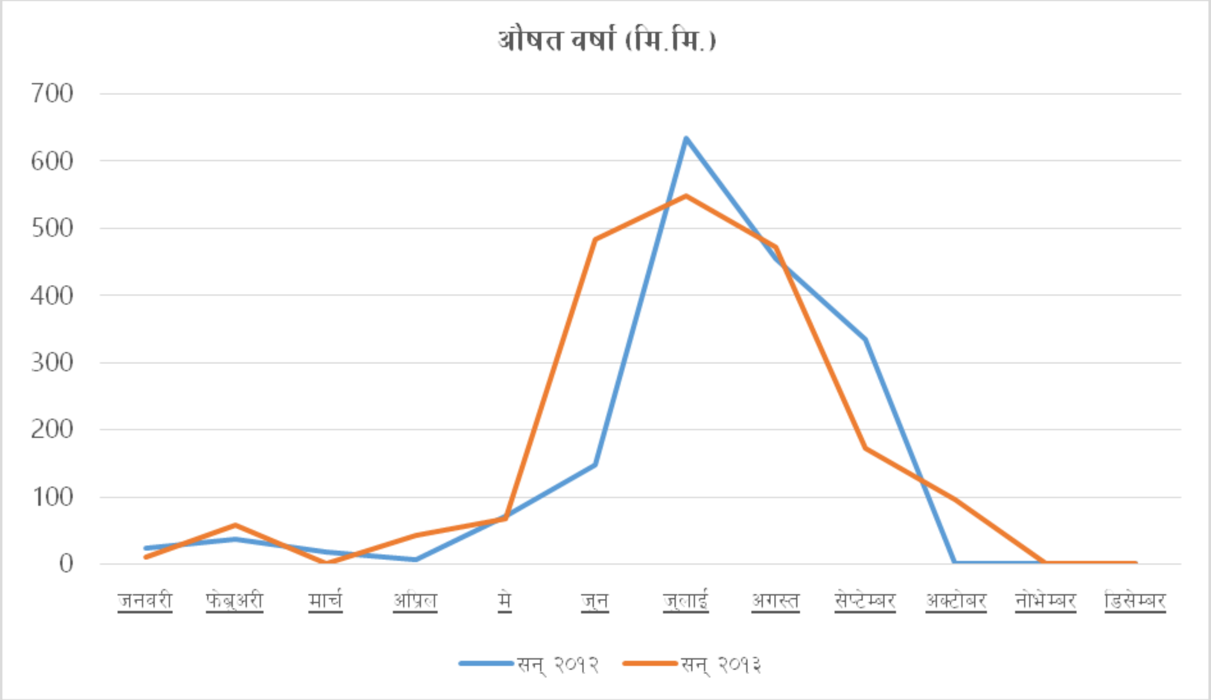

२.७ गाउँपालिकामा रहेका सम्भाव्यता र अवसरहरु

गाउँपालिकाको प्रमुख सम्भाव्यताको क्षेत्र भनेको कृषि हो । समथर जमिन र विभिन्न सिँचाईका आयोजना मार्फत यस गाउँपालिकाको धेरै भूभाग सिंचित छ । परम्परागत रुपमा रहेको कृषिलाई आधुनिकीकरण गर्न सकेको खण्डमा यसले रोजगारी तथा आर्थिक हिसाबले महत्वपूर्ण योगदान दिन सक्छ । कृषि बाहेक पर्यटन व्यवसाय पनि यस गाउँपालिकाको अर्को अवसर हुन सक्ने देखिन्छ । गाउँपालिकामा रहेको थारु समुदायको संस्कृतिलाई प्रवर्द्धन गर्न सके आन्तरिक तथा बाह्य पर्यटकलाई भित्र्याउन सकिने प्रशस्त सम्भावना रहेको देखिन्छ । यातायात सेवा, शैक्षिक प्रशिक्षण केन्द्र, निर्माणसम्बन्धी उद्योग, वित्तीय सेवा, बैदेशिक रोजगारजस्ता थप आर्थिक विकासका सम्भाव्यताका क्षेत्रहरू रहेका छन्।

समग्रमा यस गाउँपालिकाको विभिन्न क्षेत्रमा हेर्दा कृषि पेशा अंगाल्ने घर परिवारको संख्या उच्च रहेको छ। गाउँपालिकामा रहेको खेती योग्य जमिनमा खाद्यान्नको साथै अन्य नगदे तरकारी बाली, फलफूल, उखु, तोरी, तरकारी, मसला तथा जडीबुटी र पशुजन्य उत्पादन बृद्धि गर्न सकिने प्रशस्त

सम्भावनाहरू रहेको छ। आधुनिक कृषि प्रविधि, मल तथा औजारको अभाव हुनाको साथै सो को अधिकतम लागत मूल्यले गर्दा कृषि उत्पादनमा वृद्धि हुन सकेको छैन। जनचेतना, सीप तथा व्यावसायीकरणको अभिवृद्धि, प्रविधि हस्तान्तरणको साथै आवश्यक प्रविधि, मल, कर्जा बीउ बिजनको उपलब्धतामा सरलीकरण गरेर कृषि तथा पशुजन्य उत्पादनमा वृद्धि ल्याई आर्थिक स्थितिमा सुधार ल्याउन सकिने प्रशस्त सम्भावनाहरू रहेका छन्।

गाउँपालिकामा रहेको अत्यन्त उर्वर भूमिमा वस्ती विकास तथा अन्य निर्माणले गर्दा खेतीयोग्य भूमिको उपलब्धतामा दिन प्रतिदिन कमी हुँदै गएको छ भने अर्को तर्फ माटोको उर्वराशक्ती क्रमशः क्षीण हुँदै उत्पादन र उत्पादकत्वमा ह्रास आएको देखिन्छ। जथाभावी हुने गरेको वस्ती विकासलाई व्यवस्थित गर्नाको साथै पुराना परम्परागत कूलोहरूको मर्मत सुधार गरी माटोको उर्वराशक्ति बढाउनु पर्ने देखिन्छ ।

ग्रामीण क्षेत्रमा दुग्ध उत्पादन तथा पशुपञ्छी उत्पादनको प्रशस्त सम्भावना रहेको हुँदा यो व्यवसायलाई विस्तार गर्नुको साथै यातायात सेवालाई सर्वसुलभ तरिकाले उनीहरूको पहुँचसम्म विस्तार गर्न सकेको खण्डमा धेरैवटा स्थानहरूमा दुध चिस्यान केन्द्र, कोल्ड स्टोर खोल्न, मासुजन्य उद्योग, आदि विकास गर्न सकिनेछ। जसबाट रोजगार श्रृजना गरी समग्र गाउँपालिकाको आयमा वृद्धि गर्न सकिने प्रशस्त सम्भावना देखिन्छ।

यस गाउँपालिकामा भएका प्राकृतिक श्रोत र साधनलाई व्यवस्थित तथा वातावरणमैत्री प्रविधि अपनाएर उचित प्रयोग गर्न सकेमा सो क्षेत्रले कतिपय ग्रामीण इलाकाहरूमा स्थानीय स्तरमा आवश्यक रोजगारीको स्थिति श्रृजना गर्नाको साथै स्थानीय श्रोत परिचालनमा समेत दिगोपना ल्याउन सकिने देखिन्छ।

गाउँपालिकाका क्षेत्रमा प्राकृतिक नदी तथा खोलाहरु भएको र थप केही अन्य ठाउँहरूमा ताल निर्माण गरी माछापालन व्यवसाय गरेमा सजिलैसँग रोजगारीका अवसरहरू बढ्ने र खासगरी अन्य क्षेत्रबाट आयात हुने माछा प्रतिस्थापन भई गाउँपालिकाकै माछाले बजार लिने सम्भावना रहेको छ।

गाउँपालिकाको सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहरूलाई संगठित र संस्थागत गरी वन क्षेत्रमा गैर काष्ठजन्य उत्पादनहरू जडिबुटी खेतीको अलावा मह उत्पादनलाई पनि प्रवर्द्धन गरी बजारीकरण गर्न सकेमा सोक्षेत्रको आर्थिक उन्नती गर्न थप टेवा पुग्ने देखिन्छ।

गाउँपालिका तथा नेपालमै बेरोजगारी बढ्दै गइरहेको र सरकारी तथा गैरसरकारी क्षेत्रमा रोजगारीको प्रशस्त अवसरहरू नभएकोले बैदेशिक रोजगारीमा आकर्षण बढेको देखिन्छ। यस

गाउँपालिकाका इच्छुक युवाहरूलाई सिपमुलक तालिम प्रदान गरी देशमै रोजगारीका अवसरहरु श्रृजना गर्न सके गाउँपालिकाको आर्थिक विकासमा यस क्षेत्रले ठुलो योगदान पुऱ्याउने प्रशस्त सम्भावना देखिन्छ।

यसका अतिरिक्त दंगीशरण गाउँपालिकाको विकासका लागि विभिन्न सम्भावनामूलक उपायहरुलाई निम्नानुसार उल्लेख गर्न सकिन्छ ।

- ✓ गाउँपालिका क्षेत्र भित्र रहेका नदी तथा खोलाहरुबाट आधुनिक कुलो तथा नहर मार्फत् पानी सिंचाई गरी व्यावसायिक रुपमा खेती गर्न सके कृषि उत्पादनमा उल्लेखनीय वृद्धि हुन सक्छ ।
- ✓ स्थानीय कच्ची सडकको स्तर वृद्धि गरी कालोपत्रे गर्न सके स्थानीय वासिन्दाले सुबिधा लिनुका साथै समग्र गाउँपालिकाको सुन्दरतामा बृद्धि हुन सक्छ ।
- ✓ तरकारी, पशुपालन तथा अन्य कृषि उत्पादनको बजारको लागि समस्या नभएकोले ब्यवसायिक कृषि उत्पादनलाई नै जोड दिनु सहज तथा उचित देखिन्छ ।
- ✓ गाउँपालिका क्षेत्रमा थप औद्योगिक विस्तार गर्न सके स्थानीय स्तरमा रोजगारी बृद्धि गर्नसक्ने प्रशस्त सम्भावना देखिन्छ ।
- ✓ यस क्षेत्रमा विभिन्न ऐतिहासिक, धार्मिक, साँस्कृतिक स्थानहरु रहेकाले पर्यटन विकास गर्न सकिने प्रशस्त सम्भावना रहेको छ ।
- ✓ सरकारी, गैरसरकारी तथा निजी संघसंस्थाहरु यस क्षेत्रमा क्रियाशिल रहेकाले गाउँपालिकाको विकासमा साझेदार हुन सक्ने देखिन्छ ।
- ✓ गाउँपालिका क्षेत्रमा उपभोक्ताहरुको वृद्धि भैरहेको सन्दर्भमा उद्योग, व्यापार र वाणिज्यको विकास हुन सक्ने सम्भावना देखिन्छ ।

२.८ गाउँपालिकाको समस्या, चुनौती, अवसर र सम्भावनाहरु

दंगीशरण गाउँपालिकाको सामाजिक तथा भौतिक विकासका लागि विद्यमान चुनौती तथा समस्याहरुलाई निम्न बुँदामा संक्षेपिकरण गर्न सकिन्छ ।

अवसर र सम्भावनाहरु :

- ✓ ताल, वन, उर्बर कृषि जमिन, नदी नाला, सम्म भौगलिक अवस्था र जैविक विविधता जस्ता प्राकृतिक सम्पदाको यथेष्ट उपलब्धता देखिन्छ ।
- ✓ शिक्षित मानविय श्रोतमा वृद्धि हुँदै गएको देखिन्छ ।

- ✓ युवा जनसमुदायको बाहुल्यता देखिन्छ ।
- ✓ राष्ट्रिय राजमार्ग प्रणालीसंग आवद्ध भएको छ ।
- ✓ शिक्षा केन्द्रहरुको संचालनमा व्यवस्था
- ✓ पर्यटन क्षेत्रको विकास

समस्या र चुनौतीहरु :

- ✓ विकास निर्माणको काममा जनसहभागितामा कमि
- ✓ सार्वजनिक निर्माण र विकासमा सम्बन्धित निकायहरुको समन्वयको अभाव
- ✓ गाउँपालिकाको क्षेत्रभित्र आवश्यक रोजगारमुलक उद्योगधन्दा, कलकारखाना नहुनु ।
- ✓ गाउँपालिका क्षेत्रमा खानेपानी तथा सार्वजनिक चर्पीको अझै पनि उचित व्यवस्थापन हुन नसक्नु ।
- ✓ गाउँपालिका क्षेत्रभित्रका धेरै सडकहरु कच्ची तथा कम गुणस्तरको रहनु ।
- ✓ कृषियोग्य भूमी भएतापनि व्यवसायिक खेतीको विकास हुन नसक्नु ।
- ✓ आयश्रोतको कमिले गाउँपालिकाको स्तरीय विकास प्रकृयामा समस्या उत्पन्न हुनु ।
- ✓ योजनाबद्ध बस्ती बिकासको अभाव
- ✓ वातावरण संरक्षण र फोहोर व्यवस्थापनको ठोस योजना नहुनु
- ✓ आकासे पानीमा निर्भर सिचाई
- ✓ परम्परागत कृषि प्रणाली
- ✓ वर्षेनी डुवान तथा कटानको समस्यालेकृषियोग्य भूमि खण्डिकृत हुदै प्रयोग बिहीन हुनु ।

२.९ गाउँपालिकाको अन्तर नगरपालिका/गाउँपालिका सम्बन्ध

गाउँपालिकाहरुको बिच कुनै न कुनै रुपमा एक आपसमा सम्बन्ध रहेको हुन्छ। सम्बन्धको प्रकृति र दुरी गाउँपालिकाहरू बिच फरक-फरक हुन सक्छ। मानव बिकासको निम्ती विभिन्न स्थानहरूमा आवत जावत गर्नुपर्ने, उपलब्ध स्रोत र साधनको परिचालन गर्ने क्रममा एक गाउँपालिकाले अर्को नगर तथा गाउँपालिकामा निर्भर रहनु पर्ने हुन्छ। ती अन्तरनिर्भताका मुख्य क्षेत्रहरू, यातायात, बसाईसराई, कृषि तथा पशु उपज, वन पैदावार, पर्यटन, रोजगारी, प्राकृतिक स्रोत उपयोग एवं

व्यवस्थापन, शिक्षा, स्वास्थ्य आदि हुन्। यस गाउँपालिकामा भएका विविध खाले सुविधा प्राप्त गर्न अन्य गाउँपालिका तथा नगरपालिकाबाट आउने गरेको देखिन्छ। पहाडी क्षेत्रबाट कृषि र बनजन्य उत्पादनहरू तराई भित्रिने गर्दछन। तराई क्षेत्र पहाडी जिल्लाहरूको तुलनामा सुविधा सम्पन्न भएकोले बसाई सराईको प्रबृत्ति निकै बढी देखिन्छ। भौगोलिक रुपमा एउटै क्षेत्रमा अवस्थित हुँदा सडक यातायातको सुविधाका कारणले सुविधा उपलब्ध गाउँपालिकाहरूमा सेवा लिन आउने जाने गर्दछन। मौसमी रोजगारको लागि पहाडबाट तराई झर्ने प्रचलन रहेको देखिन्छ। यी विविध कारणले अन्तरगाउँपालिका सम्बन्ध अझ बढी सुदृढ भएको देखिन्छ।

साथै, यस गाउँपालिकाको छिमेकी गाउँपालिका/नगरपालिका तथा जिल्ला समन्वय समिति जस्ता सरकारी निकायहरुसंग राम्रो सम्वन्ध रहेको छ । फलतः यस क्षेत्रको विकासात्मक क्रियाकलापको सञ्चालनमा समन्वय गर्ने गरिएको छ । त्यसैगरी विभिन्न राष्ट्रिय तथा अन्तराष्ट्रिय गैर सरकारी संस्थासँग समेत राम्रो सम्वन्ध रहेको छ ।

२.१० सिमसार क्षेत्र

नदी, नाला, तलाउ, पोखरी, कुवा, धाप तथा दलदले क्षेत्रहरू खासगरी जहाँ जमिन लुक्दैन पानी सुक्दैन त्यस्ता क्षेत्रहरूलाई सिमसार भनिन्छ। सिमसार क्षेत्र, तालतलैया तथा पोखरीहरुको दृष्टिकोणले समृद्ध रहेको दाङ जिल्लामा अवस्थित यस दंगीशरण गाउँपालिकामा पनि तालतलैया पोखरीहरु रहेको छन्। ती ताल क्षेत्रहरूमा विभिन्न किसिमका दुर्लभ चराचुरुङ्गीहरू र सरिसृप (Reptiles) हरूको बास रहेको पाइन्छ।यी ताल तलैयाहरू जैविक विविधताले भरिपूर्ण रहेका छन्।

२.११ नदि तथा ताल तलैयाहरू

गाउँपालिकाका विभिन्न भौगोलिक क्षेत्र तथा वडाहरूमा रहेका तालतलैयाहरू र पोखरीहरू साथै नदी नालाहरु पर्यावरणका अभिन्न पक्षहरु हुन जसले विभिन्न किसिमका जलचरहरू र पंछीहरूलाई सुरक्षित बासस्थानको रुपमा आश्रय दिइरहेको

पाइन्छ। साथै यस्ता पोखरीहरूबाट पशुहरूले पानी पिउने र किसानहरूले समेत बेलाबखत आंशिक रुपमा सिंचाईको लागि पानीको प्रयोग गरेको देखिन्छ। मानव वस्तीको विकास र बसाईसराईको चापका साथै पशुहरूको अत्यधिक चरीचराउ, वातावरण असन्तुलन, भूमण्डलीय तापक्रममा वृद्धि जस्ता कारणले प्राकृतिक तालतलैयाहरु सुक्ने पुरिने क्रम जारी छ । यस्ता प्राकृतिक तालतलैयाहरूको पुनरुद्धार गरी माछा पालन गरेमा गाउँपालिकाका जनताका लागि आवश्यक माछाको आपुर्ति हुने मात्र नभई कतिपय तालहरूलाई पर्यटकिय आकर्षणको केन्द्रको रुपमा बिकसित गरी पर्यटन प्रबर्द्धन गर्न सकिन्छ ।

यस गाउँपालिकामा पातुखोला, कलङ,अम्बापुर, हेकुली, काला खोला, तिल कन्या लगाएतका थुप्रै खोलानालाहरू रहेका छन् भने गाउँपालिकामा बनहरिया, सुजनियाँ, बुट्टिपुरताल र अन्य पोखरीहरू रहेको पाइन्छ ।

तालिका नं. ५ : गाउँपालिकामा रहेको जलाधारहरुको विवरण

क्र.सं.	जलाधारको नाम	सविकको गा.वि.स.	
१	पातुखोला	गोलटाकुरी	हेकुली
२	कलङ खोला	गोलटाकुरी	
३	अम्बापुर	गोलटाकुरी	
४	हेकुली	हेकुली	गोलटाकुरी
५	काला खोला	श्रीगाउँ	हेकुली
६	दुवी चौर	गोलटाकुरी	
७	तीलकन्या	श्रीगाउँ	

स्रोत: गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय, २०७३

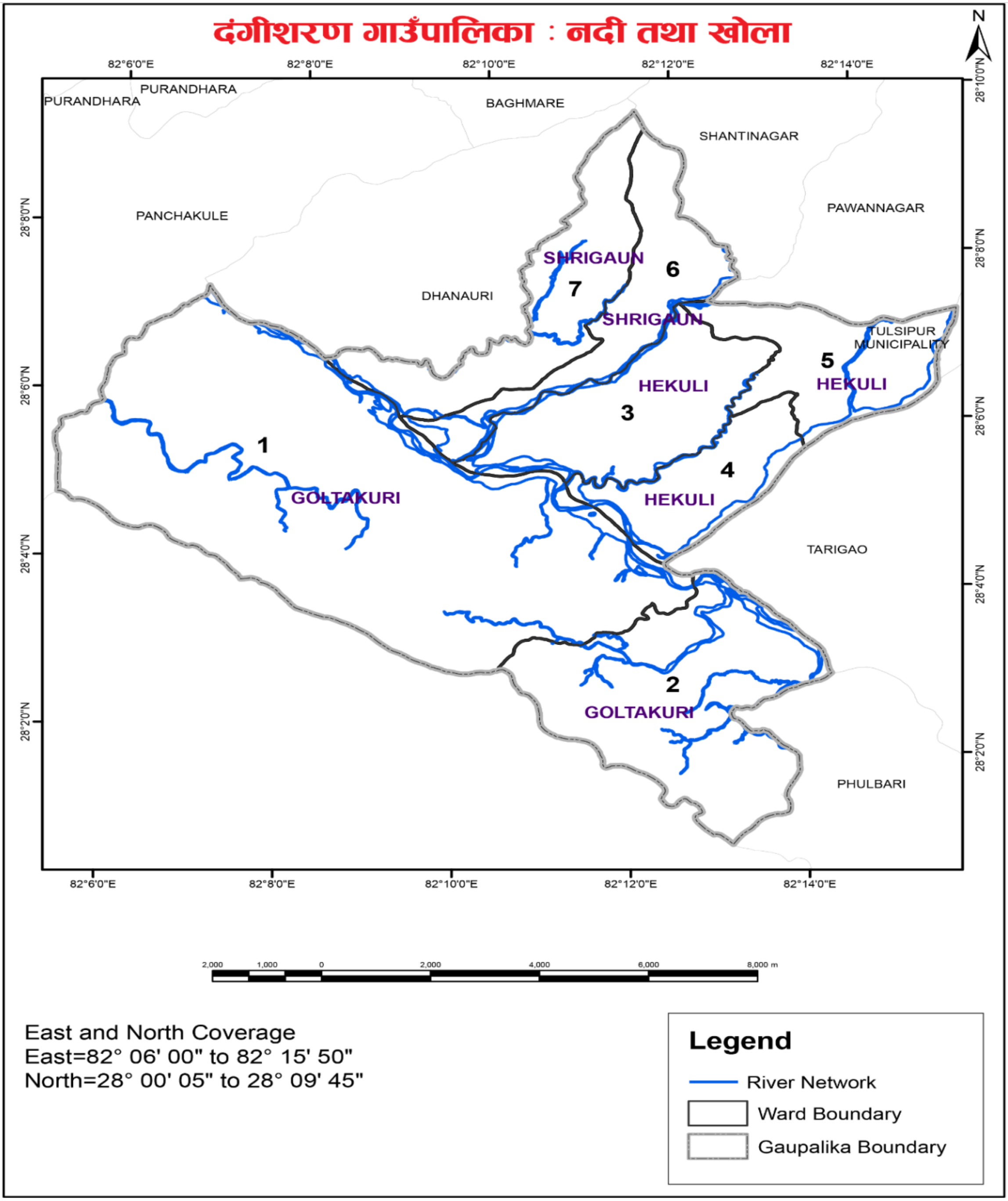

नक्सा नं. ६ : दंगीशरण गाउँपालिकामा रहेका नदी संजाल

२.१२ धार्मिक, प्राकृतिक तथा पर्यटकीय महत्वका स्थलहरू

अनुपम प्राकृतिक सौन्दर्य, प्रचुर जैविक विविधता, बहुजातीय, बहुभाषीय बहुधर्म र सामाजिक विविधता एवं ऐतिहासिक तथा साँस्कृतिक सम्पदाले भरिपूर्ण नेपाल विश्व पर्यटन मानचित्रमा प्रमुख पर्यटकीय गन्तव्यस्थलको रुपमा सुपरिचित छ । विज्ञान, प्रविधि र सञ्चार प्रणालीमा भएको अभूतपूर्व विकासले सम्पूर्ण विश्व नै एउटा गाउँको रुपमा परिणत हुँदै गइरहेको अवस्थामा नेपालले यस्ता राष्ट्रिय सम्पदालाई विश्व सामु प्रस्तुत गर्दै विश्व पर्यटन बजारलाई आकर्षित गरी अत्यधिक लाभ लिन सक्ने क्षमता अभिवृद्धि गर्नु आवश्यक छ । पर्यटन व्यवसाय आफैंमा राष्ट्रिय अर्थतन्त्रको विकासको प्रमुख आधार भएकोले यस व्यवसायको विविधीकरण र विस्तारद्वारा आम नागरिकको जीविकोपार्जन र रोजगारीका अवसरमा वृद्धि गरी जनताको जीवनस्तरमा सुधार गर्नु अपरिहार्य भएको छ । यस प्रयोजनार्थ एकातर्फ नेपालका यी विविध सम्पदाको समुचित संरक्षण र सम्वर्द्धन गर्नु अत्यावश्यक भएको छ भने अर्कोतर्फ अन्तर्राष्ट्रिय हवाई यातायात सेवा लगायत पर्यटन सेवासँग सम्बद्ध सबै प्रकारका पूर्वाधार विकास गर्दै पर्यटन सेवा उद्योगको संख्यात्मक एवं गुणात्मक वृद्धि गर्नु आवश्यक छ ।

प्राकृतिक ताल, तलैया, सिमसार क्षेत्र तथा नदीहरु र हरियाली, अत्यन्तै नजिकबाट अवलोकन गर्न सकिने रमणीयतामा आन्तरिक तथा बाह्य पर्यटकहरुको भ्रमण हुने गर्दछ । भौगोलिक कालात्मको इतिहासमा यहाँ बग्ने साना र ठूला खोला तथा नदीहरु र पोखरीहरुको निर्माण हुन गएको छ ।

दंगीशरण गाउँपलिकाका प्रमुख पुरातात्विक, ऐतिहासिक तथा धार्मिक पर्यटीय स्थलहरू निम्न अनुसार छन् ।

क) वाह्रवर्डिउन्हक लठ्ठा

गोल्टाकुरी-१ ववई नदीको दक्षिणि तटमा रहेका ४ रुखहरू रहेको यस स्थानलाई वाह्रवर्डिउन्हक लठ्ठा भनेर चिनिन्छ । यो स्थान साँस्कृतिक दृष्टिकोणबाट महत्वपुर्ण मानिन्छ ।

ख) बुलबुल्या

हेकुली -३ को सिमसार क्षेत्रमा रहेको एउटा जरुवा लाई बुलबुल्या भनिन्छ । यहाँ हलोले जोत्दा माटोका भाँडाका टुक्रा, थारु देवता, घोडाका मुर्ति र तामाको घोडा मुर्ति फेला परेको सुनिन्छ । हाल यहाँ एउटा जरुवाको साथै यहाँ जलवराहको जीर्ण अवश्थामा रहेको मन्दिर पनि छ ।

ग) सिद्धभवन्तनाथ समाधि

श्री गाउँ७मा पर्ने यो एक ऐतिहासिक, धार्मिक तथा पर्यटकीय सम्पदा हो । हाल यहाँ पर्खालले घेरिएको दुई ठुलाठुला समाधि मन्दिरहरू छन् । पश्चिमतर्फको मन्दिर भवन्तनाथको समधि हो यहाँ उनको मुर्तिको साथै शिवलिङ्ग छ । यसको ढोका माथि “श्री सम्वत १८४७ ……” कुँदिएको छ । पुर्वतिरको मन्दिर भवन्तनाथका चेला भुवनेश्वरनाथको गीता समाधि हो । यसका साथै यहाँ ४ वटा शिवलिङ्ग, अन्य समाधि प्रतीकहरू, बाल भैरवको मन्दिर परिसर बाहिर भगवतीको मन्दिर पनि रहेको छ ।

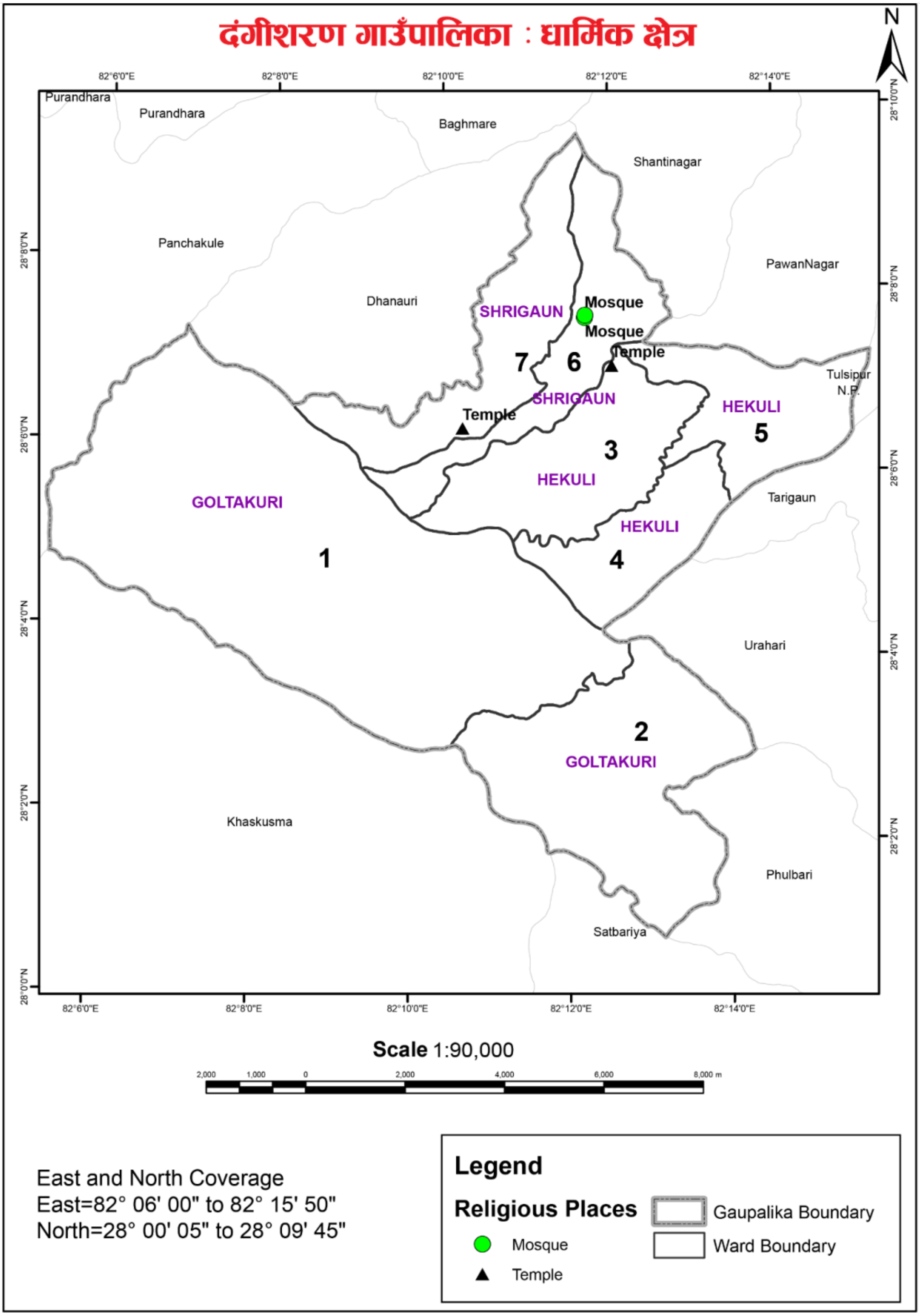

नक्सा नं. ७ : दंगीशरण गाउँपालिकामा रहेका धार्मिक तथा पर्यटकीय स्थलहरु

२.१३ मुख्य चाडपर्वहरू

यस गाउँपालिकामा विभिन्न जाती, धर्म सम्प्रदाय र भेषभुषाका मानिसहरु बसोबास गर्दछन् । यहाँ अधिकांश हिन्दू धर्म मान्ने थारु आदिवासी, पहाडी र मधेसी मूलका मानिसहरु रहेका छन् भने मुस्लिम र क्रिस्चियन धर्म मान्ने मानिसहरु पनि छन् । सबै जातजाती र सम्प्रदायका आ-आफ्नै खाले धर्म संस्कृति र चालचलनहरु छन् । जसमा बडादशैं, तिहार, रामनवमी, महाशिवरात्री, हरितालिका, श्रीपञ्चमी, श्रीकृष्ण जन्माष्टमी, विवाह पञ्चमी, छठ, होली, चैते दशैं, साउने-माघे सक्रान्ती, माघी, मातातीर्थ औंसी, अक्षय तृतीया, हरिशयनी-हरिबोधनी एकादशी, नागपञ्चमी, रक्षाबन्धन (जनैपूर्णिमा), कुशे औंसी, बालाचतुर्दशी, कोजाग्रत पूर्णीमा, श्री स्वस्थानी पूर्णिमा, कर्कट संक्रान्ति, संकट पूजा, बुद्धजयन्ती, ईद, वकरईद, इदुलफितर, क्रिशमस डे, अंग्रेजी नयाँ वर्ष आदि चाडपर्वहरु रहेका छन् ।

यसैगरी धार्मिक तथा साँस्कृतिक महत्वका निकै आकर्षक र बृहत् जात्रा एवं मेलाहरु पनि लाग्दछन् । फिरफीरे मेला, लरैना मेला, धारापानी मेला, पर्सेनी, भोटे मेला, बाह्रकुने दह मेला, पिपरी मेला, रिहार मेला, सूवाकोटी मेला, मण्डली मेला, टीकरी मेला, धानखोला मेला आदि यस गाउँपालिका तथा दाङ जिल्लामा लाग्ने मेलाहरु हुन् ।

२.१४ सँस्कृति, कला, भाषा र साहित्य

दंगीशरण गाउँपालिका सँस्कृति, कला, भाषा तथा साहित्यका दृष्टिकोणले धनी गाउँपालिकाको रुपमा रहेको छ । अध्ययन र संरक्षणको अभावका कारण कतिपय कला, सँस्कृति, परम्परा अमूर्त र लोपोन्मुख अवस्थामा रहेका छन् । यस गाउँपालिकामा बसोबास गर्दै आएका रैथाने थारु समुदायहरुको मौलिक सँस्कृतिले गाउँपालिकाको साँस्कृतिक पर्यटनलाई आकर्षण गरेको छ ।

थारु सँस्कृति

गाउँपालिकाको पर्यटनका बहुआयामिक पक्षमध्ये मौलिक सँस्कृति प्रमुख रुपमा रहेको हुन्छ । समाजशास्त्रीय दृष्टिकोण अनुसार सँस्कृतिको वृहत तथा व्यापक अर्थ र परिभाषा हुन्छ । समग्रमा मानिसको जीवनशैली, व्यवहार, चिन्तन, मूल्य, मान्यता परम्परा, विश्वास, कला, भाषा, चालचलन, धर्म आदि पक्षहरूको समिष्टिगत अवधारणा नै साँस्कृतिक पक्ष हो । तराईका जिल्लाहरूमा बसोबास गर्दै आएका रैथाने थारु समुदाय मौलिक सँस्कृतिको दृष्टिले धनी छन् । थारु जातिको मौलिक र रैथाने जीवनशैली, ज्ञान र सीप रहेका छन् । यद्यपि, आधुनिक जीवनशैली र विभिन्न साँस्कृतिक समूहहरू सँगको सम्बन्ध र प्रभावले गर्दा उनीहरूको साँस्कृतिक मौलिकतामा केही परिवर्तन हुन पुगेको देखिन्छ ।

दाङ जिल्लाको कूल जनसंख्याको २९.५१ प्रतिशत थारु समुदायको जनसंख्या छ । दंगीशरण गाउँपालिकामा ४५.६५ प्रतिशत थारु समदायको बसोबास रहेको छ । थारु जातिसँग रहेको मौलिक साँस्कृतिक पक्ष र रैथाने आदिवासी ज्ञानको अभिलेखीकरण तथा संरक्षण आवश्यक छ । साँस्कृतिक पर्यटन आन्तरिक तथा बाह्य पर्यटकहरूको चासो र आकर्षण बन्न पुगेको छ । दंगीशरण क्षेत्रको ग्रामीण पर्यटनलाई एकीकृत गर्ने क्रममा यस क्षेत्रमा थारु रेस्टुरेन्ट र भोजनालयको विकास गरी उनीहरूको विशिष्ट परिकार पस्कने प्रयास जरुरी छ । त्यसैगरी, उनीहरूको भेषभूषा, नाचगान, बाजा, गीत र खेलहरूको प्रदर्शन र प्रस्तुतीकरणको माध्यमबाट आन्तरिक र बाह्य पर्यटकलाई आकर्षित गर्न सकिन्छ । काठमाडौंको नेवार सँस्कृति, मनाङ र मुस्ताङको गुरुङ तथा थकाली, सोलुको सेर्पा, लमजुङको घलेगाउँ गुरुङ, स्याङ्जाको सिरुबारी सँस्कृति ग्रामीण साँस्कृतिक-पर्यटन विकास भएका

गन्तव्य स्थलहरू हुन् । यस सन्दर्भमा दंगीशरण क्षेत्र थारु सँस्कृतिको पर्यटकीय गन्तव्यस्थल बन्न सक्ने प्रशस्त सम्भावन छ ।

भिन्नभिन्न ठाउँ रपरिवेशबाट एउटै ठाउँमा बसोबासका लागि आएका समुदायका सँस्कृति, कला र चालचलनको अनुपम संगम थलोका रुपमा दंगीशरण विकास भएको छ । खासगरी रैथाने आदिवासी थारु समुदायको मौलिक सँस्कृति, चालचलन, भेषभूषा, भाषा, लवाइखवाइ दंगीशरणको साँस्कृतिको सम्पदा बनेको छ । थारु समुदायका गाउँवस्ती प्रायःमा बढी जनघनत्व रहेको हुन्छ । यिनीहरू एक्लै बस्न रुचाउँदैनन् । गुज्मुज्ज परेको भूइतले घरहरू रहेको वस्तीलाई थारुसमुदायको वस्ती भनेर सजै अनुमान गर्न सकिन्छ । थारु समुदायमा मुखिया, बडघर वा चौधरी प्रथा हालसम्म पनि कायम छ । थारु समुदायमा परिवार संख्या निकै ठूलो हुने गर्दछ । यद्यपी, आधुनिकतासँगै थारु समुदायमा पनि परिवार विखण्डन हुने क्रम बढ्दो छ । निकै ठूलो परिवार संख्या हुने भएकोले नै भुइतले घर बनाउने प्रचलन रहेको मानिन्छ । थारुहरूले घर बनाउँदा उत्तर दक्षिण लामो पारेर बनाउने चलन छ । पूर्वको ढोकाबाट सूर्यको किरण राम्रोसित छिर्नसक्ने वा घरभित्रैबाट घाम ताप्न मिल्ने गरी घर बनाउने गरिएको छ । खासगरी, उत्तरपूर्वको कोठामा देउता राख्नुपर्ने हुँदा थारुले एकै किसिमका घर बनाउनुपर्ने बाध्यता जस्तै रहेको छ ।

थारुहरूको घरको भित्तामा कुशलतापूर्वक माटोबाट मयूर, फूल, घोडाघोडी, हात्ती आदि जीवजन्तुको चित्र बनाएको पाइन्छ । घरका भित्तामा बनाएको माटोको चित्रबाट थारु समुदायले आफ्नो परम्परागत कलाको संरक्षण गरेको मान्नुपर्दछ भने अर्कोतिर उनीहरू परापूर्वकालदेखि नै कलाकारितामा निपूर्ण रहेको अनुमान गर्न सकिन्छ । लत्ताकपडा राख्नका लागि बनाइएका भौंका, सरसामान बोक्नलाई बनाइएका ढकिया आदि मौलिक हस्तकलाका द्योतक हुन् । घरमा कलात्मक झ्याल ढोका राख्ने चलनले उनीहरू काष्ठकलामा समेत निपूण रहेको छ ।

थारु भाषामा ऋतु अनुसारका नाचगान छन् । सजना, मैना, धमार, बडकीमार अथवा जन्माष्टमी र दशैंमा गाइने गीत, सखिया आदि थारु समुदायमा रहेका गीत-सँगीतका उत्कृष्ट नमूना हुन् ।

थारु जातिको छुट्टै मौलिक पोशाक रहेको छ। थारु जातिका लोग्ने मान्छेले धोती-कमीज, भेगवा, चदरी, जामा काकासुती र टोपी लगाउँछन् भने महिलाले अंगिया, लेहंगा गटिया र फरिया लगाउँछन्।

तराइमा अन्य समुदायको बसोबास हुन थालेपछि भने थारु समुदायमा पनि आफ्नो मौलिक पोशाक लगाउने चलन विस्तारै कम हुँदै गएको पाइन्छ। चाडपर्व वा अन्य कुनै औपचारिक कार्यक्रममा मात्रै थारुले आफ्नो पोशाक लगाउने गरेको पाईन्छ।

थारु महिलाले टाउकोदेखि खुट्टासम्म गहना लगाउने चलन छ। निधारमा टिकुली र मगिया, नाकमा नथिया, नथुनी, बुलाकी र फेंफी, कानमा वीर, झिलमिलिया, लुर्की, कनबझवा, अइरम, टर्की, मरवारी र झुम्काझुम्की, घाटीमा सिक्री, माला, गटैया, कनसेहरी टौंक, सुत्या, धुरुवा आदि लगाउने गर्छन्। थारु जातीमा पनि दंगहा रझटिया, कठरिया र राना थारु समुदायका महिलाले लगाउने पोशाक तथा गरगहनामा विविधता पाइन्छ।

थारु जातिमा अतिथिलाई अति नै आदर गर्ने चलन रहेको छ। घरमा कुनै अतिथिको आगमन हुँदा खाटमा कम्बल वा दरी ओछ्याएर सम्मान गर्ने र पानी खुवाउने चलन छ। खाना खुवाउँदा पनि माछा, मासु वा सिद्रा, नभए अण्डा दिएर सम्मान गर्ने चलन छ। पाहुनालाई विदाई गर्दा पनि गाउँको सिमानासम्म या कुनै नदी या खोला तराएर विदाइ गर्ने गर्छन्।

यी विविध किसिमको मौलिक संस्कृतिको पहिचान बाकेको दंगीशरण गाउँपलिकाले मौलिक संस्कृतिहरूको संरक्षण तथा प्रवर्द्धन गर्दै पर्यटकीय आकर्षण गरी लाभ लिन सक्ने प्रसस्त संभावना देखिन्छ।

खण्ड ३ : जनसाङ्ख्यिक विवरण

३.१ जनसंख्याको विवरण

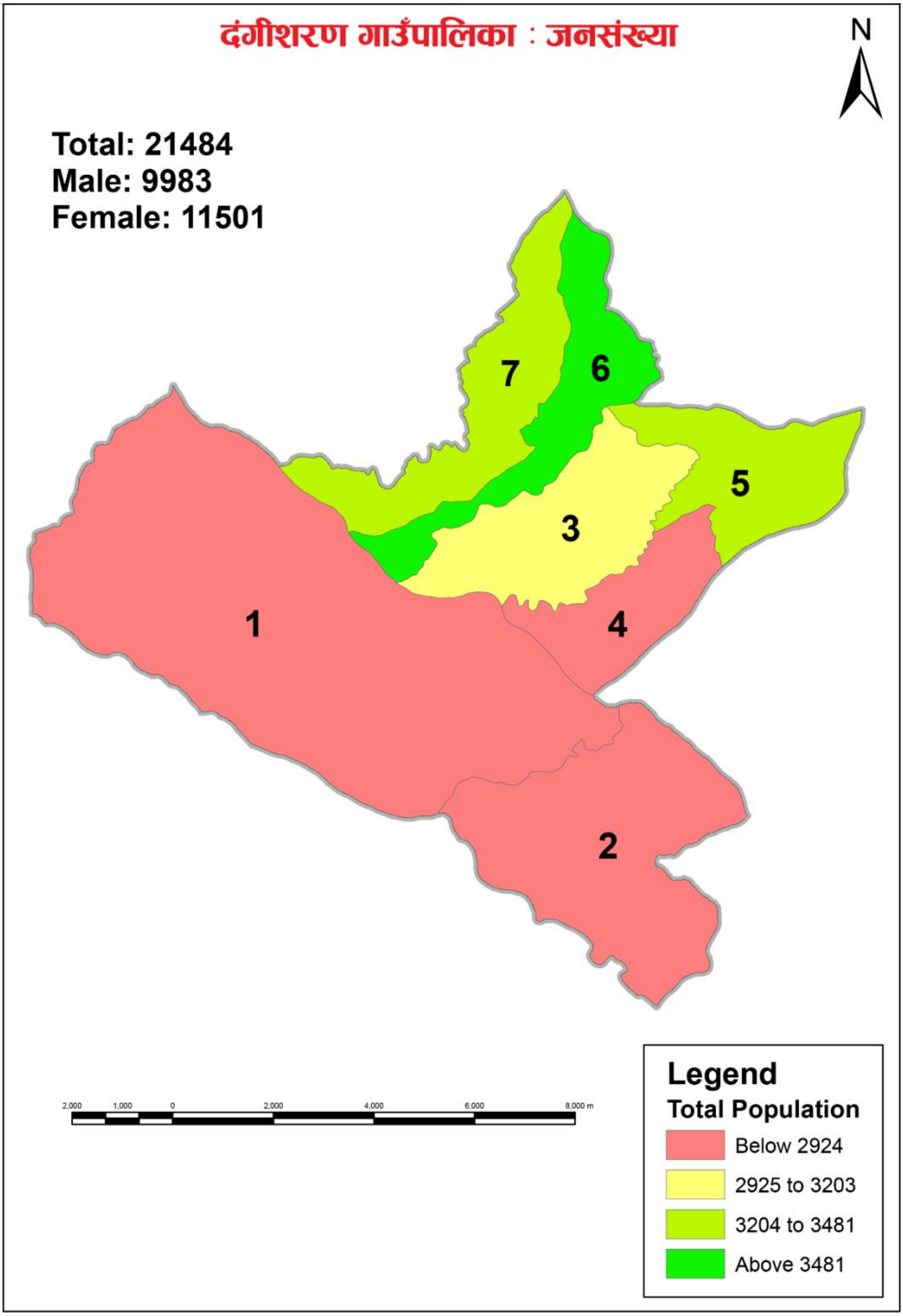

नक्सा नं. ८ : दंगीशरण गाउँपालिकाको जनसंख्या

कुनैपनि स्थानको जनसंख्या विकासको साधन र साध्य दुवैको रुपमा रहेको हुन्छ । विकासको लागि आवश्यक अन्य आर्थिक, भौतिक साधनहरूको परिचालन मानव श्रोतबाट नै हुने भएकाले विकास योजना तर्जुमा गर्दा यसको बनावटको विविध पक्षहरूको अध्ययन र विश्लेषण आवश्यक हुन्छ । नेपालमा गाउँपालिकास्तरमा जनसंख्याको विविध पक्षको तथ्याङ्क प्रत्येक १० वर्षमा हुने राष्ट्रिय जनगणनाको साथै गाउँपालिकास्तरमा घरधुरी सर्वेक्षण मार्फत समेत प्राप्त हुने गरेको छ । यहाँ राष्ट्रिय जनगणनाबाट प्राप्त नतिजाको आधारमा जनसंख्याका विविध पक्षहरूको विश्लेषण गरिएको छ ।

राष्ट्रिय जनगणना, २०६८ अनुसार दंगीशरण गाउँपालिकाको जनसंख्या २१,४८४ रहेको छ जस मध्ये पुरुष ४६.४७ प्रतिशत (९,९८३जना) र महिला ५३.५३ प्रतिशत (११,५०१ जना) रहेका छन्। यस गाउँपालिकामा पुरुषको तुलनामा महिला ७.०७ प्रतिशतले बढि रहेको पाइन्छ । सोही अनुसार लैंगिक अनुपात (Sex Ratio) अर्थात् प्रति १०० महिलामा पुरुषको संख्या ८६.८० रहेको छ। जनघनत्व १९४ जना प्रति वर्ग किलोमिटर रहेको छ । राष्ट्रिय जनगणना २०६८ अनुसार यस गाउँपालिकाको कुल जनसंख्या मध्ये ५७.५८ प्रतिशत १५ देखि ५९ वर्ष उमेर समूहका, ३५.२२ प्रतिशत १४ वर्ष वा सो भन्दा कम उमेरका, र ७.२० प्रतिशत ६० वर्ष वा सो भन्दा माथिल्लो उमेर समूहका रहेका छन्। राष्ट्रिय जनगणना, २०६८ अनुसार दंगीशरण गाँउपालिकामा ४,४५५ घरपरिवार रहेका छन्। यस गाउँपालिकामा प्रति परिवार औषत ४.८२ जना सदस्य रहेको देखिन्छ। नेपालको परिवारको औषत आकार ४.८८ रहेको छ। देशमा सबैभन्दा बढी रौतहट जिल्लामा ६.४४ र सबैभन्दा कम कास्कीमा ३.९२ रहेको देखिन्छ। जसको विस्तृत विवरण तल तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

तालिका नं. ६ : जनसंख्याको विवरण

विवरण	वि.सं. २०६८
जम्मा जनसंख्या	२१,४८४
पुरुष	९,९८३(४६.४७%)
महिला	११,५०१ (५३.५३%)
लैंगिक दर	८६.८०

जम्मा घरधुरी	४,४५५
औषत परिवार आकार	४.८२
६ वर्ष र सोभन्दा माथिको साक्षरता दर (प्रतिशतमा)	६९.३९
जनघनत्व (प्रतिवर्ग कि.मी.)	१९४

स्रोतः राष्ट्रिय जनगणना, २०६८

३.२ वडाअनुसार क्षेत्रफल, जनसंख्या तथा घरधुरी विवरण

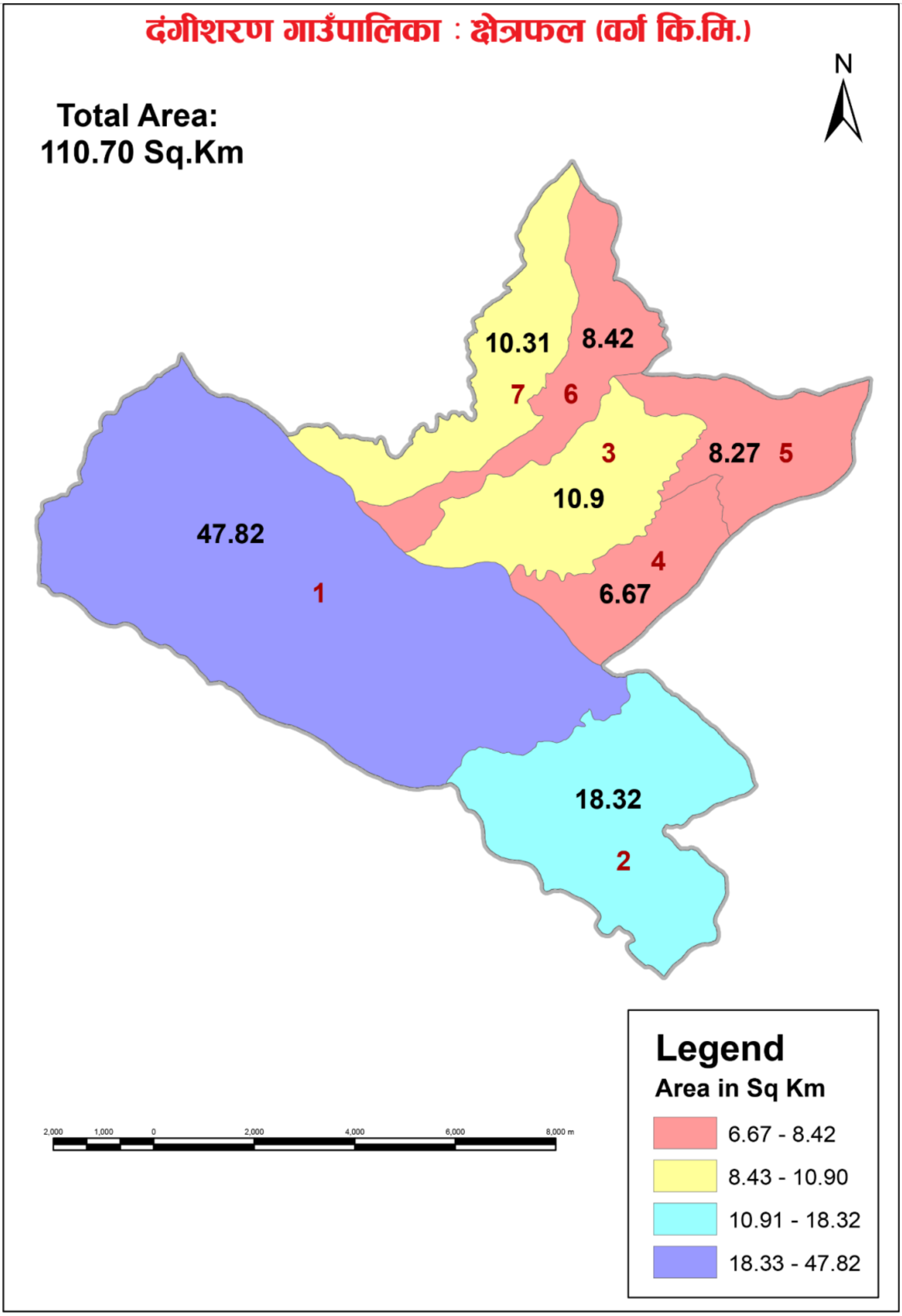

नक्सा नं. ९ : दंगीशरण गाउँपालिकाको वडाअनुसार क्षेत्रफल

तालिका नं. ७ : वडाअनुसार क्षेत्रफल, जनसंख्या तथा घरधुरी विवरण

वडा नं.	जम्मा क्षेत्रफल	औषत घरधुरी आकार	जम्मा घरधुरी संख्या	जम्मा जनसंख्या	पुरुष	महिला	जनघनत्व
१	४७.८२	४.९३	५३७	२,६४६	११९२	१४५४	५५.३३
२	१८.३२	४.५५	५८२	२,६४७	१२१९	१४२८	१४४.४९
३	१०.९	५.०२	६३२	३,१७०	१४७६	१६९४	२९०.८३
४	६.६७	५.२८	५२६	२,७७६	१३४२	१४३४	४१६.१९
५	८.२७	४.९५	६५९	३,२६०	१५६५	१६९५	३९४.२०
६	८.४२	४.६७	८०५	३,७५९	१६६३	२०९६	४४६.४४
७	१०.३१	४.५२	७१४	३,२२६	१५२६	१७००	३१२.९०
जम्मा	११०.७१	४.८२	४,४५५	२१,४८४	९,९८३	११,५०१	१९४.०६

स्रोतः राष्ट्रिय जनगणना, २०६८

दंगीशरण गाउँपालिका मिति २०७३ फागुन २२ गते बाट स्थापना भएको हो । यस गाउँपालिकामा साविकका हेकुली, गोल्टाकुरी र श्रीगाँउ गा.वि.स गरि ३ वटा गा.वि.स समाबेश भएका छन् । यस गाउँपालिकामा हाल ७ वटा वडाहरू कायम गरिएको छ । यी वडाहरूमा तुलनात्मक अध्ययन गर्दा सबैभन्दा धेरै जनसंख्या भएको वडामा वडा नं ६रहेको छ जसमा जम्मा जनसंख्या ३,७५९ (पुरुषको १,६६३ जना र महिलाको २,०९६ जना) रहेको छ । यस वडाको औसत परिवार आकार ४.६७ र घरधुरी संख्या ८०५ रहेको छ । त्यस्तै सबैभन्दा थोरै जनसंख्या भएको वडामा वडा नं. १ रहेको छ जसको जनसंख्या २,६४६ (पुरुषको १,१९२ जना र महिलाको १,४५४ जना) रहेको छ भने घरधुरी संख्या ५३७ र औसत परिवार संख्या ४.९३ रहेको छ। जसको विस्तृत विवरण तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

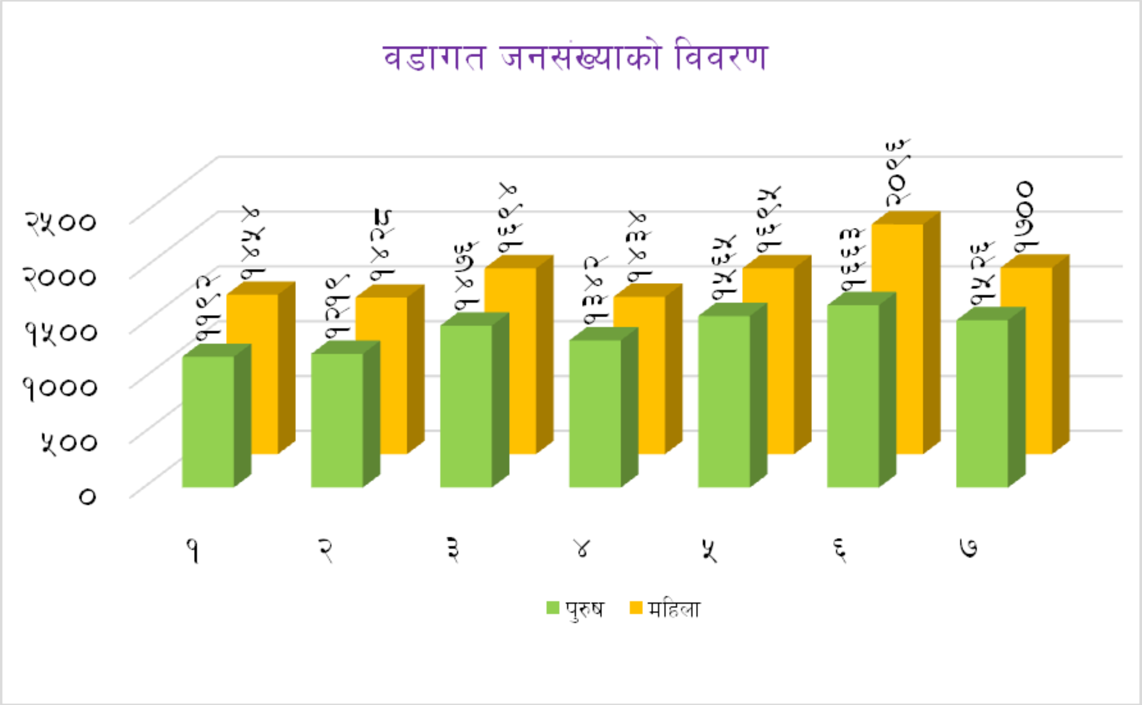
वडागत जनसंख्याको विवरण
२५००
२०००
१५००
१०००
५००
०
११९८
१४५४
१२१९
१४२८
१४७३
१६९४
१३४८
१४६४
१५६५
१६९५
१६६३
२०९३
१५२८
१७००
१
२
३
४
५
६
७
पुरुष
महिला

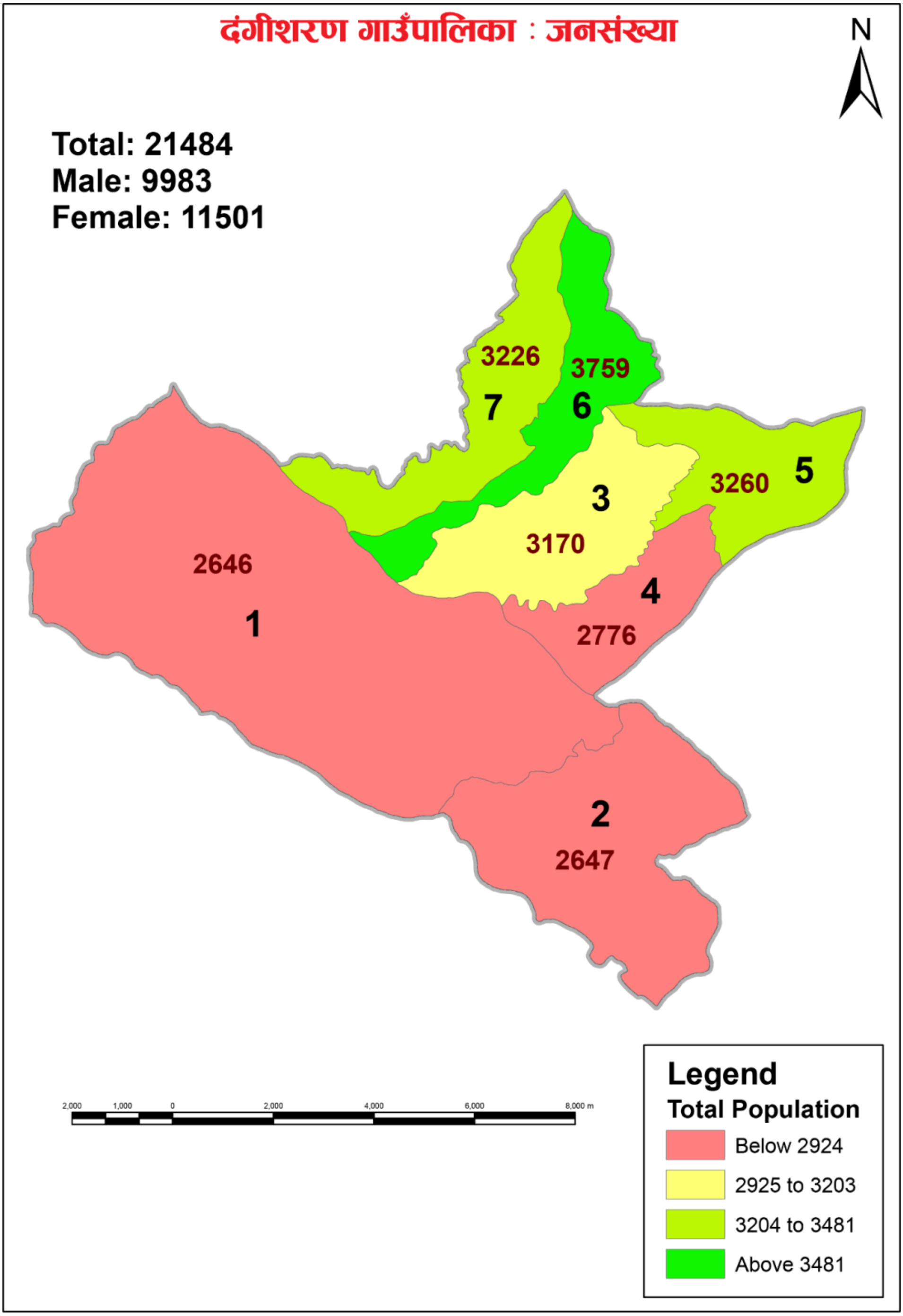

नक्सा नं. १० : दंगीशरण गाउँपालिकाको वडाअनुसार जनसंख्या

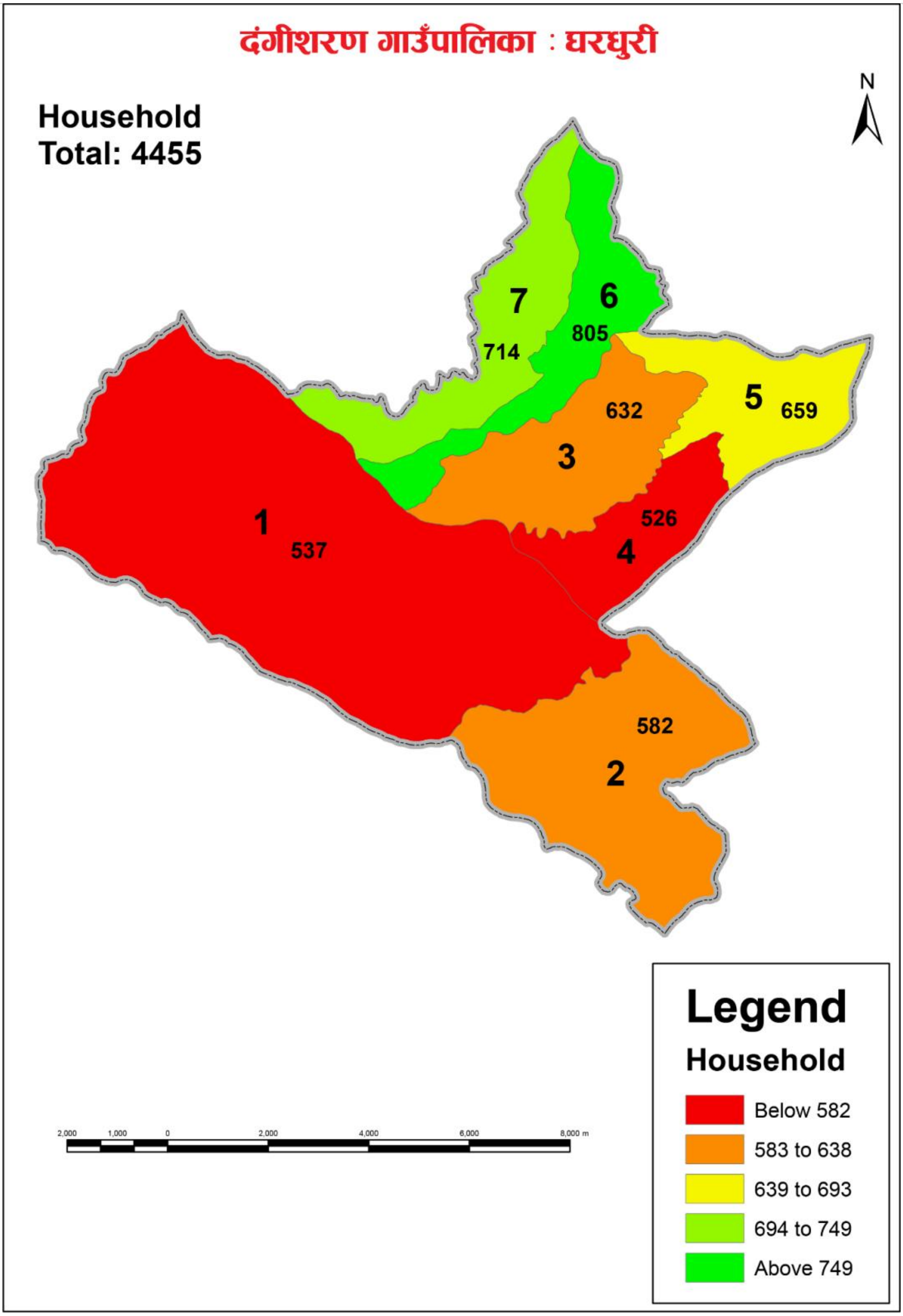

नक्सा नं. ११ : दंगीशरण गाउँपालिकाको वडाअनुसार घरधुरी

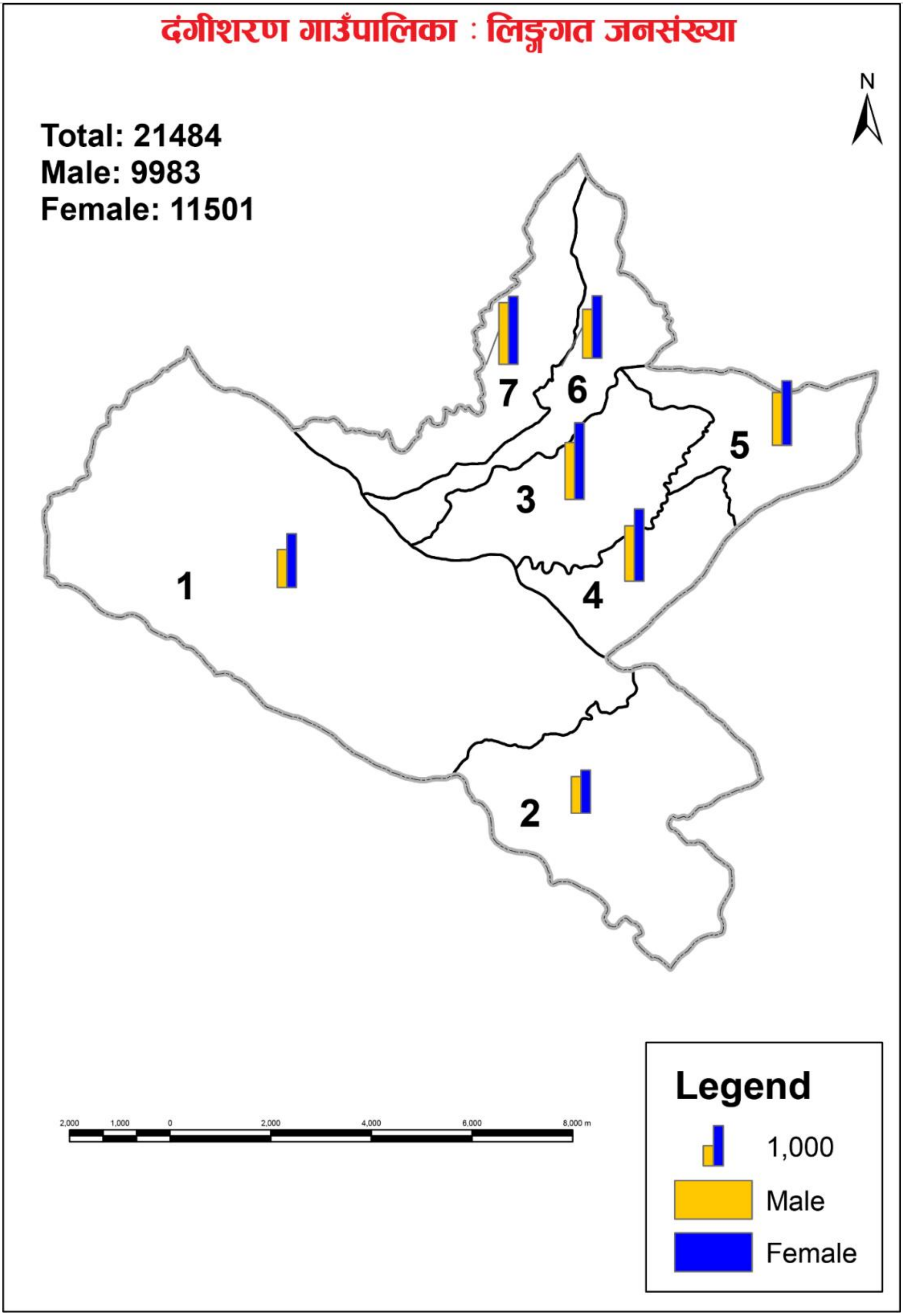

नक्सा नं. १२ : दंगीशरण गाउँपालिकाको लिङ्गगत जनसंख्या

३.३ १० वर्ष वा सोभन्दा माथिका व्यक्तिहरूको बैवाहिक स्थितिको विवरण

कुनै पनि देशले विवाहका लागि कानूनमै न्यूनतम उमेर तोकेको हुन्छ। उक्त उमेर नपुग्दै विवाह गरिन्छ भने त्यसलाई बालविवाहको रुपमा तथा कम उमेरमा गरेको विवाहका रुपमा लिने गरिन्छ। नेपालमा मुलुकी ऐन, (एघारौं संशोधन २०५८) २०२० ले विवाह गर्दा महिला र पुरुषको उमेर संरक्षकको मञ्जुरी भए अठार वर्ष र संरक्षकको मञ्जुरी नभए वीस वर्ष नपुगी विवाहवारी गर्न नहुने कानूनी व्यवस्था गरेको छ। वर्तमान समयमा शिक्षाको प्रचारप्रसारका कारणले गर्दा व्यक्तिहरूमा विस्तारै चेतनामा अभिबृद्धि हुँदै आएको कारण वालविवाहको चलन घट्दै गइरहेको पाइन्छ। यद्यपी अझै केही स्थानहरूमा गलत सामाजिक परम्परा र मूल्य मान्यताका कारण नाबालक अवस्थामै विवाह गरिदिने चलन रहेको देखिन्छ। साथै पछिल्लो क्रममा इन्टरनेट, टेलिभिजन र मोवाइलमा बालबालिकाको पहूँच बृद्धि भई दुरुपयोग बढेर आफुखुसी वालविवाह गरेका घटनाहरू सुनिन्छ ।

राष्ट्रिय जनसाङ्खिक तथा स्वास्थ्य सर्भेक्षणका अनुसार बाल विवाह गर्ने क्रममा १५ देखि १९ वर्षका किशोरीको प्रतिशत तुलनात्मक रुपमा बढ्दै गएको देखिन्छ। प्लान नेपाल लगायत अन्य संस्थाहरू मिलेर गरेको अध्ययन प्रतिवेदन सन् २०१२ अनुसार २६.७ प्रतिशत किशोरीहरू र ५.८ प्रतिशत किशोरहरूले बाल विवाह गरेको देखिन्छ। जुन २०६८ को जनसाङ्खिक तथा स्वास्थ्य सर्भेक्षण भन्दा घट्दो क्रममा देखिन्छ।

तालिका नं. ८ : १० वर्ष वा सोभन्दा माथिका व्यक्तिहरूको बैवाहिक स्थितिको विवरण

लिङ्ग	कहिल्यै विवाह नभएको	एकल	बहु विवाह भएको	पुनः विवाह भएको	विधवा / विधुर	पारपाचुके भएको	छुट्टिएको	जम्मा
पुरुष	२८६९	४१९९	१६२	३१६	१३९	१४	५	७७०४
महिला	२९१७	५६५४	६१	२२३	४३३	७	१८	९३१३
जम्मा	५७८६	९८५३	२२३	५३९	५७२	२१	२३	१७०१७
प्रतिशत	३४.००	५७.९०	१.३१	३.१७	३.३६	०.१२	०.१४	१००.००

स्रोत : केन्द्रीय तथ्याङ्क विभाग, २०६८

यस गाउँपालिकामा १० वर्ष वा सोभन्दा माथिल्लो उमेरका विवाहित व्यक्तिहरूको वैवाहिक स्थितिको अवस्था देखाइएको छ। जसमा ९,८५३ जना (५७.९० प्रतिशत) एक विवाह गर्नेको संख्या र

बहु विवाह गर्ने २२३ जना (१.३१ प्रतिशत) रहेको छ। पुनः विवाह गर्ने ५३९ जना (३.१७ प्रतिशत), विधुवा/विधुर ५७२ जना (३.३६ प्रतिशत), पारपाचुके भएका २१ जना (०.१२ प्रतिशत) र छुट्टिएका २३ जना (०.१४ प्रतिशत) रहेका छन्। गाँउपालिकामा एक विवाह गर्ने महिलाको संख्या एक विवाह गर्ने पुरुषको भन्दा १,५६१ (१३.९० प्रतिशत) ले बढी रहेको छ। भने बहु विवाह गर्ने पुरुषको संख्या बहु विवाह गर्ने महिलाको संख्या भन्दा १०१ (४५.२९ प्रतिशत) ले बढी रहेको देखिन्छ। जसलाई तलको चित्रमा देखाउन सकिन्छ ।

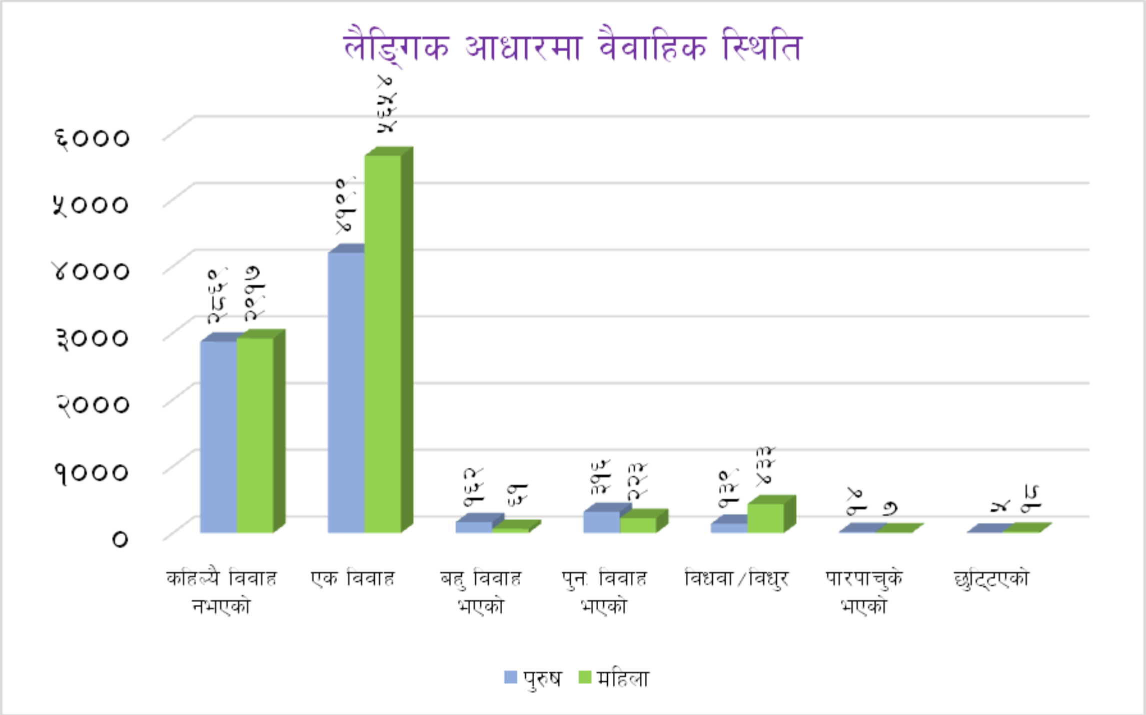

३.४ पहिलो विवाह गर्दाको उमेरको विवरण

तालिका नं. ९ : पहिलो विवाह गर्दाको उमेरको विवरण

लिङ्ग	१० वर्ष सम्ममा	१०-१४ वर्ष	१५-१९ वर्ष	२०-२४ वर्ष	२५-२९ वर्ष	३०-३४ वर्ष	३५-३९ वर्ष	४०-४४ वर्ष	४५-४९ वर्ष	५० भन्दा माथि	जम्मा
पुरुष	१०	२३१	२१४१	१९०२	४४१	८६	२१	७	१	१	४,८४१
महिला	५४	९६२	४,०६३	११९८	१३२	१२	८	३	१	१	६,४३४

जम्मा	६४	१,१९३	६,२०४	३,१००	५७३	९८	२९	१०	२	२	११,२७५
प्रतिशत	०.५७	१०.५८	५५.०२	२७.४९	५.०८	०.८७	०.२६	०.०९	०.०२	०.०२	१००

स्रोत : केन्द्रीय तथ्याङ्क विभाग, २०६८

माथिको तालिकामा १० वर्ष वा सोभन्दा माथिल्लो उमेरका विवाहित व्यक्तिहरूको पहिलो विवाह गर्दाको उमेरको विवरण देखाइएको छ। यस गाउँपालिकामा १५ वर्षदेखि १९ वर्षसम्मको उमेर समूहमा विवाह गर्नेको संख्या ६,२०४ अर्थात् सबैभन्दा बढी (५५.०२ प्रतिशत) देखिन्छ भने त्यसपछि २० वर्ष देखि २४ वर्षसम्मको उमेर समूहको संख्या ३,१०० (२७.४९ प्रतिशत) देखिन्छ। तेस्रोमा १० देखि १४ वर्ष उमेरसमूहको संख्या १,१९३ (१०.५८ प्रतिशत) रहेको छ भने १० बर्षसम्मका उमेरसमूहका बालबालिकाको पनि पहिलो विवाह गर्दाको जनसंख्या ६४ (०.५७ प्रतिशत) रहेको देखिन्छ।

यस गाँउपालिकामा पछिल्लो अवस्थामा बाल विवाह कम हुँदै गएको पाइन्छ। यसलाई पूर्ण रुपमा नियन्त्रण गर्नको लागी उचित शिक्षा तथा चेतनामूलक कार्यक्रमको व्यवस्थागर्नुपर्ने देखिन्छ। यसलाई तलको चित्रबाट प्रस्तुत गरिएको छ ।

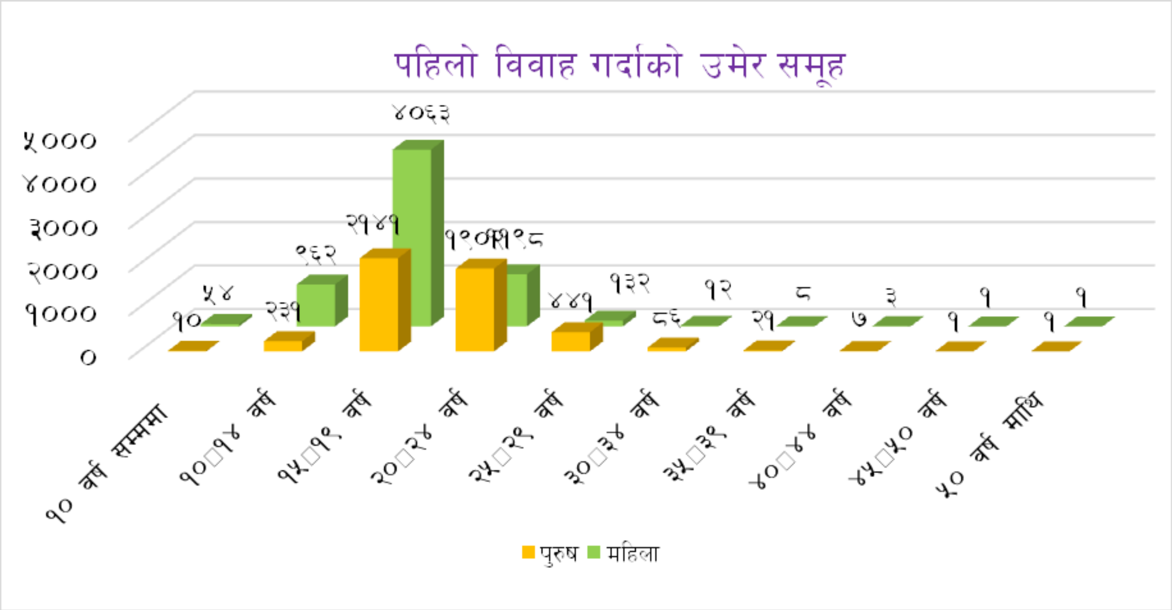

३.५ उमेर समूहअनुसार जनसख्याको विवरण

तालिका नं. १० : उमेर समूहअनुसार जनसंख्याको विवरण

उमेर समूह	पुरुष	महिला	जम्मा	प्रतिशत	लैङ्गिक अनुपात
०–४	१०२२	९२२	१,९४४	९.०५	१.११
५–९	१२५७	१२६६	२,५२३	११.७४	०.९९
१०–१४	१४९७	१६०३	३,१००	१४.४३	०.९३
१५–१९	११४४	१४४४	२,५८८	१२.०५	०.७९
२०–२४	६९६	१०९७	१,७९३	८.३५	०.६३
२५–२९	६२३	१०२५	१,६४८	७.६७	०.६१
३०–३४	६०२	८०५	१,४०७	६.५५	०.७५
३५–३९	६०३	७४५	१,३४८	६.२७	०.८१
४०–४४	५२०	६१२	१,१३२	५.२७	०.८५
४५–४९	४९२	४६३	९५५	४.४५	१.०६
५०–५४	३९३	३७७	७७०	३.५८	१.०४
५५–५९	३६४	३६६	७३०	३.४०	०.९९
६०–६४	३०५	३२९	६३४	२.९५	०.९३
६५–६९	२१५	१९९	४१४	१.९३	१.०८
७०–७४	१४९	१३९	२८८	१.३४	१.०७
७५–७९	६१	५५	११६	०.५४	१.११
८०–८४	२७	४३	७०	०.३३	०.६३
८५–८९	११	८	१९	०.०९	१.३८
९०–९४	०	१	१	०.००	०.००
९५±	२	२	४	०.०२	१.००
जम्मा	९,९८३	११,५०१	२१,४८४	१००.००	०.८७

स्रोत : केन्द्रीय तथ्याङ्क विभाग, वि.सं २०६८

राष्ट्रिय जनगणना २०६८ अनुसार यस दंगीशरण गाउँपालिकाको ०-१४ वर्ष उमेर समूहको संख्या ७,५६७ (३५.२२ प्रतिशत) रहेको छ, १५-४५ वर्ष उमेर समूहको जनसंख्या ९,९१६ (४६.१६ प्रतिशत) छ, काम गर्ने उमेरसमूह १५ देखि ५९ वर्षसम्मको जनसंख्या १२,३७१ (५७.५८ प्रतिशत) रहेको छ। लिङ्गको आधारमा हेर्दा महिलाको जनसंख्या ११,५०१ (५३.५३प्रतिशत) र पुरुषको जनसंख्या ९,९८३ (४६.४७प्रतिशत) रहेको र यसप्रकार महिला र पुरुषको जनसंख्याको अन्तर ७.०७ प्रतिशत देखिन्छ। ६० वर्ष भन्दामाथि उमेर समूहको संख्या १,५४६ (७.२० प्रतिशत) रहेको छ। तथ्याङ्कले गाँउपालिकामा मानव स्रोतको प्रशस्तमात्रामा सम्भावना रहेको तथ्यलाई देखाउँछ। साथै

बालबालिकाको संख्या पनि उच्च हुनुले आउँदा दिनहरूमा पनि यस गाउँपालिकामा मानव स्रोतको कमी नहुने देखाउँछ । जसको विस्तृतविवरणलाइ माथिको तालिकामा र स्पष्ट बुझ्न तल चार्टमा प्रस्तुत गरिएको छ ।

उमेर समूहअनुसार जनसख्याको विवरण

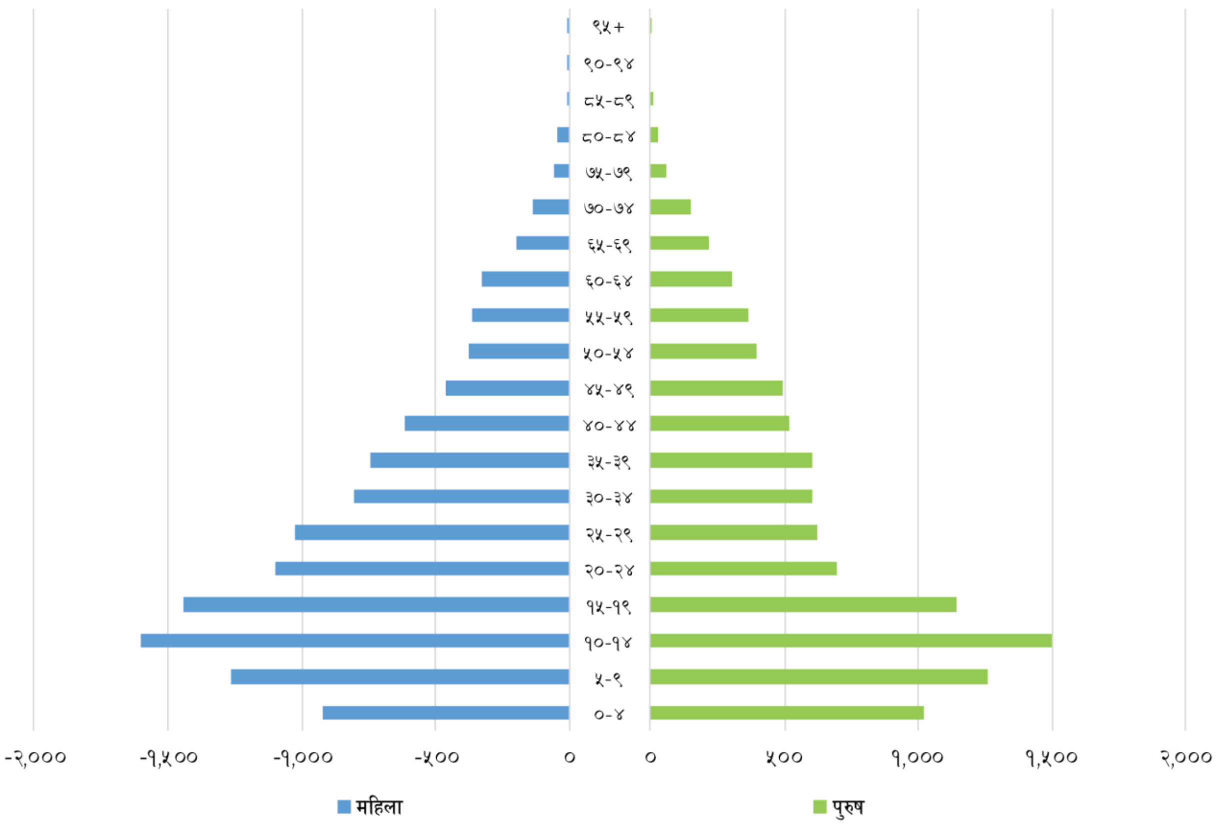

३.६ जातजाती समूहअनुसार जनसंख्याको विवरण

यस गाउँपालिकामा सामाजिक संरचनाको दृष्टिकोणबाट विविधतायुक्त रहेको पाईन्छ। पछिल्लो राष्ट्रिय जनगणना, २०६८ अनुसार यस गाँउपालिकामा विभिन्न जातजाति, समूहअनुसार जनसंख्याको अवस्थालाई हेर्दा सबैभन्दा बढी थारु जाति ९,८०७ जना (४५.६ प्रतिशत), दोस्रोमा क्षेत्री ६,३२९ (२९.४६प्रतिशत) र तेस्रोमा ब्राह्मण (पहाडी) १,०६० (४.९३प्रतिशत) रहेका छन् । जसको विस्तृत विवरण तलको तालिका र स्तम्भ चित्रमा उल्लेख गरिएको छ।

तालिका नं. ११ : दंगीशरण गाँउपालिकाको जातजाती अनुसारको जनसंख्या विवरण

क्र.सं.	जातजाति	जम्मा	प्रतिशत
१	थारु	९८०७	४५.६५
२	क्षेत्री	६३२९	२९.४६
३	ब्राम्हण पहाडी	१०६०	४.९३
४	कामी	१००८	४.६९
५	मगर	९००	४.१९
६	सन्यासी/दशनामी	८४५	३.९३
७	दमाई/ढोली	६४९	३.०२
८	सार्की	४०८	१.९०
९	ठकुरी	१७३	०.८१
१०	वादी	१५६	०.७३
११	कुमाल	४३	०.२०
१२	नेवार	३९	०.१८
१३	जनजाति अन्य	३७	०.१७
१५	तराई अन्य	१४	०.०७
१६	अन्य	१२	०.०६
१७	उल्लेख नगरिएको	४	०.०२
	जम्मा	२१४८४	१००.००

स्रोत : केन्द्रीय तथ्याङ्क विभाग, वि.सं २०६८

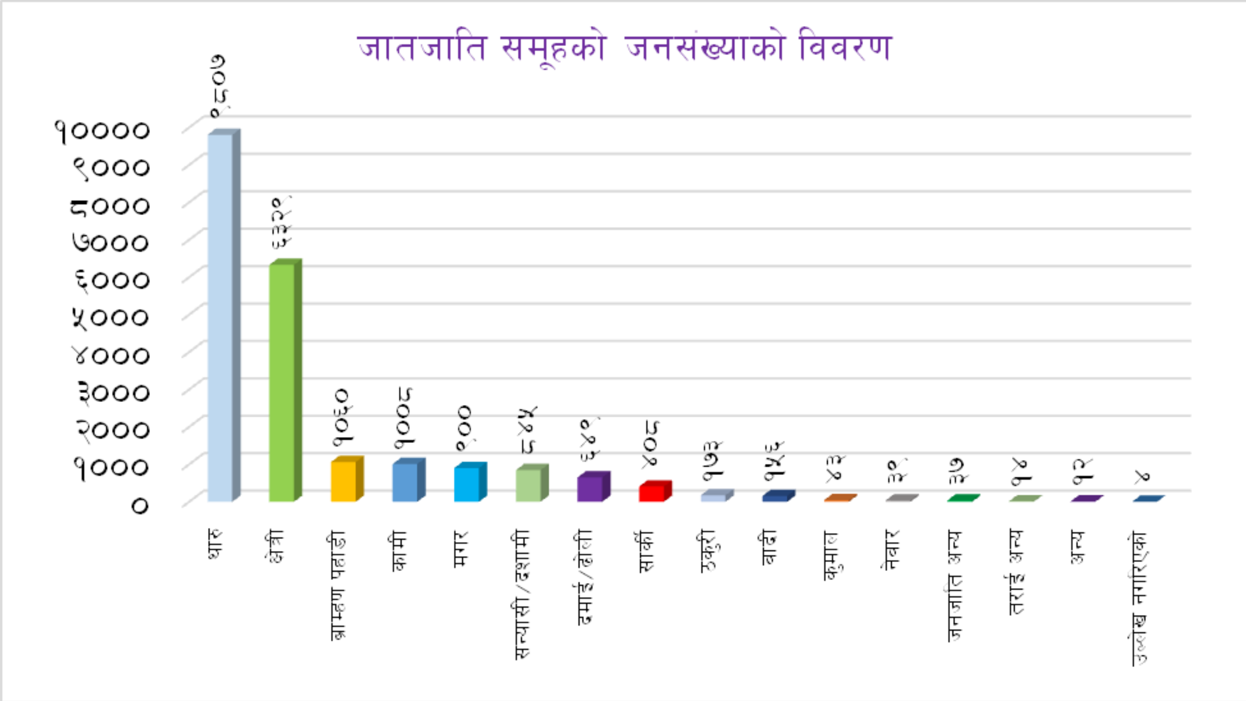

३.७ मातृभाषा अनुसार जनसंख्याको विवरण

तालिका नं. १२ : मातृभाषा अनुसार जनसंख्याको विवरण

क्र.सं.	भाषा	जम्मा	प्रतिशत
१	नेपाली	१२३८१	५७.६३
२	थारु	९०३६	४२.०६
३	तामाङ	१९	०.०९
४	मगर	११	०.०५
५	नेवार	८	०.०४
६	हिन्दी	६	०.०३
७	डोटेली	४	०.०२
८	छन्त्याल	२	०.०१

९	मैथिली	१	०.००
१०	साङ्केतिक भाषा	६	०.०३
११	अन्य	१	०.००
१२	उल्लेख नगरिएको	९	०.०४
	जम्मा	२१,४८४	१००.००

स्रोत : केन्द्रीय तथ्याङ्क विभाग, विसं २०६८

यस गाँउपालिकामा बसोबास गर्ने व्यक्तिहरूले बोल्ने विभिन्न मातृभाषाहरू विविधता रहेको पाइन्छ। मातृभाषाअनुसार जनसंख्याको तुलनात्मक अध्ययन गर्दा यस गाँउपालिकामा सबैभन्दा बढी थारु जातिको बसोबास रहेको छ । गाउँपालिकामा पछिल्लो राष्ट्रिय जनगणना अनुसार नेपाली भाषा बोल्नेहरूको संख्या सबैभन्दा बढी अर्थात १२,३८१ (५७.६३ प्रतिशत) रहेको देखिन्छ । दोस्रोमा थारु भाषा ९,०३६ (४२.०६ प्रतिशत), तेस्रोमा तामाङ बोल्ने संख्या १९(०.०९ प्रतिशत) रहेको पाइन्छ । यसैगरी अन्य भाषाहरू बोल्नेको संख्या ४८ (०.२२ प्रतिशत) रहेको पाइन्छ । जसके विस्तृत विवरण माथि तालिका र तल स्तम्भमा प्रस्तुत गरिएको छ ।

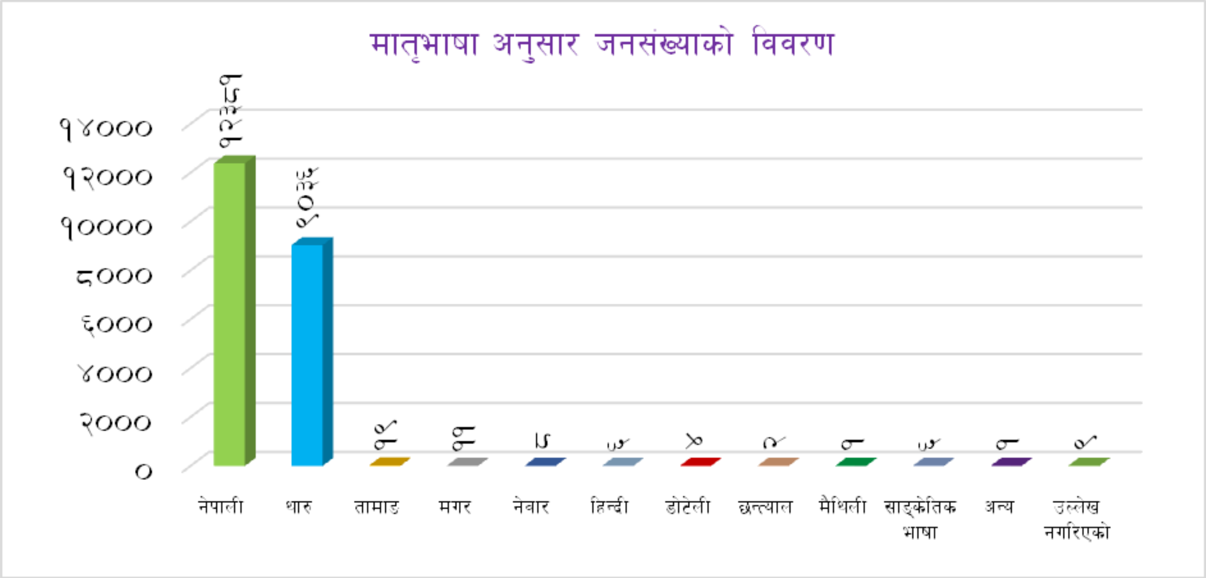

आदिवासी

आदिवासी/जनजाती उत्थान राष्ट्रिय प्रतिष्ठान ऐन २०५८ अनुसार आदिवासी जनजाती भन्नाले आफ्नो मातृभाषा र परम्परागत रीतिरिवाज, छुट्टै साँस्कृतिक पहिचान, छुट्टै सामाजिक संरचना र लिखित वा अलिखित इतिहास भएका ५८ जाति वा समुदायलाई बुझिन्छ ।

यस गाउँपालिकाको कुल जनसंख्या मध्ये ५०.१९ प्रतिशत (१०,७८३ जना) जनसंख्या आदिवासी (थारु, मगर, नेवार आदि) रहेको छ । जसमा सबैभन्दा बढी थारु जातिको संख्या ९,८०७ (४५.६५ प्रतिशत) जनसंख्या रहेको पाइन्छ। मुख्यतः कृषि पेशामा संलग्न यी समुदायमा साक्षरता प्रतिशत तुलनात्मक रुपमा न्यून रहेको छ। एकातर्फ बाल विवाह, बच्चा जन्मनु पूर्व नै मगनी गर्ने विवाह, गुरुवा (धामी, झाक्री) प्रथा जस्ता सामाजिक प्रथाहरू यस समुदायमा हालसम्म आंशिक रुपमा भएपनि कायमै रहेको पाइन्छ भने अर्कातर्फ यी जनजातीहरूको आधुनिकताको प्रभावका बीच आफ्नो मौलिक संस्कृतिलाई भने यस समुदायले अद्यावधि बचाई राखेको पाइन्छ। यी समुदायद्वारा दंगीशरण गाउँपालिकाको मौलिक संस्कृतिलाई जिवन्त राख्न सहयोग पुगेको छ। यस समुदायबाट जनप्रतिनिधिको रुपमा हाल राष्ट्रको निर्णायक तहहरुमा जुन सहभागिता देखिएको छ। यस गाउँपालिका भिषण मलेरियादेखि हिंस्रक जनावरहरूसँग झण्डै आधा शतकदेखि कुस्ती खेल्दै दंगीशरणको विकास निर्माणमा हात पाखुरी चलाउदै आएको यो समुदाय अहिले आएर सामाजिक, राजनैतिक र आर्थिक विकासको दृष्टिकोणले समेत अति पछाडी परेको देखिन्छ। दंगीशरणगाउँपालिकाको विकासको लागि यो समुदायलाई अहिलेको अवस्थाबाट माथि उठाउन विशेष पहल गर्नु पर्ने अवस्था देखिन्छ। यससमुदायमाथि विशेष ध्यान दिनु आवश्यक देखिन्छ।

सिमान्कृत तथा उत्पीडित समुदाय

नेपालको संविधान (२०७२) को भाग ३४ को धारा ३०६ को (ड) मा सिमान्तकृत जनसंख्या भन्नाले राजनीतिक, आर्थिक र सामाजिक रुपले पछाडि पारेका, विभेद र उत्पीडित तथा भौगोलिक विकटताको कारणले सेवा सुबिधाको उपभोग गर्न नसकेका वा त्यसबाट वञ्चित रहेका संघिय कानून बमोजिमको मानव विकासको स्तर भन्दा न्यून स्थितिका समुदाय भनेर परिभाषित गरेको छ ।

दंगीशरण गाउँपालिमा उत्पीडितहरूले लगभग ९.६१ प्रतिशत (२,०६५ जना) हिस्सा ओगटेको छ। सामाजिक विभेदका रुपमा छुवाछुत जस्तो अमानवीय भेदभाव भोगिरहेको यो समुदायले राजनितिक, आर्थिक र सामाजिक क्षेत्रमा समेत उपेक्षाको सिकार हुनु परेको छ। यस समुदायका प्रा.वि., निमावि, र मा.वि.मा अध्ययनरत छात्र छात्राहरूको संख्या भने तुलनात्मक रुपमा कम रहेको छ। परम्परागत

शिल्पको धनी यो समुदायले आफ्नो सिपलाई आर्थिक विपन्नता र सामाजिक उपेक्षाका कारण पनि अघि बढाउन नसकेको पाइन्छ। मुलुकी ऐन २०२० को कानूनी व्यवस्था अन्तर्गत जातिय छुवाछुतलाई कानूनी अपराधको रुपमा परिभाषित गरिएको ५ दशक भएपनि उत्पीडित र अपेक्षित समुदायले अद्यापि सार्वजनिक स्थल (मन्दिर) हरूमा प्रवेशका लागि स्थानीय निकायहरूसँग मिलेर चरणबद्ध अभियान संचालन गर्नुपर्ने अवस्था कायमै रहेको छ। निजामती सेवा र गैर सरकारी सेवामा पनि यो समुदायको उपस्थिति अत्यन्तै न्यून छ। त्यसै गरी राजनितिक क्षेत्रमा २०४६ साल यता यो समुदायले आफ्ना सामुदायिक संगठनहरू समेत निर्माण गरेको पाइन्छ। राजनितिक नेतृत्वमा भने सीमित व्यक्तिहरूमात्र यस समुदायको प्रतिनिधित्व गरिरहेका छन्। यस समुदायका अधिकांश व्यक्तिहरू अदक्ष र अर्धदक्ष जनशक्ति कै रुपमा ज्याला, मजदुरी गरेर जीवनयापन गरिरहेको पाइन्छ। यस गाँउपालिकाको विकासको लागि यो समुदायलाई अहिलेको अवस्थाबाट माथि उठाउन विशेष अभियानको नै थालनी गर्नुपर्ने अवस्था देखिन्छ।

३.८ धर्मअनुसार जनसंख्याको विवरण

नेपालको संविधानले नेपाललाई एक धर्म निरपेक्ष राष्ट्रको रुपमा परिभाषित गरेको छ । नेपालमा धार्मिक स्वतन्त्रता र विविधता रहेको छ । यस दंगीशरण गाउँपालिकामा पनि धार्मिक विविधता रहेको देखिन्छ । पछिल्लो जनगणना अनुसार गाउँपालिकामा रहेको धर्म अनुसार जनसंख्या वितरण तल तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

तालिका नं. १३ : धर्मअनुसार जनसंख्याको विवरण

धर्म	हिन्दु	क्रिश्चियन	बौद्ध	इस्लाम	उल्लेख नगरिएको	जम्मा
जनसंख्या	२१,३३४	१०५	२२	४	१९	२१४८४
प्रतिशत	९९.३०	०.४९	०.१०	०.०२	०.०९	१००.००

स्रोत : केन्द्रीय तथ्याङ्क विभाग, २०६८

माथिको तालिका अनुसार धार्मिक दृष्टिकोणले हेर्दा यस गाउँपालिकामा अधिकांश हिन्दु धर्मावलम्बीहरू रहेका छन्। पछिल्लो जनगणना अनुसार यहाँको कुल जनसंख्याको९९.३० प्रतिशत (२१,३३४ जना) हिन्दु, ०.४९ प्रतिशत (१०५ जना) क्रिश्चियन धर्मावलम्बीहरू, ०.१० प्रतिशत (२२ जना) बौद्ध, ०.०२ प्रतिशत (४ जना) इस्लाम, र ०.०९ प्रतिशत (१९ जना) उल्लेख गरीएको छैन ।

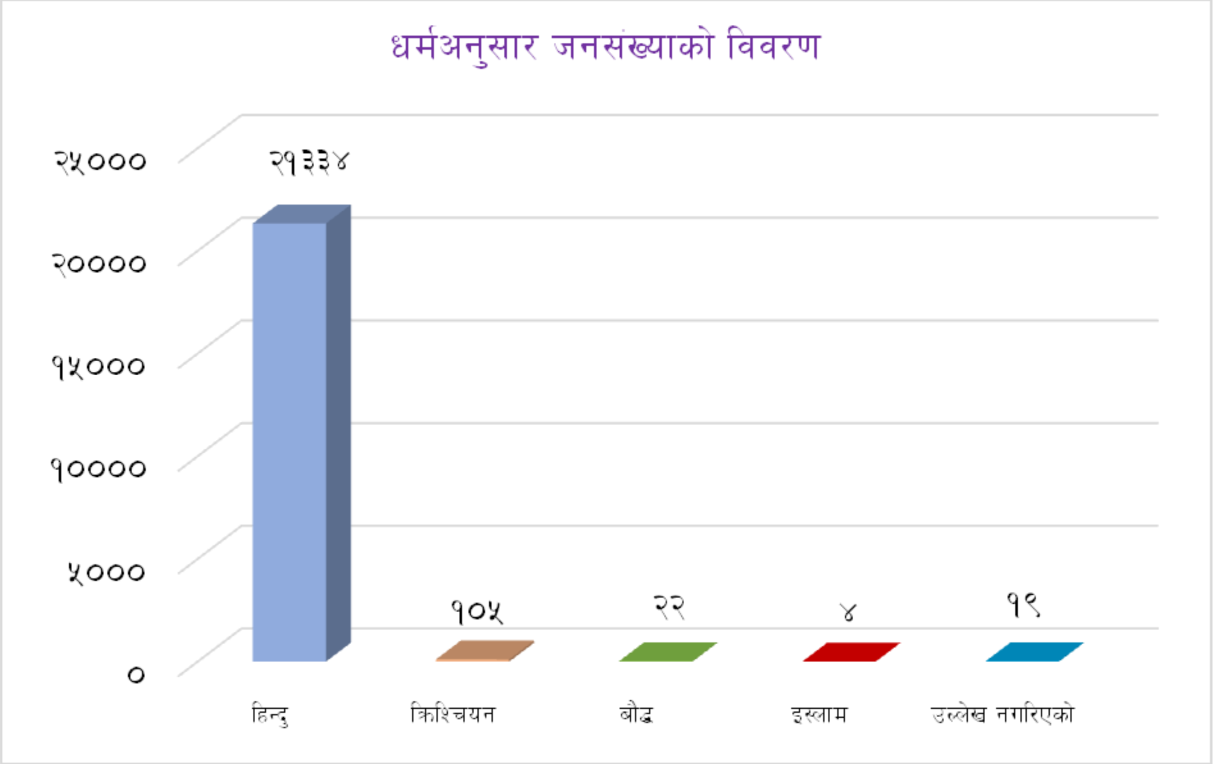

यस गाउँपालिकामा पश्चिमाञ्चल तथा मध्यपश्चिमाञ्चल विकास क्षेत्रका पहाडी जिल्लाहरूबाट बसाइसराई गरी आएका वैदिक आर्यहरू, मधेसी मूलका मानिसहरु र यहाँका आदिवासी/जनजाति थारु समुदायका मानिसहरूको बाहुल्यता रहेको देखिन्छ। यस गाउँपालिकाका अधिकांश मानिसहरूले धर्मको रुपमा सनातन हिन्दु धर्मलाई अपनाएको देखिन्छ। यद्यपि थारु समुदायको भने आफ्नै भाषा, रहनसहन, भेषभुषा एवं परम्परा र संस्कार रहेको पाईन्छ। वेदमूलक आर्य-संस्कृतिका विधि-विधान र धर्म शास्त्र जस्तै रामायण, महाभारत, पूराण आदि ग्रन्थहरूको आधार मानी ती बिषयवस्तुहरूलाई लोकभाषा, लोकलय, लोकधुन, र लोकशैलीमा ढालेर लोकजीवनको सेरोफेरोसित तादात्म्य मिलाई आफ्नोपन झल्काउने गरी दोहोरी, लोकगीत आदिको रुपमा विभिन्न विशिष्ट अवसरहरूमा प्रस्तुत गरिन्छ। यो समुदायको विशेष पहिचान नै आफ्नो विशिष्ट भाषिक र सांस्कृतिक मौलिकपना नै हो। गाउँपालिकामा विभिन्न समुदायका मानिसहरुको बसोबास रहेका हुनाले उनीहरुका आआफ्नै चाडपर्वहरु छन् । जस्तै हिन्दूधर्मावलम्बीहरुले बडादशैं, तिहार, रामनवमी, महाशिवरात्री, हरितालिका, श्रीपञ्चमी, श्रीकृष्ण जन्माष्टमी, विवाह पञ्चमी, छठ होली, चैते दशैं, साउने-माघे सक्रान्ती, माघी, गोठधूप, मातातीर्थ औंसी, अक्षय तृतीया, हरिशयनी-हरिबोधनी एकादशी, नागपञ्चमी, रक्षाबन्धन (

जनैपूर्णिमा), कुशे औंसी, बालाचतुर्दशी, कोजाग्रत पूर्णीमा, श्री स्वस्थानी पूर्णिमा, नयाँ वर्ष, सोह्रश्राद्ध, कूल-थानी पूजा, ग्रामथान पूजा, आदि चाडपर्वहरु मानउँने गर्दछन् । बौद्ध धर्मावलम्बीहरुले बुद्धजयन्ती, विभिन्न ल्होसार पर्वहरु, तिहार आदि मनाउने गरेको पाइएको छ । यसैगरी ईस्लामहरुले ईद, वकरईद, इदुलफितर आदि र क्रिश्चियनहरुले क्रिशमस डे, अंग्रेजी नयाँ वर्ष, भ्यालेनटाईने डे आदि मनाउने गर्दछन् । यस गाउँपालिकामा बसोबास गर्ने मानिससहरुको भेषभूषाको बारेमा चर्चा गर्दा चौधरी जातका महिलाहरुको पहिरन धोती, ब्लाउज, खड्गी र आँचरा हो भने अन्य महिलाको साडी, चोलो तथा पुरुषको धोती, कुर्ता, कमेज भएको पाइन्छ । पहाडे मुलका क्षेत्री, बाहुन, कामी, दमाई आदि पुरुषले कमेज-सुरुवाल, दौरा-सुरुवाल लगाउँछन् भने मधेसी मूलका मानिसले कमेज, धोती आदि लगाउँछन् । तर आधुनिकताको समयको प्रभावसँगै सबै जातजातिका युवा, युवतीहरु क्रमशः पैन्ट, शर्ट, साडी ब्लाउज, कुर्ता-सलवार नै लगाउन रुचाउँछन् । थारु समुदायका मानिसहरूले विहान-बेलुकी दुवै पटक भात नै मुख्य खानाको रुपमा खाने चलन छ भने माघी र होलीलाई मुख्य चाडपर्वको रुपमा मनाउने चलन छ। चाडपर्वमा माछा, मासुसँग जाँड, रक्सी पिउने र विभिन्न प्रकारका नाचगान गर्ने गरिन्छ। चामलको पिठोबाट बनाईने ढीकी यो समुदायको खानाको विशेष परिकार हो।

३.९ परिवारले प्रयोग गरेको घरको स्वामित्वको विवरण

तालिका नं. १४ : परिवारले प्रयोग गरेको घरको स्वामित्वको विवरण

वडा नं	१	२	३	४	५	६	७	जम्मा	प्रतिशत
निजी	३०९	४४३	६२५	५२४	६४९	७८२	७००	४,०३२	९०.५१
भाडा	४	२	७	२	८	७	११	४१	०.९२
अन्य	२२४	१३७	०	०	२	१६	३	३८२	८.५७
जम्मा	५३७	५८२	६३२	५२६	६५९	८०५	७१४	४,४५५	१००.००

स्रोत : केन्द्रीय तथ्याङ्क विभाग, २०६८

माथिको तालिकामा दंगीशरण गाउँपालिकाको परिवारले प्रयोग गरेको घरको स्वामित्वको विवरण देखाइएको छ। यस गाँउपालिकामा जम्मा ४,४५५ घरधुरीहरूमध्ये आफ्नो स्वामित्वमा रहेको घरधुरी संख्या ४,०३२ (९०.५१ प्रतिशत), भाडामा बस्ने घरधुरी संख्या ४१ (०.९२ प्रतिशत रहेको देखिन्छ । त्यस्तै अन्य घरधुरीको संख्या ३८२ (८.५७ प्रतिशत) रहेका छन्। त्यस्तै परिवारले प्रयोग गरेको घरको

स्वामित्वको विवरणलाई वडागत रुपमा तुलना गर्दा वडा नं. ६ मा निजी स्वामित्वमा रहेको घरधुरी संख्या (७७२) सबैभन्दा बढी रहेको पाइन्छ । त्यसैगरी वडा नं. १ मा सबैभन्दा कम (३०९) घरधुरी संख्या निजी स्वामित्वमा रहेको देखिन्छ । यसलाई तलको चित्रबाट प्रस्तुत गरिएको छ।

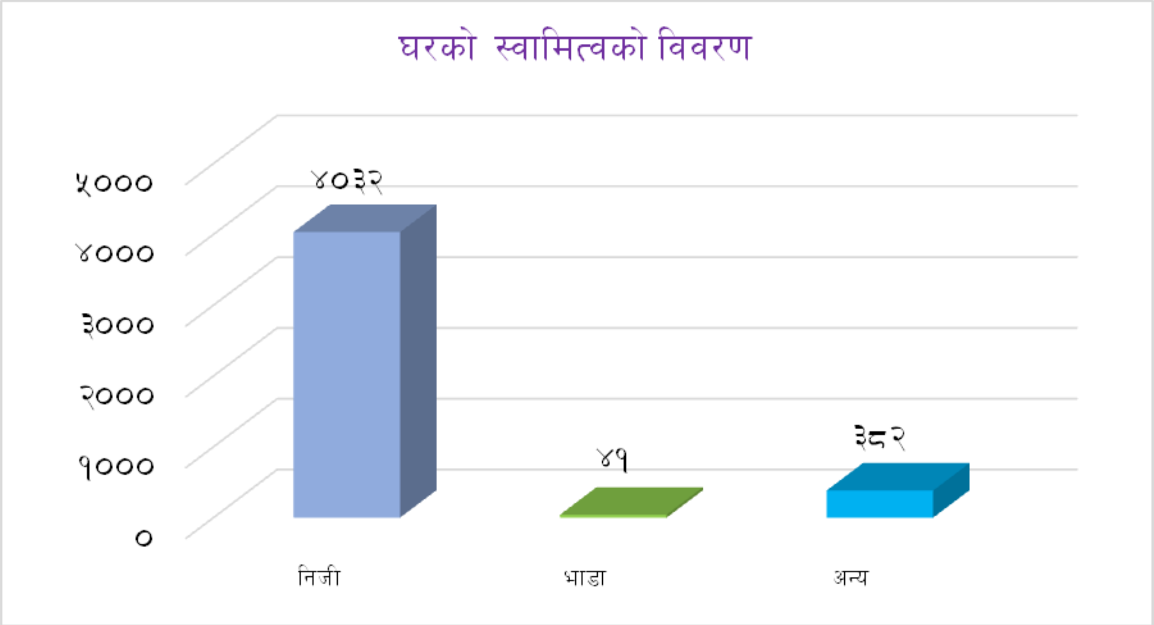

३.१० महिलाका नाममा भएको घरको स्वामित्वको विवरण

तालिका नं. १५ : महिलाका नाममा भएको घरको स्वामित्वको विवरण

वडा नं.	घरमा स्वामित्वमा भएको	घरमा स्वामित्वमा नभएको	उल्लेख नगरिएको	जम्मा
१	२३	५१३	१	५३७
२	४२	५४०	०	५८२
३	९४	५३६	२	६३२
४	४५	४७३	८	५२६
५	६४	५७७	१८	६५९
६	८०	७२५	०	८०५
७	१४२	५७२	०	७१४
प्रतिशत	४९०	३,९३६	२९	४,४५५

जम्मा	११.००	८८.३५	०.६५	१००.००

स्रोत : केन्द्रीय तथ्याङ्क विभाग, २०६८

माथिको तालिकामा दंगीशरण गाउँपालिकामा महिलाका नाममा भएको घरको स्वामित्वको विवरण देखाइएको छ। जसमा महिलाको स्वामित्वमा रहेको घरधुरी संख्या ४९० (११.०० प्रतिशत) र स्वामित्व नभएको घरधुरी संख्या ३,९३६ (८८.३५ प्रतिशत) रहेको छ भने उल्लेख नगरिएको घरधुरी संख्या २९ (०.६५ प्रतिशत) रहेको छ । तथ्यांक अनुसार यस गाँउपालिकामा अझै पनि लैङ्गिक असमानता देखिन्छ सामाजिक तथा आर्थिक सबलिकरण गर्न जनचेतनामुलक कार्यक्रमहरू संचालन गर्नुपर्ने देखिन्छ । विस्तृत विवरण माथिको तालिकाको साथै तलको स्तम्भ चित्रबाट देखाइएको छ ।

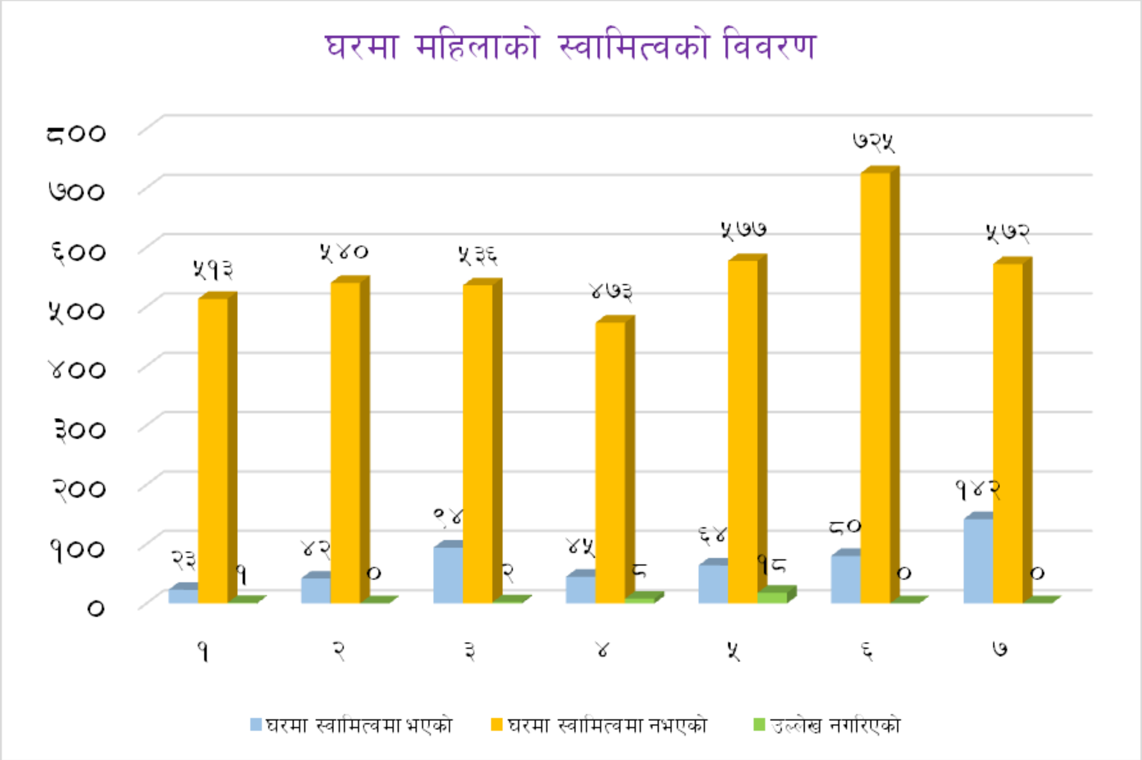

३.११ जमिनमा महिलाको स्वामित्वको विवरण

तालिका नं. १६ : जमिनमा महिलाको स्वामित्वको विवरण

वडा नं	जग्गाको स्वात्वि भएको	जग्गामा स्वामित्व नभएको	उल्लेख नगरिएको	जम्मा

१	१२०	४१६	१	५३७
२	१०१	४८१	०	५८२
३	१५८	४७२	२	६३२
४	१०७	४११	८	५२६
५	१५४	४८७	१८	६५९
६	२०२	६०३	०	८०५
७	२२२	४९२	०	७१४
जम्मा	१,०६४	३,३६२	२९	४,४५५
प्रतिशत	२३.८८	७५.४७	०.६५	१००.००

स्रोत : केन्द्रीय तथ्याङ्क विभाग, २०६८

यस दंगीशरण गाउँपालिकामा जग्गामा महिलाको स्वामित्व भएको विवरण अनुसार जग्गामा स्वामित्व भएको महिलाको घरधुरी संख्या १,०६४ (२३.८८ प्रतिशत) र जग्गामा स्वामित्व नभएको महिलाको घरधुरी संख्या ३,३६२ (७५.४७ प्रतिशत) रहेको छ । विवरणले घरमा महिलको स्वामित्व भन्दा तुलानात्मकरुपमा जमिनमा महिलको स्वामित्व केही बढी देखिन्छ ।माथिको तालिकालाई तल स्तम्भ प्रस्तुत गरिएको छ ।

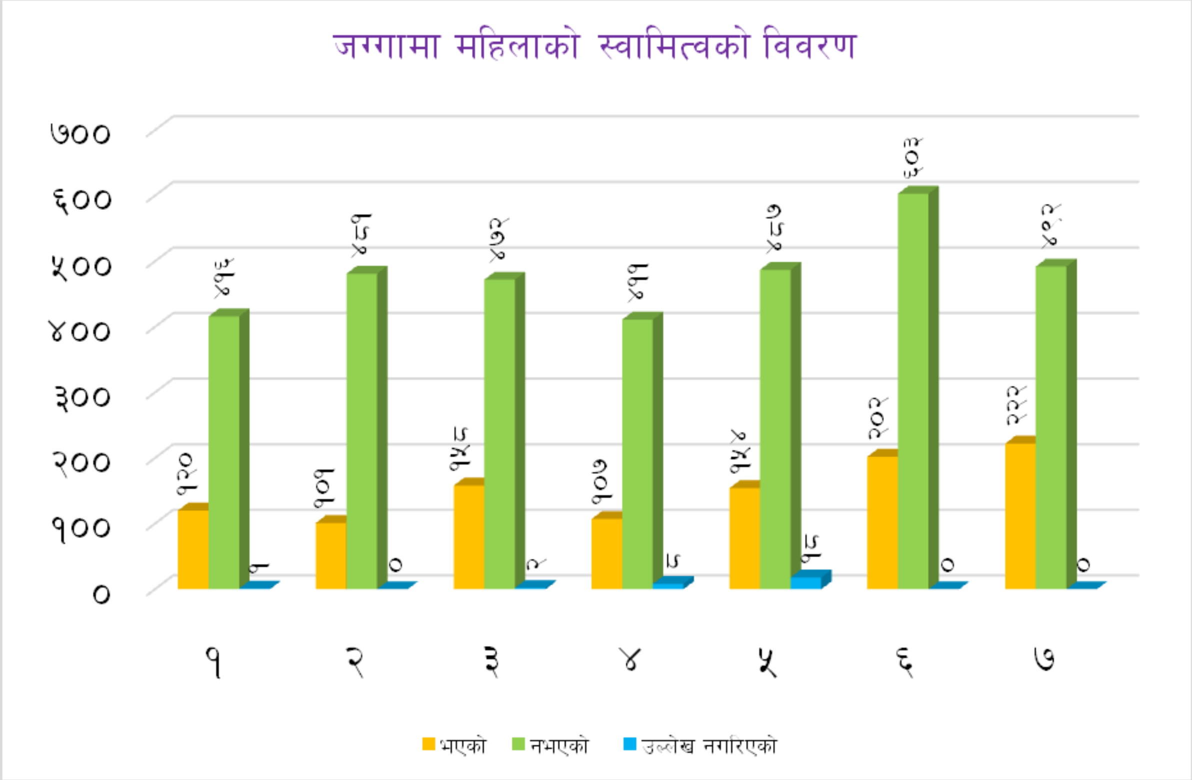

घरमा महिलाको स्वामित्व र जमिनमा महिलको स्वामित्वको विवरणलाई तुलनात्मक अध्ययन गर्दा नेपाल सरकारले भूमि सम्बन्धी कारोबारमा महिलाको नाममा गर्दा केही छुट दिएको छ यसंले जमिनमाथि महिलाको स्वामित्वमा केही परिवर्तन भएको पाइन्छ। घरमा महिलाको स्वामित्व ११.०० प्रतिशत रहेकोमा जमिन प्रतिको महिलको स्वामित्व २३.८८ प्रतिशत रहेको छ यसको प्रमुख कारण सरकारले जमिन सम्बन्धी लागु गरेको नीति हो यद्यपि लैङ्गिक आधारमा जग्गाको स्वामित्व पुरुषको तुलनामा महिलाको अत्यन्त कम देखिन्छ। यस ठुलो अन्तरलाई कम गर्न विशेष खालका कार्यक्रमहरू ल्याउनु पर्ने देखिन्छ जसले नेपालको विकासमा तगारो बनेर रहेको लैङ्गिक असमानताले सुधारको वाटो पहिल्यउन सकोस्।

३.१२ अनुपस्थित घरधुरी र जनसंख्याको विवरण

तालिका नं. १७ : अनुपस्थित घरधुरी र जनसंख्याको विवरण

जनगणना वर्ष	उपस्थित घरधुरी	अनुपस्थित घरधुरी	जम्मा घरधुरी
२०६८	३,३१२	१,१४३	४,४५५
प्रतिशत	७४.३४	२५.६६	१००.००

स्रोत : केन्द्रीय तथ्याङ्क विभाग, वि.सं. २०६८

गाउँपालिकामा अनुपस्थित घरधुरी संख्या १,१४३ (२५.६६प्रतिशत) रहेको देखिन्छ भने उपस्थित घरधुरी संख्या ३,३१२ (७४.३४ प्रतिशत) रहेको देखिन्छ । तथ्याङ्क अनुसार यस गाउँपालिकाबाट विभिन्न पेशा, व्यापार व्यवसाय वा वैदेशिक रोजगारको शिलशिलामा ठुला संख्यामा अनुपस्थित रहेको देखिन्छ। जसको विस्तृत विवरण माथि तालिकामा उल्लेख गरिएको छ।

३.१३ बाहिरी गारोको आधारमा घरको बनोटको विवरण

तालिका नं. १८ : बाहिरी गारोका आधारमा घरको बनोटको विवरण

वडा नं.	माटोको जोडाइ भएको इँटा/ढुङ्गा	सिमेन्टको जोडाइ भएको इँटा/ढुंगा	काठ/फल्याक	बाँसजन्य सामग्री	काँचो इँटा	अन्य	उल्लेख नगरिएको	जम्मा
१	२३१	६	१५	१८	२६३	३	१	५३७
२	३४५	३	२	२	२०८	२०	२	५८२
३	३६५	८	१	०	२५५	०	३	६३२
४	३२८	१४	२	१	१७३	१	७	५२६
५	२२३	१८	१	०	४०९	१	७	६५९
६	९८	१७	०	२	६४०	४७	१	८०५
७	२२०	११	०	१	४८०	१	१	७१४
जम्मा	१,८१०	७७	२१	२४	२,४२८	७३	२२	४,४५५
प्रतिशत	४०.६३	१.७३	०.४७	०.५४	५४.५०	१.६४	०.४९	१००.००

स्रोत : केन्द्रीय तथ्याङ्क विभाग, २०६८

माथिको तथ्यांकलाई हेर्दा यस दंगीशरण गाउँपालिकाको परिवारले प्रयोग गरेको घरको बाहिरी गारोको आधारमा काँचो इँटाबाट बनेको सबैभन्दा धेरै घरधुरी संख्या २,४२८ (५४.५० प्रतिशत) छ भने सबैभन्दा कम काठ/फल्याकबाट बनेको बाहिरी गारो भएको घरधुरी संख्या २१ (०.४७ प्रतिशत) रहेको छ। यसैगरी माटोको जोडाइ भइको इँटा/ढुंगाको बाहिरी गारो भएको घरधुरी संख्या १,८१० (४०.६३ प्रतिशत), सिमेन्टको जोडाइ भइको इँटा/ढुंगाको बाहिरी गारो भएको घरधुरी संख्या ७७ (१.७३ प्रतिशत, बाँसजन्य सामाग्रीबाट बनेको घरधुरी संख्या २४ (०.५४ प्रतिशत) रहेको छ भने अन्य ७३ (१.६४ प्रतिशत) र उल्लेख नगरिएको २२ (०.४९ प्रतिशत) घरधुरी संख्या रहेको देखिन्छ। त्यस्तै वडागत रुपमा घरको बाहिरी गारोको आधारमा हेर्ने हो भने सबैभन्दा बढी काँचो इँटाबाट बनेको बाहिरी गारो भएको घरधुरी संख्या ६४० वडा नं. ६ मा रहेको देखिन्छ भने सबैभन्दा कम वडा नं. ४ मा जम्मा १७३ घरधुरी संख्या रहेको पाईयो। जसको विस्तृत विवरण माथिको तालिकामा उल्लेख गरिएको छ। तालिकाको विवरणलाई तलको स्तम्भ चित्रबाट देखाउन सकिन्छ।

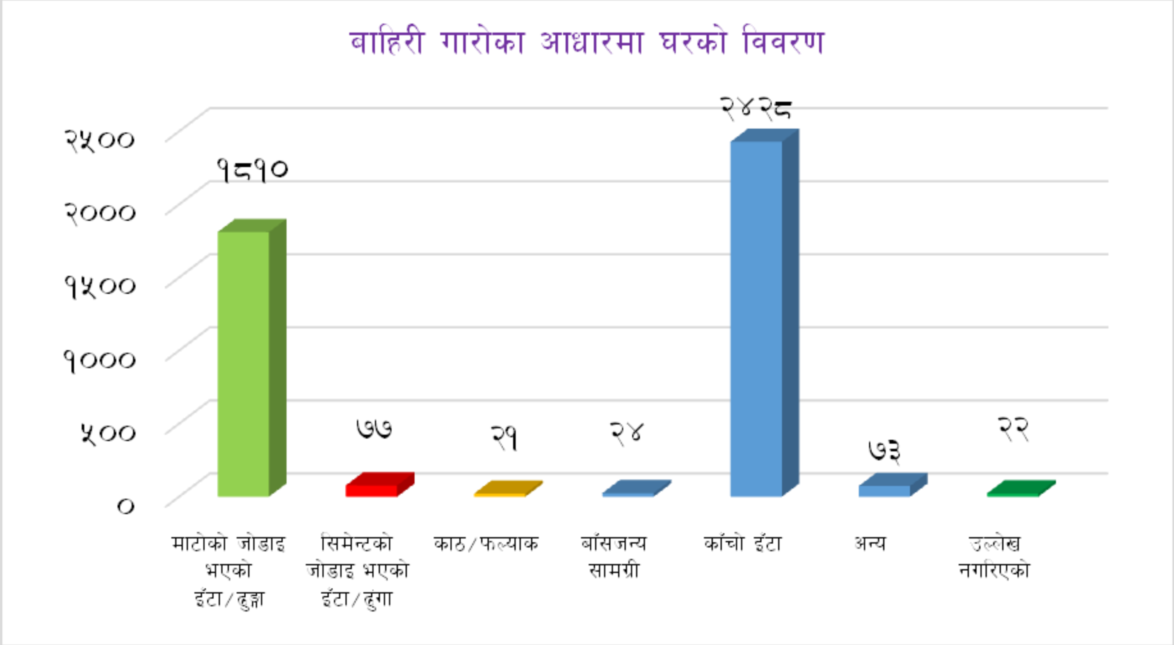

३.१४ छानाको आधारमा घरको बनोटको विवरण

तालिका नं. १९ : छानाको आधारमा घरको बनोटको विवरण

वडा नं.	खर/ पराल/ छ्वाली	जस्ता/ टिन/ च्यादर	टायल/ खपडा/ झिँगटी/ ढुङ्गा	सिमेन्ट/ ढलान	काठ/ फल्याक	उल्लेख नगरिएको	जम्मा
१	३१७	८२	१२९	२	४	३	५३७
२	४०३	१२०	५५	१	१	२	५८२
३	१२४	७२	४१९	३	१२	२	६३२
४	१७०	६७	२६१	८	०	२०	५२६
५	१८९	१८२	२७७	३	२	६	६५९
६	१८७	२१०	४०२	६	०	०	८०५
७	९१	१२९	४९०	२	०	२	७१४
जम्मा	१,४८१	८६२	२,०३३	२५	१९	३५	४,४५५
प्रतिशत	३३.२४	१९.३५	४५.६३	०.५६	०.४३	०.७९	१००.००

स्रोत : केन्द्रीय तथ्याङ्क विभाग, वि.सं २०६८

यस दंगीशरण गाउँपालिकामा भएका घरधुरीहरूलाई छानाको बनोटको आधारमा छुट्याउँदा टायल, खपडा, झिँगटी तथा ढुङ्गाको छानो भएको घरको संख्या सबैभन्दा धेरै २,०३३ (४५.६३ प्रतिशत) रहेको छ भने सबैभन्दा कम काठ तथा फल्याकको छाना रहेको घरधुरी संख्या १९ (०.४३ प्रतिशत) रहेको छ । यसैगरी दोस्रोमाखर/पराल/छ्वालीको छाना रहेको घरधुरी१,४८१ (३३.२४ प्रतिशत), जस्ता, टिन तथा च्यादरको छाना भएको घरधुरी ८६२ (१९.३५ प्रतिशत),सिमेन्ट तथा ढलानको छाना रहेको घरधुरी २५ (०.५६ प्रतिशत) र उल्लेख नगरिएको घरधुरी ३५ (०.७९ प्रतिशत) रहेको छ। यसलाई तलको चित्रबाट देखाउन सकिन्छ ।

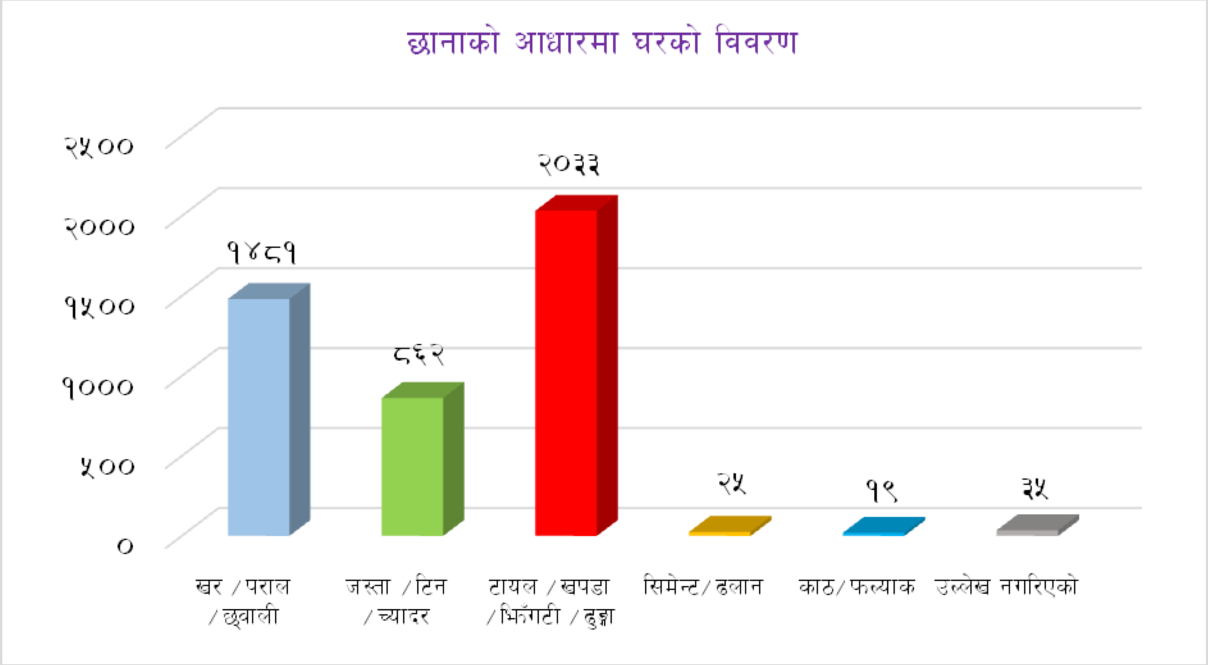

३.१५ जगको आधारमा घरको बनोटको विवरण

तालिका नं. २० : जगको आधारमा घरको बनोटको विवरण

वडा नं.	माटोको जोडाइ भएको इँटा/ढुङ्गा	सिमेन्टको जोडाइ भएको इँटा/ढुंगा	ढलान पिल्लरसहितको	काठको खम्बा गाडेको	अन्य	उल्लेख नगरिएको	जम्मा
१	५००	१	०	३१	४	१	५३७
२	५५७	३	०	१	१९	२	५८२
३	६२३	५	०	१	०	३	६३२
४	३२०	११	२	१	१८५	७	५२६
५	६४०	११	१	१	०	६	६५९
६	७३९	२	५	२	५७	०	८०५
७	६३१	३	०	०	७९	१	७१४
जम्मा	४,०१०	३६	८	३७	३४४	२०	४,४५५

प्रतिशत	९०.०१	०.८१	०.१८	०.८३	७.७२	०.४५	१००.००

स्रोत : केन्द्रीय तथ्याङ्क विभाग, वि.सं २०६८

दंगीशरण गाउँपालिकामा परिवारले प्रयोग गरेको माटोको जोडाइ भएको इँटा तथा ढुंगाबाट बनेको घरको जग भएका घरधुरी संख्या सबैभन्दा बढी अर्थात् ४,०१० (९०.०१ प्रतिशत) छन् भने काठको खम्बा गाडेको जग भएको ३७ (०.८३ प्रतिशत), सिमेन्टको जोडाइ भएको इँटा तथा ढुंगाको जग भएका घरधुरी ३६ (०.८१ प्रतिशत) र सबैभन्दा कम ढलान पिल्लरसहितको जग भएको घरको संख्या ८ (०.१८प्रतिशत) रहेको छ । यसलाई तलको चित्र बाट देखाउन सकिन्छ ।

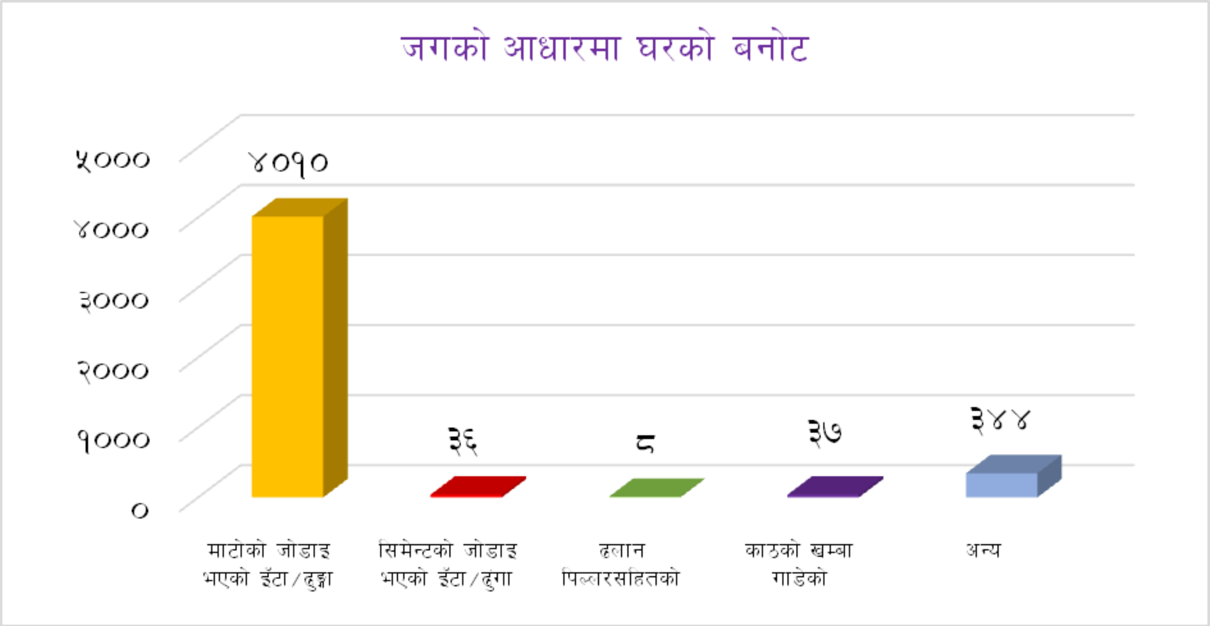

३.१६ बसाई सराईको अवस्था

कुनै पनि स्थानमा जनसंख्या परिवर्तन हुने कारणहरूमध्ये बसाइसराई एक प्रमुख कारण मानिन्छ । तराईका जिल्लाहरूमा बसाई सराईको इतिहास वि.सं. २०१९ साल देखि प्रारम्भ भएको मान्न सकिन्छ। यस दंगीशरणगाउँपालिकामा छिमेकी नगरपालिका एवं जिल्लामा बसाई सराई गर्ने क्रम बढीरहेको देखिन्छ । तर बसाई सराई गरेर आउने भन्दा जानेहरूको संख्या बढि रहेको पाइन्छ । विभिन्न अवसर र रोजगारीको खोजीमा देश भित्र वा देश बाहिर एक स्थानबाट अर्को स्थानमा स्थाई वा अस्थाई रुपमा बसाई सरेर जाने प्रवृत्ति क्रमश बढ्दै गएको पाइन्छ। यसरी बसाई सरी आउनुका

विभिन्न कारणहरू छन् । तिमध्ये पाँच मुख्य कारण आर्थिक वृद्धि, द्वन्द्व, सामाजिक कारण, व्यापार र रोजगार हुन् । यस गाउँपालिकाको मलिलो माटो भएकोले खेतिपातिको लागी विभिन्न स्थान बाट बसाईसराई गरि आउने गरेको पाइन्छ । गाउँपालिकाको जनसंख्या बृद्धिको कारकतत्वका साथै विकास व्यवस्थापनका लागि चुनौती दिने मुल कारकतत्व समेत बसाइसराई नै बन्न पुगेको देखिन्छ।

बेरोजगारीको समस्या गाउँपालिकाको विकराल समस्याको रुपमा रहेको परिप्रेक्ष्यमा काम गर्ने उमेरका युवाहरू बिदेसिने क्रम समेत गाउँपालिकाबाट बढ्न थालेको छ। खुला सिमानाको उपयोग गर्दै निर्वाधरुपले भारत आवतजावत गर्न सकिने र निश्चित रुपमा गणना गर्न नसकिएका भारतमा जाने युवाहरूको संख्या निकै ठुलो रहने गरेको छ। उपर्युक्त सन्दर्भलाई विश्लेषण गर्दा गाउँपालिकाको लागि बसोबासको व्यवस्थित र दीर्घकालिन योजना बनाउनु आवश्यक देखिन्छ।

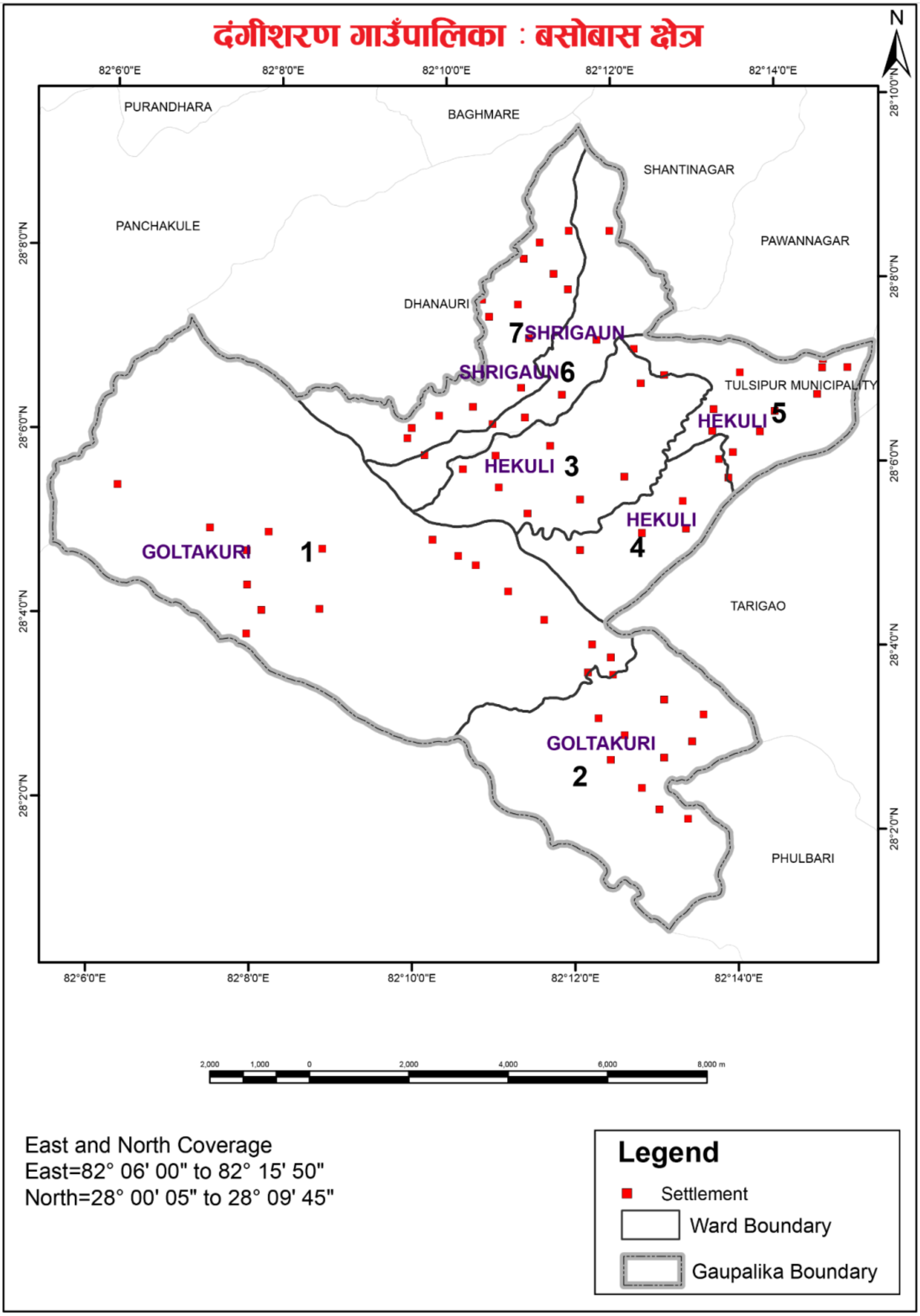

नक्सा नं. १३ : दंगीशरण गाउँपालिकाको बसोबास क्षेत्र

३.१७ व्यक्तिगत घटना दर्ताको बार्षिक विवरण

नागरिकले आफ्नो व्यक्तिगत अधिकार उपयोग गर्न निश्चित कानूनी प्रक्रियाहरु पालना गर्नु पर्ने हुन्छ । नागरिकता, राहदानी, वा अन्य परिचयपत्र लिन, रोजगारी वा उद्यम गर्न, विदेश जान निश्चित कानूनी प्रावधानहरु रहेका हुन्छन् । यसका लागि सरकारले प्रमाणपत्र उपलब्ध गराउँछ । जन्म, मृत्यु, बसाई, सराई विवाह र सम्बन्ध विच्छेद जस्ता घटना दर्ता गर्नु पर्ने हुन्छ । संविधानले नागरिकलाई विभिन्न अधिकारको प्रत्याभूत गरेको छ । त्यसको प्रस्थान विन्दु भनेकै व्यक्तिगत घटना दर्ता हो । यसबाट राष्ट्रिय तथ्याङ्क निर्माण गर्ने विश्वव्यापी मान्यता रहेको हुन्छ । कहाँ कति जन्मे, कतिको मृत्यु भयो कतिले बसाईसराई गरे, कतिको सम्बन्ध विच्छेद भयो भन्ने कुराको जानकारी राज्यले पाउनु पर्छ । यसको आधारमा सरकारले नीति बनाउने हुँदा जनचेतना अभिवृद्धि गर्नु पर्ने देखिन्छ । जसको विस्तृत विवरण तल तालिका उल्लेख गरिएको छ ।

तालिका नं. २१ : व्यक्तिगत घटना दर्ताको बार्षिक विवरण

वर्ष	साविकको गा.वि.स.	जन्मदर्ता			मृत्युदर्ता			विवाह दर्ता	बसाईसराई			सम्बन्ध विच्छेद
		पुरुष	महिला	जम्मा	पुरुष	महिला	जम्मा		दर्ता संख्या	आएको संख्या	गएको संख्या	
२०७३	गोल्टाकुरी	१०३	८६	१८९	१३	११	२४	७४	२५	५३	५६	०
	श्रीगाउँ	२३२	२१०	४४२	३९	१६	५५	१२४	४६	२०	१४३	१
	हेकुली	१९५	१८९	३८४	२४	१८	४२	१०२	१३३	४२	१०९	०
	जम्मा	५३०	४८५	१०१५	७६	४५	१२१	३००	२०४	११५	३०८	१

स्रोत : जिल्ला समन्वयन समिति कार्यालय दाङ, २०७२

गाउँपालिकामा २०७३ सालभरि १०१५ जनाको जन्मदर्ता गरेको देखिन्छ, जसमा पुरुष ५३० जना र महिला ४८५ जना रहेको छ भने सोही सालभरी१२१ जनाको मृत्यु दर्ता भएको देखिन्छ, जसमा पुरुषको संख्या ७६ जना र महिलाको संख्या ४५ जना रहेको छ । विवाह दर्ताको स्थिति हेर्दा गाउँपालिकामा ३५१ जनाको २०७३ बैशाख देखि चैत मसान्त सम्ममा विवाह दर्ता भएको देखिन्छ ।

यस अवधीमा गाउँपालिकामा सम्बन्ध विच्छेदको घटना दर्ता भएको देखिदैन। यस अवधिमा जम्मा ३३९ बसाई सराई दर्ता भएको देखिन्छ।

खण्ड ४ : भू-उपयोग

४.१ गाउँपालिकाको भू-उपयोगको विवरण

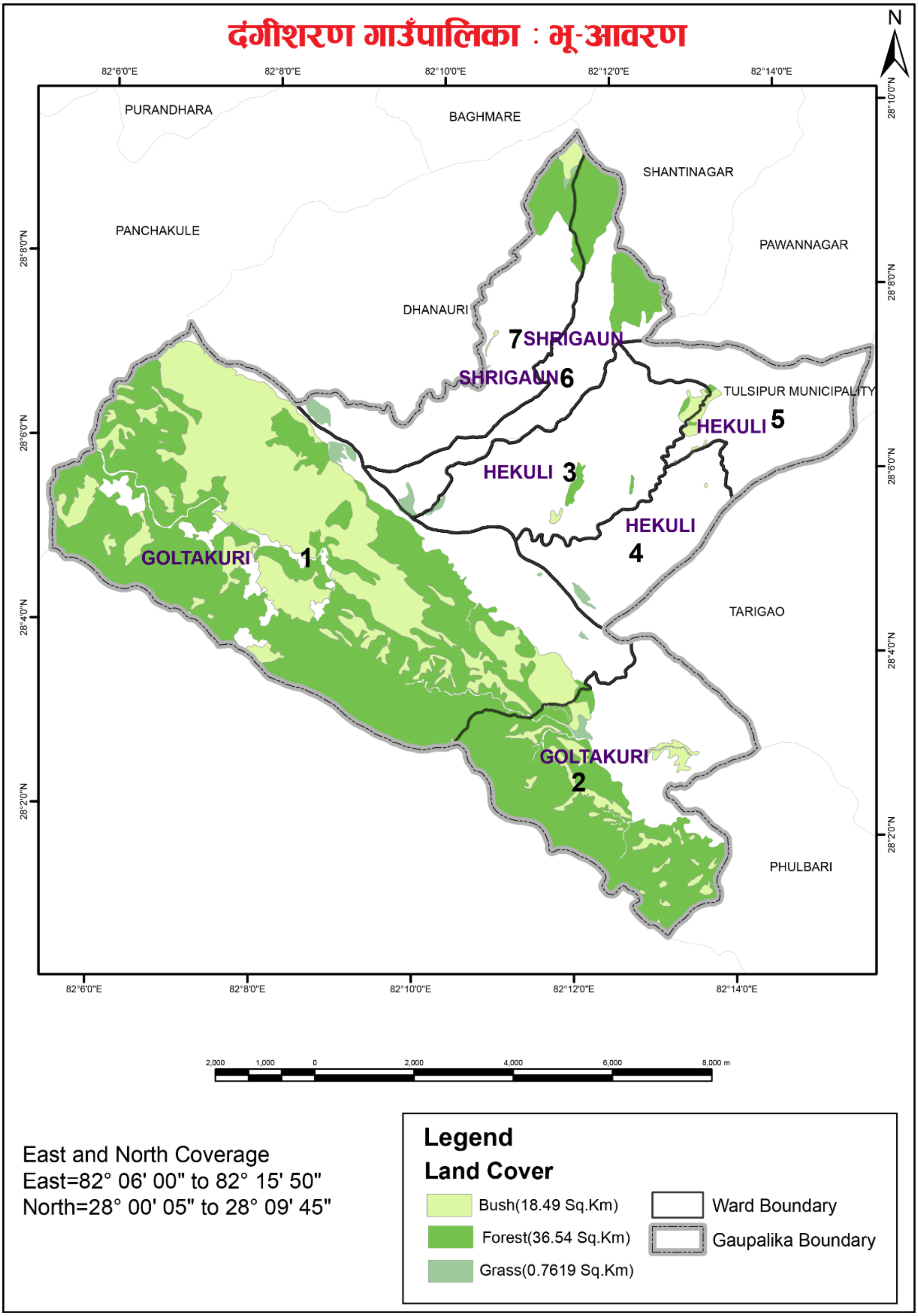

नक्सा नं. १४ : दंगीशरण गाउँपालिकाको भू-आवरण

तालिका नं. २२ : भू-उपयोग विश्लेषण

विवरण	क्षेत्रफल (वर्ग. कि.मी.)	प्रतिशत
खेती योग्य जमिन	४६.६	४२.०५
वनजंगल	५५.०	४९.७१
चरन	०.८	०.६९
पानी	१.१	१.०३
अन्य	७.२	६.५२
कुल क्षेत्रफल	११०.७	१००.००

स्रोत : नापी विभाग, २०७४

दंगीशरणगाउँपालिकाको विद्यमान भू-उपयोग हेर्दा गाउँपालिकाको ४९.७१ प्रतिशत (५५ वर्ग कि.मी.) वनले ओगटेको छ भने ४२.०५ प्रतिशत (४६.६ वर्ग कि.मी.) जग्गा खन-जोत हुने उपयुक्त जमिनको रुपमा रहेको छ। खेतीयोग्य जमिनमध्ये अधिकांश जमिन मौसमी वर्षामा निर्भर रहेको छ। गाउँपालिकामा बगिरहेका विभिन्न खोलानालाको किनारमा अवस्थित यस गाउँपालिकाको खेतीयोग्य जमिनको उर्वराशक्ति उच्च रहेको छ। त्यस्तै चरन क्षेत्रले०.६९ प्रतिशत (०.८ वर्ग कि.मी.) जग्गा ओगटेको पाइन्छ । दंगीशरण गाउँपालिकामा जल क्षेत्रले१.०३ प्रतिशत (१.१ वर्ग कि.मी.) जमिन ओगटेको छ । गाउँपालिकामा माटोको बनावट, खेतीयोग्य जमिन, संरक्षित क्षेत्र, बस्तीयोग्य क्षेत्र आदिको विस्तृत अध्ययनको आधारमा गाउँपालिकाबासीहरूको आर्थिक हैसीयत वृद्धि गर्न र वातावरणमा प्रतिकुल असर पर्न नदिन के-कस्ता उत्पादन प्रणाली तथा नीतिहरू अवलम्बन गर्न सकिन्छ । यस विषयमा विस्तृत अध्ययन गरी कार्यान्वयन गर्नुपर्ने देखिन्छ । भू-उपयोगको विस्तृत विवरण माथिको तालिकामा र तल पाई चार्टमा उल्लेख गरिएको छ ।

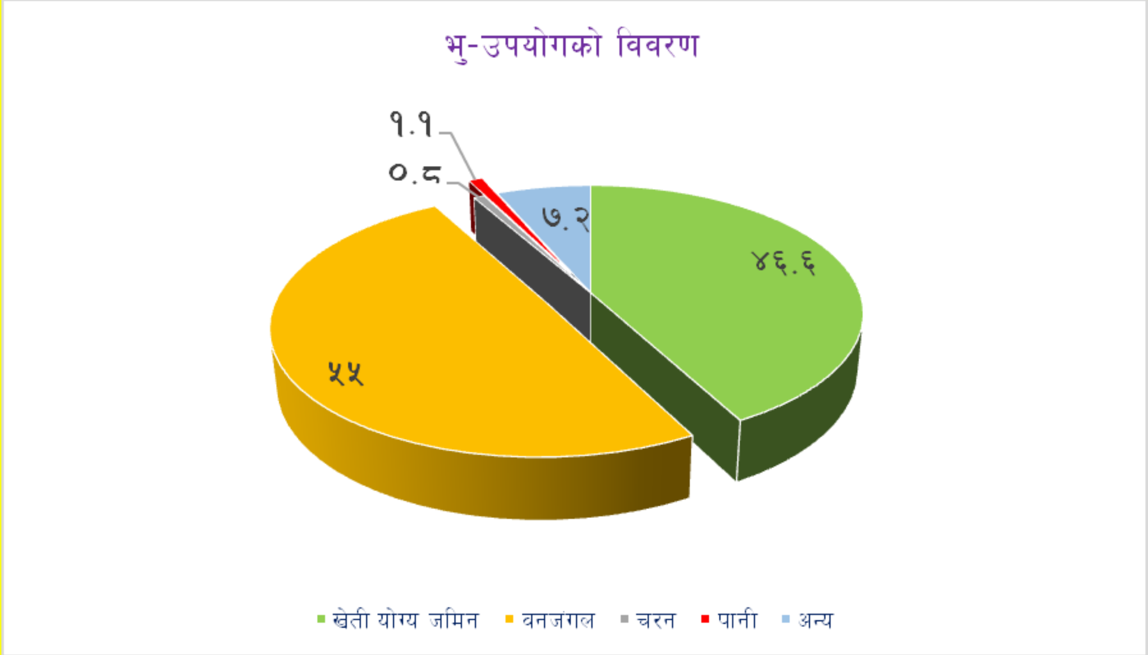

४.२ क्रमिक विकास भैरहेको बस्तीहरूको वर्तमान स्वरुप

दंगीशरणगाउँपालिका भूबनोट, सुगमता र जलवायुको आधारमा बसोबासको लागि तराईका अन्य गाउँपालिकाहरूमध्ये उपयुक्त मानिएको छ। ग्रामीण क्षेत्रको सडकहरूको सञ्जाल समेत केही विकास भइसकेको, शिक्षा, स्वास्थ्य जस्ता सुविधाहरू उपलब्ध रहेका छन् तर सहज, सुलभ र पार्यप्तताको लागि भने अझै विकास हुनु पर्ने देखिन्छ। गाउँपालिकाको विकासको सन्दर्भमा गाउँपालिकाका ग्रामीण क्षेत्रमा समेत बस्ती एवं बस्ती श्रृंखलाहरूको विकास क्रमिकरुपमा भइरहेको छ। हुलाक, टेलीफोन, स्वास्थ्यचौकी र विद्यालयको पहुँचका साथसाथै आन्तरिक बस सेवा सुविधा पुऱ्याइरहेको पाइन्छ । यसका साथै विभिन्न गाउापालिकाहरुमा आफ्ना आन्तरिक यातायात मार्गहरु बनाई स-साना व्यापारिक केन्द्रको क्रमिक रुपमा विकास भइरहेको छ ।

नेपाल सरकारले बजारोन्मुख बस्तीहरूमा हाट बजारको विकासको लागि केही आवश्यक छाना/सेड तथा भण्डारणको व्यवस्था गरिदिएमा ग्रामीण कृषि अर्थतन्त्रलाई बजार अर्थतन्त्रमा परिणत गर्न सहयोग पुग्ने देखिन्छ। यसका अतिरिक्त एकातर्फ यी बस्तीहरूको छेउछाउको जमिनको समेत अप्रत्याशितरुपले मूल्य बृद्धि भइरहेको पाइन्छ भने अर्कोतर्फ भोलिका दिनहरूमा यस्तो बस्तीको लागि आवश्यक पर्ने खेलमैदान, पार्क जस्ता सार्वजनिक क्षेत्रहरूको व्यवस्थापन गर्न आवश्यक जग्गाको योजना अहिलेदेखि नै बनाउनु आवश्यक छ।

गाउँपालिका क्षेत्रहरूको व्यवस्थित तवरले विकास गर्न प्रत्येक घडेरीमा आवत जावत गर्न मोटर वाटो, खुल्ला क्षेत्रको प्रावधान, चारपाटे आकार मिलेका घडेरीहरू लगायत भौतिक तथा पूर्वाधारको निर्माण सहितको व्यवस्थित वस्तीको विकास गर्न जग्गा एकीकरण वा सेवा सुविधा जस्ता कार्यक्रमहरू संचालन गर्नु पर्दछ। यसरी जग्गा विकास कार्यक्रम संचालन गर्दा शहरी विस्तार क्षेत्र प्रस्तावना गरिएका क्षेत्रहरूलाई टेवा पुऱ्याउने हिसावले प्राथमिकता दिनु पर्दछ।

गाउँपालिकाको कुल ४,४५५ परिवारहरू मध्ये, घरको जग सिमेन्टको जोडाइ भएको इट्टा, ढुङ्गा र पक्की पिलर भएका घरधुरी ०.८१ प्रतिशत, बाहिरि गाह्रो सिमेन्टको जोडाइ भएका घरधुरी १.७३ प्रतिशत र सिमेन्ट ढलान छाना भएका घरधुरी ०.५६ प्रतिशत मात्र रहेका छन्। गाउँपालिकामा कुल ४१ (०.९२ प्रतिशत) परिवारहरू मात्र घर भाडा लिई बसेका छन् भने ४,०३२ (९०.५१ प्रतिशत) परिवारको आफ्नै घर रहेको छ।

बस्ती विकासको सन्दर्भमा गाउँपालिका साथै सम्बन्धित विषयगत कार्यायहरु र हाल विभिन्न नामबाट गठन भइरहेका गाउँपालिका एवं बजार व्यवस्थापन समितिहरुले पनि बेलैमा सार्वजनिक जग्गाको व्यवस्थापनमा आवश्यक सेवा सुविधा प्रदान गर्ने तर्फ ध्यान दिनु आवश्यक देखिन्छ।

४.३ बस्ती विकासमा देखिएका चुनौतीहरू

बढ्दो जनसंख्या सँगै क्रमश विकास भैरहेको ग्रामिण बस्तीहरूको योजनाबद्ध विकासमा देखिएका चुनौतीहरू निम्नानुसार छन् :

- ✓ बस्तीहरूको विकासका लागि योजनाबद्ध प्रयास हुन सकेको छैन। बस्तीहरूमा सुविधा बर्गिकरण (Zoning)को आधारबाट आवास क्षेत्र, औद्योगिक क्षेत्र, सार्वजनिक खुला क्षेत्र, हरित क्षेत्र, अस्पताल विद्यालय तथा कार्यालय क्षेत्र आदि गरी शहरी क्षेत्र लगायत शहरोन्मुख एवं ग्रामीण क्षेत्रहरूको किटान गर्न सकिएको छैन। यस सम्बन्धमा बस्तीहरूको गुरुयोजना पहिले नै बनाई आवासिय क्षेत्र, व्यावसायिक क्षेत्र, औद्योगिक क्षेत्र, पार्क, उद्यान र खेल मैदान जस्ता सार्वजनिक क्षेत्र तथा कार्यालय एवं संघसंस्थाहरूको लागि क्षेत्र पहिले नै निर्धारण गर्नु जरुरी देखिएको छ।

- ✓ बस्तीहरूको प्राकृतिक वातावरणमा सुधारका लागि सार्वजनिक एवं निजी रुपमा बृक्षारोपण गर्न योजनाबद्ध प्रयास हुन सकेको छैन। विकासोन्मुख बस्तीहरूबाट निकास हुने फोहोरमैलालाई संकलन र प्रशोधन गरी बस्तीहरूको वातावरणलाई प्रतिकुल बनाउने कार्य रोक्नु पर्ने र पशु हाट बजारको समेत व्यवस्था गर्नुपर्ने देखिन्छ। खोलानालामा ढल निकास गरी पानी प्रदुषण भइरहेको हुँदा प्रशोधन प्रणालीको विकास हुनुपर्ने देखिन्छ।

- ✓ सार्वजनिक निर्माण कार्यहरूमा सम्बन्धित निकाय एवं कार्यालयहरू बिच समन्वय हुन नसकि पुर्वाधारहरूको दिगो निर्माण हुन सकेको छैन। यस सम्बन्धमा स्थानीय निकाय तथा नागरिक समाजसँग समन्वय हुनु सकेको छैन।

४.४ भू-क्षय सम्भावित क्षेत्र

गाउँपालिकाका नदी तथा खोला किनारका भागहरू भूक्षयको दृष्टिकोणले संवेदनशिल क्षेत्रमा पर्दछ। मानवीय गतिविधि कारणबाट गाउँपालिका क्षेत्रमा परिरहेको वनविनासको चाप, अनियन्त्रित डढेलो, चरीचरन राख्ने प्रबृत्ति एवं अव्यवस्थित ढंगले ढुंगा तथा बालुवाहरू झिक्नाले प्राकृतिक सन्तुलन बिग्रन गई पानीको मुहानहरू सुक्नुको साथै बस्ती एवं खेती तर्फ अनियन्त्रित बाढीको प्रकोप

केन्द्रीत भएको छ। खोलाको क्षमताभन्दा बढी मात्रामा नदीजन्य वस्तु निकासी भएकोले खोलाको सतह गहिँरिदैं जाँदा आसपासका क्षेत्रहरूमा कटान तथा भूक्षयको सम्भावना बढ्दो देखिन्छ । मूलतः गाउँपालिकामा खानी तथा खोलाहरूको वरिपरी नै केन्द्रीत भएर रहेको मानव बस्तीको मानवीय गतिविधिले र अनुत्पादक पशुहरूको चापले यो संवेदनशिल क्षेत्रमा भूक्षयको दृष्टिकोणले प्रतिकुल प्रभाव पारेको छ। त्यस्तै, अल्पकालिन, मध्यकालिन र दीर्घकालिन उपायहरू अबलम्बन गर्नुपर्ने आवश्यकतालाई ध्यानमा राख्दै अल्पकालिन उपायको रुपमा स्पर एवं तटबन्ध निर्माण गर्ने मध्यकालिन उपायको रुपमा प्रभावित क्षेत्रको वरिपरी वृक्षारोपण गर्ने र दीर्घकालिन उपायको रुपमा सम्पूर्ण खोला प्रभावित क्षेत्रलाई संरक्षण गर्ने तर्फ काम अगाडि बढाउनु पर्ने देखिन्छ । उल्लेखित क्षेत्रलाई मानवीय गतिविधिबाट अप्रभावित पार्ने र सघन जलाधार क्षेत्र संरक्षण कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्नुपर्ने देखिएको छ ।

तालिका नं. २३ : गाउँपालिकामा हुन सक्ने भु-क्षयको संम्भाव्यता सम्बन्धी विवरण

क.सं.	उपजलाधारको नाम	सविकको गा.वि.स.	भु-क्षयको सम्भाव्यता क्षेत्रफल (हे.)					
			ज्यादै न्यून	न्यून	मध्यम	धेरै	ज्यादै धेरै	जम्मा
1	पातुखोला	गोलटाकुरी	०	०	३३०	०	१६३	४९३
		हेकुली	०	०	०	०	७८	७८
2	कलङ खोला	गोलटाकुरी	०	०	२०४२	०	०	२०४२
3	अम्बापुर	गोलटाकुरी	०	०	७९३	०	०	७९३
4	हेकुली	हेकुली	०	०	६९३	६६१	११९४	२५४८
		गोलटाकुरी	०	०	४६२	०	४०२	८६४
5	काला खोला	श्रीगाउँ	०	९४	०	०	०	९४
		हेकुली	०	९४	०	२५२	०	३४६
6	दुवी चौर	गोलटाकुरी	०	०	५२५	०	२१०	७३५
7	तीलकन्या	श्रीगाउँ	०	६३०	२३६	२०४	५८२	१६५२
जम्मा			०	८१८	५०८१	१११७	२६२९	९६४५

स्रोतः जिल्ला पार्श्ववचित्र दाङ, २०७१

४.५ गाउँपालिकामा हुन सक्ने संभावित प्रकोपको विवरण

यस दंगीशरण गाउँपालिकामा रहेको बाढी/पहिरो तथा महामारी र भु-संभाव्यता सम्बन्धी विस्तृत विवरण तल तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं. २४ : गाउँपालिकामा बाढी पहिरो तथा महामारीको जोखिम सम्बन्धी विवरण

क्र.सं.	गा.वि.स./न.पा.	जोखिमको तह		
		बाढी	महामारी	पहिरो
१	गोल्टाकूरी	P1	P2	–
२	श्रीगाउ	P3	P2	P3
३	हेकूली	P2	P2	P3

स्रोत : जिल्ला पार्श्ववचित्र दाङ, २०७१

नोट : P1, P2, P3 ले जोखिमको तहलाई क्रमश सबै भन्दा बढी, मध्यम, र कम भन्ने जनाउँछ ।

तालिका नं. २५ : गाउँपालिकामा हुन सक्ने संभावित प्रकोपको विवरण

क्र. सं.	संभावित प्रकोप	विधमान अवस्था	समय
१	भुकम्प	भूकम्पिय जोखिमका दृष्टिले नेपाल विश्वको ११ औं स्थानमा रहेको र गाउँपालिकामा भुकम्प प्रतिरोधात्मक भवन कमै मात्रामा भएको, भवन आचार संहिता पूर्ण रुपमा लागु नभएको	जुनसुकै समयमा
२	बाढी	गाउँपालिकामा विशेषत: साना ठुला नदि/खोलाहरू बग्ने गरेको र वर्षायाममा नदी तथा खोलाहरूले आसपासका भुभागहरू बर्षेनी डुवान	जेष्ठ–असोज

		र कटान गरि क्षति पुऱ्याईरहेको छ। बर्षेनी धेरै संख्यामा परिवारहरू प्रभावित भैरहेका छन् ।	
३	आगलागी	गाउँपालिकाको धेरै जसो भु–भागमा घनावस्ती रहेका (सुकुम्वासी, मुक्त कमैया, वाढी विस्थापित) लगाएतका अति विपन्न समुदायका घरहरू सचेतना अभाव, अग्नी नियन्त्रण यन्त्रको अभाव, खाना पकाउने कोठाका भित्ताहरू माटोले नपोत्नु, हावाहुरी चलेको बेला खाना पकाउनु र चुल्होमा आगो राख्ने चलन रहनु, चुल्होमा आगो सल्काउँदा मट्टीतेलको प्रयोग गर्नु र सलाई लाईटर जस्ता आगो बाल्ने वस्तुहरू बच्चाले खेलाउँदा आगलागीका घटना बढी हुने गरेको।	चैत्र–जेष्ठ
४	महामारी	बाढी पश्चात पूर्ण प्रकोपका रुपमा झाडापखाला लगायतका पानी जन्य रोग बढ्ने गरेको, स्रोत साधन अभाव र जनचेतना कमी, अनुकूल क्षमताको अभाव।	विपद् पछि, अन्य समयमा
५	वर्डफ्लु, अन्य फ्लु	अव्यवस्थित कुखुरा पालन, स्वाइन फ्लु, आदि	जुनसुकै समयामा
६	जंगली जनावर आतंक	गाउँपालिकाको वनजंगल वरिपरि बसोबास भएको क्षेत्रहरू	जुनसुकै समयमा
७	मौसमी सुख्खा	पानी नपरेमा नहरको सिचाईं नपुगेका भागहरू	असार –भदौ
८	किट आतंक	जलवायु परिवर्तन, बढी विषादि प्रयोगका कारण लाभकारी चरा, किरा लोप	खेती मौसम
९	चट्याङ, असिना	बढी जसो बर्षायाम र पानी परेको समयमा	जुनसुकै समयमा

स्रोतः जिल्ला समन्वय समिति, दाङ २०७३

खण्ड ५ : आर्थिक क्षेत्र तथा रोजगार स्थिति

५.१ गाउँपालिका अर्थतन्त्रको संरचनात्मक स्वरुप

गाउँपालिकाको अर्थतन्त्र मुख्यतया: कृषि, वन, मत्स्यपालन, उद्योग, ग्याँस, पानी, निर्माण, थोक, खुद्रा बजार, होटल, रेस्टुरेन्ट, पर्यटन तथा सेवा जस्ता क्षेत्रमा निर्भर भएको देखिन्छ। उपयुक्त हावापानी, माटोको बनोट तथा समतल भएको यस गाउँपालिका कृषिको लागि उपयुक्त उर्वर माटो भएको तराईको क्षेत्र भएको हुँदा गाउँपालिकामा अधिकांश घरपरिवार प्रत्यक्ष वा अप्रत्यक्ष रुपमा कृषि व्यवसायमा संलग्न रहेका छन्। गाउँपालिकाका सबै वडाहरुमा रणनीतिक तथा शहरी सडक सञ्जालका कारण गाउँपालिकाका सबै वडा तथा जिल्लाभित्रका सबै नगरपालिका/गाउँपालिकाहरूमा पहुँच सहज बनाएको छ ।जिल्लाको विकासका लागि विभिन्न राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय संस्थाहरू कार्यरत रहनु, सुशासन तथा पारदर्शिताका लागि विभिन्न ऐन, कानून, नीति, नियम कार्यान्वयनमा रहनुलगायत विभिन्न अवसरहरू गाउँपालिकाको विकासका लागि रहेका छन् । मील, फर्निचर उद्योग, धागोको उद्योग, क्रसर उद्योग, कुखुरा पालन, पशु पालन आदि यस गाउँपालिकामा रहेका केही साना तथा घरेलु उद्योग व्यवसायहरु हुन् । यस गाउँपालिकाका मानिसहरु क्रमश साना तथा ठूला उद्योगहरुको विकास तर्फ लागिरहेका देखिन्छ । यस गाउापालिकाको अर्को मुख्य आर्थिक आधारहरु व्यापार,नोकरी र वैदेशिक रोजगार रहेको देखिन्छ।

५.२ आर्थिकरूपले सक्रिय जनसंख्याको अवस्था

तालिका नं. २६ : आर्थिकरूपले सक्रिय जनसंख्याको अवस्था

कुल जनसंख्या	पूरुष	महिला	आर्थिकरुपले सक्रिय जम्मा जनसंख्या
२१,४८४	५,४३७ (४३.९५%)	६,९३४ (५६.०५%)	१२,३७१ (५७.५८%)

स्रोत : केन्द्रीय तथ्याङ्क विभाग, २०६८

यस गाउँपालिकामा १५ वर्ष देखि ५९ वर्षसम्मका आर्थिकरुपले सक्रिय जनसंख्याको विवरण देखाइएको छ। जसमा पुरुषको संख्या ५,४३७ (४३.९५ प्रतिशत) र महिलाको संख्या ६,९३४ (५६.०५ प्रतिशत) देखिन्छ। आर्थिक रुपले सक्रिय जनसंख्यामा लैगिंक रुपमा पुरुषको भन्दा महिलाको बढि रहेको देखिन्छ । त्यस्तै गाउँपालिकाको कुल जनसंख्याको १२,३७१ अर्थात् ५७.५८ प्रतिशत जनसंख्या आर्थिकरुपले सक्रिय छन्। आर्थिक रुपमा निस्कृय जनसंख्या ४२.४२ प्रतिशत छन्। जसको विस्तृत विवरण तालिकामा देखाइएको छ।

५.३ आश्रित जनसंख्याको विवरण

तालिका नं. २७ : आश्रित जनसंख्याको विवरण

जनगणना वर्ष	आश्रित बालबालिका (०-१४)		आश्रित बृद्धबृद्धा (६० वा सोभन्दा माथि)		जम्मा आश्रित	
	जम्मा	प्रतिशत	जम्मा	प्रतिशत	जम्मा	प्रतिशत
२०६८	७,५६७	८३.०४	१,५४६	१६.९६	९,११३	४२.४२

स्रोत : केन्द्रीय तथ्याङ्क विभाग, २०६८

गाउँपालिकामा आश्रित जनसंख्या ०-१४ वर्ष उमेर समूहका आश्रित वालवालिका र ६० वर्ष वा सोभन्दा माथिका आश्रित बृद्धबृद्धाहरूको संख्या र प्रतिशतलाई देखाइएको छ। जसमा आश्रित बालबालिकाको संख्या ७,५६७ (८३.०४ प्रतिशत), आश्रित बृद्धबृद्धाहरूको संख्या १,५४६ (१६.९६ प्रतिशत) देखिन्छ । कुल जनसंख्यामध्ये जम्मा आश्रित जनसंख्या ९,११३ (४२.४२ प्रतिशत) देखिन्छ । जसको विस्तृत विवरण तालिका उल्लेख गरिएको छ ।

५.४ कृषि

नेपालमा कृषि क्षेत्र देशको प्रमुख रोजगार प्रदायक तथा कूल गार्हस्थ उत्पादनमा प्रमुख हिस्सेदार भै देशको अर्थतन्त्रको मेरुदण्डको रुपमा रहेको छ। ग्रामीण जनताहरूको जीवनस्तरमा प्रत्यक्ष सरोकार राख्ने कृषि क्षेत्रको आधारभूत कृषि तथ्याङ्कलाई ग्रामीण विकासको सूचकको रुपमा लिन सकिन्छ। खाद्यान्न तथा नगदे बालीहरू, फलफूल, पशुपंक्षी, मत्स्य सिंचाई साथै कृषि उत्पादन र क्षेत्रफल सम्बन्धी विविध सूचनाहरू कृषि तथ्याङ्कको क्षेत्रभित्र पर्ने भएतापनि नेपालमा सरकारी स्तरबाट राष्ट्रिय तथा स्थानीयस्तरमा कृषि सम्बन्धी सूचना तथा तथ्याङ्कको प्रमुख स्रोतको रुपमा कृषि तथा सहकारी मंत्रालय र केन्द्रीत तथ्याङ्क विभाग रहेका छन् । स्थानीय उत्पादनको बृद्धि र विकास गर्न बजारीकरणतर्फ विशेष ध्यान दिनुपर्ने देखिन्छ।

आर्थिक सर्वेक्षण २०७३/७४ अनुसार नेपालको कुल ग्राहस्थ उत्पादनमा कृषि क्षेत्रको योगदान २९.३७ प्रतिशत रहेको छ । नेपालमा करिब ६३ प्रतिशत जनसंख्या रोजगारी तथा जीविकाको लागी कृषिमा निर्भर रहेका छन् । वर्षेनी युवा जनशक्ति पलायनमा बढोत्तरी, अव्यवस्थित शहरीकरण, जग्गाको खण्डिकरण, घडेरीकरण, जग्गा बाँझो राख्ने प्रवृत्ति, समग्र कृषि क्षेत्रका चुनौतीहरु हुन् । कृषि क्षेत्रको विकासका लागि आवश्यक सिँचाई, सडक, विजुली, संचार, उद्योग र बजार व्यवसाय तथा उन्नत प्रविधिहरुमा पर्याप्त लगानी आर्कषण गर्न नसक्नु कृषि क्षेत्रको मूलभूत समस्या हो भने कृषि पेशालाई प्रतिस्पर्धा, नाफामूलक, सम्मानजनक र व्यवसायिक रुपमा स्थापित गर्नु पनि चुनौतिको रुपमा रहेको छ ।

गाउँपालिकाको ठूलो क्षेत्रफल समथर भूभागले भरिएको हुँदा कृषिका लागि प्रशस्त मात्रामा उपयोगी क्षेत्र रहेको छ । सामान्यत: कृषि प्रणालीमा मुख्य अन्न बालीहरू धान, मकै, गहुँ आदि हुन् । यस्तै दलहन बालीमा अडहर, मास, मसुरो, केराउ, चना उत्पादन हुने गर्दछ । तेलहन बालीमा तोरी, अर्सी, तिल उत्पादन गरिन्छ भने तरकारी खेती आलु, प्याज, काउली, भिन्डी, लसुन लगायत प्रमुख खाद्य तथा नगदे बाली हुन् र यीनको उत्पादकत्व पनि बढी छ । गाउँपालिकामा सबैभन्दा धेरै क्षेत्रमा खाद्यान्न र फलफूल बाली लगाइने गरेको छ भने तुलनात्मक रुपले न्यून क्षेत्रमा दलहन र मसला बाली लगाइने गरेको छ ।

(क) हिउँदे बाली

गाउँपालिकामा उत्पादन गरिने प्रमुख हिउँदे बालीहरूमा जौ, उखु, मसुरो, चना, अरहर, मास, गहत, राजमा, भटमास, मुङ, तोरी, तिल, आलस, केरा, आलु, मसला बाली रहेका छन् ।

(ख) वर्षे बाली

गाउँपालिकाका प्रमुख वर्षे बालीहरूमा धान, मकै, कोदो, फापर, दलहन, भटमास, मास, वर्षे तरकारी, आलु, फलफूल, कागती, निबुवा, ओखर, केरा, मसला बाली, अदुवा आदि छन् ।

५.४.१ कृषिबालीमा लाग्ने रोग

गाउँपालिकाको कृषि उत्पादनमा धान, गहुँ, मकै, दलहन, तेलहन, तरकारी, फलफूल आदी नै मुख्य रुपमा रहेको छ । सामान्यतया धानमा डढुवा, खैरो थोप्ले, सिथ ब्लाइट रोगहरू देखा परेको छ भने गहुँमा कालो पोके र सिन्दुरे जस्ता रोगहरू देखिन्छन् । यसैगरी मकैमा डाठ वा धोगा कुहिने र तरकारी आलु, सागपात आदिमा लेटब्लाइट, मोजाइक, ओइलाउने, खोस्टे, अल्टरनेरिया, कवरट, ड्याम्पिङ्ग अफ, जरा कुहिने जस्ता रोगहरू मुख्य रुपमा देखा पर्दछन् । फलफूलमा विशेषगरी कोत्रे,

सेतो धुले रोग, भोजक पात गुजुमुज्ज हुने, जरा कुहिने, ओइलाउने आदी रोगहरूको प्रकोपबाट कृषकहरू समस्यामा परेका छन् । मुख्य बालीहरूमा लाग्ने शत्रु जीव र रोगहरूको विस्तृत विवरण तलको तालिकामा राखिएको छ ।

तालिका नं. २८ : विभिन्न बालीमा लाग्ने रोग विवरण

क्र.सं.	बाली	प्रमुख शत्रु जीव	प्रमुख रोग
१	धान	गवारो, पात बेरुवा, पात कटुवा, हरियो फडके, खैरो फड्के, स्किपर, पतेरो, मिलिवग, निमाटोड, ढुङ्गे, फट्याङ्ग्रा	मरुवा, डढुवा, खैरो, थोप्ले, सिथ ब्लाइट, खैरे रोग
२	गहुँ	कटवर्म, वायरवर्म, लाही	कालो पोके, सिन्दुरे, खैरा
३	मकै	खुम्रे, फेद वटुवा, गवारो, फट्याङ्ग्रा, लाही	डाठ कुहिने, घोगा कुहिने, कालोपोके
४	आलू	लाही, फेद कटुवा, खुम्रे, रातो कमिला, धमिरा, आलुको पुतली	लेटब्लाइट, मोजाइक, ओइलाउने रोग, खोस्टे रोग, डढुवा
५	तरकारी	भण्टाको गवारो, लाही, वन्दाको पुतली, टमाटरको फलको गवारो, फल कुहाउने औसा, सुलसुले, रातो खपटे, डल्ले खपटे, थ्रिप्स, खुम्रे	ओइलाउने रोग, अल्टरनोरिया, क्लवरट, ड्याम्पिङ्ग अफ, डाइ ब्याक, जरा कुहिने, पाउडरी मिल्ड्यू
६	फलफूल	आपको मधुवा, गवारो, फल कुहाउने औसा सुलसुले, अनारको पुतली, होपर	एनथ्राक्नोजा, ससेतो ढुसी, डाईव्याक, आँपको गुच्चा हुने, डाउनी मिल्ड्यू
७	केरा खेती	केराको स्किपर, थाम र गानोका गवारा तथा घुनहरू, खपटे	जरा कुहिने रोग, ओईलाउने रोग, गुवो कुहिने, डढुवा, बन्चिटप

स्रोतः सेवाकेन्द्र स्तरिय प्रोफायल, २०७१/०७२

५.४.२ बाली पात्रो

तालिका नं. २९ : बाली पात्रो

क्र.सं.	बाली	बाली लगाउने समय	बाली भित्र्याउने समय
१	धान वर्षे	जेष्ठ/ आषाढ	असोज / कार्तिक
२	मकै वर्षे	जेष्ठ / आषाढ	भदौ / असोज
३	मकै बसन्ते	माघ / फागुन	जेष्ठ / वैशाख
४	गहुँ	कार्तिक / मंसिर	चैत्र / वैशाख

५	तोरी	असोज / कार्तिक	माघ / फागुन
६	आलु	असोज / कार्तिक	माघ / फागुन
७	मसुरो	कार्तिक / मंसिर	फागुन / चैत्र
८	उखु	माघ / फागुन	पौष / माघ
९	चना	असोज / कार्तिक	फागुन / चैत्र
१०	मकै हिउँदे + तोरी	असोज / कार्तिक	पौष / माघ
११	सुर्यमुखी	माघ / फागुन	जेष्ठ / आषाढ
१२	तरकारी वर्षे	जेष्ठ / आषाढ	भदौ / असोज
१३	तरकारी हिउँदे	भदौ / असोज	मंसिर / फागुन
१४	तरकारी बसन्ते	पौष / माघ	वैशाख / आषाढ

स्रोत: सेवाकेन्द्र स्तरिय प्रोफायल, २०७१/०७२

५.४.३ कृषि बजारीकरण

परम्परागत कृषि बजारीकरणमा उत्पादकहरूले असंगठीत रुपमा आफ्नो उपजको आफैं बजारीकरण गर्ने चलन थियो तर पछिल्ला दिनमा विविध खाले बजार श्रृंखला पार गर्दै कृषि उपजहरूको बजारीकरण प्रचलन विकास हुन थालेको छ । गाउँपालिका निर्माणका प्रारम्भिक दिनदेखि यहाँका कृषिजन्य वस्तु बजारीकरणका ढाँचाहरू विभिन्न खालका अभ्यासमा आएका छन् । यद्यपि आजसम्म पनि व्यवस्थित कृषि बजार निर्माण भई नसके पनि बन्ने र बनाउने दिशामा भएका प्रयत्नहरूले कृषि बजारको क्रमिक विकासमा टेवा पुऱ्याएका छन् । हालसम्म बजारीकरण ढाँचामा विभिन्न कृषि बजारीकरणका मोडलहरू विकास र अभ्यास भएको देखिन्छ । गाउँपालिकामा विभिन्न बजारहरूबाट कृषि लगायत अन्य वस्तुहरूको (तरकारी, आलु तथा फलफूल) बजारीकरण हुने गरेको देखिन्छ । दंगीशरण गाउँपालिकामा ३ वटा बजार केन्द्रहरू रहेका छन् । जसको विवरण तलको तालिकामा देखाईएको छ ।

तालिका नं. ३० : गाउँपीलकाको बजार विवरण

क्र.सं.	बजार केन्द्रहरूको नाम	मुख्य व्यापारिक वस्तुहरू	वडा नं
१	हेकुली बजार क्षेत्र	किराना, कपडा, गल्ला	३ र ४
२	शिवशक्ति व्यापारिक केन्द्र	तरकारी, फलफुल	६
३	बालापुर	दैनिक उपभोग्य वस्तु	५

स्रोत : दंगीशरण गाउँपालिका २०७४

५.४.४ जग्गाको उर्वराशक्ति

गाउँपालिकाको ठूलो क्षेत्रफल समथर भूभागले ओगटेकोले कृषि उत्पादनको लागि उर्वर भूमि प्रशस्त रहेको छ । विगतमा दंगीशरण गाउँपालिकामा रहेका उर्वरा क्षेत्रहाल क्रमश बस्ती विस्तारका प्रभावसंगै उर्वरभूमि साँगुरिदै गएको देखिन्छ । गाउँपालिकाको समथर भूभागमा खाद्यान्न बाली, नगदे बाली तथा फलफूल र तरकारीको लागि उर्वर भूमि पाइन्छ भने वन क्षेत्रले ढाकेको क्षेत्रहरूमा डाँलेघाँस र खरघाँसको लागि उर्वरता रहेको पाइन्छ ।

५.४.५ कृषि सहकारी संस्थाहरूको विवरण

तालिका नं. ३१ : कृषि सहकारी संस्थाहरूको विवरण

क्र.सं.	सहकारीको नाम	ठेगाना	गरिरहेका काम
१	हेकुली धनौरी कृषि सहकारी संस्था लि.	दंगीशरण गाउँपालिका वडा नं ३	मल बिउ बिक्री र ऋण लगानी
२	साना किसान कृषि सहकारी संस्था लि.	दंगीशरण गाउँपालिका वडा नं ६	मल बिउ बिक्री र ऋण लगानी

३	सिद्धि गणेश कृषि सहकारी संस्था लि.	दंगीशरण गाउँपालिका वडा नं ७	मल बिउ बिक्री र ऋण लागानी
४	प्रेम स्मृति कृषि औजार निर्माण सहकारी संस्था लि.	दंगीशरण गाउँपालिका वडा नं १	मल बिउ बिक्री र ऋण लागानी
५	त्रिशक्ती कृषि सहकारी संस्था लि.	दंगीशरण गाउँपालिका वडा नं ६	मल बिउ बिक्री र ऋण लागानी
६	चन्द्रोदय कृषि सहकारी संस्था लि.	दंगीशरण गाउँपालिका वडा नं २	मल बिउ बिक्री र ऋण लागानी
७	वालापुर जनकृषि सहकारी संस्था लि.	दंगीशरण गाउँपालिका वडा नं २	मल बिउ बिक्री र ऋण लागानी
८	रानिबन कृषि सहकारी संस्था लि.	दंगीशरण गाउँपालिका वडा नं ३	मल बिउ बिक्री र ऋण लागानी
९	तिल कन्या कृषि सहकारी संस्था लि.	दंगीशरण गाउँपालिका वडा नं १	मल बिउ बिक्री र ऋण लागानी
१०	जयभवानी कृषि सहकारी संस्था लि.	दंगीशरण गाउँपालिका वडा नं १	मल बिउ बिक्री र ऋण लागानी
११	गोल्टाकुरी महिला साना किसान स.सं.लि.	दंगीशरण गाउँपालिका वडा नं २	मल बिउ बिक्री र ऋण लागानी
१२	गुरु बाबा कृषि सहकारी संस्था लि.	दंगीशरण गाउँपालिका वडा नं ३	मल बिउ बिक्री र ऋण लागानी
१३	मधुपुरी कृषि सहकारी संस्था लि.	दंगीशरण गाउँपालिका वडा नं ५	मल बिउ बिक्री र ऋण लागानी
१४	कञ्चन कृषि सहकारी संस्था लि.	दंगीशरण गाउँपालिका वडा नं ६	मल बिउ बिक्री र ऋण लागानी
१५	रानी मरुवा कृषि सहकारी संस्था लि.	दंगीशरण गाउँपालिका वडा नं ३	मल बिउ बिक्री र ऋण लागानी
१६	मौली कृषि सहकारी संस्था लि.	दंगीशरण गाउँपालिका वडा नं ४	मल बिउ बिक्री र ऋण लागानी

स्रोत: जिल्ला पार्श्वचित्र, दाङ २०७१

५.५ सिंचाइ

गाउँपालिकामा सतह एवं भुमीगत जल सिंचाईको स्रोत पर्याप्त मात्रामा रहेको छ। कृषिको लागि उर्वर माटो भएको र गाउँमा ठूलो संख्यामा जनता कृषिमा निर्भर रहेको हुँदा प्राकृतिक स्रोतको उपयोग गरी सबै खेतियोग्य जमिनमा सिचाई सुविधा पुर्‍याउन सके रोजगारीका अवसर बढ्नुका साथै कृषि उत्पादनमा पनि प्रशस्त बृद्धि हुने देखिन्छ।

भूमिगत सिचाई : गाउँपालिकामा भुमीगत रुपमा रहेको जलस्रोतलाई उपयोग गर्न र लगानी र प्रतिफलको हिसावले तत्काल सतह सिचाईमा जान नसकिने ठाउँहरूमा जमिनमुनीको पानीलाई प्रयोग गरी सिंचित गर्नु उपयुक्त देखिन्छ।

तालिका नं. ३२ : दंगीशरण गाउँपालिकामा सम्पन्न भएका सिँचाई योजनाको विवरण

केयर नेपाल र साना किसानको संयुक्त लगानीमा सम्पन्न योजनाहरू

क्र.सं.	योजनाको नाम	स्थान	सिँचित क्षेत्र (हे.)
१	गोल्टाकुरी सिँचाई योजना	गोल्टाकुरी	१०
२	पासडुवा सिँचाई योजना	श्रीगाउँ	१८६
जम्मा			१९६

स्रोत : जिल्ला पार्शवचित्र दाङ,२०७१

५.६ पशुपालन

गाउँपालिकामा विशेषगरी गाई, भैँसी, बाख्रा, आदिनै यहाँका मुख्य घरपालुवा जनावर हुन । यसबाट गाउँपालिकाबासीहरूको जीविकोपार्जनमा उल्लेख्य सुधार भैरहेको छ । पशुजन्य उत्पादनहरू जस्तै, दुध, दही, घिउ तथा मासुका लागि कुखुरा, खसी, बोकाहरूको बिक्रीबाट आम्दानी बढेको देखिन्छ । यहाँ डेरी उद्योग, व्यापारिक फार्म, गाइ, भैसी, कुखुरा फार्महरू लगायतका कृषिजन्य उद्योगहरू रहेका छन । त्यस्तै गरि भेटेनरी सेवा पनि गाउँपालिकामा उपलब्ध रहेको छ । गाउँपालिकामा पशुपालन अधिक मात्रामा हुने गरेको देखिन्छ ।

तालिका नं. ३३ : पशु सेवा केन्द्रहरू

क्र. सं.	सेवा केन्द्रको नाम	कार्यक्षेत्र
१	पशु सेवा केन्द्र, हेकुली	दंगीशरण गाउँपालिकाका सबै वडाहरू

स्रोत : दंगीशरण गाउँपालिका कार्यालय, २०७४

गाउँपालिकामा पशु सेवा केन्द्र हेकुलीको कार्यालय रहेको छ । यस कार्यालयबाट गाउँपालिकाका विभिन्न स्थानमा सेवा प्रदान गर्दै आएको पाइन्छ ।

५.६.१ पशु नश्ल

गाउँपालिकामा पालन गरिने मुख्य पशुपंक्षीहरूमा गाई, भैंसी, बाखा, भेंडा रहेका छन् । सामान्यतया व्यवसायिक पशुपालनको विकाससँगै वर्णशंकर तथा उन्नत जातका पशुहरूको हिस्सा कुल पशुको तुलनामा वृद्धि हुँदै गएको पाइन्छ। गाई भैंसीमा कृत्रिम गर्भाधान सेवा उपलब्ध हुनु तथा बाखातर्फ उन्नत जातका भालेहरूसँग प्रजनन् गराउने परिपाटी बसेको हुँदा यी जातका जनावरहरूमा वर्णशंकरको संख्या बढ्दो छ । तथापि बँधुवा पशुपालन पद्धतिको कमी, कमजोर पशु स्वास्थ्य व्यवस्थापन, कुपोषण तथा पशुपालनसम्बन्धी प्राविधिक ज्ञान तथा चेतनाको अभावको कारण वर्ण शंकरबाट उत्पादनमा खासै उत्साह थपिएको अवस्था छैन । त्यसैगरी ठूलो संख्यामा रहेका कम उत्पादक जनावरहरूले अपेक्षाकृत बढी उत्पादक जनावरहरूको आहारा खाई दिनु समेत यस क्षेत्रको समस्या हो । तसर्थ नश्ल सुधारमार्फत् नयाँ जन्मिएका जनावरका बच्चाहरूलाई भविष्यको राम्रो माउमाविकसति गर्ने कुरा मध्यनजर गरी थप कार्यक्रमहरू संचालन गर्नु आवश्यक छ।

सारांशमा, विगतका वर्षहरूमा गाउँपालिकाको पशुपालन क्षेत्रले राम्रो फड्को मारेको छ जसले गर्दा पशुपंक्षीजन्य उत्पादनमा परिमाणात्मक विकास सम्भव भएको छ। तर हालको परिमाणात्मक विकासको गति सुस्त छ।पशु पालन क्षेत्रमा क्रमिक रुपमा व्यवसायिकता थपिएको छ तरपशुपंक्षीजन्य उत्पादन प्रशोधनका लागि उद्योग स्थापना खासै हुन सकेको पाईंदैन । त्यसैगरी पशुपालनतर्फ गुणात्मक विकासको पनि एकदम खाँचो सर्वत्र महसुस गरिएको छ। पशुपालनसँग आवद्ध श्रमिक तथा महिला वर्गहरूको उत्पादकत्व अति न्यून हुनु, युवा वर्गहरू विदेश पलायन हुनु र सो अनुरुप पशुपालनमा यान्त्रिकिकरण हुन नसक्नु, पशु पालन क्षेत्रमा पुँजी लगानीको आकार धेरै सानो हुनु तथा जनमानसमा पशुपालनको कृषि अर्थतन्त्रमा योगदानको बारेमा अज्ञानता आदि कारणले गर्दा पशुपालन क्षेत्रबाट आशातीत उपलब्धि हासिल हुन सकिरहेको छैन।

५.६.२ पशुपंक्षीमा लाग्ने रोगहरू

कृषकहरूको मुख्य आम्दानीको स्रोतको रुपमा रहेको पशुपंक्षीहरूको पालन यस गाउँपालिकामा निकै बढी मात्रामा रहेको देखिन्छ । गाउँपालिकामा देखिने पशु रोगहरूमा रेविज, खोरेत, पिपिआर, स्वाइन फिवर, भ्यागुते, चरचरे, नाम्ले, माटे, थुनेलो, प्रजनन् सम्बन्धि र जुका पर्दछन्। गाउँपालिकाको वन जंगलसँग जोडिएका वडाहरूमा एन्टी रेजिव खोप लगाउनुपर्ने देखिन्छ भने खोरेत पिपिआर स्वाइन फिवर जस्ता अत्यन्त संक्रामक रोगको प्रकोप पनि यस गाउँपालिकामा त्यत्तिकै रहेको पाइन्छ। यसका

कारणहरूलाई हेर्दा, पशुको अवैध आवत जावत तथा आयात, दयनिय व्यवस्थापन, खोप लगाउनुपर्छ भन्ने चेतनाको कमी, आदि मान्न सकिन्छ। यि रोगको नियन्त्रणका लागि जिल्ला पशु सेवा कार्यालयबाट निरन्तर प्रयास भैरहेको देखिन्छ।

जिवाणुबाट हुने रोगहरूमध्ये भ्यागुत्ते, चरचरे विरुद्ध यस गाउँपालिकाका किसानहरूले खोप लगाउने गरेको पाइन्छ। तापनि यी रोगहरू फाटफुट रुपमा देखिने गरेका छन्। गाउँपालिकामा स्वाइन फिवर, खोरेत, रेविज विरुद्धको खोपकार्य समेत गाउँपालिकाका विभिन्न वडाहरूमा समेत संचालन गर्न सकेमा धेरै हदसम्म रोग नियन्त्रण कार्य सफल हुने देखिन्छ। सामान्यतया पशुपंक्षीमा ठूलो महामारी फैलिएको पाइँदैन । तथापी यहाँका पशुपंक्षीहरूमा खोरेत, भ्यागुते, चरचरे, नाम्लेजुका, रेवीज जस्ता रोगहरूको प्रकोप रहेको छ भने पंक्षीहरूमा मुलत रानीखेत, गम्बोरा, सिआरडी र बर्डफ्लू मुख्य रुपमा लाग्ने गरेको छ ।

तालिका नं. ३४ : पशुपन्छीमा देखिएको रोगको विवरण

S.N	Disease	Animals				Other
1	Liver Fluke	Cattle	Buffalo	Goats		
2	HS2BQ	Cattle	Buffalo	Goats		
3	Pramphistomom	Cattle	Buffalo	Goats		
4	Nerves Sign	Cattle	Buffalo	Goats		
5	Respiratory Sign	Cattle	Buffalo	Goats		
6	Cocciodiosis				Fowl	
7	Skin Lesions				Fowl	
8	Wound/Abscess	Cattle	Buffalo	Goats		
9	Red Urine	Cattle	Buffalo	Goats		
10	Abortion	Cattle	Buffalo	Goats		
11	Warble Infestation	Cattle	Buffalo	Goats		
12	Diarrhoea	Cattle	Buffalo	Goats		
13	Infertility	Cattle	Buffalo	Goats		
14	Mastitis	Cattle	Buffalo	Goats		
15	Distocia	Cattle	Buffalo	Goats		
16	Prolapse	Cattle	Buffalo	Goats		
17	Retained Placenta	Cattle	Buffalo	Goats		

18	Mange	Cattle	Buffalo	Goats		
19	Rabis	Cattle	Buffalo	Goats		Dog
20	Tick/Lice(External Parasite)	Cattle	Buffalo	Goats	Fowl	
21	Intestinal Helmenthis				Fowl	
22	Orf			Goats		
23	Parasitic Gastroenteritis	Cattle	Buffalo	Goats		Pig
24	Anoestrous	Cattle	Buffalo	Goats		
25	Indigestion/Anorexia	Cattle	Buffalo	Goats		
26	Tympany/Bloats	Cattle	Buffalo	Goats		
27	Magout wound	Cattle	Buffalo	Goats		
28	Cough	Cattle	Buffalo	Goats		
29	Pnoumonia	Cattle	Buffalo	Goats		
30	Gumbarrow				Fowl	
31	Cyst	Cattle	Buffalo	Goats		
32	FMD			Goats		
33	PPR			Goats		
34	Ranikhet				Fowl	
35	CRD				Fowl	

स्रोत : जिल्ला पशु सेवा कार्यालय, २०७३

५.६.३ गाउँपालिकामा दुग्ध बजारीकरण

दंगीशरणगाउँपालिकामा पशुपालन एक प्रमुख पेशाको रुपमा रहि आएको छ। दुग्ध विकासको सन्दर्भलाई हेर्दा बजारमासाइकल र मोटरसाइकलबाट दुध ल्याएर बेच्ने चलन बढी छ र स्वयं कृषकहरूले नै घर घर वा पसल पसलमा नै लगेर बेच्ने गर्दछन। यसरी बेच्दा दुधको गुणस्तर नाप ल्याक्टोमिटरबाट गर्ने गरिन्छ र जति बढी ल्याक्टोमिटर उति बढी मुल्य हुने गरेको पाइन्छ।

५.७ व्यापार तथा उद्योगको विवरण

यस गाउँपालिका मार्फत् विभिन्न पहाडी जिल्लाहरूसँगको व्यापार समेत हुने गरेको छ। यहाँ विभिन्न हाट बजारहरू व्यापार व्यवसायका लागि प्रशिद्ध रहेका छन् । यस्ता बजारहरूबाट विशेषगरी खुद्रा व्यापार हुने गरेको छ। यसैगरी, दंगीशरणगाउँपालिकाबाट थोक व्यापार समेत हुने गरेको छ ।

थोक व्यापार अन्तर्गत खाद्य मिलबाट उत्पादित चामल, पिठो, तेल अन्य पहाडी तथा तराईका जिल्लासँग हुने गरेको छ भने अन्य थोक व्यापारमा विस्कुट, साबुन, चाउचाउ, चिया, चिनी आदिको हुने गरको छ। यसका अतिरिक्त तेस्रो मुलुकमा निर्मित इलेक्ट्रीक र इलेक्ट्रोनिक्स सामानहरूका साथै फरेन गुड्सको नाममा विभिन्न तेस्रो मुलुकहरूबाट उत्पादन भई पैठारी गरिएका घरेलु उपयोगका सामानहरूको समेत उल्लेख्य मात्रामा थोक र खुद्राबिक्री यस गाउँपालिकाबाट हुने गरेको पाइन्छ।

ठूलो भूमिमा विस्तार भएको समथर जमिन, कृषि तथा वनजन्य कच्चा पदार्थहरूको उपलब्धता, परम्परागत तथा जातिगत सीप, कौशल, पर्यटकीय महत्वका स्थलहरूको उपलब्धतालगायतका विभिन्न कारणले गाउँपालिकामा औद्योगिक विकासको राम्रो सम्भावना रहेको छ । दंगीशरण गाउँपालिकाका अधिकांश बासिन्दाहरू कृषि पेशामा आवद्ध भएका छन् । विशेषगरी ग्रामीण क्षेत्रका मानिसहरू उल्लेखनीय रुपमा औद्योगिक विकासतर्फ लागीसकेका छैनन् । तथापी, स्थानीय माग कार्यमा केही मझौला, साना तथा घरेलु उद्योग भने संचालित छन् । उखु, गन्ना मिल वा (कोलु), ढाका र तान उद्योग, दुना टपरी उद्योग), समिल तथा फर्निचर उद्योग, क्रेसर उद्योग, इट्टा उद्योग, ग्रिल उद्योग, कुखुरा फार्म, पशु फार्म आदि यस गाउँपालिकामा रहेका केही औद्योगिक व्यवसायका उदाहरणहरू हुन् । त्यसैगरी साप्ताहिक रुपमा लाग्ने दंगीशरण गाउँपालिकामा विभिन्न हाट बजारमा स्थानीय उत्पादन तथा चौपायाको किनबेच हुने गर्दछ । यसले पनि गाउँपालिकामा आर्थिक कारोबारको मात्रामा वृद्धि गराएको छ ।

५.८ थोक तथा खुद्रा व्यापार

नेपालको प्रदेश नं ५का पहाडी एवं छिमेकी जिल्लामा कृषि उपजहरू यस गाउँपालिकाबाट निर्यात हुने गरेको छ । थोक व्यापार अन्तर्गत खाद्य मिलबाट उत्पादित चामल, पिठो, तेल, तरकारी, फलफुल, गेडागुडी तथा मसला पश्चिमाञ्चल तथा तराईका अन्य जिल्लासँग हुने गरेको छ भने अन्य थोक व्यापारमा विस्कुट, साबुन, चाउचाउ, चिया, चिनी आदिको हुने गरेको छ। यसका अतिरिक्त तेस्रो मुलुकमा निर्मित इलेक्ट्रीक र इलेक्ट्रोनिक्स सामानहरूका साथै फरेन गुड्सको नाममा विभिन्न तेस्रो मुलुकहरूबाट उत्पादन भई पैठारी गरिएका घरेलु उपयोगका सामानहरूको समेत उल्लेख्य मात्रामा थोक र खुद्राबिक्री यस गाउँपालिकाबाट हुने गरेको पाइन्छ।

५.८.१ निकासी पैठारी स्थिति

गाउँपालिकाबाट बाहिर निकासी हुने भाउबस्तुहरूमा तयारी खाद्यान्न, तरकारी, फलफूल, दलहन, तेलहन र दैनिक उपभोग्य बस्तुहरू छन्। आयात गरिने बस्तुहरूमा घरायसी सामानहरू, चिनी, साबुन, इलेक्ट्रीक र इलेक्ट्रोनिक्स सामानहरू, मोटर पार्टस, कपडा, मसलाहरू, मैदा, मिश्रि, फलफुल तथा तरकारी रहेका छन्।

५.८.२ ढुवानी तथा भण्डार व्यवस्था

गाउँपालिकाभित्र उत्पादित मालसामानहरू गाउँपालिकाको एक ठाँउबाट अर्को ठाउँमा पुर्‍याउन ढुवानी साधनको रुपमा, ट्रक, ट्याक्टर, ठेला आदि रहेका छन्। गाउँपालिकाको पक्की सडक नभएका क्षेत्रहरूमा ढुवानी गर्न समस्या भएको पाइन्छ। कतिपय ठाउँहरूमा विभिन्न खोलाहरूमा पुल नभएका कारण विशेषत वर्षातको समयमा आवागमनको समेत समस्या रहेको सन्दर्भमा मालसामान ढुवानी गर्ने समस्या झन टड्काराको रुपमा रहेको छ। गाउँपालिकाको आन्तरिक ढुवानी प्रणालीलाई सुदृढ गर्न विभिन्न खोला तथा नदीहरूमा पुल निर्माण गर्नुपर्ने देखिन्छ।

गाउँपालिकामा कृषकहरूले खाद्यान्नको उचित दरभाउ पाएमा व्यापारीहरूलाई बिक्री गर्ने र व्यापारीहरूले खरिद गरेको खाद्यान्न आफ्नै गोदाममा जम्मा गरी ठूलो परिमाणमा विक्रि गर्दछन्। गाउँपालिकाका कृषकहरूको आलु, तरकारी तथा फलफुल सुरक्षित राख्न पर्याप्त मात्रामा शीत भण्डारको निर्माण गर्नुपर्ने देखिन्छ।

५.८.३ स्थानीय उत्पादनहरूले बाह्य उत्पादनसँग गर्नु परिरहेको प्रतिस्पर्धा

स्थानीय उद्योगहरूबाट उत्पादित बस्तुहरू चामल, तेल, दाल, पिठो, पोल्ट्री प्रोडक्ट, फलफुल तथा तरकारी सम्बन्धी उद्योगहरूको अन्य गाउँपालिका तथा भारतीयसामाग्रीसँग प्रतिस्पर्धा गर्नु परिरहेको छ।

उद्यमशीलता, सिप विकास, बजारीकरण, सेवा कर्जा बजारको सुचनामा उद्यमीहरूको पहुँचको स्थिति, सिप विकास तालिम, उद्यमशिलता विकास तालिमका माध्यमबाट गाउँपालिकामा रोजगारी बढाउने, उद्योग व्यवसायमा बृद्धि गर्ने उद्देश्य पूर्ति गर्न यस गाउँपालिका लागि परेको छ। गाउँपालिकामा उद्योग व्यवसाय गर्ने एवं सिपमुलक तालिम गरी स-साना व्यवसाय गर्ने व्यक्तिहरूलाई कर्जा बजारको सुचना भएको र गाउँपालिकामा स्थापित वित्तीय संस्थाहरूबाट कर्जा लिनेहरूको संख्या पर्याप्त रहेको देखिन्छ।

५.८.४ स्थानीय कच्चा पदार्थको उपलब्धता र उपयोगको स्थिति

गाउँपालिकामा कृषिजन्य कच्चा पदार्थहरूमा धान, गहुँ, मकै, कुखुरा, फलफुल, काष्ठजन्य र निर्माणजन्य आदि प्रमुख छन्। यी कच्चा पदार्थहरूमा आधारित विभिन्न उद्योगहरू स्थापना भई कच्चा पदार्थको उपयोग भएको पाइन्छ । व्यापारको प्रकृति अनुसार खाद्यान्न धान, गहुँ, तोरी, काष्ठजन्य वस्तुहरू व्यापारीहरूले अन्य गाउँपालिकाहरूबाट आयात तथा निर्यात गर्ने गरेको पाइन्छ ।

क) कृषि जन्य पदार्थ

गाउँपालिकामा कृषि जन्य कच्चा पदार्थहरूमा धान, गहुँ, उखु, फलफुल आदि प्रमुख छन्। यी कच्चा पदार्थहरूमा आधारित खाद्य मिल, उद्योगहरू स्थापना भई कच्चा पदार्थको उपयोग भएको पाइन्छ भने बढी भएको खाद्यान्न धान, गहुँ, तोरी व्यापारीहरूले अन्य गाउँपालिका तथा जिल्लामा निकासी गर्ने गरेको पाइन्छ ।

ख) बनजन्य

वन जंगलमा आधारित कच्चा पदार्थहरुमा मालमा साल, सिसौ, खयर र बाँस हो। साल, सिसौका काठहरूगाउँपालिकाका साथै अन्य छिमेकी जिल्लाहरूबाट आयात गर्ने गरेको पाइन्छ । गाउँपालिकामा उत्पादीत बाँसको प्रयोग उद्योगको रुपमा भएको पाईंदैन तर कृषकहरूले आफ्नो घरायसी प्रयोगमा अत्यधिकरुपमा प्रयोग गरेको पाइन्छ।

५.८.५ प्रमुख स्थानीय उत्पादनको बजारीकरण

कृषिजन्य तथा उत्पादनमुलक उद्योग अन्तर्गत पर्ने खाद्य मिलबाट उत्पादन हुने बस्तु, दाल, चामल, तेल, पिठो, मसला, आदिले स्थानीय बजारको आवश्यकता पुर्ति गर्नुको साथै यिनले अन्य गाउँपालिका तथा छिमेकी जिल्लाहरूको बजारको रुपमा सेवा समेत पुऱ्याइरहेका छन्। इटा, क्रसर, ग्रिल, काष्ठ सम्बन्धि उद्योगहरू गाउँपालिकाकोस्थानीय बजारको आवश्यकता पूर्ति गर्नका साथै अन्य छिमेकि गाउँपालिका तथा जिल्लाहरूको बजारमा समेत सेवा पुऱ्याएको देखिन्छ।

५.९ अन्य आर्थिक विकासका सम्भावनाहरू

गाउँपालिकामा आर्थिक विकास अन्तर्गत यातायात सेवा, सूचना प्रविधि, शैक्षिक प्रशिक्षण केन्द्र, वित्तीय सेवा, बैदेशिक रोजगार लगायत थप आर्थिक विकासका सम्भाव्यताका क्षेत्रहरू प्रशस्त रहेका छन्।

समग्रमा यस गाउँपालिकाको ग्रामीण क्षेत्रमा हेर्दा कृषि पेशा अंगाल्ने घर परिवारको संख्या अझै उच्च रहेको छ। गाउँपालिकामा रहेको खेतीयोग्य जमिनमा खाद्यान्नको साथै अन्य नगदे तरकारी बाली, फलफूल, उखु, तोरी, तरकारी मसला तथा जडीबुटी र पशुजन्य उत्पादन बृद्धि गर्न सकिने प्रशस्त सम्भावनाहरू रहेको छ। आधुनिक कृषि प्रविधि, मल तथा औजारको अभाव हुनाको साथै सो को अधिकतम लागत मूल्यले गर्दा सो को प्रयोगमा कमी हुन गई कृषि उत्पादनमा आवश्यकताअनुसार वृद्धि हुन सकेको छैन। जनचेतना, सीप तथा व्यावसायीकरणको अभिवृद्धि, प्रविधि हस्तान्तरणको साथै आवश्यक प्रविधि, मल, कर्जा बीउ बिजनको उपलब्धतामा सरलीकरण गरेर कृषि तथा पशुजन्य उत्पादनमा वृद्धि ल्याई आर्थिक स्थितिमा सुधार ल्याउन सकिने प्रशस्त सम्भावनाहरू रहेको छ।

गाउँपालिकामा रहेको अत्यन्त उर्वर भूमिमा वस्ती विकास तथा अन्य निर्माणले गर्दा खेतीयोग्य भूमिको उपलब्धतामा दिन प्रतिदिन कमी हुँदै गएको छ भने अर्को तर्फ माटोको उर्वराशक्ती क्रमश: क्षीण हुँदै उत्पादन र उत्पादकत्वमा ह्रास आएको देखिन्छ। जथाभावी हुने गरेको वस्ती विकासलाई व्यवस्थित गर्नाको साथै पुराना परम्परागत कूलोहरूको मर्मत सुधार गरी माटोको उर्वरा शक्ती बढाई वातावरणीय प्रदुषण कम गर्न सकेमा भावी पुस्ताको लागि एउटा सुरक्षित स्थानको जोहो गर्न सकिनेछ।

गाउँपालिकाको ग्रामीण क्षेत्रमा दुग्ध उत्पादन तथा पशुपञ्छी उत्पादनको प्रशस्त सम्भावना रहेको हुँदा यो व्यवसायलाई व्यावसायिक रुपमा विस्तार गरी यातायात सेवालाई सर्वसुलभ तरिकाले उनीहरूको पहुँचसम्म विस्तार गर्न सकेको खण्डमा धेरैवटा स्थानहरूमा दुध चिस्यान केन्द्र, कोल्ड स्टोर खोल्न, मासुजन्य उद्योग, आदि विकास गर्न सकिनेछ। जसबाट रोजगार श्रृजना गरी समग्र गाउँपालिकाको आयमा वृद्धि गर्न सकिने प्रशस्त सम्भावना देखिन्छ।

यस गाउँपालिकामा भएका प्राकृतिक श्रोत र साधनलाई व्यवस्थित तथा वातावरणीय मित्रवत प्रविधि अपनाएर उचित प्रयोग गर्न सकेमा सो क्षेत्रले कतिपय ग्रामीण इलाकाहरूमा स्थानीय स्तरमा

आवश्यक रोजगारीको स्थिति श्रृजना गर्नाको साथै स्थानीय श्रोत परिचालनमा समेत दिगोपना ल्याउन सकिने देखिन्छ।

गाउँपालिकामा भएका तालतलैयाहरूलाई माछापालन, सिंचाइ, पर्यटन प्रवर्द्धन लगायत जीविकोपार्जन र आर्थिक विकासका विविध क्षेत्रहरूमा परिचालन गर्न सकिने अवस्था रहेको छ । माछापालन व्यवसाय गरेमा सजिलैसँग रोजगारीका अवसरहरू बढ्ने र अन्य क्षेत्रबाट आयात हुने माछा प्रतिस्थापन भई गाउँपालिकाकै माछाले बजार लिने सम्भावना रहेको छ।

गाउँपालिकामा ओगटेका वन क्षेत्रहरू सालको वन, हार्डउड, खयर, सियौ, पाइन, चिरलगायतको उच्च व्यवसायिक महत्वका वनस्पति प्रजातियुक्त वन क्षेत्र हुनु, वन क्षेत्रको पुनरुत्पादन दर राम्रो हुनु आदि कारणले गर्दा वनको वैज्ञानिक व्यवस्थापन मार्फत् जीविकोपार्जनमा टेवा पुऱ्याउन र राजश्वमा वृद्धि गर्न सकिने अवस्था रहेको छ । यसका अलावा जैविक विविधता संरक्षण प्रवर्द्धन, पर्यटनमार्फत् समेत आर्थिक विकासमा उपयोग गर्न सकिने अवस्था छ । कृषी, पशु एवं वनजन्य कच्चा पदार्थको सुलभ उपलब्धता, गाउँपालिकाका सबैजसो वडाहरूमा सडक, विजुली, पानीलगायत आधारभूत औद्योगिक पूर्वाधारको विकास तथा उद्योग स्थापनाका लागि पर्याप्त समथर जमिन, गाउँपालिकामा कृषि, पशु, वनलगायतको उद्योगका साथै शैक्षिक र औषधीय पर्यटन (Medical tourism) समेतको विकासको सम्भावना रहेको छ ।

गाउँपालिकाका सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहरूलाई संगठित र संस्थागत गरी वन क्षेत्रमा गैर काष्ठजन्य उत्पादनहरू जडिबुटीको खेतीको अलावा मह उत्पादनलाई पनि प्रवर्द्धन गरी बजारमुखी गर्न सकेमा सोक्षेत्रको आर्थिक उन्नती गर्न थप टेवा पुग्ने देखिन्छ।

गाउँपालिकाको नजिकमा विभिन्न धार्मिक तथा पर्यटकीय क्षेत्र भएको कारणले यहाँ पर्यटनको विशिष्ट सम्भावना रहेको छ । गाउँपालिकाको आसपासमा पर्यटकीय होटेल व्यवसायहरूबाट प्रशस्त लाभ लिन सकिने सम्भावना रहेको छ ।

देशमै बेरोजगारी समस्या एक चुनौती रहेको र त्यसको प्रभाव यस गाउँपालिकामा समेत रहेकोले बढ्दै गइरहेको र सरकारी तथा गैरसरकारी क्षेत्रमा रोजगारीको प्रशस्त अवसरहरू नभएकोले बैदेशिक रोजगारीमा आकर्षण बढेको देखिन्छ। यस गाउँपालिकाका युवाहरूलाई व्यावसायिक तथा सिपमुलक

तालिम प्रदान गरी दक्ष जनशक्ति सिर्जना गर्न सकेमा गाउँपालिकाको आर्थिक विकासमा यस क्षेत्रले ठुलो योगदान पुऱ्याउनसम्भावना देखिन्छ।

५.१० गाउँपालिकाको अर्थतन्त्रको विशिष्टिकरण

गाउँपालिकाको अर्थतन्त्रमा वनपैदावार र प्राकृतिक सम्पदाको संरक्षण गरी सतह तथा भूमिगत सिंचाइमा आधारित दिगो कृषि प्रणालीलाई नै मेरुदण्डको रुपमा लिन सकिन्छ। साथै यो गाउँपालिका व्यापारिक केन्द्र तथा पर्यटकिय क्षेत्रको रुपमा समेत रहेको छ। कृषी, पशु एवं वनजन्य कच्चा पदार्थको सुलभ उपलब्धता, गाउँपालिकाका सबैजसो वडाहरूमा सडक, विजुली, पानीलगायत आधारभूत औद्योगिक पूर्वाधारको विकास तथा उद्योग स्थापनाका लागि पर्याप्त समथर जमिन, गाउँपालिकामा कृषि, पशु, वनलगायतको उद्योगका साथै शैक्षिक र औषधीय पर्यटन (Medical tourism) समेतको विकासको सम्भावना रहेको छ । अर्थतन्त्रका यिनै विशिष्ट क्षेत्रहरूमा गाउँपालिकाको विशिष्टता एवं प्राथमिकता केन्द्रित गर्नु उपयुक्त देखिन्छ।

५.११ बैंकको विवरण

यस दंगीशरण गाउँपालिकामा हाल सम्म बैंकहरूको स्थापना हुन सकेको छैन तर पनि यहाँ जनताहरू दाङ जिल्लामा रहका विभिन्न बैंक मार्फत सेवा लिने गरेको पाइन्छ । गाउँपालिकामा उद्योग व्यापार लगानी गर्न वित्तीय संस्थाहरूमा वाणिज्य बैंकहरू मार्फत कर्जा लगानी हुने गरेको देखिन्छ । यसबाहेक जिल्लामा संचालित अन्य बैंकहरूले पनि कर्जा उपलब्ध गर्दै आएका छन् भने गाउँपालिकाबासीसँग रहेको रकमलाई निक्षेपको रुपमा स्विकार गरी बचत पनि गर्दै आएका छन् । दाङ जिल्लामा २४ बैंकहरूले ५० स्थानका शाखा मार्फत बैंकिङ कारोबार गरिरहेका छन् । यी मध्ये घोरही उ.म.न.पा र तुल्सीपुरमा उ.म.न.पा धेरै रहेका छन् ।

५.१२ सहकारी संस्थाको विवरण

गाउँपालिकाको आर्थिक तथा सामीजक विकासमा यहाँका सहकारी संस्थाको भूमिका महत्वपूर्ण रहेको छ । सहकारी संस्थाले स्थानीय स्तरको बचतलाई गाउँपालिका बाहिर जानबाट रोकी स्थानीय क्षेत्रमा विभिन्न आय मूलक कार्यमा लगानी गरिरहेका छन् । सहकारी संस्था प्रति जनताको अपनत्व बढी र प्रशासनिक झन्झट कमी हुने हुँदा वित्तिय क्षेत्रमा यहाँका जनताको पहुँच समेत बढेको छ ।

यस गाउँपालिका मा ५ वटा बचत तथा ऋण सहकारी संस्था रहेका छन् जसको विवरण तलको तालिकामा देखाइएको छ ।

तालिका नं. ३५ : सहकारी संस्थाको नामावली

क्र.सं.	संस्थाको नाम	वडा नं.	सम्पर्क नं	शेयर सदस्य संख्या		
				महिला	पुरुष	जम्मा
१.	सुर्यकिरण महिला बचत तथा ऋण सहकारी संस्था लि.	२		२४३	०	२४३
२.	सिद्ध महिला बचत तथा ऋण सहकारी संस्था लि.	६	९८४७८५७२२०	२५५	०	२५५
३.	सती बचत तथा ऋण सहकारी संस्था लि.	३	९८४७९०८६५६	३७५	०	३७५
४.	सत्यश्वरी महिला बचत तथा ऋण सहकारी संस्था लि.	२	९८०२५२४८१८	८८	०	८८
५.	घोडाघोडी बचत तथा ऋण सहकारी संस्था लि.	३		१००	३१	१३१

स्रोत : राप्ती अञ्चल सहकारी गतिविधि, २०७२/०७३

गाउँपालिकामा उद्योग व्यापार क्षेत्रमा लगानी गर्ने उद्देश्यका साथ बचत तथा ऋण, कृषि, बहुद्देश्यीय, उपभोक्ता, चिया, दुग्ध, विद्युत, तरकारी तथा फलफूल, जडिबुटी, संचार आदि प्रकृतिका सहकारी संस्थाहरूबाट कर्जा लगानी हुने गरेको छ। साथै नियमित रुपमा सदस्यहरूबाट बचत सङ्कलन पनि गर्दै आएको देखिन्छ। जसमा बचत तथा ऋण सहकारी संस्था ५, बिउ उत्पादक सहकारी संस्था १, कृषि १६ र उपभोक्ता १ गरी जम्मा २४ वटा सहकारी संस्थाहरू संचालनमा रहेका छन् । जसको विवरण तलको तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

तालिका नं. ३६ : सहकारी संस्थाको विवरण

क्र.सं.	कार्य/प्रकृति	संस्था संख्या
१	बचत तथा ऋण	५
२	बिउ उत्पादक	१
३	उपभोक्ता	२
४	कृषि	१६

			जम्मा	२४

स्रोत: राप्ती अञ्चलको सहकारी गतिविधि, २०७२/०७३

५.१३ संघ संस्था तथा विभिन्न समुहहरू

यस गाउँपालिकामा विभिन्न सरकारी तथा गैरसरकारी संघ संस्थाहरूले समुदायमा प्रत्यक्ष वा अप्रत्यक्ष रुपमा आफ्ना कार्यक्रमहरू संचालन गरिरहेका छन् । यहाँ रहेका सरकारी संस्थाहरू क्रमश गाउँपालिका कार्यालय, स्वास्थ्य चौकी, उपस्वास्थ्य चौकी, इलाका हुलाक, अतिरिक्त हुलाक, इलाका प्रहरी, नेपाल टेलिकम, नेपाल विद्युत प्राधिकरण, कृषि सेवा केन्द्र, पशु सेवा केन्द्र आदि रहेका छन् । गाउँपालिकामा विभिन्न समूहहरू, युवा क्लबहरू, नागरिक समाज, राजनितिक दलहरू रहेका छन् । गाउँपालिकासँग साझेदारी गरेका संघ संस्थाहरू अन्तराष्ट्रिय तथा राष्ट्रिय गैरसरकारी तथा सामुदायिक संघ संस्थाहरूको विवरण तलको तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

तालिका नं. ३७ : संघ संस्थाहरूको विवरण

क्र.सं.	संघ/संस्थाहरूको नाम	कार्यक्रमको नाम
१	रेडक्रस, सुआहारा बेस	खानेपानी, सरसफाई
२	ओरेक नेपाल	पोषण, सुरक्षित मातृत्व
३	बेस	पोषण
४	सिड	वित्तिय व्यवस्थापन

स्रोत : दंगीशरण गाउँपालिका कार्यालय, २०७४

५.१४ सामुदायिक भवनहरूको विवरण

तालिका नं. ३८ : सामुदायिक भवनहरूको विवरण

क्र.सं.	सामुदायिक भवनहरूको विवरण	वडा नं	हालको उपयोग
१	चखौरा सामुदायिक भवन विजुलीपुर	३	सामुदायिक वनले
२	रावतगाउँ सामुदायिक भवन	३	खानेपानी तथा सरसफाई समुह
३	मौली सामुदायिक भवन	४	नागरिक सचेतना केन्द्र
४	सलौरा सामुदायिक भवन	५	महिला समुह
५	श्रिगाउँ सामुदायिक भवन	६	चालु अवस्थामा
६	महिला सामुदायिक भवन	२	चालु अवस्थामा

७	अपांग भवन	२	चालु अवस्थामा
८	सामुदायिक वनको भवन	१	चालु अवस्थामा
९	नसके भवन	२	चालु अवस्थामा

स्रोत : दंगीशरण गाउँपालिका कार्यालय, २०७४

तालिका नं. ३९ : गाउँपालिकाका भवनहरू

क्र.सं.	वडा नं	संख्या	भवनको प्रकृति	कैफियत
१	२	१	पक्की	
२	३	१	पक्की	निर्माणधिन
३	६	२	पक्की	

स्रोत : दंगीशरण गाउँपालिका कार्यालय, २०७४

५.१५ गाउँपालिकामा सञ्चालनमा रहेका प्रमुख कार्यक्रमहरू

तालिका नं. ४० : आयोजनाको विवरण

क्र.सं.	कार्यक्रमको विवरण	कार्यान्वयनको अवस्था	मुख्य प्रयासहरू
१	प्रशासनिक सांगठनिक सुदृढीकरण क्षमता विकास	चालु	भौतिक व्यवस्थापन योजना निर्माण
२	वित्तिय व्यवस्थपन तथा श्रोत परिचालन सम्बन्धी	चालु	बजेट विश्लेषण तथा व्यवस्थापन
३	भौतिक पूर्वाधार तथा शहरी विकास सम्बन्धी	चालु	सडक निर्माण तथा कल्भर्ट निर्माण्न
४	समाज कल्याण तथा सामाजिक विकास सम्बन्धी	चालु	लक्षित वर्ग अन्तर्गतका कार्यक्रम सञ्चालन
५	कला संस्कृति, सम्पदा तथा वातावरणिय सुधार कार्यक्रम	चालु	भुवारथान निर्माण
६	पर्यटन विकास कार्यक्रम		

स्रोत : दंगीशरण गाउँपालिका कार्यालय, २०७४

५.१६ सरकारी कार्यालयहरूको विवरण

तालिका नं. ४१ : सरकारी कार्यालयहरूको विवरण

क्र.सं	कार्यालयको नाम	प्रमुखको नाम	मोबाइल नं	वडा नं.
१	इलाका स्वास्थ्य चौकी, हेकुली	टेक ब. खत्री	९८४७९४५४०१	३
२	पशुसेवा केन्द्र (ख) हेकुली	भरत देवकोटा	९८४७८४२८०१	४
३	इलाका प्रहरी कार्यालय, हेकुली	बसन्त कुमार वली	९८५७८९०२५६	४
४	श्री इलाका हुलाक कार्यालय हेकुली	मनुजा शर्मा		३
५	स्वास्थ्य चौकी गोल्टाकुरी			२
६	प्रहरी चौकी गोल्टाकुरी			२

स्रोत : दंगीशरण गाउँपालिका कार्यालय, २०७४

खण्ड ६ : भौतिक तथा सार्वजनिक पूर्वाधार

६.१ यातायात

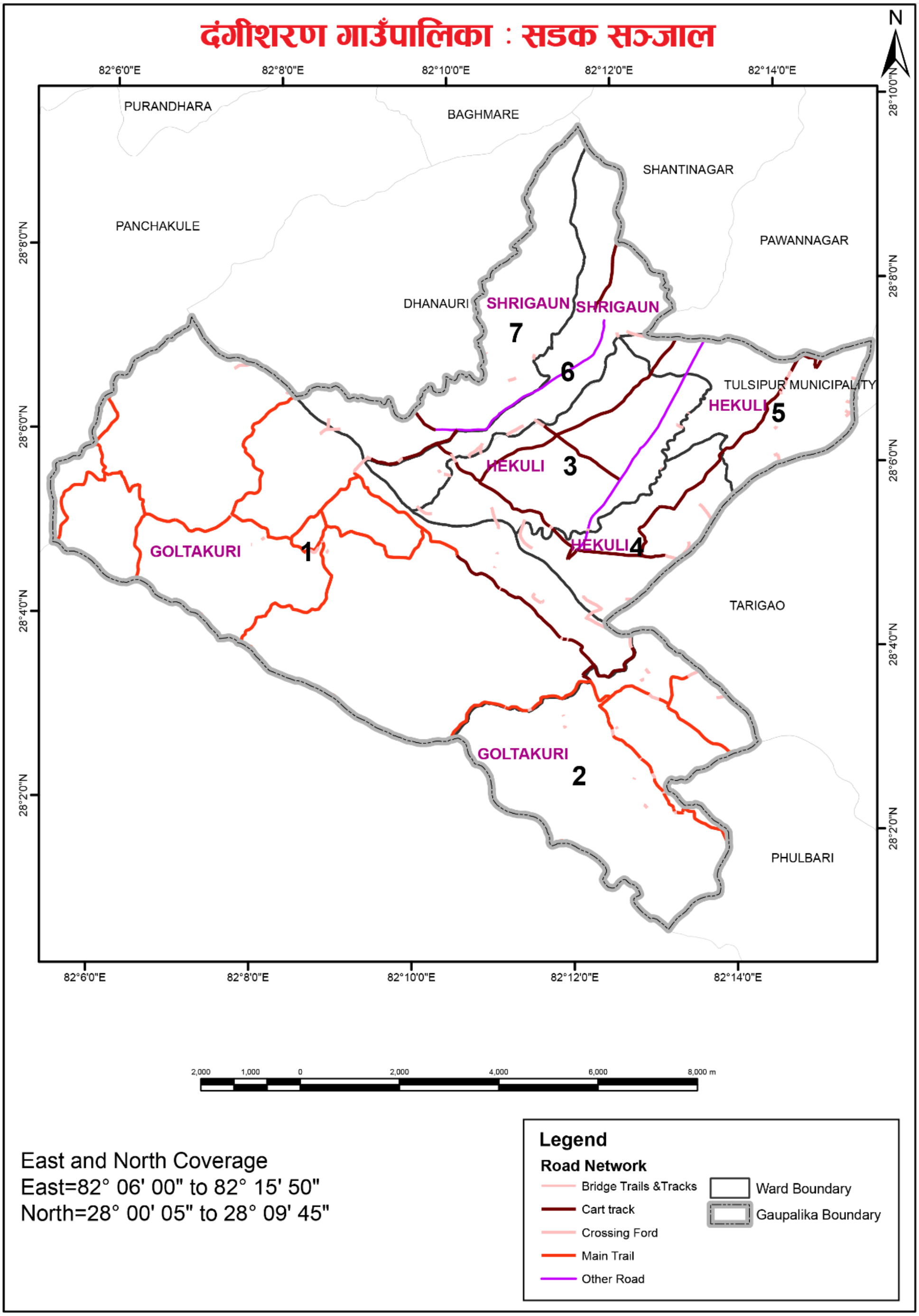

नक्सा नं. १५ : दंगीशरण गाउँपालिकाको सडक सञ्जाल

६.१.१. बिद्यमान सडक सञ्जाल :

तालिका नं. ४२ : गाउँपालिकाको सडक सञ्जाल

क्र.सं.	सडकको वर्गिकरण	लम्बाई (कि.मी.)	चौडाई (मि.)	वडाहरू	कैफियत
१	राजमार्ग	३	१०	५, ६ र ७	
२	पक्की तथा कालोपत्रे	३	५	५, ६ र ७	
३	ग्राभेल सडक	५५	५	२–७	
४	कच्ची/मौसमी	६१	३	सबै	
५	मुल बाटो	५४	२.५	सबै	

स्रोत : दंगीशरण गाउँपालिका, २०७४

कुनै पनि क्षेत्रको आर्थिक सामाजिक विकासलाई गतिशिल बनाउन सार्वजानिक वस्तु तथा सेवा प्रवाहलाई सरल र सहज बनाउन, कृषि तथा गैह्र कृषि क्षेत्रको विकास गर्न सडक यातयात एउटा महत्वपूर्ण पूर्वाधारको रुपमा रहेको हुन्छ । दंगीशरणगाउँपालिकामा सडक सञ्जालको अवस्था मध्यम किसिमको रहेको पाइन्छ । यस गाउँपालिकाका वडा नं ५, ६ र ७ मा राजमार्गको बाटो पुगेको पाइन्छ जुन कालो पत्रे/पक्की रहेको छ । वडा नं १ मा बाहेक अन्य सबै वडाहरूमा ग्राभेल सडक पुगेको छ । कच्ची/मौसमी र मुल बाटो गाउँपालिकाको सबै वडाहरू पक्की बनाउनु पर्ने देखिन्छ । यी सबै स्थानमा सडक सञ्जाल राम्रो भएको खण्डमा यस गाउँपालिकामा बसोबास गर्ने मानिसहरूले धेरै सेवा सुबिधा प्राप्त गर्ने देखिन्छ । किसानले उत्पादन गरेको उत्पादन सजिलै बजारमा पुऱ्याउन सकिने देखिन्छ । यसको विकासको लागी स्थानिय निकायले पहल गर्नु पर्ने देखिन्छ । सडक सञ्जाल राम्रो भएपछि यस गाउँपालिकामा बसोबास गर्ने मानिसहरूलाई शिक्षा, स्थास्थ्य जस्ता आधारभूत सेवा प्राप्त गर्न सहज हुने देखिन्छ ।

६.१.२. यातायात सेवा

यस गाउँपालिकामा देशका सबै मुख्य शहरी क्षेत्रहरुसम्म जोड्ने सडक सञ्जाल राम्रो रहेको छ । गाउँपालिकामा सिंचाइको व्यवस्था राम्रो भएकोले खाद्यान्न, कपास, ऊखु, परवल, आलु, तेलहन, दलहन, फलफूल, दुग्ध उत्पादन आदिको राम्रो उत्पादन भैरहेकोमा गाउँपालिकाका सबै वडाहरूमा सडकको सुविधा भएकाले उत्पादित वस्तुलाई बजारसम्म पुऱ्याउन सजिलो परेको देखिन्छ। गाउँपालिकाका सबै वडाहरूमा सडकको विस्तार भएकोले आन्तरिक यातायातको भरपर्दो सुविधाले

गाउँबासीहरूलाई समयमै आवश्यक उपचार तथा औषधिको सेवा र बजारमा पहुँच पुऱ्याउन सकिएको छ। गाउँपालिकामा यातायातका विभिन्न साधनहरूको उपयोग भएको देखिन्छ। गाउँपालिकामा टेक्टर, गाडा, साइकल, ट्याक्सी, मोटरसाइकलहरूको समेत उपयोग गरिएको देखिन्छ। गाउँपालिकाका सडकमार्ग राम्रो भएका रुटहरूमा बस सेवा चालु रहेको छ। यस गाउँपालिकामा ३ वटा निजी र १२ वटा सार्वजानिक भाडाका सवारी साधनहरू सञ्चालनमा रहेका छन् ।

त्यस्तै काठमाडौंको ४५२ कि.मि. पश्चिम तथा दंगीशरण प्रशासनिक केन्द्र देखि १४.३ किमीको दुरीमा टरिगाउँ विमानस्थल रहेको छ । जुन साविकको गाविस टरिगाउँमा रहेको छ । यो विमान स्थल तुल्सिपुर उपमहानगरपालिकाबाट ३ कि.मी को दुरीमा रहको छ । तर अहिले यो बन्द अवस्थामा रहेको छ । यसलाई सञ्चालनमा ल्याउने प्रयासमा तारा एयरले २०७१ सालमाअसारको तेस्रो सातामा परिक्षण उडान भरेको थियो । यस गाउँपालिकामा रहेको सडकमा नियमित सञ्चालन हुने यातायातहरूको विवरण तलको तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

तालिका नं. ४३ : गाउँपालिकामा यातायात सेवाको विवरण

क्र.सं.	बस चल्ने सुरुको स्थान	बस पुग्ने अन्तिम स्थान	दैनिक सञ्चालन हुने सवारी संख्या	बस स्टप संख्य	कैफियत
१	बुड्केसाल	तुल्सीपुर	२	४	
२	गोल्टाकुरी	तुल्सीपुर	१	२	
३	कौवाघारी	तुल्सीपुर	१	२	
४	पदमपुर	तुल्सीपुर	३	निश्चित छैन	
५	बैवाङ	तुल्सीपुर	२	निश्चित छैन	
६	सुकदेवा	तुल्सीपुर	३	निश्चित छैन	

स्रोत : दंगीशरण गाँउपालिका कार्यालय, २०७४

६.१.३ गाउँपालिका कार्यालय देखि प्रत्येक वडा केन्द्रसम्मको दुरी

तालिका नं. ४४ : गाउँपालिका कार्यालय सम्मको दुरी विवरण

क्र.सं.	वडा नं	गाउँपालिका केन्द्र रहेको स्थान	केन्द्रसम्मको दूरी(कि.मी.)
१	६	श्रीगाउँ मन्दिर डाडा सिमठानी	६ कि.मी.
२	२ र १	गोल्टाकुरी	४ कि.मी.

३	३, ४ र ५	हेकुली	हालसम्म सँगै रहेको

स्रोत : दंगीशरण गाउँपालिका कार्यालय, २०७४

माथिको तालिकामा गाउँपालिकामा रहेका विभिन्न वडाहरूको कार्यालयबाट गाउँपालिका केन्द्र सम्मको दुरीको विवरण देखाइएको छ । गाउँपालिकाको कार्यालय साविकाको हेकुली गा.वि.स.को कार्यालयमा रहेको छ। साविकको श्रीगाउँ गा.वि.स.कार्यालय देखि ६ कि.मी. को दुरीमा रहेको छ भने गोल्टाकुरी गा.वि.स. बाट ४ कि.मी.को दुरीमा रहेको छ। गाउँपालिका केन्द्रबाट सबै वडाको टाढाको वस्तीमा पुग्न करिब ४५ मिनेट देखि १ घण्टा सम्म अनुमान गर्न सकिन्छ।

६.२ संचार

सूचना र प्रविधिमा भएका नविनतम खोज तथा विकासको गाउँ, समुदाय, देश, अन्तरदेशलाई एउटा सीमाहिन विश्व समुदायको रुपमा रुपान्तरित गरिदिएको छ। दिनानुदिन संचार प्रविधिको प्रयोग विस्तारित भइरहेको छ । सन् १९९० सालको दशकमा सिमित जनसंख्याले प्रयोग गर्ने संचारका माध्यामहरु हाल आधारभूत आवश्यकतामा परिणत भएको छ। ११०.३ प्रतिशत टेलिफोनको घनत्व ४६.५ प्रतिशत इन्टरनेटका प्रयोगकर्ता, रेडियोको राष्ट्रिय प्रसारणमा पँहुच ८८ प्रतिशत रहेको तथ्यांकले संचार क्षेत्रको तीब्र विकास र विकासका अन्य क्षेत्रमा यसको प्रभाव दर्शाउँछ । हाल पत्रपत्रिका, रेडियो र टि.भि.को प्रयोग अत्यधिकमात्रमा बढ्दै गएको छ ।दंगीशरण गाउँपालिकामा एफ.एम स्टेसनहरू र रेडियो नेपाल लगायत विभिन्न स्टेसनहरू काठमाडौंबाट नै सिधा प्रशारण हुन्छन् । गाउँपालिकामा नेपाल टेलिकम र एनसेल दुवैको3G Networkसेवा उपलब्ध छ । गाउँपालिकामा NCell, NTC आदि कम्पनीहरूले इन्टरनेट सेवा पुऱ्याउँदै आइरहेका छन् भने श्री महालक्ष्मी भवानी केबल नेट प्रा.लि. श्रिगाउँद्वारा गाउँपालिकाबासीहरूलाई मनोरन्जनात्मक टि.भि कार्यक्रमहरूको सेवा दिइरहेको छ।

६.२.१ गाउँपालिकामा सेवा प्रदान गरेका एफ.एम. रेडियोहरू

तालिका नं. ४५ : एफ.एम. रेडियो विवरण

क्र.सं.	एफ.एम. रेडियो	क्र.सं.	एफ.एम. रेडियो
१	रेडियो हाईवे	६	रेडियो पाठशाला
२	रेडियो नयाँयुग	७	रेडियो सञ्जिवनी
३	झरना एफ.एम.	८	रेडियो हापुरे

४	रेडियो एस.टि.एन.	९	रेडियो युगको आवाज
५	शान्ति परिवर्तन संचार संस्था लि.	१०	रेडियो राप्ती

स्रोत: जिल्ला समन्वय समिति, दाङ २०७३

दाङ जिल्लामा १० वटा स्थानिय रेडियो स्टेसनहरू रहेका छन् भने अन्तर्राष्ट्रिय स्तरका बीबीसी नेपाली सेवा तथा राष्ट्रिय स्तरका रेडियो नेपाल पनि प्रसारण हुने गरेको पाईन्छ । यी एफ्.एम् रेडियोहरूले सम्पूर्ण जिल्लाका गाउँपालिका र गाउँपालिकापालिकाहरूमा सेवा प्रदान गर्दै आएका छन् । यो सुविधा दंगीशरण गाउँपालिकाको सम्पूर्ण स्थानमा पुगेको छ । यस गाउँपालिकाको स्थानिय रेडियो सञ्जिवनी रहेको छ । जुन सुविधाबाट यस गाउँपालिकाका वासिन्दाले प्रत्यक्ष लाभ लिइरहेको पाइन्छ ।

६.२.२ टेलिफोन/मोबाइल

सञ्चार प्रणालीको विवेचना गर्दा यस गाउँपालिकाका ७ ओटै वडाहरूमा ल्याण्डलाइन, सिडिएमए, मोबाइल, आदि सेवा नेपाल टेलिकम, एनसेल जस्ता कम्पनीहरूले उपलब्ध गराएको देखिन्छ।ग्रामिण क्षेत्रहरूमा पातलो र छरिएको वस्ती भएकोले, केवल नेटवर्कबाट टेलिफोन सेवा पुऱ्याउन प्राविधिक कठिनाइको साथै, बढी खर्चिलो हुने देखिएकोले त्यस्ता स्थानहरूमा वायरलेस प्रणालीबाट सेवा पुऱ्याउनु पर्ने देखिन्छ।

६.२.३ हुलाक सेवा

गाउँपालिकामा आधा शताब्दीदेखि सञ्चार क्षेत्रमा सेवा पुऱ्याइरहेको हुलाक सेवा हाल गाउँपालिकाका विभिन्न वडाहरूमा कार्यरत छन्। इलाका हुलाक १ र अतिरिक्त हुलाक २ गरी जम्मा ३ ओटा हुलाक कार्यालयहरूबाट गाउँपालिकाभित्र र गाउँपालिका बाहिर एवं विदेशमा समेत हुलाक सेवा प्रदान गरिरहेको छ। हुलाक सेवा अन्तर्गत साधारण चिठीपत्रहरू, रजिष्ट्री पत्रहरू, बिमा पुलिन्दा, धनादेश सेवा र बचत सेवाहरू सञ्चालित छन् भने दंगीशरण देखि काठमाण्डौ, ललितपुर, भक्तपुरसम्म द्रुत सेवा पनि उपलब्ध छ । यद्यपी संचार र यातायात सेवामा भएको तिब्र र उच्च विकासले हुलाक सेवा प्रयोगकर्ताको संख्या घट्दै गइरहेको छ ।

६.२.४ पत्रपत्रिका

दाङ जिल्लामा दैनिक १२, साप्ताहिक १९, मासिक ७, त्रैमासिक १३ र अन्य ७ गरी जम्मा ५८ ओटा पत्रपत्रिकाहरू नियमित रुपमा प्रकाशित भैरहेका छन् । यसका अतिरिक्त काठमाडौंबाट प्रकाशित हुने दैनिक अखबारहरू, साप्ताहिकहरू र मासिक पत्रिकाहरू (राष्ट्रिय समाचार समित, गोरखापत्र, कान्तिपुर दैनिक, नागरिक दैनिक, नेपाल समाचार पत्र, राजधानी दैनिक, अन्नपूर्ण पोष्ट, नयाँ पत्रिका दैनिक आदि) समेत दाङ जिल्लाको विभिन्न गाउँपालिका तथा नगरपालिकाहरूमा पाइन्छ । गाउँपालिकामा बसोवास गर्ने मानिसहरू दिनहुँ आफ्नो घरायसी काम मा व्यस्त हुने भएकाले पत्रपत्रिका पढ्ने बानिको अभाव रहेको पाइन्छ । यस गाउँपालिकाको सम्पूर्ण ठाँउमा यो सेवा उपलब्ध नभएपनि केहि मानिसहरूले यो सेवा प्राप्त गरेको पाइन्छ ।

तालिका नं. ४६ : पत्रपत्रिकाको विवरण

दैनिक	साप्ताहिक	मासिक	त्रैमासिक	अन्य	जम्मा
१२	१९	७	१३	७	५८

स्रोत: जिल्ला समन्वय समिति, दाङ २०७३

६.३ विद्युत

६.३.१ बत्ती बाल्न प्रयोग गरिने इन्धनको विवरण

यस दंगीशरण गाउँपालिकाका सबै वडाहरूमा विद्युत मर्मत संभार, महसूल असुली तथा विद्युतीकरण योजनाको कार्यान्वयन नेपाल विद्युत प्राधिकरणले गर्दै आएको छ । राष्ट्रिय जनगणना २०६८ (सन् २०११) को नजिताअनुसार दैनिक बत्ती बाल्न प्रयोग गरिने इन्धनमा विद्युत प्रमुख स्रोतको रुपमा रहेको देखिन्छ । यस गाउँपालिकामा बत्ती बाल्न विद्युत प्रयोग गर्नेको घरधुरी संख्या २४२२ (५४.३७ प्रतिशत) रहेको छ । त्यस्तै १,६७९ (३७.६९ प्रतिशत) घरधुरीले मट्टितेल, १२५ (२.८१ प्रतिशत) ले सोलार र २ (०.०४ प्रतिशत) घरधुरीले गोबर ग्याँसको प्रयोग गरेको देखिन्छ । त्यस्तै वडागतरुपमा सबैभन्दा बढी विद्युतको प्रयोग गर्ने वडा नं. २ रहेको देखिन्छ जसमा ४९७ घरधुरीले विद्युतको प्रयोग गरेको देखिन्छ । समग्रमा यस क्षेत्रमा विद्युतको पहुँचबाट धेरै घरधुरीहरू टाढा रहेका छन् । जसको विस्तृत विवरण तलको तालिका र चित्रबाट स्पष्ट पार्न सकिन्छ ।

तालिका नं. ४७ : बत्ती बाल्न प्रयोग गरिने श्रोत

वडा नं.	बिजुली	मटीतेल	गोबरग्याँस	सोलार	अन्य	उल्लेख	जम्मा

						नगरिएको	
१	२७४	१००	०	६०	१०२	१	५३७
२	४९७	८२	०	२	०	१	५८२
३	४६४	१५०	०	८	५	५	६३२
४	२२८	२८७	०	२	४	५	५२६
५	३९३	२५७	१	३	१	४	६५९
६	२८२	३९१	०	४९	८३	०	८०५
७	२८४	४१२	१	१	१६	०	७१४
जम्मा	२,४२२	१,६७९	२	१२५	२११	१६	४,४५५
प्रतिशत	५४.३७	३७.६९	०.०४	२.८१	४.७४	०.३६	१००.००

स्रोत : केन्द्रीय तथ्याङ्क विभाग, वि.सं. २०६८

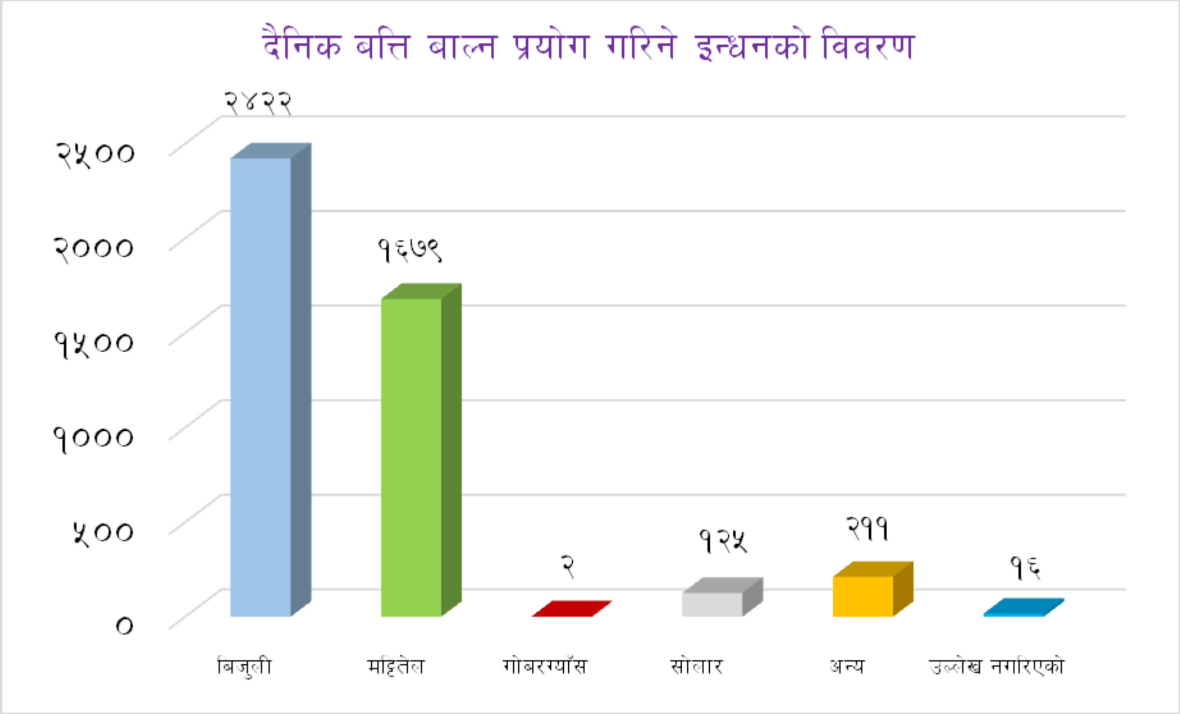

६.३.२ खाना पकाउन प्रयोग गरिने इन्धनको विवरण

तालिका नं. ४८ : खाना पकाउन प्रयोग गरिने इन्धनको विवरण

वडा नं.	काठ/ दाउरा	मटीतेल	एल.पी. ग्याँस	कुइठा/ ठोरहा	गोबरग्यास	बिजुली	उल्लेख नगरिएको	जम्मा
१	५१६	०	०	२	१८	०	१	५३७
२	५७१	०	४	१	४	१	१	५८२
३	६०१	१	७	१३	५	०	५	६३२
४	४९५	६	५	२	१३	०	५	५२६
५	५४६	६	१०	८९	४	०	४	६५९
६	७६३	१	१५	२१	५	०	०	८०५
७	६९७	७	७	०	३	०	०	७१४
जम्मा	४,१८९	२१	४८	१२८	५२	१	१६	४,४५५
प्रतिशत	९४.०३	०.४७	१.०८	२.८७	१.१७	०.०२	०.३६	१००

स्रोत : केन्द्रीय तथ्याङ्क विभाग, वि.सं २०६८

सन् २०११ को जनगणनाअनुसार दंगीशरण गाउँपालिकामा परिवारमा खाना पकाउन प्रयोग गरिने प्रमुख इन्धनको रूपमा काठ तथा दाउरा सबैभन्दा बढी ४,१८९ (९४.०३ प्रतिशत) रहेको छ । यसैगरी दोस्रोमा कुइठा/ठोरहा प्रयोग गर्ने घरधुरी संख्या १२८ (२.८७ प्रतिशत), गोबर ग्याँस प्रयोग गर्ने घरधुरी संख्या ५२ (१.१७ प्रतिशत), एल.पी. ग्याँस प्रयोग गर्ने ४८ (१.०८ प्रतिशत), मट्टीतेल प्रयोग गर्ने २१ (०.४७ प्रतिशत) रहेका छन् भने बिजुली प्रयोग गर्ने घरधुरी सबैभन्दा कम १ (०.०२ प्रतिशत) रहेको देखिन्छ। वडागत रुपमा हेर्दा पनि सबैभन्दा बढी काठ तथा दाउराको प्रयोग गर्ने समग्र सबै वडाका घरधुरी संख्या बढी रहेको देखिन्छ । जसलाई तलको चित्रबाट पनि स्पष्ट पार्न सकिन्छ।

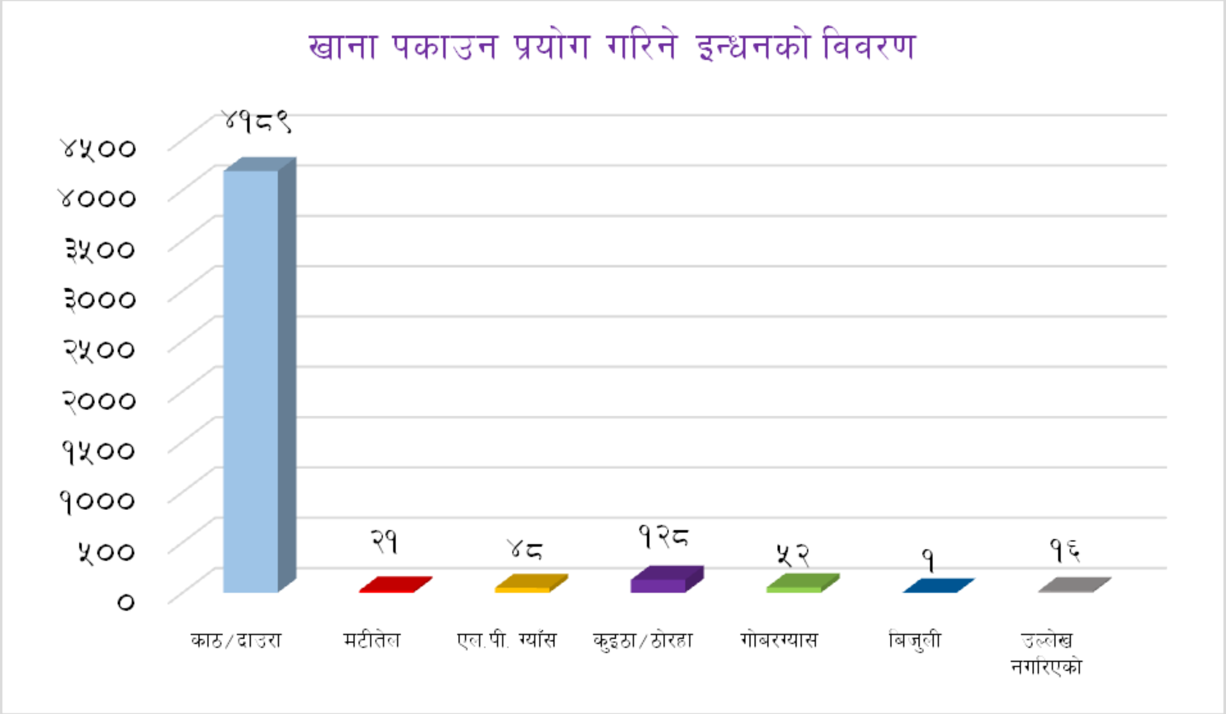

वैकल्पीक उर्जाको वर्तमान स्थिति र जनताले यस क्षेत्रमा देखाएको आकर्षणलाई हेर्दा वैकल्पिक उर्जाको क्षेत्रमा ध्यान दिनुपर्ने देखिन्छ । तराइको क्षेत्र भएकोले गोबरग्याँसको लागी उपर्युक्त तापक्रम रहेको र पशुहरूबाट प्राप्त गोबरलाई पूर्णरुपमा प्रयोग गर्न सके वन अतिक्रमण रोकिनुको साथै महिलाहरूको स्वास्थ्यमा पर्ने नकारात्मक असर समेत न्यून हुने हुँदा यसको लोकप्रियतामा वृद्धि हुँदै गएको देखिन्छ ।

खण्ड ७ : सामाजिक पूर्वाधार तथा सेवा

७.१ शिक्षा

कुनै पनि देशको सामाजिक तथा आर्थिक विकासमा शिक्षाले ठूलो भूमिका खेलेको हुन्छ। यसलाई मानव विकासको सूचकको रूपमा लिइन्छ। यसै सिलसिलामा यहाँ दंगीशरण गाउँपालिकाको शैक्षिक स्थिती देखाउन खोजिएको छ। विकासको प्रमुख आधारशिला शिक्षा नै हो, शिक्षाको माध्यमबाट व्यक्तिमा अन्तर्निहित प्रतिभाहरूको विकास हुन गई समग्र समाज र राष्ट्रमा नै सकारात्मक परिवर्तन ल्याउन सकिन्छ भन्ने सर्वमान्य सिद्धान्त रहिआएको छ। सचेत, अनुशासित तथा उत्पादनशिल जनशक्ति निर्माण गर्नका लागि शिक्षा क्षेत्रको नै सर्वोपरि भूमिका अनिवार्य रहन्छ। योजना निर्माणमा गरिबी निवारण तथा चौतर्फी विकासका लागि शिक्षा क्षेत्रलाई मानव संशाधन विकासको एक शसक्त माध्यमको रुपमा नितीगत रुपमा अबलम्बन गरिएको छ।

शिक्षा क्षेत्रको परिशुचकलाई त्यस क्षेत्रमा सञ्चालित विभिन्न शैक्षिक कार्यक्रमबाट निर्धारण गर्न सकिन्छ। यसै अनुरुप यस गाउँपालिकामा आ.व. २०७१/०७२ सम्म सञ्चालन भैरहेका विभिन्न तहका शैक्षिक संस्थाहरूको विवरण अनुसार गाउँमा प्राथमिक विद्यालयमा सामुदायीक ७ वटा र निजी १ वटा छन् भने निम्नमाध्यामीक विद्यालयमा सामुदायीक ४ वटा र निजी ४ वटा रहेका छन्। माध्यमिक विद्यालयमा सामुदायिक २ वटा र संस्थागत ३ वटा छन् भने उच्च माध्यमिक विद्यालयमा २ वटा सामुदायिक मात्र रहेका छन्। जिल्लाका अन्य गाउँपालिका तथा प्रदेश नं५ का अन्य जिल्लाहरूको तुलनामा यस गाउँपालिकामा प्राविधिक शिक्षा लिने अवसर कम रहेको देखिन्छ। गाउँपालिकामा रहेका उच्च मा.वि. र संस्थागत शिक्षण संस्थाहरूको विवरण तलको तालिकामा उल्लेख गरिएको छ।

तालिका नं. ४९ : यस गाउँपालिकामा रहेका विद्यालयको विवरण

क्र.सं.	विद्यालयको नाम	प्र.अ को नाम
१	श्री वीरेन्द्र मा.वि. हेकुली	भिम बहादुर के.सी.
२	श्री रात्री प्रा.वि. वैवाङ	दुर्गा प्रसाद न्यौपाने
३	श्री सरस्वती नि.मा.वि पदमपुर	ज्योति प्रसाद चौधरी

४	श्री लक्ष्मीनारायण प्रा.वि. सलौरा	गोविन्द प्रसाद शर्मा
५	श्री सरस्वती प्रा.वि. मिरौली	विजय कुमार भट्टराई
६	श्री ज्ञानज्योती प्रा.वि खलवाचिस	डिल्लिराज शर्मा
७	श्री प्रा.वि कौवाघारी	लक्ष्मण देवकोटा
८	श्री मा.वि. मधपुर	खेमराज बुढाथोकी
९	श्री नि.मा.वि. बाँकी वेटारपुर	डम्वर बस्नेत
१०	श्री प्रा.वि. ठाटी	प्रेम गुरुङ
११	श्री ज्ञानज्योती प्रा.वि. वोकटी	लक्ष्मी हमाल
१२	श्री सिद्धपृथ्वी उ.मा.वि. श्रीगाँउ	हर्क बहादुर बुढाथोकी
१३	श्री भानु मा.वि प्रसडुवा	पदम बहादुर वली
१४	श्री जनता प्रा.वि. वुटनिया	प्रदिप कुमार देवकोटा
१५	श्री रात्री प्रा.वि.सिमठाना	तुल्सीराम चौधरी

स्रोत : जिल्ला शिक्षा कार्यालय, दाङ २०७३

तालिका नं. ५० : यस गाउँपालिकामा रहेका उच्च मा.वि.को विवरण

क्र.सं.	विद्यालयको नाम	वडा नं	सञ्चालन भएका कक्षा
१	विरेन्द्र उच्च मा.वि.	३	१-१२
२	सिद्धपृथ्वी जनता उच्च मा.वि.	६	१-१२

स्रोत : जिल्ला शिक्षा कार्यालय, दाङ २०७३

तालिका नं. ५१ : संस्थागत शिक्षण संस्थाहरूको विवरण

क्र.सं.	विद्यालयको नाम	तह	संचालित कक्षा	वडा नं
१	बवई पव्लीक इंग्लिस बोर्डिङ स्कुल	आधारभुत	१-८	१
२	ज्ञानोदय इंग्लिस बोर्डिङ स्कुल	माध्यामिक	१-९	२
३	विनधवाशिनी इंग्लिस बोर्डिङ स्कुल	माध्यामिक	१-९	६
४	मो. गोल्डेन स्टार इंग्लिस बोर्डिङ स्कुल	आधारभुत	१-८	६
५	श्रिगाउँ लाइफ भिजन	माध्यामिक	१-१०	७
६	हिमालय इंग्लिस बोर्डिङ स्कुल	आधारभुत	१-८	५

७	सदावहार ज्ञानकुन्ज इंग्लिस बोर्डिङ स्कुल	आधारभुत	१-७	३
८	नेपाल पब्लीक एकेडेमी	प्राथमिक	१-३	५

स्रोत : जिल्ला शिक्षा कार्यालय, दाङ २०७३

७.२ साक्षरता स्थिति

सामाजिक एवं मानव विकासको एक महत्वपूर्ण आयमको रुपमा रहेको शिक्षा क्षेत्रमा दंगीशरण गाउँपालिका यस जिल्लाका अन्य स्थानको तुलनामा केही अगाडि रहेको देखिन्छ। पछिल्लो राष्ट्रिय जनगणना, २०६८ अनुसार यस गाउँपालिकाको साक्षरता दर ६९.३९ प्रतिशत (नेपालको ६५.९४ प्रतिशत) रहेको छ। लैंगिक हिसाबले यो गाउँपालिकामा पनि अन्यत्र झैं केही विभेद रहेको पाईन्छ। जस्तैः यस गाउँपालिकाको पुरुषको साक्षरता दर ७७.८६ प्रतिशतको तुलनामा महिलाको साक्षरता दर ६२.४० प्रतिशत मात्र रहेको छ। पुरुष र महिलाको साक्षरता दरमा लगभग १५.४६ प्रतिशतको फरक देखिन्छ। सबैभन्दा अग्रस्थानमा रहेको काठमाण्डौ जिल्लाको साक्षरता दर ८६.२५ प्रतिशत रहेको छ भने पुच्छारमा रहेको रौतहट जिल्लाको साक्षरता दर ४१.६९ प्रतिशत रहेको छ। यस गाउँपालिकाको साक्षरताको विस्तृत विवरण तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

तालिका नं. ५२ : साक्षरता दर

वडा नं.	पढ्न र लेख्न सक्ने		पढ्न मात्र सक्ने		पढ्न र लेख्न नसक्ने		उल्लेख नगरिएको		जम्मा		जम्मा
	पुरुष	महिला	पुरुष	महिला	पुरुष	महिला	पुरुष	महिला	पुरुष	महिला	
१	८६०	८७६	१	८	१६७	३९६	२	६	१,०३०	१,२८६	२,३१६
२	७८८	७२३	२०	२१	२४२	५३८	२	१	१,०५२	१,२८३	२,३३५
३	१०१८	९२३	२८	५०	२६०	५६०	०	१	१,३०६	१,५३४	२,८४०
४	९६०	९१८	९	१०	२०८	३८२	०	०	१,१७७	१,३१०	२,४८७
५	१०६९	९६६	२६	३४	२९३	५२८	२	४	१,३९०	१,५३२	२,९२२
६	१००५	१०६८	१५	१९	३९८	७८०	०	०	१,४१८	१,८६७	३,२८५
७	१०५६	९७३	१५	२३	२५३	५२२	०	१	१,३२४	१,५१९	२,८४३
जम्मा	६,७५६	६,४४७	११४	१६५	१,८२१	३,७०६	६	१३	८,६९७	१०,३३१	१९,०२८
प्रतिशत	७७.६८	६२.४०	१.३१	१.६०	२०.९४	३५.८७	०.०७	०.१३	१००.००	१००.००	

स्रोत : केन्द्रीय तथ्याङ्क विभाग, वि.सं. २०६८

दंगीशरण गाउँपालिकाको साक्षरताको स्थिति वर्णन गर्नुपर्दा सबै भन्दा बढि साक्षरता दर वडा नं. ४मा ७५.८२ प्रतिशत रहेको छ जसमध्ये पुरुष साक्षरता दर ८१.५६ प्रतिशत र महिला साक्षरता दर ७०.०८ प्रतिशत रहेको छ । त्यस्तै गरि सबै भन्दा कम साक्षरता दर वार्ड नं. ६ मा रहको छ । जसमा कुल साक्षरता दर ६४.०१ प्रतिशत रहेको छ। जसमध्ये पुरुष साक्षरता दर ७०.८७ प्रतिशत र महिला साक्षरता दर ५७.२० प्रतिशत रहेको छ। माथिको तथ्यांकलाई हेर्दा यस दंगीशरण गाउँपालिका शैक्षिक हिसाबमा राम्रो नै रहेको देखिन्छ । यस दरलाई बढाउनु आवश्यक रहेको छ । यस गाउँपालिकाको साक्षरता दरलाई तलको चित्रबाट पनि देखाउन सकिन्छ।

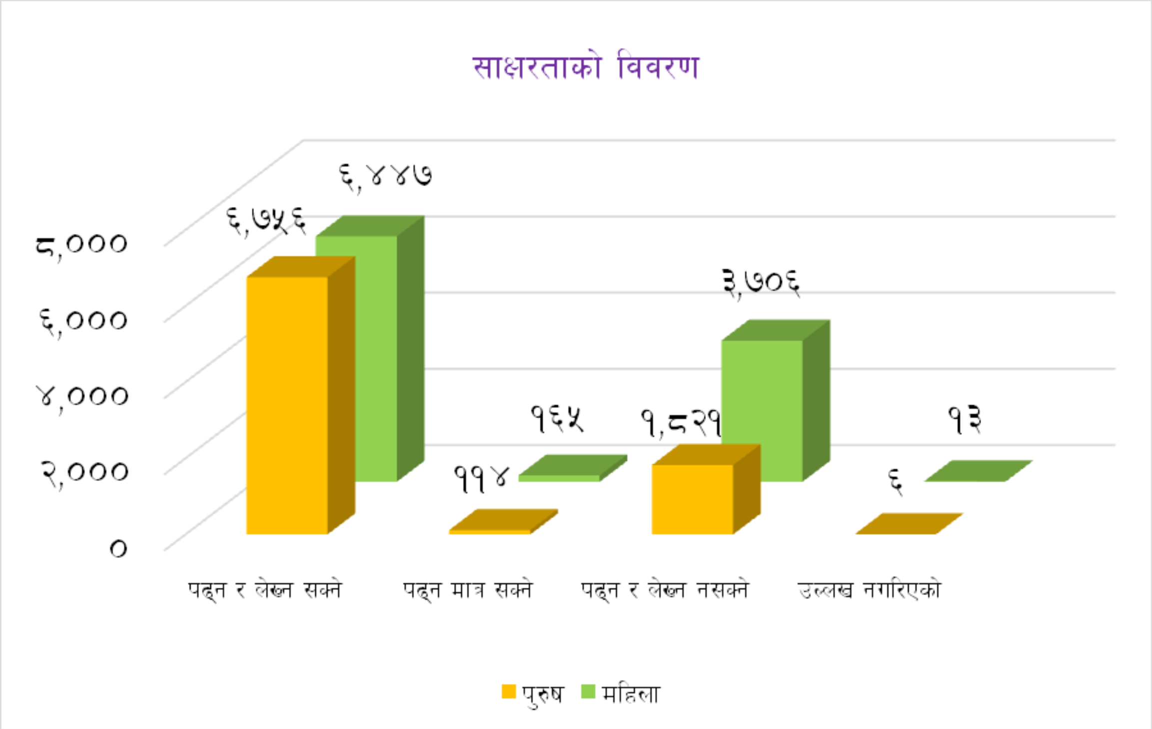

७.२.१ शैक्षिक जनशक्तिको विवरण

तालिका नं. ५३ : शैक्षिक जनशक्तिको विवरण

लिङ्ग	स्कूल नगएको	प्राथमिक तह	नि.मा.वि. तह	मा.वि. तह	एस.एल. सी. तह	प्रमाणपत्र तह	स्नातक तह	स्नातकोत्तर तह र सोभन्दा माथी	अन्य	अनौपचारिक शिक्षा	उल्लेख नगरिएको	जम्मा
पुरुष	३०८	२८९६	१६१४	९७७	५३५	२३२	७२	१३	९	३५८	५२	७,०६६
महिला	२७८	२८३१	१६६४	८८५	३९३	१६५	२१	३	५	४०९	६०	६,७१४
जम्मा	५८६	५,७२७	३,२७८	१,८६२	९२८	३९७	९३	१६	१४	७६७	११२	१३,७८०
प्रतिशत	४.२५	४१.५६	२३.७९	१३.५१	६.७३	२.८८	०.६७	०.१२	०.१०	५.५७	०.८१	१००.००

स्रोत : केन्द्रीय तथ्याङ्क विभाग, वि.सं. २०६८

यस तालिकामा दंगीशरण गाउँपालिकामा विभिन्न शैक्षिक तह उर्त्तीण गरेका जनशक्ति देखाइएको छ। जसमा ५८६ (४.२५ प्रतिशत) जना स्कुल नगएका, ५,७२७ (४१.५६ प्रतिशत) प्राथमिक तह, ३,२७८ (१३.५१ प्रतिशत) नि.मा.वि. तह, १,८६२ (१३.५१ प्रतिशत) मा.वि. तह, ९२८ (६.७३ प्रतिशत) एस.एल.सी. तह, ३९७ (२.८८ प्रतिशत) प्रमाणपत्र तह, ९३ (०.६७ प्रतिशत) स्नातक तह, १६ (०.१२ प्रतिशत) स्नातकोत्तर तह र सोभन्दा माथि अध्ययन गरेको देखिन्छ। र अन्य अनौपचारिक शिक्षा हासिल गर्ने को संख्या ७६७ (५.५७ प्रतिशत) रहेको पाइन्छ । यसलाई तलको चित्रबाट देखाइएको छ।

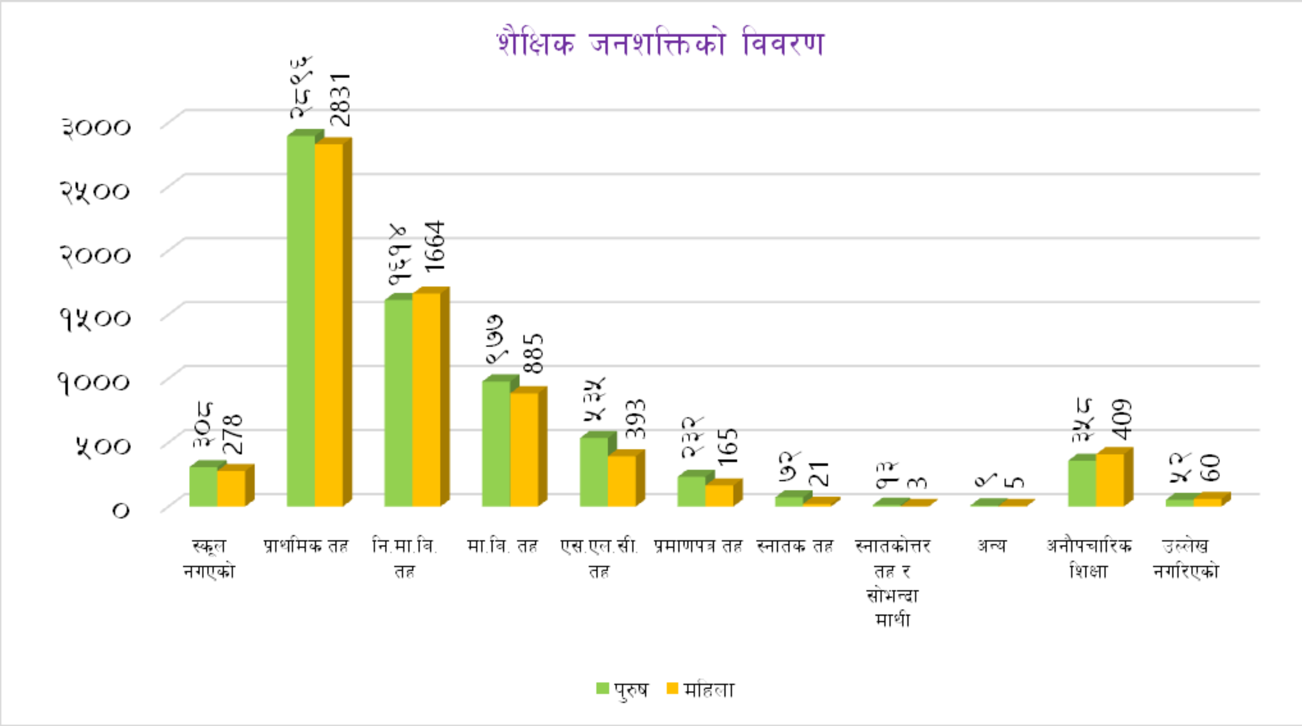

७.२.२ विषयगत शैक्षिक जनशक्तिको विवरण

तालिका नं. ५४ : विषयगत शैक्षिक जनशक्तिको विवरण

वडा नं.	मानविकी र कला	व्यापार र प्रशासन	शिक्षा	विज्ञान	स्वास्थ्य	इन्जिनीयरिङ, विनिर्माण र निर्माण	कानून	सामाजिक र व्यवहारिक विज्ञान	गणित र तथ्याङ्क	कृषी, वन र मत्स्य	उल्लेख नगरिएको	जम्मा
१	४	४	२८	०	२	०	०	०	०	०	४	४२
२	१४	७	१२	१	०	०	०	०	०	०	१४	४८
३	२२	५	३७	२	०	०	०	५	१	०	२१	९३
४	१	०	१	२	०	१	०	०	०	०	२९	३४
५	२०	२	२४	३	१	०	०	७	२	०	४२	१०१
६	२५	४	३२	०	१	०	१	०	०	१	६	७०
७	४९	६	२८	५	५	१	१	४	१	०	१८	११८

जम्मा	१३५	२८	१६२	१३	९	२	२	१६	४	१	१३४	५०६
प्रतिशत	२६.६८	५.५३	३२.०२	२.५७	१.७८	०.४०	०.४०	३.१६	०.७९	०.२०	२६.४८	१००.००

स्रोत : केन्द्रीय तथ्याङ्क विभाग, सन् २०११

राष्ट्रिय जनगणना २०६८ बाट प्राप्त तथ्याङ्कका आधारमा गाउँपालिकामा विभिन्न संकायमा अध्ययन गरेका शैक्षिक जनशक्तिको विवरणलाई तालिकामा देखाइएको छ ।जसअनुसार यस गाउँपालिकामा सबैभन्दा बढी शिक्षा विषय लिएर पढ्नेको संख्या १६२ (३२.०२ प्रतिशत) रहेको छ भने दोस्रोमा मानविकी र कला विषय लिएर पढ्नेको जनसंख्या १३५ (२६.६८ प्रतिशत), तेस्रो स्थानमा व्यपार र प्रसाशन विषय लिएर पढ्नेको संख्या २८ (५.५३ प्रतिशत) रहेको देखिन्छ । अहिलेको प्राविधिक युग अझै पनि प्राविधिक शिक्षामा कमि रहेको देखिन्छ। यस गाउँपालिकामा प्राविधिक शिक्षा (स्वास्थ्य, इन्जिनियरिङ, कृषि आदि) मा जोड गर्नु पर्ने देखिन्छ ।यसलाई तलको चित्रबाट पनि देखाउन सकिन्छ।

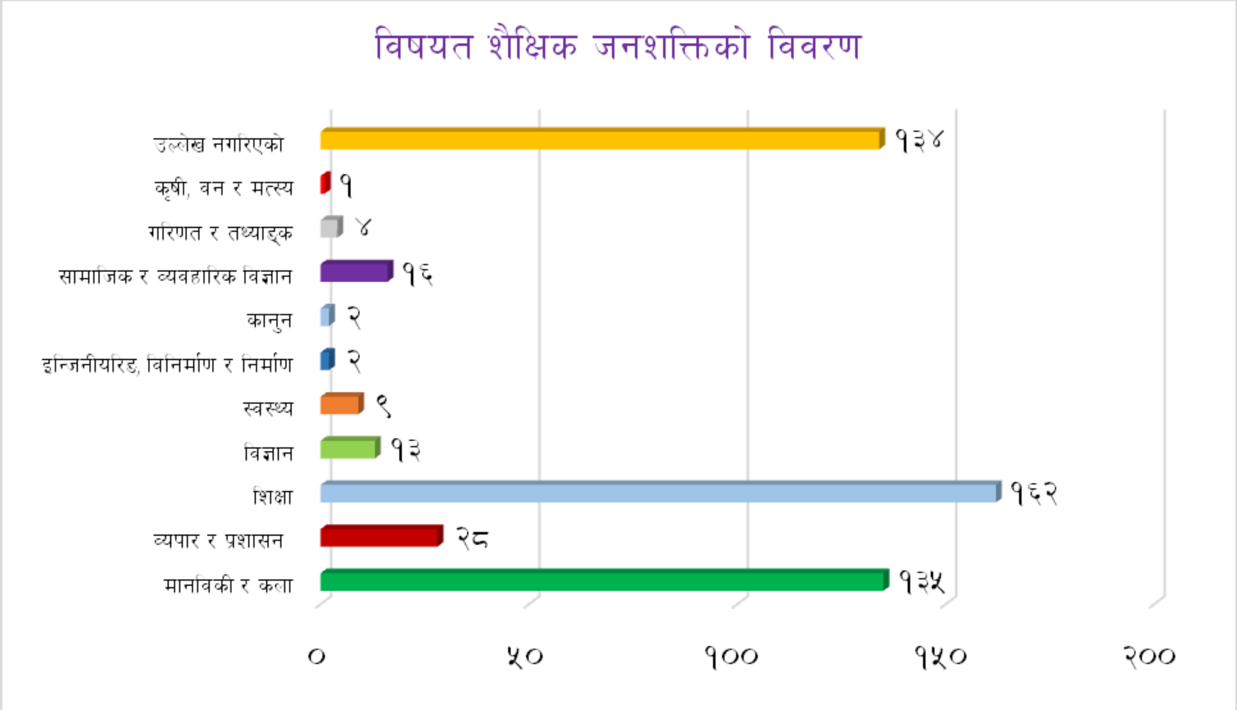

७.२.३ उमेर समूहअनुसारको जनसंख्या र विद्यालय गइरहेको जनसंख्या विवरण

उमेर समूहअनुसारको जनसंख्या र विद्यालय गइरहेको जनसंख्या विवरण

विवरण	उमेर समूह	कुल जनसंख्या			विद्यालय गइरहेको जनसंख्या			प्रतिशत
		पुरुष	महिला	जम्मा	पुरुष	महिला	जम्मा	
पूर्व प्रा.वि. नर्सरी, किन्डरगार्डन जाने उमेर समूह	३-४ वर्ष	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A
आधारभूत तहमा जाने उमेर समूह (कक्षा १-८)	५-१२ वर्ष	१,७६३	१,८४०	३,६०३	१,७१२	१,७७७	३,४८९	९६.८४
मा.वि. जाने उमेर समूह (कक्षा ९-१०)	१३-१४ वर्ष	५६	७२	१२८	५३	६८	१२१	९४.५३
मा.वि. जाने उमेर समूह (१०+२)	१५-१६ वर्ष	११	९	२०	९	७	१६	८०.००
जम्मा		१,८३०	१,९२१	३,७५१	१,७७४	१,८५२	३,६२६	

स्रोत : केन्द्रीय तथ्याङ्क विभाग, सन् २०११

यस तालिकामा स्कुल जाने उमेर समूहको जनसंख्या र विद्यालय गइरहेको जनसंख्याको तुलनात्मक विवरण उल्लेख गरिएको छ। जसमा ३ देखि ४ वर्ष उमेर समूहका बालबालिका मध्ये कोही पनि स्कुल नगएको देखिन्छ। ५ देखि १२ वर्ष उमेर समूहको जनसंख्या मध्ये ९६.८४ प्रतिशत स्कुल गएको देखिन्छ भने ३.१६ प्रतिशत स्कुल गएको देखिदैन त्यस्तै १३ देखि १४ वर्ष उमेर समूहको जनसंख्याको ९४.५३ प्रतिशत स्कुल गएको देखिन्छ भने ५.४७ प्रतिशत स्कुल गएको देखिदैन। त्यस्तै १५ देखि १६ वर्ष उमेर समूहको जम्मा जनसंख्याको ८० प्रतिशत स्कुल गएको पाइन्छ।

(नोट : नयाँ शिक्षा ऐन अनुसार कक्षा १ देखि ८ सम्मको तहलाई आधारभूत तह र कक्षा ९ देखि १२ सम्मलाई माध्यमिक तहमा घोषणा गरिएको छ। त्यस्तै कक्षा १ भन्दा मुनिको तहलाई बाल विकास भनेर नामाकरण गरिएको छ।)

७.२.४ गाउँपालिकामा रहेका शिक्षण संस्थाहरूको विवरण

(क) शैक्षिक पूर्वाधार तथा सेवा

विकासको प्रमुख आधारशिला शिक्षा नै हो, शिक्षाको माध्यमबाट व्यक्तिमा अन्तर्निहित प्रतिभाहरूको विकास हुन गई समग्र समाज र राष्ट्रमा नै सकारात्मक परिवर्तन ल्याउन सकिन्छ भन्ने सर्वमान्य सिद्धान्त रहिआएको छ। सचेत, अनुशासित तथा उत्पादनशिल जनशक्ति निर्माण गर्नका लागि शिक्षा क्षेत्र नै सर्वोपरि भूमिका अनिवार्य रहन्छ। गाउँपालिकामा शिक्षा क्षेत्रमा धेरै प्रयास भएता पनि अपेक्षित उपलब्धि भने प्राप्त गर्न सकिएको छैन। तथापि योजनाबद्ध रूपमा शैक्षिक पूर्वाधार एवं सेवा विस्तार गर्ने प्रयास हुँदै आएको छ। योजना निर्माणमा गरिबी निवारण तथा चौतर्फी विकासका लागि शिक्षा क्षेत्रलाई मानव संशाधन विकासको एक शसक्त माध्यमको रूपमा नीतिगत रूपमा अबलम्बन गरिएको छ।

शिक्षा क्षेत्रको परिशूचकलाई त्यस क्षेत्रमा सञ्चालित विभिन्न शैक्षिक कार्यक्रमबाट निर्धारण गर्न सकिन्छ। यसै अनुरूप यस गाउँपालिकामा आ.व. २०७१/७२ सम्म सञ्चालन भैरहेका विभिन्न तहका शैक्षिक संस्थाहरूको विवरण निम्न तालिकामा दिइएका छन्। गाउँपालिकामा पठनपाठनका लागि प्रा.वि सङ्ख्या ८, नि.मा.वि. ८, मा.वि ५, उ.मा.वि २ गरी जम्मा २३ वटा शिक्षण संस्थाहरू रहेका छन् । यसमा निजी क्षेत्रले पनि उल्लेख्य योगदान पुर्‍याउँदै आएको देखिन्छ । जसको विस्तृत विवरण तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

गाउँपालिकामा रहेका शिक्षण संस्थाहरूको विवरण

संचालित कक्षा	सामुदायिक	संस्थागत	जम्मा
प्रा.वि. तह संचालन (१-५)	७	१	८
नि.मा.वि. तह संचालन (१-८)	४	४	८
मावि तह संचालन (१-१०)	२	३	५
उमावि तह संचालन (१-१२)	२	०	२
जम्मा	१५	८	२३

स्रोत: जिल्ला शिक्षा कार्यालय

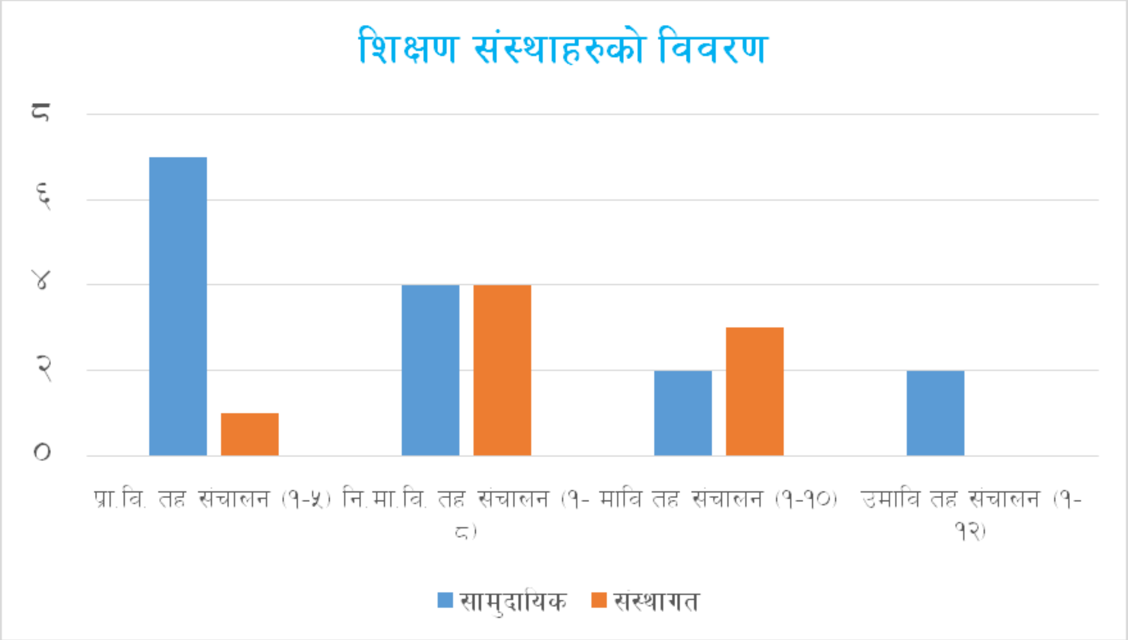

७.२.५ शैक्षिक क्षेत्रमा देखिएका समस्याहरू

- ✓ **विद्यालय छाड्ने प्रवृत्ति उच्च हुनु** : विद्यार्थीहरू प्राथमिक तह पुरा नगर्दै विद्यालय छाड्ने, विभिन्न किसिमका छात्रवृत्ति उपलब्ध गराइएको भएता पनि दलित, आदिवासीहरूको विद्यालय छाड्ने प्रवृत्ति उच्च हुनु शैक्षिक विकासको बाधकको रुपमा देखिएको छ ।

- ✓ **कक्षा दोहोर्‍याउने प्रवृत्ति बढी हुनु** : प्राथमिक तहको विद्यार्थीहरूको तथ्याङकलाई आधार मानेर हेर्दा कक्षा दोहोर्‍याउने प्रवृत्ति बढी हुनुले शैक्षिक गुणस्तर सुधारको आवश्यकतालाई इङ्गित गरेको छ ।

- ✓ **दलित, आदिवासी जनजाती भर्नादर न्यून हुनु** : विपन्न, दलित, आदिवासी जनजातीको भर्नादर न्यून हुनु गाउँपालिकाको शैक्षिक विकासको चुनौतीको रुपमा रहेको छ ।

- ✓ **दलित, आदिवासी जनजाती विद्यालय छाड्ने दर** :गाउँपालिकाको औषत विद्यालय छाड्ने दरमा वृद्धि हुनुको मुख्य कारण आदिवासी र दलितहरूको विद्यालय छाड्ने दरमा वृद्धि हुनु हो ।

- ✓ **विद्यालयहरू आर्थिक रुपले कमजोर हुनु** : नेपाल सरकारबाट प्राप्त सीमित अनुदान तथा विद्यालय व्यवस्थापन समितिले समेत आवश्यक श्रोत जुटाउन नसकेको कारणले बहुसंख्यक विद्यालयहरूको आर्थिक स्थिति निकै कमजोर देखिन्छ । दुर्बल आर्थिक अवस्थाले गर्दा शैक्षिक सामग्री जुटाउन तथा अन्य अतिरिक्त क्रियाकलापहरू सञ्चालन गर्न बाधा पुगेको देखिन्छ ।

- ✓ **अभिभावकहरू चनाखो नहुनु** : बालबालिकाहरूको शैक्षिक प्रगतिबारे अभिभावकहरूको चासो कम हुनु तथा विद्यालयद्वारा समेत बालबालिकाहरूको स्थितिबारे अभिभावकलाई जानकरी नदिइनुले पनि शैक्षिक गुणस्तरमा नकारात्मक प्रभाव पारेको देखिन्छ ।

- ✓ **शिक्षक दरबन्दी कम हुनु :** दरबन्दी अनुसार शिक्षकको कमी हुनु तथा केही समयका लागि कुनै शिक्षकको अनुपस्थिति हुंदा कक्षाहरू खाली रहने गरेको देखिन्छ । यसरी शिक्षकहरू तालिममा जाँदा, सुत्केरी बिदा वा संञ्चित बिदामा रहँदा विद्यालयले अल्पकालित शिक्षकको व्यवस्था गर्न सक्ने प्रावधान रहेको छैन । एकातिर नेपाल सरकारबाट आवश्यक दरबन्दी उपलब्ध नहुनु अर्कोतर्फ स्थानीय निकाय एवं व्यवस्थापन समितिले त्यसको आवश्यक व्यवस्था गर्न नसक्नु आदि कारणले गर्दा आवश्यक प्रतिफल प्राप्त गर्न सकिएको देखिँदैन ।

- ✓ **राजनीतिकरण हुनु :** विभिन्न राजनीतिक पार्टीहरूले शिक्षकहरूको संगठनहरू मार्फत शिक्षकहरूलाई आफ्नो पार्टीको स्वार्थ पूरा गर्न प्रयोग गरिरहेको देखिएको छ । राजनीतिक पार्टीहरूको दबावका कारण जिल्ला शिक्षा कार्यालयले त्यस्ता शिक्षकहरूमाथि अनुशासनको कारवाही समेत गर्न नसकेको पाइएको छ । यस बाहेक व्यवस्थापन समिति समेत शिक्षकहरूलाई आफ्नो दलगत स्वार्थ परिपूर्ति गर्ने साधनका रुपमा प्रयोग गर्दै आएको देखिएको छ ।

- ✓ **शिक्षकहरूमा प्रतिबद्धताको कमी** : शिक्षकहरूले शिक्षण पेशालाई आत्मसात गर्न नसक्नु तथा विद्यार्थीले प्राप्त गर्ने प्रतिफलको जिम्मेवारी लिन नसक्नु पनि शैक्षिक प्रगतिको बाधकको रुपमा देखा परेको छ । प्रायः पठन-पाठन समयमा नसिद्धिनु पनि मुख्य समस्याको रुपमा देखिएको छ ।

✓ **आधुनिक प्रविधिको प्रयोग नहुनु :** सूचना तथा प्रविधिको क्षेत्रमा आएका अत्याधुनिक परिवर्तन र सुविधाबाट बहुसंख्यक विद्यालयहरू बञ्चित हुनु पनि शैक्षिक विकासमा बाधा पुगेको देखिन्छ । प्राय: धेरै विद्यार्थी र शिक्षकहरू कम्प्युटर र इन्टरनेटको प्रयोगको सुबिधाबाट बञ्चित रहेको छन् ।

७.२.६ जनचेतनामुलक तालिम विवरण

यस गाउँपालिकामा विभिन्न संघ संस्थाहरू मार्फत जनचेतनामुलक तालिमहरू संचालन हुने गरेको पाइन्छ । गाउँपालिकामा अहिले सम्ममा विभिन्न तालिम प्राप्त गर्नेहरूको संख्या जम्मा २०४१ रहेको छ । जसमा ९७३ जना महिला र १०६३ जना पुरुषहरू रहनु भएको छ । जसको विवरण तलको तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

तालिका नं. ५५ : तालिम प्राप्त गर्नेहरूको विवरण

क्र.सं.	तालिम विवरण	लिङ्ग		जम्मा
		महिला	पुरुष	
१	बचत तथा ऋण	१२२	१४४	२६६
२	संस्थागत नेतृत्व	१९७	१७४	३७१
३	लैंगिक समविकास	१६३	१९०	३५३
४	स्वास्थ्य	९९	१३८	२३७
५	परिवार नियोजन	८३	९९	१८२
६	खानेपानी सरसफाई	८१	८७	१६८
७	वन व्यवस्थापन	१२८	१२४	२५२
८	सिप विकास	१०५	१०७	२१२
	जम्मा	९७८	१०६३	२०४१

स्रोत : दंगीशरण गाउँपालिका कार्यालय, २०७४

७.३ स्वास्थ्य

यस गाउँपालिका तराईको सुगम क्षेत्र रहेतापनि धेरैजसो जनताले आवश्यकता अनुसारको स्वास्थ्य सेवा लिन सफल भएका छन्। २ वटा स्वास्थ्य चौकी, १ वटा प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्र रहेका छन् तर आवश्यक भौतिक पूर्वाधार तथा दरबन्दी अनुसार स्वास्थ्यकर्मीहरू छैनन्। तथापी ग्रामीणस्तरमा

उपचारात्मक स्वास्थ्य स्थिति कमजोर रहेको छ। खासगरी समुदायमा प्रबर्द्धनात्मक तथा प्रतिरोधात्मक स्वास्थ्य सेवामा गाउँपालिकाभरि ५१ जना महिला स्वास्थ्य स्वयंसेविकाहरू कार्यरत रहेका छन्। आ.व. २०४९/५० जनसंख्या र क्षेत्रफलको आधारमा हिमाली भेगमा २५० जनसंख्या मा १ जना, पहाडमा ३०० जनसंख्या मा १ जना र तराईमा १००० जनसंख्यामा १ जना महिला स्वयंसेविकाको व्यवस्था गरिएको छ। जस अनुसार यस गाउँपालिकामा करिब ५१ महिला स्वास्थ्य स्वयंसेविका रहेका छन्। यी स्वयंसेविकाहरूको सेवा उदाहरणीय रहेको देखिन्छ।

तालिका नं. ५६ : गाउँपालिकामा रहेका स्वास्थ्य संस्थाहरूको विवरण

प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्र	स्वास्थ्य चौकी	गाउँपालिका स्वास्थ्य चौकी	गाउँघर क्लिनिक	खोप क्लिनिक	महिला स्वास्थ्य स्वयंसेविका
१	२				५१

स्रोतः जिल्ला स्वास्थ्य कार्यालय २०७३, दाङ

स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालयको सर्भेक्षण अनुसार करिब आधाजति जनसंख्याले गैरसरकारी तथा निजी क्षेत्रबाट स्वास्थ्य सेवा लिएको देखिन्छ। आर्थिक स्थिति मजबुत भएका तथा पहूँचवाला व्यक्तिहरूले मात्र यस किसिमको सेवा उपभोग गर्न सफल भएको पाइन्छ। स्थानीय समुदायहरू, स्थानीय गैरसरकारी निकायहरूका प्रतिनिधीहरूको अभिव्यक्ति अनुसार यस गाउँपालिकामा मातृ तथा शिशु मृत्युदर गम्भीर समस्याको रुपमा रहेको छ।

यस क्षेत्रमा आपतकालिन प्रसुती सेवा (Emergency Obstetric Care) को कमीको कारणले गर्दा उत्पन्न हुने परिस्थिति नै मातृमृत्यदर (Maternal Mortality) को सबैभन्दा प्रमुख कारण बनेको छ। समस्याको पहिचान गर्ने सन्दर्भमा ज्ञानको कमी, लक्षणहरूका] (Symptoms) गम्भीरता सम्बन्धि बुझाइमा कमी, औषधी उपचार प्रणाली (Medical System) माथिको विश्वासमा कमी, स्वास्थ्य सेवाका लागि यात्रा गरिरहनुपर्ने दुरी सम्बन्धी कुराहरू, सेवाको लागत, परम्परागत विश्वास, गरिबी न्यून गर्ने सामाजिक, आर्थिक अवस्था जस्ता विविध प्रकारका तत्वहरूको कारणले गर्दा आपतकालीन सेवामा कमी आउने गरेको देखिएको छ।

गाउँपालिकामा रहेको सामुदायिक अस्पतालमा विशेषज्ञ चिकित्सकहरूको (Medical Officers) संख्यामा कमी रहेको छ। दरबन्दी अनुसार डाक्टर लगायत स्वास्थ्यकर्मीहरू उपलब्ध हुन सकेको छैन। अस्पतालमा हालसम्म अवस्ट्रेटीसियन (Obstetrician) वा अनेस्थेसिओलोजिस्ट (Anaesthesiologist) छैनन् र पर्याप्त मात्रामा औषधीको आपुर्ति हुदैन।

गाउँपालिकाका विभिन्न वडाहरूमा स्वास्थ्य चौकी रहेको देखिन्छ। स्वास्थ्य संस्थाहरूमा औषधीको कमी मुख्य समस्याको रुपमा रहेको देखिन्छ । दुर्गम वडाहरूमा बस्ने परिवारहरूले स्वास्थ्य सेवाका लागि धेरै समय खर्चिनु पर्ने बाध्यता छ भने वर्षातको समयमा अझ कठिनाई झेल्नु पर्ने अवस्था छ।

७.३.१ महिला स्वास्थ्य स्वयंसेविकाहरू(Female Community Health Volunteers)

सन् १९९० देखि तराईमा जम्मा ४०० जनसंख्याको आधारमा महिला स्वास्थ्य स्वयंसेवीकाहरू छनौट गर्ने प्रावधान रहेको थियो । नेपाल सरकारको राष्ट्रिय स्वास्थ्य नीति अनुसार सन् २००० को प्रारम्भमा नै छनौट भएका महिला स्वास्थ्य स्वंयसेविकाहरूले उपचारात्मक, प्रबर्द्धनात्मक तथा प्रतिकारात्मक स्वास्थ्य सेवामा उल्लेखनीय काम गर्दै आएका छन्।

आ.व. २०४९/५० जनसंख्या र क्षेत्रफलको आधारमा हिमाली भेगमा २५० जनसंख्या मा १ जना, पहाडमा ३०० जनसंख्या मा १ जना र तराईमा १००० जनसंख्यामा १ जना महिला स्वयंसेविका रहने व्यवस्था गरिएको छ । जस अनुसार यस गाउँपालिकामा रहेको जनसंख्याको आधारमा यस गाउँपालिकामा २१ जना महिला स्वास्थ्य स्वयंसेविका रहेको तथ्यांकले देखाएको छ ।

७.३.२ गाउँघर क्लिनीक र नियमित खोप

खोप तथा मासिक क्लिनिकहरू सञ्चालन गर्नको लागि हरेक गाउँपालिकाले विभिन्न स्थानहरूको पहिचान गर्दछ। गाउँपालिकाका विभिन्न स्थानमा गाउँघर क्लिनिक कार्यक्रम संचालन भएको पाइएको छ । यी स्थानहरूमा आश्विन महिना बाहेक क्लिनिकहरूलाई नियमित रुपमा सञ्चालन गरिएको देखिन्छ । यद्यपी तिनीहरूलाई खटाइएको कर्मचारीहरूको नियमित उपस्थिति भने कम पाइएको छ भने औषधीको आपुर्ति पनि उपलब्ध छैन। शारिरिक बृद्धिको लेखाजोखा जस्ता अन्य सेवाहरू स्वास्थ्य चौकीकोतहमा मात्र उपलब्ध गराइन्छ। गाउँपालिकामा नियमित खोप कार्यक्रम नियमित रुपमा नै चालु रहेको छ तथा यसले ढाक्ने लक्षित वर्ग पनि बढ्दो क्रममा पाइएको छ। ६ किसिमका विभिन्न प्राणघातक रोगहरूबाट बचाउनका लागि बच्चा जम्नेको १ वर्षभित्र ११ वटा खोप पुरा लगाइसक्नु पर्दछ।

७.३.३ एच. आई. भी./एड्सको अवस्था

सन् १९८८ मा पहिलो संक्रमण भेटिएपछि नेपालमा एच.आई.भी.को प्रकोप विस्तारै बालबालिकामा पनि फैलिन थालेको छ। बालबालिका समेत यो समस्याबाट प्रत्यक्ष वा अप्रत्यक्षरुपमा

प्रभावित हुदै गएका छन्। हाल नेपालमा एच.आई.भी संक्रमित बालबालिकाको संख्या उल्लेख्य रहेको छ। राष्ट्रिय एड्स तथा यौन रोग नियन्त्रण केन्द्रका अनुसार २०७१ को साउन महिना सम्म नेपालमा भेटिएका जम्मा २२,९९४ एच.आइ.भी संक्रमण मध्ये १६१८ जना १५ वर्ष मुनिका बालबालिकामा एच.आई.भी. संक्रमण भेटिएको छ। भारतलगायतका अन्य मुलुकमा कामको खोजीमा जाने अभ्यास, बढ्दो रुपमा भइरहेको देह व्यापार, चेलीबेटी बेचविखन, सुईद्वारा लागुपदार्थको प्रयोग, अशिक्षा र गरिबीजस्ता सामाजिक समस्याले एच.आई.भी.को प्रकोप बढाउनमा भूमिका खेलिरहेका छन्। जिल्ला एड्स समन्वय शाखाको तथ्याङ्कअनुसार दाङ जिल्ला पनि एच.आई.भी./एड्सको जोखिममा रहेको छ। दाङ जिल्लाको एच.आइ.भी. एड्स संक्रमण सम्बन्धि विवरण तलको तालिकामा देखाइएको छ।

तालिका नं. ५७ : दाङ जिल्लाको एच.आइ.भी. एड्स संक्रमण सम्बन्धि विवरण

क्र.सं.	विवरण	२०६२/६३	२०६६/६७	२०६९/७०
१	एच.आई.भी. पोजेटिभ संख्या	२५	१३२	२१९
२	मृत्यु भएको संख्या	९	४१	५८
३	ए.आर.भि. लिईरहेकाहरूको संख्या	०	७७	११९

स्रोत : जिल्ला स्वास्थ्य कार्यालय, दाङ २०७१

७.३.४ सुरक्षित मातृत्वको अवस्थाको विवरण

बालबालिकालाई गर्भमा रहँदा देखि र जन्मेपछि स्याहार तथा रेखदेख गर्न सकिएन भने उनीहरू विभिन्न रोगबाट संक्रमित हुने जोखिम हुन्छ। गर्भमा रहँदा मूलतः आमाको उमेर, पोषण, आराम, मादक तथा सुर्तिजन्य पदार्थको सेवन लगायतका अवस्थाले बालबालिकाको स्वास्थ्य निर्भर रहन्छ। बालबालिका स्वस्थ जन्मनका लागि गर्भवती महिलाले कम्तीमा पनि चारपटक नियमित स्वास्थ्य जाँच गराउनुपर्दछ र आवश्यक खोप (टि.टि) तथा आइरन, भिटामिन चक्कीहरू नियमित सेवन गर्नुपर्दछ। कम उमेरमै गर्भवती हुँदा आमा र शिशु दुवैको स्वास्थ्यमा हानिनोक्सानी पुग्ने भएकाले सरकारले कानूनी रुपमा विवाह गर्ने न्यूनतम उमेर २० वर्ष तोकिएको छ। तर १७ प्रतिशत किशोरीहरू (१५ देखि १९ वर्ष उमेरका) गर्भवती भएका वा आमा भइसकेका हुन्छन् (नेपाल जनसांख्यिक तथा स्वास्थ्य सर्वेक्षण, २०११)।

सरकारले स्वास्थ्य सेवा विभागमार्फत सुरक्षित मातृत्व तथा नव शिशु स्वास्थ्यका लागि समुदायमा आधारित कार्यक्रम सञ्चालन गरिरहेको छ। यसले आमा र बालबालिकाको मृत्युदर घटाउन धेरे मद्दत पुऱ्याएको छ। तर पनि उक्त सेवाहरू कार्यक्रम केन्द्रित भएका कारण सबै लक्षित वर्गमा अझै पुग्न सकेको देखिँदैन।दंगीशरण गाउँपलिकामा सुरक्षित मातृत्व अवस्था कायम गर्न भएका सुरक्षित मातृत्व कार्यक्रमको विवरण तल तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ।

तालिका नं. ५८ : सुरक्षित मातृत्व कार्यक्रमको विवरण

सुरक्षित मातृत्व कार्यक्रम						
ठेगाना	पहिलो पटक आइरन चक्की पाउने गर्भवती महिला	१८० आइरन चक्की पाउने गर्भवती महिला	पहिलो पटक एएनसी जाँच गर्ने		प्रोटोकल अनुसार चार पटक एएनसी जाँच गर्ने	
			२० वर्ष र सोभन्दा माथिका गर्भवती	२० वर्ष भन्दा कम उमेरका गर्भवती	२० वर्ष र सोभन्दा माथिका गर्भवती	२० वर्ष भन्दा कम उमेरका गर्भवती
गोल्टाकुरी	७४	७०	५०	२३	१४	५५
हेकुली	११७	८४	६४	३८	२५	६०
श्रीगाउँ	-	-	-	-	-	-
जम्मा	१९१	१५४	११४	६१	३९	११५

स्रोत : जिल्ला पार्श्वचित्र दाङ, २०७१

यस दंगीशरण गाउँपालिकाको सुरक्षित मातृत्व कार्यक्रम हेर्दा गाउँपालिकामा पहिलो पटक एन.ए.सी जाँच गराउने २० वर्ष र सोभन्दा माथिका गर्भवती ११४ जना र २० वर्ष र सोभन्दा कम उमेरका गर्भवती ६१ जना रहेकोमा प्रोटोकल अनुसार चार पटक एएनसी जाँच गर्ने महिलाहहरूमा २० वर्ष र सोभन्दा माथिका गर्भवती ३९ जना २० वर्ष भन्दा कम उमेरका गर्भवती ११५ रहेका छन् ।सरकारले स्वास्थ्य सेवा विभागमार्फत सुरक्षित मातृत्व तथा नव शिशु स्वास्थ्यका लागि समुदायमा आधारित कार्यक्रम सञ्चालन गरिरहेको छ साथै कार्यक्रहरू क्रमश विकास र विस्तारित हुँदे गएको छ । यसले आमा र बालबालिकाको मृत्युदर घटाउन धेरै मद्दत पुऱ्याएको छ। तर पनि उक्त सेवाहरू कार्यक्रम केन्द्रित भएका कारण सबै लक्षित वर्गमा अझै पुग्न सकेको देखिँदैन।

७.३.५ खोपको विवरण

बालबालिका भविष्यका निर्माता हुन् । तसर्थ यिनीहरू स्वस्थ र निरोगी हुनु आवश्यक छ । शिशु र बाल्य अवस्थामा उनीहरूलाई बी.सी.जी. एक पटक, डि.पि.टी. तीन पटक, दादुरा एक पटक, पोलियो र भिटामिन तोकिएको मात्रामा दिनै पर्दछ । बालबालिकाहरूको लागि पाँचओटै खोपहरू नियमित पुरा मात्रामा दिनु पर्दछ । नेपाल सरकारले राष्ट्रिय खोप कार्यक्रमलाई उच्च प्राथमिकतामा राखेको छ। खोप कार्यक्रम कम खर्चिलो तथा मितव्ययी रुपमा गरिने स्वास्थ्य क्षेत्रको एउटा प्रभावकारी प्रयत्न हो। खोप कार्यक्रमले उल्लेख्य रुपमा बालमृत्युदर घटाउन र विभिन्न रोगलाई रोकथाम गर्न सहयोग पुऱ्याएको पाइन्छ। जसले गर्दा सहस्राब्दी विकास लक्ष्यको बालमृत्युदर घटाउने लक्ष्य (एम.जी.डी.-४) प्राप्त गर्न सहयोग पुगेको छ। यस दंगीशरण गाउँपालिकामा लागाईएको खोपको विवरण तल तालिकामा दिईएको छ ।

तालिका नं. ५९ : खोपको विवरण

खोप कार्यक्रम				
ठेगाना	बि.सि.जि. खोप पाएका बालबालिका	डी.पी.टी-हेपाटाइटिस बी.-हिव तेस्रो खोप पाएका बालबालिका	दादुरा/रुबेला का खोप पाएका ९-११ महिनाका बालबालिका	२ ओटा टीडी पाएका गर्भवती महिला
गोल्टाकुरी	११८	१०६	११०	७४
हेकुली	१४९	१८६	१६७	१०६
श्रीगाउँ	-	-	-	-
जम्मा	२६७	२९२	२७७	१८०

नोट : जिल्ला जनस्वास्थ्य कार्यालय दाङको २०७१ जेठ सम्मको तथ्याङ्क अनुसार यस दंगीशरण गाउँपालिका साविकको हेकुली, श्रीगाउँ र गोल्टाकुरी गरी सबै गा.वि.स. लाई पुर्ण खोप सुनिश्चित गाविस घोषणा गरिएको छ । यसर्थ दंगीशरण गाउँपालिका पुर्ण खोप सुनिश्चित गाउँपालिका भईसकेको छ ।

स्रोत : जिल्ला पार्श्वचित्र दाङ, २०७१

७.३.६ बाल्यकालमा हुने रोगका जोखिम

५ वर्षमुनिका बालबालिकालाई विभिन्न रोगले संक्रमण गर्ने उच्च सम्भावना रहन्छ। नेपाल जनसांख्यिक तथा स्वास्थ्य सर्वेक्षण, २०११ का अनुसार बाल्यकालमा हुने प्रमुख संक्रमण एवं मृत्युका कारणका रुपमा श्वासप्रश्वास सम्बन्धि रोग, निमोनिया, झाडापखाला, कडा जलबिनियोजन, मलेरिया,

दादुरा र कुपोषण पर्दछन्। सरकारले ती रोगबाट बचाउन तथा रोगको रोकथाम गर्न, बाल्यकालमा हुने रोगहरूको समुदायमा आधारित एकिकृत व्यवस्थापन कार्यक्रम लागु गरेको छ । कार्यक्रमले यी रोगको एकिकृत व्यवस्थापन समुदायमै गर्दछ।

७.३.७ शिशु तथा ५ वर्ष मुनिको बाल मृत्युदर

नेपाल जनसांख्यिक तथा स्वास्थ्य सर्वेक्षण २०११ अनुसार शिशुमृत्यदर सन् १९९६ मा ७९ प्रतिहजार थियो भने स्न २००१ मा क्रमशः घट्दै ६४ प्रतिहजारमा पुगेको छ। सन् २००६ को उक्त सर्वेक्षणअनुसार ४८ प्रतिहजार पुगेको थियो। त्यस्तै सन् २०११ को सर्वेमा शिशु मृत्युदर ४६ प्रतिहजारमा झरेता पनि अघिल्लो सर्वेसँग तुलना गर्दा झिनो मात्रै अन्तर देखिएको छ।

७.३.८ बालपोषण सम्वन्धी विवरण

कुनै पनि ठाउँको पोषणको अवस्था त्यस ठाउँका बालबालिकालाई हेरेर सजिलै अनुमान लगाउन सकिन्छ। पोषित बालबालिकालाई कुनै पनि ठाउँको सामाजिक र आर्थिक विकासको सुचकको रुपमा हेर्न सकिन्छ। सरकारले पनि पोषणलाई प्राथमिकता दिई ५ वर्ष मुनिका बालबालिकाहरूलाई नियमित रुपमा बालबृद्धि अनुमान गर्दै आएको छ। बालअधिकार सम्बन्धि महासंन्धी, १९८९ ले समेत बालबालिकालाई अवहेलना, बेवास्ता, हेलचेक्राइ, दुव्यर्वहार, हिंसा लगायतबाट जोगाई खाना र पोषणको अधिकार सुनिश्चित गर्नुपर्ने उल्लेख गरेको छ। नेपालको संविधान (२०७२) ले पनि खाद्य सम्प्रभुतालाई मौलिक हकका रुपमा राखेको छ।

स्वास्थ्य र पोषण मानव जीवनको पहिलो महत्वपूर्ण आवश्यकता भएको र स्वस्थ नागरिकबिना राष्ट्रका अन्य विकास क्रियाकलापहरू प्रभावकारी हुन नसक्ने भएको हुँदा जनस्वास्थ्यको अध्ययन योजना तर्जुमा प्रक्रियाको एक महत्वपूर्ण हिस्सा हुन आउँछ । दंगीशरणगाउँपालिकामा राष्ट्रिय नीति तथा कार्यक्रममा आधारित भई बाल स्वास्थ्य कार्यक्रम, परिवार स्वास्थ्य कार्यक्रम, व्यवस्थापन कार्यक्रम, प्राथमिक स्वास्थ्य सेवा पुनर्जागरण कार्यक्रम, रोग नियन्त्रण कार्यक्रम, स्वास्थ्य शिक्षा, सूचना तथा सञ्चार कार्यक्रम, महामारी तथा रोग नियन्त्रण कार्यक्रम तथा क्षमता विकाससम्बन्धी कार्यक्रमहरू सञ्चालन भइ आएका छन् । स्वास्थ्य तथा पोषणसम्बन्धी कार्य गर्नका लागि राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय संघ संस्थाहरू समेत कार्यरत रहेका छन् । कार्यक्रम सञ्चालनको सहयोगका लागि

गाउँ गाउँमा स्वास्थ्य सञ्जाल विस्तार भएको छ । यस दंगीशरण गाउँपालिकामा पोषणको विवरण तल तालिकामा दिईएको छ ।

तालिका नं. ६० : पोषणको विवरण

Organisation unit / Data	Nutrition-New Registered for GM-New Visit 0-11 Months - Moderate	Nutrition-New Registered for GM-New Visit 0-11 Months - Normal	Nutrition-New Registered for GM-New Visit 0-11 Months - Severe	Nutrition-New Registered for GM-New Visit 12-23 Months - Moderate	Nutrition-New Registered for GM-New Visit 12-23 Months - Normal	Nutrition-New Registered for GM-New Visit 12-23 Months - Severe	Nutrition-Students Received Deworming Tablets-Boys
56 DANG / GOLTAKURI	1	118		1	7		
56 DANG / HEKULI	7	260		7	182		924
SHREEGAUN	–	–	–	–	–	–	–

स्रोत : जिल्ला स्वास्थ्य कार्यालय, दाङ २०७३

७.४ खेलकुद तथा मनोरञ्जन

खेलकुद क्षेत्रमा स्वस्थ, प्रतिस्पर्धी जनशक्ति उत्पादन गरी गाउँपालिकाको खेल अनुशासन र खेलकुद विकासलाई बल पुऱ्याउन सकिन्छ भन्ने मान्यता अनुसार यस गाउँपालिकामा खेलकुदको विकास भएको पाइन्छ। यसको लागि गाउँपालिकाले विभिन्न खुला स्थानहरू छोडेको छ। तर ती स्थानहरूमा खेलकुदको लागि केहीमात्र पूर्वाधार तयार भएको देखिन्छ। जिल्ला समन्वय समिति तथा गाविस र नपाहरूले पनि आआफ्ना कार्यक्षेत्र भित्र गतिशिल रहने गरी जिल्ला, गाउँपालिका गाँउ खेलकुद विकास समितिहरू गठन गरेका छन्। विभिन्न तहमा विभिन्न प्रतिस्पर्धाहरूको आयोजना गरी खेलकुदको विकासमा योगदान पुऱ्याइरहेका छन्। यसका अतिरिक्त नेपाल सरकारद्वारा गठन हुने जिल्ला खेलकुद विकास समितिबाट पनि कतिपय राष्ट्रिय दिवसहरूमा विभिन्न खेलहरूको आयोजना गर्ने गरिएको छ। समग्रमा भन्नुपर्दा बालबालिका एवं युवा जनशक्तिको स्वास्थ्य शारिरीक विकासको लागि नभई नहुने खेलकुदको क्षेत्रमा अत्यन्त न्यून लगानी हुने गरेको देखिन्छ । विगतमा निर्मित खेलकुदसम्बन्धी पूर्वाधारहरूको मर्मत गर्न पनि निकै ठुलो लगानी गर्नुपर्ने आवश्यकता देखिएको छ। हालका दिनहरूमा आएर निजी क्षेत्रहरूबाट पनि क्रिकेट, ब्याडमिन्टन जस्ता केही खास खेलहरूमा

लगानी गर्ने र प्रोत्साहित गर्ने क्रम सुरु भएको छ। यस क्रमलाई केन्द्रीय र स्थानीय सरकारले सहकार्य र साझेदारीको रुपमा विकसित गर्दै लैजानुपर्ने देखिन्छ।

खेलकुद विकासको लागि खेल मैदान देखि आवश्यक खेलकुद सामाग्रीको आवश्यकता पर्दछ । यस्तै यस गाउँपालिकाले फूटबल,भलिबल जस्ता खेलहरुमा राष्ट्रिय स्तरका खेलाडीहरु धेरै जन्माइसकेको छ । गाउँपालिकामा राष्ट्रिय स्तरको खेलमैदान नभएकाले विभिन्न स्कूल तथा वनक्षेत्र परिसरमा खेल मैदान बनाएर खेलकुद प्रतियोगितामा आयोजना गरेको देखिन्छ। खेल मैदानको विस्तृत विवरण तालिकामा उल्लेख गरिएको छ।

तालिका नं. ६१ : खेल मैदान तथा सार्वजनिक स्थानको विवरण

क्र.सं.	विवरण	वडा नं	उपयोग	कैफियत
सार्वजनिक चौतारा				
१	सलौरा चौतारी	५	बैठक गर्ने	
२	चौतारा	१ र २	विभिन्न प्रयोजन	
खेल मैदान				
१	मा.वि. हेकुली खेल मैदान	३	विद्यालय प्रयोजन	
२	मा.वि. श्रीगाउँ	६	विद्यालय प्रयोजन	
पार्क				
१	सद्भाव वाल उद्यान		निर्माणधिन	
शवदाह				
१	शवदाह	६	चालु अवस्था	

स्रोत : दंगीशरण गाउँपालिका कार्यालय, २०७४

७.५ नागरिक सुरक्षा सेवा

७.५.१ सामाजिकसुरक्षा

सामाजिक सुरक्षा कार्यक्रम सञ्चालन कार्यविधि २०६९ बमोजिम समाजका जेष्ठ नागरिक, एकल महिला, विधवा, दलित वर्ग, लोपोन्मुख आदिवासी जनजाति, अशक्त अपाङ्गता भएका नागरिकहरु एवं दलित बालबालिकाहरुले सामाजिक सुरक्षा भत्ता वृत्ति अनुदान प्राप्त गर्नेछन् । यसै अनुरुप दंगीशरण

गाउँपालिकामा सामाजिक सुरक्षा भत्ता पाउने व्यक्तिहरुको विस्तृत विवरण तल तालिकामा दिईएको छ ।

तालिका नं. ६२ : सामाजिक सुरक्षाको विवरण (२०७३)

क्र.सं.	साविकको गा.वि.स./न.पा.	जेष्ठ नागरिक (दलित)			जेष्ठ नागरिक (अन्य)			विधुवा महिला	पुर्ण अशक्त अपाङ्ग भएको व्यक्ति			आंशिक अशक्त अपाङ्ग भएको व्यक्ति			औषधी उपचार			बसाँई सराइ
		महिला	पुरुष	जम्मा	महिला	पुरुष	जम्मा		महिला	पुरुष	जम्मा	महिला	पुरुष	जम्मा	महिला	पुरुष	जम्मा	
१	गोल्टाकुरी	३७	२७	६४	४९	६४	१२३	११६	१	०	१	१	२	३	७५	७७	१५२	
२	श्रीगाउँ	४९	३०	७९	९२	८३	१७५	१९८	२	४	६	३	०	३	१२२	९२	२१४	
३	हेकुली	१२	६	१८	१५२	१२८	२८०	२२०	८	१२	२०	०	२	२	१६३	१२८	२९१	१ जना
	जम्मा	९८	६३	१६१	२९३	२७५	५७८	५३४	११	१६	२७	४	४	८	३६०	२९७	६५७	

स्रोत : दोस्रो सामाजिक सुरक्षा निकाशा, २०७३

७.५.२ बृद्धबृद्धाहरूको अवस्था

जनगणना २०६८ को नतिजा अनुसार यस दंगीशरण गाउँपालिकामा, ७० वर्ष उमेर नाघेका २.३२ प्रतिशत (४९८ जना) बृद्धाबृद्धाहरू रहेका छन्। शारिरीक जीर्णताका कारण परिवारजनहरूको समेत पर्याप्त हेरचाह नपुग्ने यो समुदायको सामाजिक अवस्था अत्यन्त कष्टप्रद रहेको छ। बृद्धहरूको मनोरञ्जनका लागि कुनै विशेष स्थल वा कार्यक्रमको निर्माण वा तयारी देखिदैंन । पश्चिमा संस्कृतिको प्रभावले हाम्रो संस्कृतीको मुल मर्म र बृद्धजन तथा नयाँपुस्ताबीचको पारस्परिक सुमधुर सम्बन्धलाई कमजोर बनाउँदै लगेको छ। राज्यको तर्फबाट ७० वर्ष माथिका सबै जेष्ठ नागरिकहरूलाइ दिइने भनिएको बृद्ध भत्ता समेत सबैले पाउन सकेका छैनन्। यस गाउँपालिकामा अर्ध बृद्धावस्थाकै हाराहारिमा रहेको ६०-६४ वर्षको २.९५ प्रतिशत (६३४ जना), ६५-६९ वर्षका १.९३ प्रतिशत (४१४ जना) र ७० भन्दा माथी गरी जम्मा २.३२ प्रतिशत (४९८ जना) र थप बृद्ध नागरिकहरूको लागि समेत राज्यले कुनै विशेष कार्यक्रम ल्याएको छैन। र यस स्थितिलाई कसरी सहज बनाउने र गाउँपालिकामा जिवित यी जेष्ठ नागरिकहरूको अमुल्य अनुभवबाट नयाँ पिढीले कसरी अनुभव र शिक्षा प्राप्त गर्ने भन्नेबारे अध्ययन र योजना बनाउनुपर्ने देखिन्छ। गाउँपालिकामा सामाजिक सुरक्षा भत्ता प्राप्त गर्नेहरूको विवरण तलको तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

तालिका नं. ६३ : सामाजिक सुरक्षा भत्ता विवरण

वडा नं	संख्या	वडा नं	संख्या
१	१२८	५	१८५
२	१७८	६	३५१
३	१८०	७	२२५
४	१७५		

स्रोत : दंगीशरण गाउँपालिका कार्यालय, २०७४

७.५.३ शान्ति सुरक्षा

सुरक्षाको प्रत्याभुति देशको संविधानमा सुनिश्चत हुन्छ । संविधानमा उल्लेख भए अनुरुप राज्यले नागरिकलाई सुरक्षित आभास गराउन सक्नु पर्दछ । हरेक राष्ट्रका नगारिकहरूलाई नागरिक सुरक्षा प्रदान गर्नु राज्यको दायित्व हो । नागरिकले आफ्नो राज्यमा सुरक्षित महसुस हुन पाउनुपर्छ । यसलाई चुस्त बनाउन नागरिक समाजको पनि त्यतिकै महत्वपुर्ण भूमिका रहन्छ ।

गाउँपालिकामा भएका अपराधिक तथा सामाजिक नियम बाहिरका कार्य चोरी डकैती लगायतका अन्य कार्यहरू यी सुरक्षा निकाय मार्फत समाधान हुने गरेको पाइन्छ । यस गाउँपालिकामा वर्षभरिमा कुनै अप्रिय घटना घटेको दर्ता खासै गरिएको देखिएन ।गाउँपालिकामा सानातिना झैझगडा, कुटपिट, साँध, सिमानामा विवाद, चोरी डकैती, ठगी, घरेलु हिंसा घटनाहरू भएको स्थानीयबासीको भनाई छ ।

दंगीशरण गाउँपालिकाको शान्ति सुरक्षा तथा सुशासन कायम गर्न विभिन्न सेवा प्रदायक सरकारी तथा गैरसरकारी कार्यालयहरू सञ्चालनमा रहेका छन् । गाउँपालिकामा सुशासन विपरीत हुने कार्यलाई रोक्न ईलाका प्रहरीकार्यालय तथा सम्बन्धित निकायले समाधान गरेको पाईन्छ । यस्तै गाउँपालिकामा पारालिगल कमिटिले शान्ति सुरक्षा र सुशासन कायम गर्न महत्वपुर्ण भूमिका खेलेको छ । पारालिगल कमिटिले हाल (निगरानी समुहहरू) काम गरेका विवाद सम्बन्धी विवरण तल तालिकामा देखाईएको छ ।

तालिका नं. ६४ : दाङ जिल्ला पारालिगल कमिटीद्वारा गरेका विवाद तथा मुद्दा सम्बधी विवरण

क्र.	सविकको	मुद्दा संख्या

सं.	गा.वि.स. /न.पा.	जम्मा	घरेलु हिंसा	कुटपिट तथा झगडा	सामाजिक हिंसा	मानव बेचविखन	जग्गा विवाद	बहुविवाह	अन्य	रेफर संख्या
१	गोल्टाकुरी	२०	४	९	२	०	२	२	४	०
२	श्रीगाउँ	१४	३	४	३	१	२	१	०	०
	जम्मा	३४	७	१३	५	१	४	३	४	०

स्रोत : जिल्ला पार्श्वचित्र दाङ,२०७१

ईलाका प्रहरी कार्यालयको प्रत्यक्ष सुरक्षा जिम्मेवारीभित्र रहेको यस गाउँपालिकामा विभिन्न सामाजिक समस्याहरूको उजुरी पर्ने गरेको छ । सुरक्षाचुनौतीको सामाना गरी भविष्यमा हुन सक्ने घटनाको न्यूनीकरणका लागि प्रहरी कार्यालयसँग थप सवारी साधन हुनुपर्ने, महिला ब्यारेकको व्यवस्था हुनुपर्ने, महिला हिरासत अलग्गै बनाउनुपर्ने, प्रहरी कार्यालयहरूको ब्यारेक नयाँ निर्माण गर्नुपर्ने र पुराना ब्यारेक बेलाबेलामा मर्मत गर्नुपर्ने आवश्यकता रहेको छ ।

तालिका नं. ६५ : लैगिक हिंसा सम्बन्धी विवरण(आ.व. २०७३/०७४ को वैशाख मसान्त सम्मको)

क्र.स.	विवरण	पिडित महिला संख्या	पिडित पुरुष संख्या	तेस्रो लिंगीका संख्या	जम्मा संख्या	हिंसा हुनाका मुख्य कारणहरु
१	कुटपिट	२८	१२	००	४०	जाँड रक्सीको अधिक सेवन,
२	बलत्कार	२	००	००	२	आपसी विवाद तथा मनमुताब एकान्तपन
३	गाली वेईज्जती	४५	१८	००	६३	घरायसी झगडा,वेमेलहुनु
४	बोक्सी	५	००	००	५	अन्ध विश्वाश ,रुढीवादी सोच
५	छुवाछुत	१	००	००	१	जातिय जिभेद
६	बहुविवाह	५	३	००	८	अंश तथा सम्पत्तिको लोप
७	वाल विवाह	२१	७	००	२८	वालावालिकाको अधिक स्वतन्त्रता मोवाइलको प्रयोग
८	सम्बन्ध ,विच्छेद	२	१	००	३	अंश तथा सम्पत्तिको लोप,वैदेशिक रोजगार
९	अन्तर जातिय विवाह बाट हने हिंसा	६	३	००	९	जातिय विभेद,

१०	अन्य	९	२	००	११	-
		१२४	४६	००	१७०	-

स्रोत : जिल्ला पार्श्वचित्र दाङ,२०७१

७.६ महिला तथा बालबालिका

७.६.१ महिला सम्बन्धी विवरण

कुल जनसङ्ख्याको आधा हिस्सा भन्दा बढी ओगटेका महिलाहरु अझै पनि देश विकासको मुल प्रवाहमा उल्लेखनीयरुपमा आउन सकेका छैनन् । महिला सहभागिता,सशक्तिकरण तथा विभिन्न कार्यक्रमहरु पछिल्लो समयमा हुँदै आए पनि समान सहमागिता र लैङ्गिक समता भने कायम हुन सकेको देखिँदैन । यसको कारण समाजमा व्याप्त असमान शक्ति सम्बन्ध, पितृसत्तात्मक सोच तथा सामाजिक संरचना आदी रहेका छन् जसको फलस्वरुप महिलाहरु आर्थिक, सामाजिक, साँस्कृतिक, राजनैतिक, शैक्षिकरुपमा अझै पनि तुलनात्मकरुपमा पछाडी परेको देखिन्छ ।

विकासमा महिलाहरुको समानुपातिक र सक्रिय सहभागिता सुनिश्चत गर्न उनीहरुको आर्थिक र सामाजिक जीवनस्तर अभिवृद्धि गर्ने उद्देश्यका साथ अभियानका रुपमा आ.व.२०३८/०३९ देखि ५ जिल्लाबाट सुरु भएको महिला विकास कार्यक्रम हाल नेपालको ७५ जिल्लामा विस्तार भएको छ । महिला विकास कार्यक्रम महिला विकास र सशक्तिकरणको लागि एउटा महत्वपुर्ण प्रयास हो । ग्रामीण विपन्न महिलाहरुलाई समुह, समिति, संस्थामा संगठित गराई जनचेतना अभिवृद्धि, क्षमता विकास गरी सामाजिक तथा आर्थिकरुपमा सशक्त बनाउन,सामाजिक विभेद र लैङ्गिक हिंसा विरुद्ध जागरुकता बढाउन यस कार्यक्रमले प्रमुख भूमिका निर्वाह गर्दै आईरहेको छ ।

महिला हक,अधिकार र शसक्तिकरणका लागि विभिन्न गैर सरकारी संघ संस्था तथा सरकारी निकाय सम्मले कामहरू शसक्त रूपबाट भईरहेको छ। नेपालको संविधानमा समेत महिला सम्बन्धि हक समेत सुनिश्चित गरिएको छ । नेपालको संविधान २०७२ को भाग ३ को धारा ३८ देहाय बमोजिमको महिलाको हक प्रदान गरिएको छ ।

- प्रत्येक महिलालाई लैंगिक भेदभाव विना समान वंशीय हक हुनेछ ।
- प्रत्येक महिलालाई सुरक्षित मातृत्व र प्रजनन स्वास्थ्य सम्बन्धी हक हुनेछ ।

- महिला विरुद्ध धार्मिक, सामाजिक, सांस्कृतिक परम्परा, प्रचलन वा अन्य कुनै आधारमा शारीरिक, मानसिक, यौनजन्य, मनोवैज्ञानिक वा अन्य कुनै किसिमको हिंसाजन्य कार्य वा शोषण गरिने छैन । त्यस्तो कार्य कानून बमोजिम दण्डनीय हुनेछ र पीडितलाई कानून बमोजिम क्षतिपूर्ति पाउने हक हुनेछ ।
- राज्यका सबै निकायमा महिलालाई समानुपातिक समावेशी सिद्धान्तको आधारमा सहभागी हुने हक हुनेछ ।
- महिलालाई शिक्षा, स्वास्थ्य, रोजगारी र सामाजिक सुरक्षामा सकारात्मक विभेदका आधारमा विशेष अवसर प्राप्त गर्ने हक हुनेछ ।
- सम्पत्ति तथा पारिवारिक मामिलामा दम्पतीको समान हक हुनेछ ।

यद्यपि गर्भवती महिलाहरुको निःशुल्क वा न्यूनतम् शुल्कमा स्वास्थ्य परिक्षण गर्न तथा महिलाहरुमा देखिने स्तन क्यान्सर र पाठेघर क्यान्सरको अग्रीम पहिचान र न्यूनिकरणका लागि विशेष पहल गर्नुपर्ने देखिन्छ । जिल्ला जनस्वास्थ्य कार्यालय एवं अन्य सम्बद्ध स्वास्थ्य संस्थाहरुसँग समन्वय गरी मातृशिशु स्वास्थ्य तथा क्षयरोग नियन्त्रणका क्षेत्रमा कार्यरत स्वास्थ्यकर्मीहरुका लागि स्थायित्व, वृत्तिविकास तथा पुनर्ताजगि जस्ता कार्यक्रम ल्याई महिलाहरुका लागि लघु उद्यम व्यवसाय तालिम प्रदान गरी उद्यम व्यवसाय मार्फत आर्थिक रुपमा सबल बनाउनु पर्ने देखिन्छ । आर्थिक, सामाजिक, शैक्षिक तथा साँस्कृतिक सशक्तिकरण गर्दै नगरपालिका विकासमा महिलाहरुको समान सहभागिता गराउन अझैपनि थप प्रोत्साहन गर्नुपर्ने देखिन्छ । सामाजिक क्षेत्रमा उदाहरणीय कार्य गर्ने आमा समूह, टोल विकास संस्था, महिला समन्वय समिति तथा महिला सम्बन्धी संघसंस्थालाई संस्थागत विकासका लागि विभिन्न कार्यक्रम संचालन गर्न प्रोत्साहन गर्नु पर्दछ । महिला तथा बालबालिकाका लागि सामुदायिक कार्यप्रक्रियालाई वडाहरुमा विस्तार गर्ने तथा सामाजिक परिचालन प्रवर्द्धन कार्यलाई निरन्तरता दिई लक्षित समूहतर्फ सबै समूह र वर्गको सहभागिता हुने कार्यक्रमहरु सञ्चालन गरि समावेशी अवधारणा अनुरुप स्थानीय शासन र विकासमा महिलाको संलग्नता वृद्धि गर्न विभिन्न क्षमता विकासका कार्यक्रमहरु ल्याउनुपर्ने देखिन्छ ।

नेपाल सरकार तथा विभिन्न निकायहरुले महिला विकास तथा उत्थानको लागि नीति तथा कार्यक्रम अघि बढाईरहेता पनि परिवर्तन र सुधारको बाबजुत सामाजिक संरचनामा अझै पनि समान

अवस्था देख्न सकिएको छैन । यसलाई कम गर्न सरकार तथा नागरिक मञ्च सबैको भूमिका अपरिहार्य रहन्छ ।

महिला विकास कार्यक्रम

ग्रामिण महिलाहरूको आर्थिक र सामाजिक विकास गर्ने लक्ष्य लिई वि.सं.२०३८ सालमा स्थानिय विकास मन्त्रालय (तत्कालिन पञ्चायत तथा स्थानीय विकास मन्त्रालय) मा महिला विकास शाखा खडा गरियो । आर्थिक वर्ष ०३९/०४० मा पहिलो पटक धादिङ, तनहुँ, स्याङ्गजा, नवलपरासी र सुर्खेत गरी ५ वटा जिल्लामा महिला विकास शाखाको स्थापना गरी ग्रामिण महिलाका लागि उत्पादन कर्जा (Production Credit for Rural Women)कार्यक्रमको सुरुवात भयो । यो कार्यक्रमको मुल नारा “पेवा बढाउने” राखिएको थियो भने महिलाले थैलीमा पैसा हाल्दै गरेको प्रतीक चिन्ह थियो । यो ग्रामिण विपन्न महिला लक्षित थियो । हाल ७५ जिल्लामा महिला विकास शाखाहरू स्थापना भईसकेको छ ।

नेपाल सरकार (मन्त्रीपरिषद्) को निर्णय बाट मिति २०५७/०३/२६ देखि महिला विकास महाशाखा महिला विकास विभागमा र २०६७/०६/१२ मा महिला विकास तथा बालवालिका विभाग अनि मिति २०६०/१२/२६ को निर्णय बाट जिल्लास्थित महिला विकास शाखालाई महिला विकास कार्यालय र २०६७/०६/१२ मा महिला तथा बालबालिका कार्यालयमा परिणत गरियो ।

यो महिला विकास कार्यक्रममा ७ लाख भन्दा बढी महिलाको सहभागीता छ । विगत तीन दशकको दौरानमा कार्यक्रमको ढाँचा पनि परिवर्तन भएको छ । व्यक्तित्व विकासका नियमित अवसर गुमाएका विपन्न महिलाको बहुआयामिक सशक्तिकरणका लागि वैकल्पिक अवसर सिर्जना गर्ने कार्यक्रमका आर्थिक-सामाजिक विधिहरू प्रभावकारी देखिएका छन् । दंगीशरण गाउँपलिकामा महिला विकास कार्यालय बाट बनाईएका महिला समूहहरूको विस्तृत विवरण तल तालिकामा दिईएको छ ।

तालिका नं. ६६ : महिला विकास कार्यालय बाट बनाईएका महिला समुहहरूको विवरण

क्र.सं.	साविकको गा.वि.स./न.पा.	महिला विकास कार्यालय बाट बनाईएका महिला समुह	महिला समुहको महिला सदस्य संख्या	महिलको बचत तथा ऋण सहकारी संख्या	महिलको बचत तथा ऋण सहकारीमा शेयर सदस्य संख्या
१	गोल्टाकुरी	२०	१८२	१	१३०
२	श्रीगाउँ	४०	२५०	१	२९

३	हेकुली	१२	६०	१	२५
	जम्मा	७२	४९२	३	१८४

स्रोत : जिल्ला पार्श्वचित्र दाङ, २०७१

यस दंगीशरण गाउँपलिकामा महिलाहरुले महिला विकास कार्यालय तथा विभिन्न निकायबाट सञ्चालित कार्यक्रमहरूमा सहभागिता जनाउन र महिलाले आफ्नो समस्याहरू आपसमा छलफल गर्ने मौका पाएका छन् । आम्दानीका विभिन्न अवसरको लागि महिला बचत तथा ऋण सहकारी संस्थाहरूले पनि महिला लक्षित कार्यक्रम सञ्चालन गर्दै आएको छ । यस दंगीशरण गाउँपालिकामा महिला विकास कार्यालय सञ्चालित ७२ महिला समूहहरू सञ्चालनमा रहेका छन् । महिला समुहको महिला सदस्य संख्या ४९२ रहेको छ । त्यस्तै महिला बचत तथा ऋण सहकारी संख्या छ भने महिलाको बचत तथा ऋण सहकारीमा शेयर सदस्यता १८४ रहेको छ । जसले महिला जनजागरणमा महत्वपुर्ण भूमिका निर्वाह गरेको छ ।

यद्यपि गर्भवती महिलाहरूको निःशुल्क वा न्यूनतम् शुल्कमा स्वास्थ्य परिक्षण गर्न तथा महिलाहरूमा देखिने स्तन क्यान्सर र पाठेघर क्यान्सरको अग्रिम पहिचान र न्युनिकरणका लागि विशेष पहल गर्नुपर्ने देखिन्छ । जिल्ला जनस्वास्थ्य कार्यालय एवं अन्य सम्बद्ध स्वास्थ्य संस्थाहरूसँग समन्वय गरी मातृशिशु स्वास्थ्य तथा क्षयरोग नियन्त्रणका क्षेत्रमा कार्यरत स्वास्थ्यकर्मीहरूका लागि स्थायित्व, वृत्तिविकास तथा पुर्नताजगि जस्ता कार्यक्रम ल्याई महिलाहरूका लागि लघु उद्यम व्यवसाय तालिम प्रदान गरी उद्यम व्यवसाय मार्फत आर्थिक रुपमा सबल बनाउनु पर्ने देखिन्छ । आर्थिक, सामाजिक, शैक्षिक तथा साँस्कृतिक सशक्तिकरण गर्दै गाउँपालिका विकासमा महिलाहरूको समान सहभागिता गराउन अझैपनि थप प्रोत्साहन गर्नुपर्ने देखिन्छ । सामाजिक क्षेत्रमा उदाहरणीय कार्य गर्ने आमा समूह, टोल विकास संस्था, महिला समन्वय समिति तथा महिला सम्बन्धी संघसंस्थालाई संस्थागत विकासका लागि विभिन्न कार्यक्रम संचालन गर्न प्रोत्साहन गर्नु पर्दछ । महिला तथा बालबालिकाका लागि सामुदायिक कार्यप्रक्रियालाई वडाहरूमा विस्तार गर्ने तथा सामाजिक परिचालन प्रवर्द्धन कार्यलाई निरन्तरता दिई लक्षित समूहतर्फ सबै समूह र वर्गको सहभागिता हुने कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरि समावेशी अवधारणा अनुरुप स्थानीय शासन र विकासमा महिलाको संलग्नता वृद्धि गर्न विभिन्न क्षमता विकासका कार्यक्रमहरू ल्याउनुपर्ने देखिन्छ ।

७.६.२ बालश्रमको अवस्था

अन्तराष्ट्रिय स्तरमा १८ वर्षभन्दा मुनिका बालबालिकालाई बालक/बालिका भनिन्छ भने नेपालको बालबालिकासम्बन्धी ऐन २०४८ ले १६ वर्षभन्दा मुनिका सम्पूर्ण मानिसहरुलाई बालबालिका हुन् भनेर परिभाषित गरेको छ ।बालबालिका भविष्यको कर्णधार हुन् ।बालबालिका साझा भविष्य हुन र उनीहरूको स्वतन्त्रता, अधिकार, संरक्षण, विकास र जीवनस्तर सुधारको लागि सामूहिक प्रतिवद्धता र साझा प्रयास आवश्यक छ भन्ने कुरा महसुस गरी संयुक्त राष्ट्र संघले सन् सन् १९८९ नोभेम्बरमा बाल अधिकार सम्बन्धी महासन्धि पारित गरे पछिहरेक वर्ष नोभेम्बर २० का दिन अन्तराष्ट्रिय बाल दिवस मनाइन्छ।जसरी एउटा फालिएको काठलाई खोपेर वा कुँदेर राम्रो आकृति बनाउन सकिन्छ, त्यसरी नै बालबालिकाहरुलाई पनि अधिकाररुपी औजारले एक कर्मठ र सबल नागरिकमा परिणत गर्न सकिन्छ। नेपालको संविधान २०७२ ले बालबालिकासम्बन्धी थुप्रै हक अधिकारहरु समेटेको छ । नेपालको संविधान २०७२ को भाग ३ को धारा ३९ देहाय बमोजिमको बालबालिकाको हक व्यवस्था गरेको छ ।

- प्रत्येक बालबालिकालाई आफ्नो पहिचान सहित नामकरण र जन्मदर्ताको हक हुनेछ ।
- प्रत्येक बालबालिकालाई परिवार तथा राज्यबाट शिक्षा, स्वास्थ्य, पालन पोषण, उचित स्याहार, खेलकूद, मनोरञ्जन तथा सर्वांगीण व्यक्तित्व विकासको हक हुनेछ ।
- प्रत्येक बालबालिकालाई प्रारम्भिक बाल विकास तथा बाल सहभागिताको हक हुनेछ ।
- कुनै पनि बालबालिकालाई कलकारखाना, खानी वा यस्तै अन्य जोखिमपूर्ण काममा लगाउन पाइने छैन ।
- कुनै पनि बालबालिकालाई बाल विवाह, गैरकानूनी ओसारपसार र अपहरण गर्न वा बन्धक राख्न पाइने छैन ।
- कुनै पनि बालबालिकालाई सेना, प्रहरी वा सशस्त्र समूहमा भर्ना वा प्रयोग गर्न वा सांस्कृतिक वा धार्मिक प्रचलनका नाममा कुनै पनि माध्यम वा प्रकारले दुर्व्यवहार, उपेक्षा वा शारीरिक, मानसिक, यौनजन्य वा अन्य कुनै प्रकारको शोषण गर्न वा अनुचित प्रयोग गर्न पाइने छैन ।
- कुनै पनि बालबालिकालाई घर, विद्यालय वा अन्य जुनसुकै स्थान र अवस्थामा शारीरिक, मानसिक वा अन्य कुनै किसिमको यातना दिन पाइने छैन ।
- प्रत्येक बालबालिकालाई बाल अनुकूल न्यायको हक हुनेछ ।
- असहाय, अनाथ, अपांगता भएका, द्वन्द्वपीडित, विस्थापित एवं जोखिममा रहेका बालबालिकालाई राज्यबाट विशेष संरक्षण र सुविधा पाउने हक हुनेछ ।

- उपधारा (४), (५), (६) र (७) विपरीतका कार्य कानून बमोजिम दण्डनीय हुनेछन् र त्यस्तो कार्यबाट पीडित बालबालिकालाई पीडकबाट कानून बमोजिम क्षतिपूर्ति पाउने हक हुनेछ ।

यो सँगै बालबालिकाहरुको अधिकारसम्बन्धी महासन्धिमा ५० औं देशहरुको हस्ताक्षर रहेकोमा नेपालले पनि सहमति जनाएको छ।संविधानमा बालबालिका सम्बन्धी हकको सुनिश्चिता र विभिन्न सरकारी तथा गैर सरकारी संघ संस्थाको प्रयास भएपनि घरेलु कामदारको रुपमा खटिएका बालबालिकाहरु, उद्योग तथा कलकारखानामा कडा श्रममा खटिएकाबालबालिकाहरु, शिक्षा बाट बञ्चित रहेका बालबालिकाहरु, बाँच्न पाउने नैसर्गिक अधिकार संविधानमा सुनिश्चत भएर पनि जन्मन नपाई जन्मने अधिकार खोसिएका बालबालिकाहरु र बाल अधिकारको उपयोगबाट टाढा रहेका बालबालिकाहरुको उदाहरणहरु समाजमा हामी सामु छर्लङ्ग नै छन् । यसरी समाजमा हुने गरेका बाल श्रम तथा बाल अधिकार बाट बञ्चित बालबालिका हरुको लागि अझै सरकार, नागरिक समाज सचेत रहन जरुरी छ ।

७.६.३ बालक्लब तथा बाल सञ्जाल

बालबालिकाहरू संगठित भई आफुसँग सरोकार राख्ने विषयमा छलफल गर्न, प्रतिनिधित्व गर्न र आफ्नै क्षमता विकास, सचेतना लगायत बाल अधिकारको संरक्षण प्रबर्द्धनमा विविध क्रियाकलाप गर्न नेपालमा बाल-समूह, बाल क्लव, बालअधिकार मञ्च आदिका रुपमा बालबालिकाहरू क्रियाशिल रहेका छन्। बालक्लब, बाल-सहभागिताको एक शसक्त माध्यमा बनेको छ। जसलाई बालबालिकासँग सम्बन्धित थुप्रै नितिगत दस्तावेजहरूमा पनि उल्लेख गरिएको छ। बालबालिकाहरूलाई समूहमा आबद्ध गराउन र उनीहरूसँग सरोकार राख्ने विषयमा मत व्यक्त गर्नका लागि विभिन्न स्तरका निति तथा योजना निर्माणदेखि कार्यान्वयन र अनुगमनसम्म बालक्लबको प्रतिनिधत्वलाई मान्यता दिइएको छ।

व्यक्तिगतरुपमा गाउँपालिकामा बालबालिकाको सहभागिता, सक्रियता र नेतृत्वमा गठन गरिएका बालक्लबहरूले बाल अधिकारसम्बन्धी चेतनामुलक कार्यहरू गरिरहेका छन्। बालक्लबहरूले संचालन गरेका कार्यक्रमहरूमा (१) जन्मदर्ता प्रचारात्मक अभियान, (२) विद्यालय भर्ना अभियान, (३) बालश्रम न्यूनीकरण कार्यक्रम, (४) बालसहभागिता अभिबृद्धि कार्यक्रम, (५) बालबालिकालाई प्रदान गरिने खोप

प्रचार कार्यक्रम, (६) निशुल्क शिक्षा प्रचारात्मक र प्रवर्द्धनात्मक कार्यक्रम, (७) भयरहित वातावरणमा शिक्षा पाउने अधिकारबारे प्रचारप्रसार, (८) वातावरणीय सुधार कार्यक्रम, (९) अभिभावक चेतनाशिक्षा कार्यक्रम र (१०) बालविवाह उन्मुलन सम्बन्धी प्रचारात्मक कार्यक्रम प्रमुख रहेका छन्। यस गाउँपालिकामा रहेको बालक्लव र बाल सञ्जालहरूको विवरण तलको तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

तालिका नं. ६७ : बालविकास केन्द्रको विवरण

वडा नं.	बालविकास केन्द्र	भर्ना भएका बालबालिका संख्या		जम्मा
		बालक	बालिका	
१	३	२३	२९	५२
२	३	३४	३७	७१
३	३	३५	३०	६५
४	१	१०	१५	२५
५	३	४५	३५	८०
६	५	७४	९४	१६८
७	३			

स्रोत : दंगीशरण गाउँपालिका, २०७४

तालिका नं. ६८ : बाल सञ्जालको अवस्था

वडा नं	बाल सञ्जालको विवरण	संख्या	सदस्य संख्या					जम्मा
			लैंगिक आधार		सामाजिक आधार			
			बालक	बालिका	दलित	जनजाती	अन्य	
१	छैन	-	-	-	-	-	-	-

२	वडा स्तरीय	१	१२	७	३	६	१०	१९
३	वडा स्तरीय	३	२५	२५	४	२४	२२	५०
४	वडा स्तरीय	१	२५	२५	४	२३	२३	५०
५	वडा स्तरीय	३	३०	२४	३	२६	२५	५४
६ र ७	वडा स्तरीय	१	५	७	३	४	५	१२

स्रोत : दंगिशरण गाउँपालिका, २०७४

तालिका नं. ६९ : गाउँपालिकामा रहेका बालक्लवको विवरण

साविकको गा.वि.स.	बालक्लव संख्या	बालक्लव सदस्य संख्या					
		जम्मा	वालिका	वालक	दलित	जनजाति	अन्य
श्रीगाउँ	१०	१८३	८५	९८	३१	७३	७९

स्रोत : जिल्ला पार्श्वचित्र दाङ ,२०७१

७.७ अपाङ्गताको विवरण

प्राय जसो व्यक्तिहरूमा अपाङ्गता हुने कारण आयोडिनयुक्त नुनको प्रयोगको कमी, ग्रामीण क्षेत्रमा मुख नधुने समस्याका कारण उत्पन्न Trachoma रोग, दुर्घटना, जन्मजात, प्राकृतिक प्रकोप, कुपोषण, स्वास्थ्य उपचार नपाएर, द्वन्द्व वा युद्ध वा विस्फोटक पदार्थको प्रयोग आदि देखिएका छन्। जसलाई घटाउन प्रतिरोधात्मक र उपचारात्मक दुवै कार्यहरू गरिनुपर्दछ। नेपालले अपाङ्गता भएका व्यक्ति तथा बालबालिकाहरूको हक हित र अधिकारको संरक्षण एवं सम्बर्द्धन र विकास गर्न १९ वटा क्षेत्रलाई समेटी अपाङ्ग संरक्षण तथा कल्याण ऐन, २०३९ र अपाङ्गतासम्बन्धी कार्ययोजना, २०६३ तयार गरी कार्यान्वयनमा ल्याएको छ। त्यसै गरी २०६६ पुस १२ गते नेपालले अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूको अधिकारसम्बन्धी संयुक्त राष्ट्र संघीय महासन्धी, २००६ लाई अनुमोदन गरेको छ।

२०६८ सालको जनगणना अनुसार नेपालमा कुल जनसंख्याको १.९४ प्रतिशत (५,१२,३२१ जना) जनसंख्यामा कुनै न कुनै प्रकारको अपाङ्गता देखिएको छ। जसमध्ये शारिरीक अपाङ्गता ३६.३ प्रतिशत,

दृष्टिबिहीन १८.५ प्रतिशत, मानसिक अपाङ्गता ६ प्रतिशत, बौद्धिक अपांगता २.९ प्रतिशत, बहु अपाङ्गतामा ७.५ प्रतिशत रहेको छ। सरकारले अपाङ्गता परिचयपत्र वितरण निर्देशिकासमेत जारी गरी वितरण गरिरहेको छ। अपाङ्गता परिचयपत्र वितरण गर्नका लागि अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूलाई अपाङ्गताका आधारमा शारिरीक अपाङ्गता, दृष्टिविहीन र न्यून दृष्टियुक्त, स्वरबोलाइ सम्बन्धी अपाङ्गता, सुस्त श्रवण र बहिरा, श्रवण दृष्टिविहिनता, मानसिक अपाङ्गता बौद्धिक अपाङ्गता, बहुअपाङ्गता गरी सात किसिमले र गाम्भीर्यताका आधारमा तह क (रातो रङको परिचयपत्र), तह ख (नीलो रङको परिचयपत्र), तह ग पहेलो रङको परिचयपत्र र तह घ (सेतो रङको परिचयपत्र) गरी चार तहमा विभक्त गरी परिचय पत्र वितरण गर्ने कार्य सुरु गरिएको छ। हालसम्म यो समुदायको सामाजिक आर्थिक अवस्थामा परिवर्तन ल्याउन केही सामान्य आयमुलक र सिपमुलक तालिमहरू सञ्चालन गरिएता पनि यिनीहरूको आत्मविश्वासलाई बढाउन र समुदायबाट हुने गरेको उपेक्षाबाट मुक्त राख्न स्थानीय स्रोत साधन र निकायहरूमा यो समुदायको पहूँच पुऱ्याउन विभिन्न कार्यक्रम ल्याउनु पर्ने देखिन्छ।

तालिका नं. ७० : अपाङ्गताको विवरण

लिङ्ग	शारिरीक अपाङ्गता	दृष्टिसम्बन्धी अपाङ्गता	सुनाई सम्बन्धी अपाङ्गता	श्रवण, दृष्टिविहिन अपाङ्गता	स्वरबोलाई सम्बन्धी अपाङ्गता	मानसिक अपाङ्गता	बौद्धिक अपाङ्गता	बहु अपाङ्गता	जम्मा
पुरुष	१०२	७५	४१	४	२१	१४	६	२९	२९२
महिला	७५	४९	५८	११	२४	९	२	२६	२५४
जम्मा	१७७	१२४	९९	१५	४५	२३	८	५५	५४६
प्रतिशत	३२.४२	२२.७१	१८.१३	२.७५	८.२४	४.२१	१.४७	१०.०७	१००

स्रोत : केन्द्रीय तथ्याङ्क विभाग, २०६८

नेपालको पछिल्लो राष्ट्रिय जनगणना २०६८ अनुसार दंगीशरण गाउँपालिकामा अपाङ्गताको अवस्थालाई हेर्दा कुल जनसंख्याको २.५४ प्रतिशत (५४६ जना) अपाङ्गता रहेको छ। जसमा शरिरीक

अपाङ्गता भएका १७७ (३२.४२ प्रतिशत), दृष्टि सम्बन्धी अपाङ्गता भएका १२४ जना (२२.७१ प्रतिशत) श्रवण सम्बन्धी अपाङ्गता भएका ९९ (१८.१३ प्रतिशत), स्वर बोलाई सम्बन्धी समस्या भएका ४५ जना (८.२४ प्रतिशत) देखिन्छन् श्रवण र दृष्टिविहीन सम्बन्धी अपाङ्गता भएका १५ जना (२.७५ प्रतिशत), बौद्धिक अपाङ्गता भएका ८ जना (१.४७ प्रतिशत) रहेको देखिन्छ। साथै मानसिक अपाङ्गता २३ जना (४.२१ प्रतिशत) र बहु अपाङ्गता ५५ (१०.०७ प्रतिशत) रहेका छन्।

७.८ खानेपानी तथा सरसफाई

७.८.१ परिवारले प्रयोग गर्ने पिउने पानीको मुख्य श्रोतको विवरण

तालिका नं. ७१ : परिवारले प्रयोग गर्ने पानीको मुख्य श्रोत

वडा नं.	धारा / पाइप	ट्युबवेल / हाते पम्प	ढाकिएको इनार/कुवा	खुला इनार/कुवा	मूल धारा	नदी / खोला	अन्य	उल्लेख नगरिएको	जम्मा
१	२१	१३२	६४	१४६	१३१	४१	१	१	५३७
२	२८	२९	२३	२२७	१०८	१४०	२६	१	५८२
३	१४	१४	१६८	४०२	२५	५	०	४	६३२
४	३१	८५	१३	३९१	१	०	०	५	५२६
५	४६	४	१२०	४२९	५५	१	०	४	६५९
६	१०७	८	३०	५६२	६९	१	२८	०	८०५
७	१४८	११	२२	४३८	४७	२	४६	०	७१४
जम्मा	३९५	२८३	४४०	२५९५	४३६	१९०	१०१	१५	४,४५५
प्रतिशत	८.८७	६.३५	९.८८	५८.२५	९.७९	४.२६	२.२७	०.३४	१००.००

स्रोत: राष्ट्रिय जनगणना, २०६८

दंगीशरण गाउँपालिकाको खानेपानीको प्रमुख स्रोत खुल्ला इनार/कुवा रहेको देखिन्छ। जसको प्रयोग २,५९५ (५८.२५ प्रतिशत) परिवारहरूले प्रयोग गरेको पाइएको छ। दोस्रोमा ढाकिएको इनार तथा कुवाको पानी प्रयोग गर्ने घरधुरी ४४० (९.८८ प्रतिशत) रहेको छ। त्यस्तै मुल/धाराको पानी प्रयोग गर्ने परिवार ४३६ (९.७९ प्रतिशत), धारा/पाइपको प्रयोग गर्ने घरधुरी संख्या ३९५ (८.८७

प्रतिशत), ट्युबवेल तथा हाते पम्पको प्रयोग गर्ने घरधुरी संख्या २८३ (६.३५ प्रतिशत) र नदि/खोला तथा अन्य स्रोतको प्रयोग गर्ने घरधुरी संख्या ३०६ (६.८७ प्रतिशत) रहेको छ । यस गाउँपालिकामा खानेपानीको आपूर्तिको लागि विभिन्न श्रोतको प्रयोग गरेको देखिन्छ। राष्ट्रिय जनगणना २०६८ अनुसार यस गाउँपालिकाका विभिन्न वडाहरूका घरधुरीहरूले प्रयोग गर्ने खानेपानीको विभिन्न श्रोतको विवरण तालिकामा देखाइएको छ। जसमा खानेपानीको मुख्य स्रोत सबै वडाहरूमा खुल्ला इनार/कुवा नै रहेको पाइन्छ ।जसलाई तलको चित्रबाट पनि स्पष्ट पार्न सकिन्छ ।

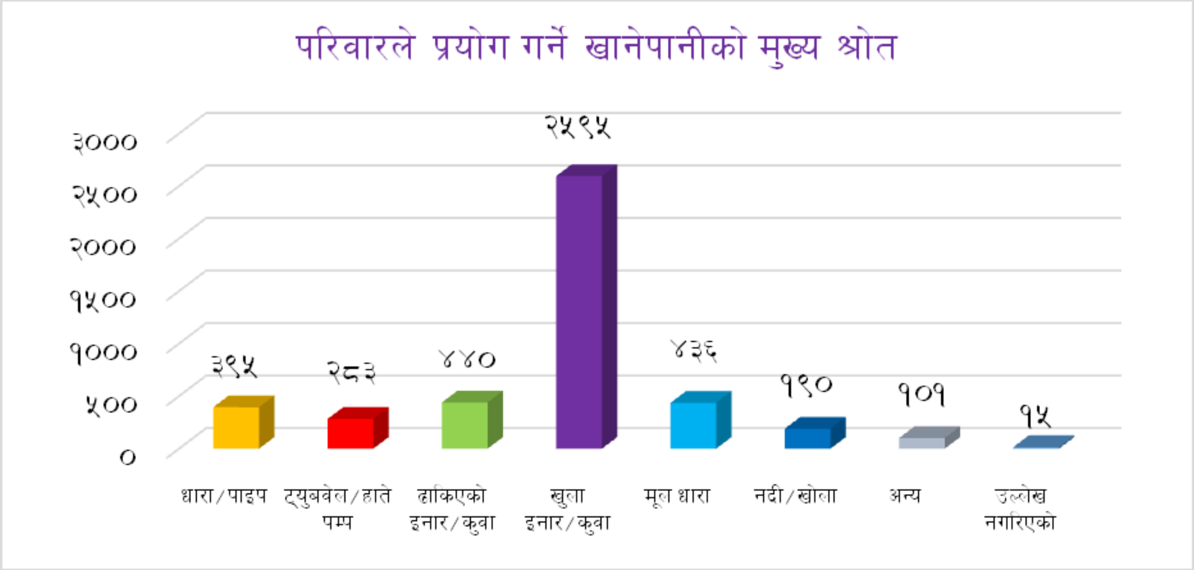

७.८.२ शौचालयको विवरण

तालिका नं. ७२ : शौचालयको प्रकार

	फ्लस भएको (सार्वजनिक ढल)	फ्लस भएको (सेप्टिक ट्याङ्क)	साधारण शौचालय	शौचालय नभएको	उल्लेख नगरिएको	जम्मा
जम्मा	३५	१७२४	५३४	२१४८	१४	४,४५५
प्रतिशत	०.७९	३८.७०	११.९९	४८.२२	०.३१	१००

स्रोत: राष्ट्रिय जनगणना, २०६८

माथिको तालिकामा दंगीशरण गाउँपालिकाको घरपरिवारले प्रयोग गर्ने शौचालयको प्रकारलाई उल्लेख गरिएको छ । सबैभन्दा धेरै फ्लस भएको (सेप्टि ट्याङ्की) आधुनिक शौचालय प्रयोग गर्नेको

परिवार १७२४(३८.७० प्रतिशत) रहेको छ । दोस्रोमा साधारण शौचालयको प्रयोग गर्नेको संख्या ५३४ (११.९९ प्रतिशत) र फ्लस भएको (सार्वजनिक ढल) शौचालयको प्रयोग गर्ने परिवारको संख्या ३५ (०.७९ प्रतिशत) देखिएको छ । यसैगरी सबैभन्दा धेरै घरमा शौचालय नभएको पाइएको छ जुन जम्मा घरपरिवार संख्याको ४८.२२ प्रतिशत अर्थात २,१४८ घरपरिवार शौचालय विहिन रहेको देखिन्छ । यस अझै पनि शौचालय नभएको परिवार संख्या नै धेरै रहेको हुनाले शौचालय सम्बन्धि जनचेतना मुलक कार्यक्रमको आवश्यक देखिन्छ ।यसलाई तलको चित्रबाट स्पष्ट पार्न सकिन्छ ।

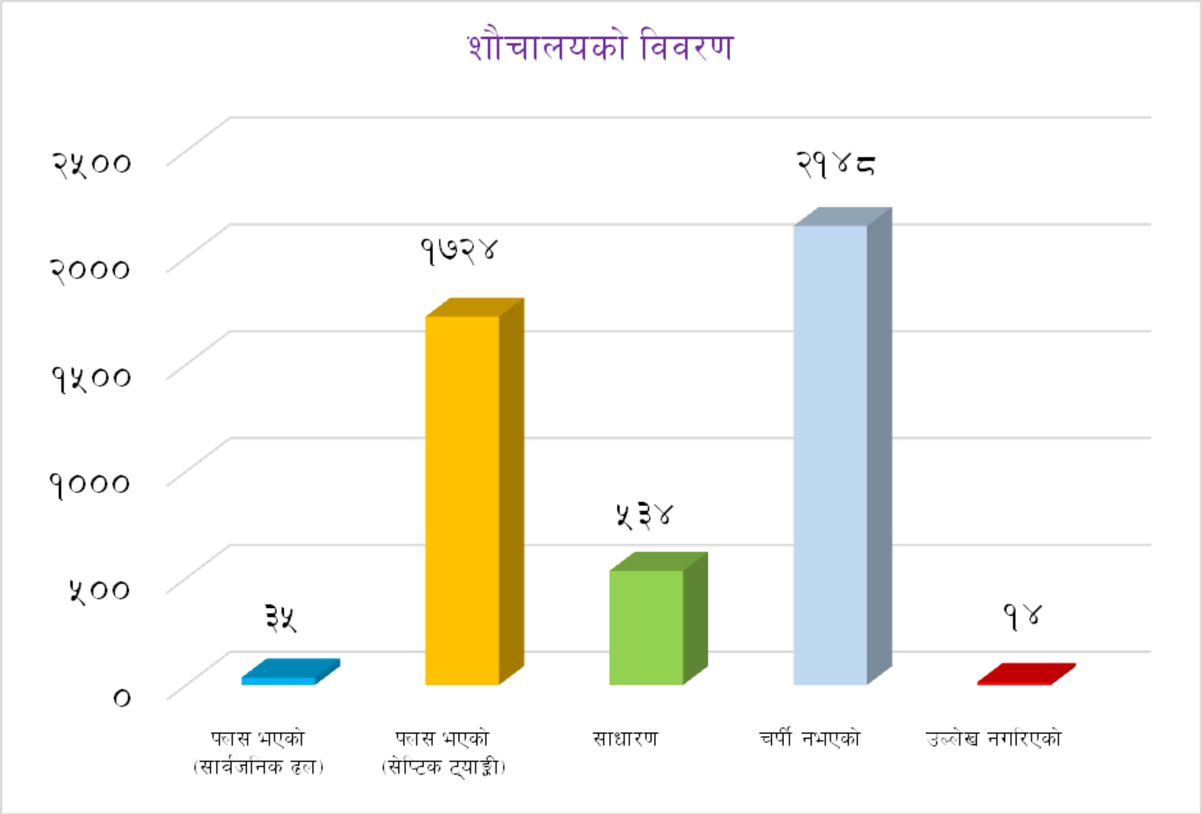

७.८.३ वडागत शौचालयको संख्याको विवरण

तालिका नं. ७३ : वडागत शौचालय संख्याको विवरण

वडा नं.	फ्लस भएको (सार्वजनिक ढल)	फ्लस भएको (सेप्टिक ट्याङ्क)	साधारण शौचालय	शौचालय नभएको	उल्लेख नगरिएको	जम्मा

१	२	१८०	१०५	२४९	१	५३७
२	९	२२७	३९	३०७	०	५८२
३	१३	२०९	४२	३६४	४	६३२
४	०	७४	९२	३५५	५	५२६
५	३	१६३	१२८	३६१	४	६५९
६	०	३९२	८३	३३०	०	८०५
७	८	४७९	४५	१८२	०	७१४
जम्मा	३५	१,७२४	५३४	२,१४८	१४	४,४५५
प्रतिशत	०.७९	३८.७०	११.९९	४८.२२	०.३१	१००.००

स्रोत : केन्द्रीय तथ्याङ्क विभाग, २०६८

राष्ट्रिय जनगणना २०६८ अनुसार यस गाउँपालिकाका प्रत्येक वडाका प्रत्येक घरधुरीमा भएको शौचालयको अवस्थालाई अध्ययन गर्दा सबै वडाहरूमा सबैभन्दा बढी फ्लस भएको (सेफ्टि ट्याङ्की) प्रयोग गरेको पाईयो भने दोस्रोमा साधारण चर्पीको प्रयोग भएको देखिन्छ। सबै वडाहरूमा शौचालय प्रयोग नगर्नेको परिवार संख्या बढी रहेको देखिन्छ । जसको विस्तृत विवरण तालिकामा उल्लेख गरिएको छ।

(नोट: राष्ट्रिय जनगणना २०६८, अनुसार दंगीशरण गाउँपालिकामा ४८.२२ प्रतिशत घरहरुमा शौचालयको प्रयोग नभएको देखिएता पनि पछिल्लो समयमा विभिन्न संघ संस्था, नेपाल सरकार को साथै नगरिक समाजको सक्रिय पहलमा सञ्चालन भएका "एक घर एक चर्पी कार्यक्रम", "खुला दिशा मुक्त क्षेत्र कार्यक्रम" लगायत जनचेतनामुलक कार्यक्रहरुले गाउँपालिकामा शौचालयको प्रयोग बढ्दै गएको छ ।)

७.९ फोहोर मैला व्यवस्थापन

गाउँपालिकालाई सधैँ सफा राखि वातावरण मैत्री घर, टोल, बस्ती, समाज बनाउने हेतुले राष्ट्रिय सरसफाई अभियानलाई निरन्तरता प्रदान गर्दै आउने क्रममा वडा नागरिक मन्च, नागरिक सचेतना केन्द्र, टोल विकास संस्था, टोल सुधार समाज र विपद व्यवस्थापन समितिको अगुवाई र सहकार्यमा टोल तथा वडास्तरमा सरसफाई अभियानको रुपमा संचालन भएको पाइन्छ । यसबाट आम

गाउँबासीहरूमा व्यापक रुपमा सरसफाई जागरणको लहर फैलिएको छ । हाल गाउँपालिकामा उत्पादित फोहोर आफै व्यवस्थापन गर्ने, खोल्सा खोल्सीमा खाल्टा बनाइ पुर्ने गरेको देखिन्छ ।

हाल यस गाउँपालिकामा देखिएका समस्याहरूमा:

- फोहोर व्यवस्थापनका नाममा फोहोरहरू खोलाखोल्साका होचा भागमा अनियन्त्रित तरिकाले फाल्ने प्रबृति यत्रतत्र देखिन्छ । यसरी फालिएको फोहोर बर्षातका समयमा पानीले बगाएर खोला खोल्स तथा नदीका तल्लो भाग सम्म पुऱ्याएर प्रदुषणलाई बिस्तारित गर्दछ ।
- जमीनका होचाभाग पानीका स्रोत पनि हुने भएका र तिनै पानी सतहमा देखिने एवं जमीनको भित्रपनि छिरेर जानेहुँदा होचा भागमा फालिएको फोहोरले सतहको पानी तथा जमीन भित्रको पानी समेतलाई प्रदुषित गर्दछ ।

घरयासी फोहोर

- फोहोरको पहिचान भान्छाकोठाबाट गरी कुहिने र नकुहिने गरी छुट्याउने ।
- कुहिनेलाई मलमा प्रयोग गर्न तालिम तथा हरेक घरधनीलाई उत्प्रेरित गर्ने कार्यक्रम गाउँपालिकाले गर्ने ।
- नकुहिने फोहोरलाई पून: विभिन्न तहमा छुट्याउने जस्तै काठ, प्लाष्टीक, धातु, सीसा । यी फोहोरलाई आवश्यकताअनुसार पहिचान गरिसकेपछि पून प्रयोगमा आउनेलाई सम्बन्धित सेवा व्यवस्थापन तर्फ जोड दिने । नभएका यस गाउँपालिका क्षेत्रका खुला स्थान जहाँ पानीको स्रोत छैन त्यहाँ बैज्ञानिक तवरबाट छनौट गर्न व्यवस्था गर्ने ।

खण्ड ८ : वन तथा वातावरण

८.१ प्राकृतिक वन तथा वनस्पती

नेपालको प्रदेश नं ५ क्षेत्रमा तराईको जिल्ला दाङ वन वातावरण र जैविक विविधताको दृष्टिकोणलेसम्पन्न जिल्लाको श्रेणीमा पर्दछ। दाङ जिल्लाको यस दंगीशरण गाउँपालिकामा कुल क्षेत्रफल ११०.७ वर्ग कि.मि. मध्ये ४९.७१ प्रतिशत वन क्षेत्रको रुपमा रहि आएको छ। जुन राष्ट्रिय वन र सामुदायिक वन क्षेत्रको रुपमा रहेको छ।

यस गाउँपालिकामा पाइने प्रमुख बनस्पतीका प्रजातिहरूमा, साल, सिसौं, सिमल, जामुन, खयर, करम, वोहरी, खमारी, वोटधँगेरो, बकाईनो, इप्पील, टिक, वर, पीपल, बेल, अमला, निम, पलाँस, आँप, डुम्री, कटहर, लिची, वयर, काँशीअमला, कैंदल, राजवृक्ष, अशोक, चेरी, समी, मसला, वडहर, अम्बा,

केरा, कागती, भोगटे, सरिफा, दारिम, तित्री, असारे, साज, सादन, कुम्भी, हर्रो-बर्रो, हल्लुडे, सिरीस, तारी, कुसुम, क्यामुना, दबदबे, टुनी, कर्मा, मालती, पाचपाते, सतिसाल, कुम्भी, अशोक । यसै गरी घिस्रने जन्तुहरूमा गोमन, गनग्वाली, हरहरे, करेत, सिरिसे, धामन, हरेउ, ढोडिया, सुनगोहोरो, छेपारो, भित्ती, सर्प, गड्यौला, जुका, अन्य किटपतङ्ग आदि र चराचुरुङ्गीहरूमा कोइली, मैना, सुगा, ढुकुर, लुइँचे, गौथली, काग, भँगेरा, मयुर, हुटिट्याउँ, हुचिल, जुरेली, भद्रायो, चिल, बाज, कोटेरा, ठेउवा, बट्टाइ, चिबे, भ्याकुर, फिस्टो, रुपी, गिद्ध, धनेश, कालिज, लाटोकोसेरो, चमेरो, हाँस, परेवा, कुखुरा, तित्रा, धोबी चरो, हाडफोरुवा, भद्राई, सारस आदि प्रजातिका स्थानीय र आप्रवासी चराचुरुङ्गीहरू पाइन्छन्।

८.२ जैविक विविधता सम्वन्धी विवरण

दंगीशरणगाउँपालिकाको पर्यावरणीय सन्तुलनका लागि पारिस्थितिक जैविक प्रणालीलाई सन्तुलितरुपबाट कायम राख्न वन, बनस्पती तथा प्राणीहरू बिचको स्थापित सम्बन्धलाई दिगोरुपमा कायम राख्न सजगता अपनाउनुपर्ने देखिन्छ। दिगो विकासका निम्ती पूर्वाधार विकासको क्रममा हुने विनासलाई न्यूनीकरण गर्न नितान्त आवश्यक छ। वातावरणीय असन्तुलनले वनस्पती वा प्राणीहरूको क्रमिक ह्रास र विनास हुँदै अन्ततः लोप हुने अवस्था हुन सक्छ। विषम हावापानीमा विभिन्न जात जातिका प्राणी र बनस्पती रहेको यस गाउँपालिकामा वन संरक्षण र सम्बर्द्धनको कार्यमा स्थानीय बासिन्दाहरूको सहभागिता अपरिहार्य हुन पुगेको छ। यिनै कुराहरूलाई मध्यनजर गरी २०४९ सालमा स्थानीय बासिन्दाहरूलाई आफ्नो दैनिक उपभोग्य वन पैदावारको उपलब्धता गराउने उद्देश्य राखी सामुदायिक वन दर्ता गर्ने कार्यको थालनी भएको पाइन्छ।

मानव जीवनको लागि जैविक विविधताको संरक्षण अपरिहार्य छ। दैनिक जिवनको लागि आवश्यक काठ, दाउरा, घाँसको लागि मात्र नभई पारिस्थितिक तथा जैविक प्रणालीको सन्तुलनको लागि समेत जैविक विविधताको महत्वलाई दृष्टिगत गरी हाल यस गाउँपालिकामा सामुदायिक वन जस्ता अवधारणाहरूलाई व्यवहारमा लागु गरिएको छ। यसै सन्दर्भमा वन वरिपरी बढिरहेको जनसंख्या, चोरी निकासी र आगामी दिनहरूमा उक्त वन क्षेत्रले मागेको आधारमा आपुर्ति गर्न नसक्ने वन पैदावारको हैसियतलाई विचार गर्दा यस क्षेत्रको जैविक विविधता व्यवस्थापन कार्य चुनौतीपूर्ण

बन्दै गएको छ। हाल सामुदायिक वनहरू वन संरक्षण, सम्बर्द्धन तथा सदुपयोगमा सहभागि भइरहेका छन्।

यस गाउँपालिकामा उष्ण प्रदेशीय जलवायु भएको कारण यस क्षेत्रमा साल, सिसौं, हल्लुडे, अमला, हर्रो, बर्रो, खयर, सिमल, विजयसाल, राजवृक्ष, आदि जातका विरुवाहरू पाइन्छन् । जसमध्ये काँसीअमला, हर्रो, बर्रो, बोहरी, फडिर, खमारी, असारे, साज, सादन, कुम्भी, कुसुम आदि क्रमशः लोप हुदै जाने अवस्थामा रहेका छन्। गैर काष्ठ पैदावारको रुपमा व्यापारिक र आयुर्वेदिक महत्वका दृष्टिकोणले उपयुक्त देखिएका पिपला, चानमडुवा, रुदिलो, तितेपाती, असुरो, चावो, गुर्जो, आँक, वलुभ्कार, कुरीलो, घोडताप्रे, खिर्रो, हाडजोर, धुसुरे, भोगटे, पानी, अमला, अर्चल, गुजरगाँनो, दुवो, आइटीनभ्कार, तुलसी, पारीजात, टोटलो, घ्युँकुमारी, निम, बोभ्को, वाकलपाते, सुतानी लहरो, हाडेलसुन, उन्यूँ, अपमार्ग, सयपत्री फूल, पाँचपाते, चरिअमिलो, मरहट्टे, वावरी सुइचोभ्कार, कदम/संजिवन, हलेदो, टिङ्चुरभ्कार, सिउँडी, चरचरेलहरो, वेल, अमला, मथेभ्कार, बर, पिपल, अम्बा, राजवृक्ष, क्यामुन, हर्रो, बर्रो, सुनलहरो, चिप्ले वहरो, तरवारे, धोवी, सिमली, रुद्रघण्टी, हड्चुर आदि जस्ता वन पैदावारहरूको उपलब्धता पनि रहेको छ। यी मध्ये हाडजोर, गुजरगाँनो, खिर्रो, हर्रो, बर्रो, पिप्ला, भोगटे, पानी अमला, अर्चल, लहरो, क्यामुना आदि लोपोन्मुख अवस्थामा रहेका छन् ।

यस गाउँपालिका क्षेत्रमा रहेका वनजंगलहरूले बाघ, भालु, चितुवा, चित्तल, हरिण दुम्सी, बँदेल, खिरखिरे, सालक, बनढाडे, जरायो, मृग, हात्ती, घोरल, लङ्गुर, बादर, बनमुसा, स्याल, बन बिरालो, खरायो, मलसाप्रो, ढेडु आदि प्रजातिका जीवहरूको लागि उपयुक्त वासस्थान उपलब्ध गराएको छ । गाउँपालिकामा रहेका वनक्षेत्र तथा विभिन्न खोलानालाहरूले विभिन्न प्रजातिका चराचुरुङ्गीहरू विशेषतः कोइली, मैना, सुगा, ढुकुर, लुइँचे, गौथली, काग, भँगेरा, मयुर, हुटिट्याउँ, हुचिल, जुरेली, भद्रायो, चिल, बाज, कोटेरा, ठेउवा, बट्टाइ, चिबे, भ्याकुर, फिस्टो, रुपी, गिद्ध, धनेश, कालिज, लाटोकोसेरो, चमेरो, हाँस, परेवा, कुखुरा, तित्रा, धोबी चरो, हाडफोरुवा, भद्राई, सारस तथा विभिन्न घिस्रने जन्तुहरू गोमन, गनग्वाली, हरहरे, करेत, सिरिसे, धामन, हरेउ, ढोडिया, सुनगोहोरो, छेपारो, भित्ती, कछुवा, सर्प, गड्यौला, जुका, अन्य किटपतङ्ग आदिलाई बासस्थान प्रदान गर्दै संरक्षित गरेको छ। यद्यपी वनजंगल अतिक्रमणका कारण प्रकृती प्रदत्त यी जैविक र वनस्पतिय अमुल्य वन सम्पदाहरूको विस्थापन र विनाशको क्रम तिव्ररुपले बढ्दै गइरहेको छ। वर्षेनी वन क्षेत्र फडानी भई चुरे क्षेत्र नाङ्गा डाँडामा परिणत हुँदै जानु र अन्य वन क्षेत्र कृषियोग्य भूभागमा परिणत हुनु तथा

वन्यजन्तुहरूको वासस्थान एवं वन्य प्रजातीमा ह्रास हुनु जैविक विविधता संरक्षणका निमित्त विकराल चुनौतीका रुपमा देखिएको छ।

गाउँपालिकाको हावापनीले जीवजन्तु र वनस्पतीहरूलाई संरक्षित गर्न सकिने खालका वासस्थान उपलब्ध गराइएको भएतापनि जनसंख्या र बसाईसराइको अत्यधिक चाप र भुमीको उर्वरापनका कारण करिब ४ दशक अघिदेखि नै यहाँको वनक्षेत्र अतिक्रमण र वन फडाँनीको चपेटामा पर्न गएको छ। जैविक विविधता अन्तर्गत पर्ने स्थानीय कला संस्कृतिहरूको विविधतालाई जगेर्ना गर्दै धार्मिक, ऐतिहासिक, सांस्कृतिक र पर्यटकिय दृष्टिकोणले महत्वपुर्ण ठानिएका विभिन्न स्थानहरू रहेका छन् । यस्ता मन्दिर, गुम्बा लगाएत विभिन्न पर्यटकिय स्थानहरूलगायतका क्षेत्रहरूको समेत संरक्षण गर्नुपर्ने देखिन्छ।

८.३ लघु वन पैदावार

गाउँपालिकाको वन क्षेत्रमा विभिन्न प्रकारका जडिबुटी तथा गैह्रकाष्ठ वन पैदावारहरू पाइन्छन्। पञ्चवर्षिय जिल्ला वन कार्यायोजनाले ५० प्रकारका वनपैदावार पहिचान गरेको छ । यस गाउँपालिकामा मुख्य रुपमा पाइने गैह्रकाष्ठ वन पैदावारहरूमा चिराईतो, बोभ्mो, अल्लो काउलो, काफल, पिपला, चुत्रो, ऐसेलु, भ्याउ, च्याऊ, दतिवन, अमला, कुरिलो, हर्रो, बर्रो, बाँस, सबइ घाँस, अम्रिसो, असुरो, राजवृक्ष, बेल, सिन्दुरे, कुकुरडाइनो, भ्याकुर, थाकल, गायो, कुट्मिरो, निगुरो, डुण्डुको साग, बेथे, लहरे साग, सिमसाग, लुँडे, जामुन, बयर, भोर्लाको पात र बोक्रा सालको पात, गुँद र बीउ, तेँदुपात, कालो मुस्ली, वेत, सिकाकाइ, सतावरी, तेजपात, चानमडुवा, रुदिलो, तितेपाती, असुरो, चावो, गुर्जो, आँक, वलुभ्mार, कुरीलो, घोडताप्रे, खिर्रो, हाडजोर, धुसुरे, भोगटे, अर्चल, गुजरगाँनो, दुवो, आइटीनभ्mार, तुलसी, पारीजात, टोटलो, घ्युँकुमारी, निम, बोभ्mो, वाकलपाते, सुतानी लहरो, हाडेलसुन, उन्यूँ, अपमार्ग, सयपत्री फूल, पाँचपाते, चरिअमिलो, मरहट्टे, वावरी सुइचोभ्mार, कदम/संजिवन, हलेदो, टिङ्चुरभ्mार, सिउँडी, चरचरेलहरो, वेल, पानी अमला, मथेभ्mार, बर, पिपल, अम्बा, क्यामुन, सुनलहरो, चिप्ले वहरो, तरवारे, धोवी, सिमली, रुद्रघण्टी, हड्चुर आदि मुख्य हुन्।

८.४ गाउँपालिकामा पाईने वन्यजन्तु

(क) वन्यजन्तु

यस गाउँपालिकामा पाइने प्रमुख वन्यजन्तुहरूमा बाघ, भालु, चितुवा, चित्तल, दुम्सी, बँदेल, खिरखिरे, सालक, बनढाडे, जरायो, मृग, घोरल, लङ्गुर, बादर, बनमुसा, स्याल, बन बिरालो, रतुवा, निलगाई, हात्ती, खरायो, मलसाप्रो, ढेडु आदि छन।

(ख) चराचुरुङ्गी

यस गाउँपालिकामा पाईने चराचुरुङ्गीहरूमा कोइली, मैना, सुगा, ढुकुर, लुइँचे, गौथली, काग, भँगेरा, मयुर, हुटिट्याउँ, हुचिल, जुरेली, भद्रायो, चिल, बाज, बट्टाइ, चिबे, भ्याकुर, फिस्टो, रुपी, चखेवा, भुँडिफोर, गिद्ध, धनेश, कालिज, लाटोकोसेरो, चमेरो, हाँस, परेवा, कुखुरा, तित्रा, धोबी चरो, हाडफोरुवा, भद्राई, लामपुच्छ्रे,सारस आदि प्रमुख छन्।

(ग) घस्रने जिवजन्तुहरू

यस गाउँपालिकामा पाइने घस्रने जिवजन्तुहरूमा मगर दुर्लभ रातो खोल भएको कछुवासहित ३ जातका कछुवा, भित्ती, गोमन, गनग्वाली, हरहरे, करेत, सिरिसे, धामन, वैरिकरेट, हरेउ, ढोडिया, सुनगोहोरो, अनेक प्रकारका सर्प तथा छेपारो, भातेमहुरा, गड्यौला, जुका, अन्य किटपतङ्ग आदि प्रमुख छन्।

(घ) जलचर तथा उभयचर जीवहरू

सेधरी, डिंरा, चरंगी, रावा, डरही, कूरसा, रोहू, सौरी, सिंगी, मंगूरा, मैलवा, डोंगी, खेसटी, टेंग्रा, वामे, वक्काइन, ढोरी, हराट, परनी जातका माछाहरू, ठोटेरा, गँगटा, भ्यागुता, विभिन्न प्रजातीका घुँघी आदि।

(ङ) कीरा फट्याङ्ग्राहरू

मौरी, खागो, पुत्को, कठेउरी, गोब्रेकीरा, जुका, बिच्छी, खजुरो, झुसिलो, बारुलो, उडुस, अरिंगाल, शङ्खेकीरा, बच्छ्युँ, माकुरा, बअरिमोठे, डाँस, पतेरो, साङ्लो, लामखुट्टे सयौं प्रकारका किरा फट्याङ्गाहरू आदि ।

(च) फूलका प्रजातिहरू

दाङ जिल्लामा करिब २४४ किसिमको वनस्पतीहरू पाइनुका साथै २३५ प्रजातिहरू फुल फुल्ने वर्गमा रहेका छन् । यस्तै एकदलीय वर्गका विरुवाहरू लगभग २९ प्रतिशत र द्विदलीय वर्गका विरुवाहरू करिव ७१ प्रतिशत रहेको अनुमान गरिएको छ भने जलोभिद लगभग ४४ प्रतिशत र स्थलीय करिव ५६ प्रतिशत विरुवाको संख्या रहेको पाईन्छ । सयपत्री, गोदावरी, मखमली, बाह्रमासे, गुलाव, लालुपाते, घन्टीफूल, तिउर, बाबरी, भालेफूल, पारिजात, लाहुरे चुवा, पलास, मसुन्डा आदि गाउँपालिकामा पाईने फुलका प्रजातिहरू हुन् ।

८.५ वनजंगल

दंगीशरणगाउँपालिका समुन्द्र सतहबाट ५२९ मिटरको उचाईदेखि शुरु भएर १,२१० मीटरसम्म गएर अन्त्य भएको छ । यो गाउँपालिकामा प्रशस्त मात्रामा वन क्षेत्र हुनुको साथै वन क्षेत्रभित्र जैविक विविधता पनि प्रशस्त रहेको छ । वनक्षेत्रभित्र थुप्रै ताल/तलैया, सिमसार क्षेत्र र ठूला ठूला घाँसे मैदानहरू समेत रहेका छन् । गाउँपालिका बाहिरका अन्य गाउँपालिका तथा जिल्लाहरूमा करिव करिव लोप हुने अवस्थामा पुगेको प्राकृतिक रुपमा सिसौ र खयर जस्ता महत्वपूर्ण प्रजाति पाईने नदी तटीय वन यस गाउँपालिकामा प्रशस्तै मात्रामा रहेको छ । यो विशिष्ट वातावरणीय अवस्थासँग यहाँ बग्ने नालाको अभिन्न सम्बन्ध रहेको छ ।

वन क्षेत्र तराईको समथल भू-भागदेखि चुरे पहाडसम्मको भौगोलिक विविधता भएको कारण यहाँ पाइने वनको किसिम र प्रजातिमा पनि विविधता पाईन्छ । उष्ण र सम-शितोष्ण प्रदेशीय भएको यस गाउँपालिकाको वन क्षेत्रमा थुप्रै प्रजातिका मिश्रित वन पाईन्छ । हावापानी, भौगोलिक अवस्थिति तथा प्रजातिको आधारमा यस गाउँपालिकामा विभिन्न किसिमका वनहरू जस्तै सालको वन, तराई हार्डउड, खयर सिसौं, चिरपाईन (खोटे सल्लो), मिश्रत वन र झाडी बुट्यान रहेका छन् । यस दंगीशरण गाउँपालिकामा सामुदायिक वन ३४९४.९३ हे., सरकारद्वारा व्यवस्थित वन १४५८.४१ हे. जम्मा वन क्षेत्रफल४९५३.३४ हे. र चुरे क्षेत्रफल ११०५८.३० हे. रहेको छ । यसको विस्तृत विवरण तल दिईएको छ ।

तालिका नं. ७४ : वनको विवरण

क्र. सं.	सविकको गा.वि.स./न.पा.	वनको क्षेत्रफल (हे.)			
		सामुदायिक वन	सरकार द्वारा व्यवस्थित वन	जम्मा वन	चुरे क्षेत्रफल

१	गोल्टाकुरी	२५४३.१०	१११३.९०	३६५७.००	६६०६.६०
२	हेकुली	१८६.३४	०.००	१८६.३४	२५८१.३०
३	श्रीगाँउ	७६५.४९	३४४.५१	१११०.००	१८७०.४०
	जम्मा	३४९४.९३	१४५८.४१	४९५३.३४	११०५८.३०

स्रोत : जिल्ला पार्श्वचित्र दाङ, २०७१

८.५.१ सामुदायिक वन

स्थानीय बासिन्दालाई वन संरक्षण र उपयोगमा सहभागि बनाउने नेपाल सरकारको नीती अनुसार यस गाउँपालिकामा जिल्ला वन कार्यालय मार्फत सामुदायिक वन उपभोक्ता समूह गठन गरी वन हस्तान्तरण गर्ने काम पनि भइरहेको छ। वन ऐन, २०४९ तथा वन नियमावली, २०५१ ले व्यवस्था गरे बमोजिम सामुदायिक वनको संरक्षण, सम्बर्द्धन तथा व्यवस्थापनको सम्पूर्ण जवाफदेही सम्बन्धित वन उपभोक्ता समूहहरूलाई नै हुन्छन् । यो कार्यक्रम शुरुमा लागू हुँदा यसको उद्देश्य नाङ्गा डाँडा पाखाहरूमा हरियाली बनाउने र सर्वसाधारण जनतालाई, काठ, दाउरा र डालेघाँस लगायत वन पैदावारको आधारभुत आवश्यकता परिपुर्ति गर्ने रहेको थियो, तर अहिले यस कार्यक्रमको मुख्य उद्देश्यमा विपन्न परिवारहरूको गरिवी निवारण, जीविकोपार्जन, जैविक विविधताको संरक्षण, दिगो वन व्यवस्थापन, सुशासन, समावेसीकरण, लैङ्गिक समानता, विशेष गरि महिला, दलित तथा जनजातिको सहभागिता जस्ता नयाँ नयाँ सवालहरू समेत समावेश भएकोले यस कार्यक्रमले गरिवी न्युनिकरणमा समेत सहयोग पुऱ्याउन सक्ने विश्वास गरिएको छ । जिल्ला वन कार्यालयको प्राविधिक सहयोगमा समूहको स्वीकृत विधान तथा वन कार्ययोजना बमोजिम उपभोक्ता समूहको क्रियाकलापहरू संचालन तथा सामुदायिक वनको संरक्षण, सम्वर्द्धन, व्यवस्थापन तथा वन पैदावारको सदुपयोग हुने गरेको छ । विगतको समयमा थोरै जनसंख्याको तुलनामा प्रशस्त वन क्षेत्र भएकोले पनि वन संरक्षणभन्दा उपयोगमा मात्र जोड दिएको पाइन्छ तर गएको केही वर्षदेखि वन क्षेत्र वरिपरिका जनतामा नयाँ जागरण देखिएको छ। बढ्दो अतिक्रमण, लुकिचोरी हुने कटानी, चरिचरन, आगलागी आदिका कारण र भैरहेको वन विनासले चुरेको अवस्था अत्यन्त संवेदनशील भएको छ। त्यसैले गर्दा चुरे क्षेत्रका बस्तीहरूमा वन संरक्षण समिति तथा वन उपभोक्ता समितिहरू गठन गरी वन संरक्षणका लागि स्थानीय प्रयास शुरु हुन थालेको छ। एकातिर चुरेको भावर क्षेत्र नजिक बस्ने बासिन्दाहरूमा वन

संरक्षणको प्रयास शुरु हुँदैछ भने अर्कोतर्फ वनक्षेत्रबाट टाढाका गाउँलेहरूको लागि सर्वसुलभ तरिकाबाट वन उपयोग व्यवस्थित हुन नसक्दा वनबाट काठदाउरा लुकिछिपी चोरी निकासी हुने क्रम पनि यथावत छ। विगतका वर्षहरूको तुलनामा जनताको सहभागिताको परिणाम स्वरुप चुरेको भावर क्षेत्र लगायत सघन अवस्थामा रहेका कतिपय वनक्षेत्रहरू पुनः प्राकृतिक अवस्थामा रुपान्तरित हुन पुगेका छन्। सामुदायिक वनहरूमा विद्यमान संरक्षण र आफ्नो सामुदायिक वन प्रतिको लगावको परिणाम स्वरुप उजाड र मरुभूमीकरणतर्फ उन्मुख हुँदै खोला र खहरेहरूले ग्रसित भएका वनक्षेत्रहरू आज प्राकृतिक रुपमा संरक्षित भएका छन्। सामुदायिक वनका उपभोक्ताहरूसँग प्राविधिक ज्ञान र वनको उत्पादकत्व बढाउन आवश्यक पर्ने प्रविधिको अभाव खड्किएको छ। तसर्थ वन व्यवस्थापन कार्यलाई प्रभावकारी बनाउन सामुदायिक वनहरूलाई स्रोत, साधन र प्रविधियुक्त जनशक्तिको उपलब्ध हुनु जरुरी छ। उपभोक्ताहरूमा रहेका परम्परागत वन संरक्षण विधिहरूका अतिरिक्त नयाँ विधि र कार्यशैलीहरूको विकास गराउन जरुरी देखिन्छ। दक्षता अभिवृद्धिका निमित्त सामुदायिक वन उपभोक्ताहरूलाई तालिम, गोष्ठी, सेमिनार र अवलोकन भ्रमणका अवसरहरू प्रदान गर्नुपर्ने देखिन्छ।

बौद्धिक सम्पदा अधिकार (Patent right) का विषयमा र WTO सम्बन्धी अवधारणाहरूका विषयमा समुदायलाई आवश्यक जानकारी गराउनु अनुशिक्षण दिनुपर्ने देखिन्छ। गाउँपालिका र सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहहरूको सहभागितामा सामुदायिक वनभित्र गैरकाष्ठ वनपैदावारको उत्पादनलाई प्रोत्साहित गर्न र विभिन्न तालिम गोष्ठी अध्ययन भ्रमणहरू गरिदै आएका छन्। यसले स्थानीय स्तरबाट वन व्यवस्थापनका सम्पूर्ण पक्षहरूलाई अघि बढाउन र वनक्षेत्रको उत्पादन बढाउन थप मद्दत मिल्ने देखिन्छ। सामुदायिक वनहरूको सुदृढीकरणका निमित्त जिल्ला वन कार्यालयको जनशक्ति मात्रले सम्भव नदेखिएकाले उक्त कार्यका निमित्त वनसँग आवद्ध विभिन्न गैर सरकारी संस्थाहरूलाई गाउँपालिकामा परिचालन गर्नुपर्ने देखिन्छ।

माथि उल्लेखित तथ्यहरूको आधारमा हालसम्म गाउँपालिकाले काठ दाउराको विक्री वितरणबाट आय गरेको देखिएता पनि वनहरूको परम्परागत उत्पादनमा ह्रास र परम्परागत प्राकृतिक स्रोतको दोहनले गर्दा भावी दिनहरूमा सुख्खा, ढलापडाको संकलनको स्थिति यही रहला भन्न सकिन्न। सामुदायिक वनहरूको क्रमिक हस्तान्तरण र वन संरक्षणका प्रभावकारी उपायहरूको अवलम्बनले प्राकृतिक पुनरुत्पादन क्रमशः बढ्दै जाने देखिन्छ। वनहरूबाट काठ र दाउराको परम्परागत उत्पादन लिने प्रवृत्तिमा परिवर्तन गर्दै जनतालाई गैरकाष्ठ पैदावारको उत्पादनतर्फ उन्मुख गराउनुपर्ने र

वन्यजन्तुहरूको व्यवसायिक पालन लगायतका गतिविधिहरूबाट आय स्रोतहरूमा बृद्धि गर्न जनसहभागितामा विशेष जोड दिनुपर्ने देखिन्छ।

वन विकास गुरुयोजना, २०४६ ले प्राथमिकतामा राखेको सामुदायिक वन विकास कार्यक्रममा यो गाउँपालिकाले अग्रणी भूमिका खेलेको छ। गाउँपालिकामा वनहरूको संख्या धेरै भएपनि ती सबैलाई उपभोक्तालाई हस्तान्तरण गरिसकिएको छैन ।

तालिका नं. ७५ : सामुदायिक वन व्यवस्थापनको विवरण

क्र.सं.	सामुदायिक वनको नाम	क्षेत्रफल	समेटेको घर परिवार	वनमा पाइने मुख्य प्राजतीका रुखहरू	वडा नं
१	भवानी सा.व.	१६००	५१०	साल, साज, सिसौ, मौंवां	६
२	चिसापानी सा.व	२६६	३३२	साल, खयर, साज, ढौटी, चिउरे	७
३	सिम्ठाना बबै वृक्षरोपण	४५	३००	सिसौ, खयर, ईपील	७
४	श्रीगाउँ सा.व.	१९३	३४१	साल, खयर, साज, हरलो, बरलो, कोटमेरो, आँप, जामुनो, कटुज, सिमल, चिउरी, घोकर	७
५	मधुमैला सा.व.	२५	८०	साल, खयर, साज, हरलो, बरलो, कोटमेरो, आँप, जामुनो, कटुज, सिमल	७
६	वेलतडि सा.व	५००	० १०००	साल, वेत,	७
७	मनोहरिया सा.व	४.२	५२	इपील, सिसौ	७

स्रोत : जिल्ला वन कार्यालय, दाङ २०७३

८.५.२ धार्मिक वन

धार्मिक संघ/संस्थाको वरिपरि रहेको वन जंगल क्षेत्रहरू धार्मिक क्षेत्रको महत्व र सौन्दर्य बढाउने उद्देश्यले त्यस्ता धार्मिक वनको रुपमा हस्तान्तरण गरिन्छ। गाउँपालिकाको विभिन्न भागहरूमा रहेका धार्मिक स्थल धार्मिक वनको सम्भावना बोकेका क्षेत्रहरू भएतापनि त्यसको उचित संरक्षण र प्रर्वद्धन हुन नसकेको देखिन्छ । दाङ जिल्लामा हाल सम्ममा ३ ओटा धार्मिक वनहरू दर्ता भएको पाइन्छ जसले ६४ हे. क्षेत्रफल ओगटेको छ ।

८.५.३ सरकारद्वारा व्यवस्थित वन

गाउँपालिकाको कुल वन क्षेत्र मध्ये गाउँपालिकामा सामुदायिक वन र धार्मिक वनको रुपमा हस्तान्तरित बाहेक बाँकी रहेको वन क्षेत्र सरकारद्वारा व्यवस्थित वनको रुपमा रहेको छ ।

८.५.४ निजी वन

राष्ट्रिय वन क्षेत्र माथि पर्ने वन पैदावारको चापलाई कम गर्न नेपाल सरकारले अवलम्बन गरेको नीति अन्तर्गत सामुदायिक वन सँगै निजी वन कार्यक्रम समेत यस गाउँपालिकामा संचालन गरिएको छ । दाङ जिल्लामा हालसम्म २६६ वटा निजी वन दर्ता भैसकेका छन् भने जसको क्षेत्रफल १३८.४९ हेक्टर रहेको छ । निजी वनमा रोपिएका मुख्य प्रजातिहरूमा सिसौं, लहरेपिपल, टिक, मसला, खयर, बाँस, सिमल जस्ता प्रजातिहरू रहेका छन् ।

८.६ निजी आवादीमा रहेका रुख विरुवाहरूको अवस्था

हाल यस गाउँपालिकाका वन उपभोक्ताको निजी आवादीमा वृक्षारोपण गरिएका रुख प्रजातिहरूमा सिसौ, बकाईनो, निम, कुटमिरो, किम्बु, इपिलइपिल, बडहर, टीक, खनियोको वाहुल्यता रहेको छ भने फलफुल जातका प्रजातिहरूमा अम्वा, कटहर, मेवा, केरा, आँप आदी पर्दछन । वनमा पाईने रुख प्रजातिहरू साल, असना, कर्मा, सिमल, हर्रो, वर्रो, पीठारी, कदम, जामुन समेत आवादी क्षेत्रमा रहेको पाईन्छ ।

८.७ वनपैदावारको माग र आपूर्ति

अत्यधिक बसाई सराईले गर्दा दाङ जिल्लाको जनसंख्याको वृद्धि नेपालको औसत वृद्धि भन्दा बढी छ । दाङ जिल्लामा रहेको दंगीशरण गाउँपालिकाबाट उत्पादन भएका वन पैदावारको बिक्री वितरण उपभोगको स्थितिलाई हेर्दा यहाँको उत्पादन यस गाउँपालिकाको आपूर्तिलाई पुऱ्याई जिल्लाभित्रकै अन्य गाउँपालिका तथा ग्रामिण क्षेत्र तथा अन्य जिल्लामा पनि जाने गरेको छ ।

गाउँमा वन पैदावार आपूर्ति समितिको संचालन नभएबाट स्थानीय जनताका काठ दाउरा सम्बन्धि माग पुरा हुन नसकी जनगुनासो आई रहेको सन्दर्भमा आ.व. ०६६/०६७ देखि गाउँपालिकामा वन पैदावार आपूर्ति समितिको संचालन गर्ने सोच लिईएको भएता पनि खासै काम हुन सकेको थिएन । तर आ.व. २०६८/०६९ देखी स्थानीय उपभोक्ताहरूको माग र आवश्यकतालाई ध्यानमा राखी जिल्ला वन पैदावार आपूर्ति समितिलाई पुनः संचालनमा ल्याई काठ दाउरा बिक्री

वितरण गर्ने कार्यको थालनी गरिएको छ । यसको लागि आपूर्ति समितिले सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहसँग समेत काठ दाउरा खरिद गरि स्थानीय जनताहरूलाई बिक्री वितरण गर्ने व्यवस्था मिलाएको छ ।

यस गाउँपालिकामा काठ/दाउरा खपत मुख्य वन पैदावारमा आधारित उद्योगहरूमा हुने गर्दछ । यस अलावा यहाँको बढ्दो जनसंख्या र बसाई सराई तथा शहरीकरणले आवश्यक पर्ने काठ/दाउरा तथा विकास निर्माणमा काठको माग बढ्दै गएको छ । वनजंगलको नजिकका परिवारले बढी काठ/दाउरा खपत गर्दछन्, भने वनबाट टाढा रहने परिवारले धेरै कम परिमाणमा काठ/दाउरा खपत गर्ने गरेको पाईन्छ ।

८.८ जडिबुटी सम्बन्धी विवरण

यस गाउँपालिकाको वन क्षेत्रमा पाइने जडिबुटीहरूमा पिपला, चानमडुवा, रुदिलो, तितेपाती, असुरो, चावो, गुर्जो, आँक, वलुभ्कार, कुरीलो, घोडताप्रे, खिर्रो, हाडजोर, धुसुरे, भोगटे, पानी, अमला, अर्चल, गुजरगाँनो, दुवो, आइटीनभ्कार, तुलसी, पारीजात, टोटलो, घ्युँकुमारी, निम, बोभ्को, वाकलपाते, सुतानी लहरो, हाडेलसुन, उन्यू, अपमार्ग, सयपत्री फूल, पाँचपाते, चरिअमिलो, मरहट्टे, वावरी सुइचोभ्कार, कदम/संजिवन, हलेदो, टिङ्चुरभ्कार, सिउँडी, चरचरेलहरो, वेल, अमला, मथेभ्कार, बर, पिपल, अम्बा, राजवृक्ष, क्यामुन, हर्रो, बर्रो, सुनलहरो, चिप्ले वहरो, तरवारे, धोवी, सिमली, रुद्रघण्टी, हड्चुरआदि आदि जडिबुटीहरू संकलन तथा बिक्री हुने प्रसस्त सम्भावना रहेको देखिन्छ।

८.९ वन पैदावारमा आधारित उद्योगहरूको विवरण

दंगीशरण गाउँपालिकाको वन पैदावारमा आधारित उद्योगहरूको अध्ययन गर्दा स:मिल तथा फर्निचर उद्योगहरू, ईटा टायल उद्योग आदि रहेका छन्। यी उद्योगहरूबाट पनि ठूलो परिमाणका काठको खपत हुने गरेको छ। गाउँपालिकामा हालसम्म सञ्चालनमा रहेको वन पैदावारमा आधारित उद्योगहरू नियमितरुपले सञ्चलानमा रहेको देखिन्छ।

८.१० वन संरक्षणका लागि चाल्नु पर्ने कदम

राष्ट्रिय, सामुदायिक र संरक्षित वनहरूलाई सघनीकरण गर्दै तिनीहरू भित्र गैरकाष्ठ पैदावार र बहुमुल्य जडिबुटीहरूको उत्पादन गर्नु नितान्त आवश्यक छ। राष्ट्रिय तथा अन्तराष्ट्रिय बजारको विश्लेषण गरी गैरकाष्ठ पैदावारमा आधारित जडिबुटी प्रशोधन उद्योगको स्थापना तथा सञ्चालनतर्फ सरकारी तथा गैरसरकारी संघसंस्थाहरूको संलग्नता हुनु नितान्त आवश्यक देखिन्छ। गाउँपालिकामा जनसंख्याको चाप बढ्दै गएको र उन्नत जातका पशुहरूको तुलनामा स्थानीय अनुत्पादक पशुहरूको संख्या पनि उच्च रहेको देखिन्छ। यी अनुत्पादक पशुहरूको अनियन्त्रित चरिचरनको कारण राष्ट्रिय र संरक्षित वन क्षेत्रहरू अत्यधिक प्रभावित भएका छन् प्राकृतिक रुपबाट पुनरुत्पादन हुने गरेको पोथ्रा पोथ्रीहरू अनियन्त्रित चरिचरनले विनाश भइरहेका छन्। प्राकृतिक स्रोत र साधनहरूको दिगो उपयोगबाट नै मानव समाजको समुन्नत भविष्यको परिकल्पना गर्न सकिन्छ। जनताको सहभागिता र संलग्नतामा वन संरक्षणलाई सामुदायिक वन कार्यक्रम, कबुलियती वन कार्यक्रम र कृषि वन कार्यक्रम सञ्चालन गरी गरिब, असहाय, अपाङ्ग र महिला समुदायलाई हस्तान्तरण गर्नुपर्ने देखिन्छ। वनको हैसियतमा समेत सुधार ल्याउन सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहहरूबाट हुन सक्ने सकारात्मक कार्यक्रमहरूलाई पहिचान गरी सहभागितात्मक सामुदायिक वन विकास कार्यक्रम अघि बढाउनु अत्यावश्यक देखिन्छ।वन नीति २०७१ का अनुसार वन संरक्षणमा चाल्नुपर्ने कदमहरु निम्न बुँदाहरुमा उल्लेख गरिएको छ।

- ✓ घरायसी तथा अन्य इन्धनको रुपमा प्रयोग हुने काठ वा वन पैदावारको विकल्पमा अन्य वैकल्पिक उर्जाको प्रयोगलाई प्रोत्साहन गर्ने।
- ✓ बहुपक्षिय सहभागितात्मक संयन्त्रको विकास गरी चोरी शिकारी, अवैध कटान, वन पैदावारको अवैध संकलन, अत्यधिक चरिचरन, मिचाहा प्रजाती र डढेलो नियन्त्रण गर्ने।
- ✓ पर्यापर्यटन प्रवर्द्धनको विकासका लागि राष्ट्रिय वनमा तोकिएका प्रजातिका वन्यजन्तु तथा विरुवाको संरक्षण, प्रजनन् र उपयोग गर्ने।
- ✓ दिगो वन व्यवस्थापनको नीति अवलम्वन गर्ने।
- ✓ जौविक विविधता, सिमसार क्षेत्रको संरक्षण र जलवायू परिवर्तनको विषयमा एकिकृत कार्यक्रम संचालन गर्ने।

खण्ड ९ : विकास सूचकाङ्क र गरिबीको स्थिति

९.१ मानव विकास सूचकको विवरण (HDI)

मानव विकास सूचकले तीनवटा कुरालाई आधार बनाएको छ। जसमा आम्दानी, शिक्षा र सापेक्षित आयु छन् । यी तिनवटै परिसूचकलाई समावेश गरी मानव विकासको सूचक निर्धारण गरिएको छ। हरेक देश/ठाउँका जनताको स्वास्थ्य स्थिति, शैक्षिक अवस्था, तथा जीवन स्तरको अवस्था मापन गरी स्तर निर्धारण गर्ने प्रयोजनको लागि संयुक्त राष्ट्रसंघको विकास कार्यक्रम (UNDP) ले विकास गरेको शिक्षा, स्वास्थ्य तथा प्रतिव्यक्ति आयका सूचकहरूको संयुक्त सूचकाङ्क नै मानव विकास सूचकाङ्क हो। UNDP नेपालले हालै नेपालका सबै जिल्लाहरूको मानव विकास सूचकाङ्कको मान समेटिएको नेपाल मानव विकास प्रतिवेदन, २०१४ सार्वजनिक गरेको छ। यो प्रतिवेदन अनुसार दाङजिल्लाको मानव विकास सूचकाङ्क ०.४८५ (नेपालको ०.४९०) रहेको छ। अर्थात् दाङ जिल्लाको मानव विकास सूचकाङ्क नेपालको राष्ट्रिय औषत भन्दा कम देखिन्छ।मानव विकास सूचकाङ्कको आधारमा सबैभन्दा माथिल्लो स्थान ओगट्न सफल काठमाण्डौं जिल्लाको मानव विकास सूचकाङ्क ०.६३२ रहेको छ भने दोस्रो स्थानमा ललितपुर मानव विकास सूचक ०.६०१ रहेको छ । पुच्छारमा रहेको बाजुरा जिल्लाको मानव विकास सूचकाङ्कक ०.३६४ रहेको छ। मानव विकास सूचकाङ्कका अवयव सूचकहरू हेर्ने हो भने दाङ जिल्लाको हरेक व्यक्ति बाँच्ने अपेक्षित औषत आयु (Life expectancy) ६७.३३ वर्ष र यसको सूचक ०.७०५, प्रौढ साक्षरता दर (Adult literacy) ६२.४१ प्रतिशत र यसको सूचक ०.६२४, शिक्षा आर्जनमा खर्चेको औषत समय (Mean years of schooling) ३.८३ वर्ष र यसको सूचक ०.२५५ तथा प्रतिव्यक्ति आय (Per Capita Income) ११२७अमेरिकी डलर र यसको सूचक ०.४०४ रहेको देखिन्छ। यसलाई तलको तालिका बाट स्पष्ट पार्न सकिन्छ ।

तालिका नं. ७६ : मानव विकास सूचकको विवरण (HDI)

क्षेत्र	स्वास्थ्य		शिक्षा				आम्दानी		मानव विकास
	सापेक्षित आयु		प्रौढ साक्षरता		विद्यालय जाने मध्यम वर्ष		प्रतिव्यक्ति आम्दानी (क्रय शक्ति)		ज्यामितीय मध्यक
	मान	सूचक	मान	सूचक	मान	सूचक	मान	सूचक	
नेपाल	६८.८०	०.७३०	५९.५७	०.५९६	३.९०	०.२६०	११६०	०.४०९	०.४९०
दाङ	६७.३३	०.७०५	६२.४१	०.६२४	३.८३	०.२५५	१,१२७	०.४०४	०.४८५

स्रोतः नेपाल मानव विकास प्रतिवेदन, २०१४

९.२ मानव गरीबी सूचकाङ्क(Human Poverty Index)

अपेक्षित औषत आयु ४० वर्ष वा सो भन्दा कम भएको जनसंख्याको प्रतिशत, प्रौढ निरक्षरता, सुरक्षित खानेपानी नपुगेको जनसंख्याको प्रतिशत तथा कुपोषित ५ वर्ष भन्दा मुनिका बालबालिकाहरूको प्रतिशत जस्ता सूचकहरूको संयुक्त सूचकाङ्कको रुपमा विकास गरिने मानव गरीबी सूचकाङ्कको स्थिति हेर्दा दाङ जिल्ला मानव विकास सूचकाङ्कको स्थिति खासै राम्रो अवस्थामा रहेको देखिदैन। दाङ जिल्लाको मानव गरीबी सूचकाङ्क मान ३४.९२ (नेपालको ३१.१२) रहेको छ। यो सूचकाङ्कको मान जति कम भयो त्यति राम्रो मानिन्छ किनभने यो सूचकाङ्क नकारात्मक सूचकहरूको प्रयोग गरी निकालिन्छ। जस्तैः प्रौढ निरक्षरता दर। मानव गरीबी सूचकाङ्कको आधारमा सबैभन्दा माथिल्लो स्थानमा हुम्ला जिल्लाको मानव गरीबी सूचकाङ्क ४९.२६ रहेको छ भने पुच्छारमा रहेको कास्की जिल्लाको मानव गरीबी सूचकाङ्क १६.५० रहेको छ। मानव गरीबी सूचकाङ्का अवयव सूचकहरूमा दाङ जिल्लाको प्रौढ निरक्षरता दर (Adult illiteracy rate) ३७.५९ प्रतिशत, ४० वर्ष सम्म पनि बाँच्न सक्ने अपेक्षा नगरिएको जनसंख्या (Percentage of people not expected to survive to age 40)७.९८ प्रतिशत, सुरक्षित खानेपानी नपुगेको जनसंख्या (Percentage without safe water) ४४.७२ प्रतिशत तथा ५ वर्ष मुनिका कुपोषणबाट प्रभावित बालबालिकाको संख्या (Percentage of children under age five who are malnourished) ३९.३० प्रतिशत रहेको देखिन्छ।

(स्रोत : नेपाल मानव विकास प्रतिवेदन ,२०१४,UNDP,NEPAL)

९.३ मानव विकास र गरीबी

नेपालमा गरीबीको लघुक्षेत्र अनुमान, २०६८ अनुसार दाङ जिल्ला न्यून समृद्धिस्तर भएका जिल्लाहरूको श्रेणीमा पर्दछ। ७५ जिल्लाहरू मध्ये यो जिल्ला ३२ औं स्थानमा रहेको छ र गरीबीको दर ८.०१ प्रतिशत रहेको छ । जिल्लामा गरिबीको रेखामुनी रहेको संख्या १,३७,२५५ रहेको देखिन्छ । गरिबीको दरको आधारमा सबैभन्दा माथिल्लो स्थान ओगट्न सफल कास्की जिल्लाको गरिबीको दर ४ प्रतिशत रहेको छ भने पुच्छारमा रहेको बाजुरा जिल्लाको गरीबीको दर ६४.१ प्रतिशत रहेको छ। जसको विस्तृत विवरण तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

तालिका नं. ७७ : गरीबीको दरको विवरण

गरिबीको स्थान	गरिबीको दर (प्रतिशत)	गरिबीको विषमता (प्रतिशत)	गरिबीको गहनता (प्रतिशत)	गरीबहरूको संख्या
३२	२५.०५ (८.०१)	५.९(२.५७)	२.०३ (१.०७)	१,३७,२५५

स्रोत : केन्द्रीय तथ्याङ्क विभाग, सन् २०११

९.४ गरिबी न्यूनीकरण

सहरी गरिबी न्यूनीकरणका लागि स्वरोजगारी सृजना गर्ने, उद्यमशीलताको खोजी तथा प्रवर्द्धन गर्ने एवं विभिन्न सिपमूलक तथा क्षमता अभिवृद्धि हुने क्रियाकलापद्वारा विशेषत ग्रामीण प्रकृतिका वडाहरूमा रोजगारी सृजना गर्नेतर्फ कार्यक्रम केन्द्रित गरी नयाँ थप भएका वडाहरूमा विभिन्न शिपमूलक तालिम सञ्चालन गरी जीविकोपार्जनका कार्यक्रमलाई प्रोत्साहन गर्नु पर्ने देखिन्छ ।

९.५ समग्र विकास स्थिति

राष्ट्रिय जनगणना २०६८ अनुसार २१,४८४ जनताको बसोबास भएको गाउँपालिकामा खास गरी सामाजिक रुपले पछिपरेका र आर्थिक रुपले विपन्न अवस्थामा रहेका गरिबीको रेखामुनि परेका जनताको जीवनस्तरलाई कसरी माथि उठाउने र सामाजिक भेदभाव रहित एवं आर्थिक रुपले सम-समुन्नत गाउँको निर्माण कसरी गर्ने भन्ने चुनौतीलाई समयसापेक्ष रुपमा समाधान गर्न विगत देखि वर्तमानसम्म गरिएका मानवीय प्रयासहरू र तिनबाट प्राप्त प्रतिफलको आधारमा जीवनस्तरमा भएको रुपान्तरणलाई नै अहिलेसम्मको मानवीय विकासको रुपमा लिन सकिन्छ। यसरी हेर्दा गाउँबासीहरूको मानवविकास सुचकांक, लैंगिक समता सुचकांक, जनताको बाच्ने औसत आयु, औसत ग्राहस्थ

उत्पादन, औसत साक्षरतादर र औसत आम्दानी जस्ता विभिन्न आयामहरूलाई दृष्टिगत गर्नु आवश्यक हुन जान्छ। संक्षेपमा गाउँपालिकाको मानवीय विकासको स्थितिलाई हेर्दा जनताको यातायात सेवामा पहुँच अझै पनि बाह्रै महिना भरपर्दो गरी पुऱ्याउन सकिएको छैन। यसै गरी स्वास्थ्य सेवाको पहुँचमा खास गरी आदिवासी जनसमुदायको बसोबास र बाहुल्य रहेको भौगोलिक क्षेत्रमा थप सेवा प्रदान गर्नुपर्ने आवश्यकता विद्यमान छ। अस्पताल, स्वास्थ्य केन्द्र, स्वास्थ्य चौकी, स्थापित भए बमोजिम आवश्यक दक्ष स्वास्थ्यकर्मीहरूको पयार्प्तता नहुँदा जनताको स्वास्थ्य सेवा पाउने स्थितिमा गुणात्मक परिवर्तन आएको देखिँदैन। एकातर्फ ४० वर्ष माथिको उमेरसम्म बाँच्नेहरूको संख्या ७.९८ प्रतिशत रहेको पाइन्छ भने अर्का तर्फ बाचिरहेका जनताको पोषणको अवस्थालाई समेत ध्यान दिनु पर्ने देखिन्छ। केन्द्रीय तथ्याङ्क विभागको तथ्याङ्कअनुसार गाउँपालिकामा खानेपानीको आपूर्तिको लागि विभिन्न श्रोतको प्रयोग गरेको देखिन्छ। जसमा खुला इनार/कुवाको पानी प्रयोग गर्ने घरधुरीको संख्या सबैभन्दा बढी ५८.२५ प्रतिशत देखिन्छ भने दोस्रो ठूलो स्रोतको रुपमा मूल/धाराको पानी प्रयोग गर्नेको संख्या ९.७९ प्रतिशत देखिन्छ। यसरी समग्रमा हेर्दा सफा खानेपानीको अभाव रहेको देखिन्छ ।

सामाजिक एवं मानव विकासको एक महत्वपूर्ण आयमको रुपमा रहेको शिक्षा क्षेत्रमा यो गाउँपालिका दाङ्ग जिल्लाका अन्य गाउँपालिकाहरूको तुलनामा केही पछाडि रहेको देखिए पनि समग्र देशको तुलनामा राम्रो नै देखिन्छ । पछिल्लो राष्ट्रिय जनगणना, २०६८ अनुसार यस गाउँपालिकाको साक्षरता दर ६९.३९ प्रतिशत (नेपालको ६५.९४ प्रतिशत) रहेको छ। लैंगिक हिसाबले यो गाउँपालिका पनि अन्यत्र झैं केही विभेद रहेको पाईन्छ। जस्तैः यस गाउँपालिकाको पुरुषको साक्षरता दर ७७.६८ प्रतिशतको तुलनामा महिलाको साक्षरता दर ६२.४० प्रतिशत मात्र रहेको छ। पुरुष र महिलाको साक्षारता दरमा लगभग १५.२८ प्रतिशतको फरक देखिन्छ। सबैभन्दा अग्रस्थानमा रहेको काठमाण्डौ जिल्लाको साक्षरता दर ८६.२५ प्रतिशत रहेको छ भने पुच्छारमा रहेको रौतहट जिल्लाको साक्षरता दर ४१.६९ प्रतिशत रहेको छ।

शिक्षा तर्फ र प्राथमिक शिक्षालाई सबै गाँउबासीहरूको प्राथमिक अधिकारको रुपमा अझै पनि व्यवहारिक रुपमा स्थापित गर्न सकिएको छैन र अद्यावधिक स्कुल जाने उमेरका केही बालबालिकाहरूले स्कुल भर्ना भई पढ्न पाइरहेका छैनन् । पहिलो कुरा त स्थापित स्कुलहरूमा समेत कक्षाकोठाहरूको कमी हुनु र शिक्षक विद्यार्थी अनुपात कमी रहनु स्वयंमा विडम्बनापूर्ण स्थिति छ भने अर्का तिर मावि र उच्च माविको शिक्षा पुरा गरेका युवाहरूको समेत रोजगारीको प्रत्याभुति हुन सकेको छैन । माध्यमिकस्तरको शिक्षालाई व्यावसायिक नबनाएसम्म हाल शिक्षाा देखिएको निराशाजिनक स्थितिको अन्त्य हुने सम्भावना पनि देखिँदैन ।

यस गाँउपालिकाको जनसंख्या जसरी नेपालको जनसंख्या बढेको छ त्यही स्थितिले यहाँ पनि जनसंख्या बढिरहेको अवस्था देखिन्छ । जनसंख्या दोब्बर हुँदाको अवस्थामा जनतालाई गाँस, बास, शिक्षा र स्वास्थ्य सेवा साथै रोजगारीको व्यवस्था पनि दोब्बर गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

दंगीशरण गाउँ कार्यपालिका

गाउँ कार्यपालिकाका जनप्रतिनिधिहरुको विवरण

सि.नं.	नाम ,थर	पद	वडा नं.	सम्पर्क नं.
१	श्री भागिराम चौधरी	अध्यक्ष		९८५७८३१५६४
२	श्री पिमा कुमारी खड्का	उपाध्यक्ष		९८४४९३५०६६
३	श्री श्रीप्रसाद चौधरी	वडाध्यक्ष	१	९८४७८९१२२८
४	श्री नन्दाकुमारी बस्नेत	महिला सदस्य	१	९८६६५१७६२६
५	श्री अमृता वि.क.	दलित महिला सदस्य	१	९८१०८८९०८६
६	श्री उमेश चौधरी	खुला सदस्य	१	९८४७८३२८९
७	श्री जानकी चौधरी	खुला सदस्य	१	९८०९८६३६७६
८	श्री तुल्सीराम देवकोटा	वडाध्यक्ष	२	९८६८९७१६६२
९	श्री निम कुमारी चौधरी	महिला सदस्य	२	९८१२४७२४६१
१०	श्री संगिता धौलाकोटी	दलित महिला सदस्य	२	९८६६५१७९०६
११	श्री भेम बहादुर वली	खुला सदस्य	२	९८१०८९८१८३
१२	श्री नन्दाराम खत्री	खुला सदस्य	२	९८६०३३२४५८
१३	श्री पूर्ण चौधरी	वडाध्यक्ष	३	९८७४८७९८२५
१४	श्री हिरा चौधरी	महिला सदस्य	३	९८४७८१३७०४
१५	श्री दिलकुमारी वि.क.	दलित महिला सदस्य, का.पा. सदस्य	३	९८०९८५६९२४
१६	श्री छोटीराम चौधरी	खुला सदस्य	३	९८४४९२५४९२
१७	श्री सुकलाल चोधरी	खुला सदस्य	३	९८४७८६५२२१
१८	श्री नेप बहादुर कवर	वडाध्यक्ष	४	९८६६९०२२८४
१९	श्री सुभद्रा थरुनी	महिला सदस्य, का.पा. सदस्य	४	९८१०९८२१९५
२०	श्री विमला नेपाली	दलित महिला सदस्य	४	९८४७९९२७६४
२१	श्री कृष्णलाल चौधरी	खुला सदस्य	४	९८४७८३५४७७
२२	श्री देवराज रेउले	खुला सदस्य	४	९८४७९४९८९७
२३	श्री दिपक गौतम	वडाध्यक्ष	५	९८४७८९५६१९

२४	श्री निमा चौधरी	महिला सदस्य	५	९८०९८०७९८५
२५	श्री लिलावती दमिनी	दलित माहला सदस्य	५	
२६	श्री नवराज कवर	खुला सदस्य	५	९८२७१५४६९३
२७	श्री खिम बहादुर थापा	खुला सदस्य	५	९८४७९४६०४३
२८	श्री टंक बहादुर वली	वडाध्यक्ष	६	९८०९५७५५८२
२९	श्री हिरा चौधरी	महिला सदस्य, का.पा. सदस्य	६	९८४७८१३७०४
३०	श्री ममता परियार	दलित महिला सदस्य	६	९८०६२५२२४६
३१	श्री लक्ष्मण चौधरी	खुला सदस्य	६	९८०६२५११६४
३२	श्री टिकाराम चौधरी	खुला सदस्य	६	९८४७९०७०६३
३३	श्री वीर बहादुर वली	वडाध्यक्ष	७	९८५७२०८३०
३४	श्री अग्ने चौधरी	महिला सदस्य, का.पा. सदस्य	७	९८०९८९०६८८
३५	श्री मुनादेवि सुनार	दलित महिला सदस्य	७	९८०९७१३४१७
३६	श्री टिकाराम खड्का	खुला सदस्य	७	९८४७९०७०६३
३७	श्री भूप बहादुर खड्का	खुला सदस्य	७	९८०९७७५८३०
३८	श्री कमानसिंह सार्की	गाउँकार्यपालिका सदस्य		९८१२८०५३३४
३९	श्री हरिप्रसाद कामी	गाउँकार्यपालिका सदस्य		९८४४९४५७१३

दंगीशरण गाउंपालिकामा कार्यरत कर्मचारीहरुको विवरण

सि.नं.	कर्मचारीको नाम थर	पद	सम्पर्क नं.
१	दल बहादुर बस्नेत	प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत	९८६०३०१४७५
२	विष्णु बहादुर क्षेत्री	सि.अ.हे.व.	९८५७८२१९१७
३	नेप बहादुर के.सी.	सि.अ.हे.व.	९८४७८९९६८९
४	चक्र बहादुर वली	लेखापाल	९७४८९०५६८८
५	नरेन्द्रराज शर्मा	ना.सु.	९८४७८५९८४०
६	अनिल के.सी.	प्रा.स.	९८४१०९७५३०
७	सरु भुसाल	प्रा.स.	९८४४८२२१५७
८	भरत देवकोटा	प.स्वा.प्रा.	९८४७८४२८०१
९	जीवराज गिरी	सब इन्जिनियर	९८५७८२०२४४
१०	मस्त वीर चौधरी	कम्प्युटर अपरेटर	९७४९००८०४८

११	ध्रुव अधिकारी	खरिदार	९८५७८२४६६३
१२	ईश्वरा रावत	स.म.वि.नि.	९८४७८३१२०८
१३	प्रमोद गिरी	सह लेखापाल	९८४७८२२३५१
१४	योगमाया कूवर	ना.प्रा.स.	९८४८२८८२२२
१५	बासना वि.सी.	ना.प्रा.स.	९८६६९४९२९२
१६	लोकमान चौधरी	ना.प्रा.स.	९८०६२३५२९९
१७	पुर्ण चौधरी	का.स.	९८१२८६१११८
१८	पुर्ण बहादुर चौधरी	का.स.	९८६६९३३३९७

दंगीशरण गाउंपालिकाको वडा कार्यालयमा कार्यरत कर्मचारीहरुको विवरण

सि.नं.	कर्मचारीको नाम थर	पद	सम्पर्क नं.	कैफियत
१	होम जंग वि.क.	वडा नं. १ वडा सचिव	९८४१८०४३३९	
२	ज्ञान बहादुरर के.सी.	वडा नं. २ वडा सचिव	९८४७८४९१९५	
३	पवित्रा के.सी.	खरिदार		
४	देवीराम कुसारी	सामाजिक परिचालक		
५	तेज बहादुर चौधरी	का.स.		
६	सिता लामिछाने	वडा नं. ३ वडा सचिव		
७	खेम बहादुर के.सी.	वडा नं. ४ वडा सचिव		
८	पारस चौधरी	सामाजिक परिचालक		
९	मुक्तीराम रिजाल	वडा नं. ५ वडा सचिव	९८५७८२४५५३	
१०	देव बहादुर डांगी	वडा नं. ६ वडा सचिव		
११	तेज बहादुर खड्का	का.स.		
१२	......	वडा नं. ७ वडा सचिव		
१३	प्रेम बहादुर वली	सामाजिक परिचालक		

हेकुली स्वास्थ्य चौकी, दाङ्ग

क्र.सं.	कर्मचारीको नाम, थर	हालको पद	सम्पर्क नं.	कैफियत
1	टेकबहादुर खत्री	हे.अ.	9847945401	
2	बासुदेव चौधरी	सि.अ.हे.व.	9847833853	
3	सम्पूर्णा चौधरी	सि.अ.न.मी	9748001219	
4	सदानन्द आचार्य	अ.हे.व.	9874854533	
5	शान्ति भण्डारी	अ.न.मी.	9843389221	
6	पार्वती थरुनी (चौधरी)	का.स.	9748521520	
करार सेवाका कर्मचारीहरुको बिवरण				
7	राजन बुढा मगर	अ.हे.व.	9868620741	
8	शिवा चौधरी	अ.न.मी.	9809575066	
9	जयबहादुर चौधरी	ल्याव असिष्टेण्ट	9847819557	
10	उबा चौधरी	का.स.	9844966291	
प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्र श्रीगाउँ, दाङ्ग				
11	डा. अञ्जनकुमा बस्नेत	मे.अ.	9849055133	
12	पोषणराज शर्मा	हे.अ.	9810935024	
13	राजकुमार न्यौपाने	सि.अ.हे.व.	9847847464	
14	दिपकराज वली	ल्या.टे.	9847824684	
15	विणा बस्नेत	स्टाफनर्स	986674474	
16	कल्पना गिरी	सि.अ.न.मी	984102425	
17	सुन्धरा कु. शर्मा	अ.न.मी.	9868630691	
18	राधा शर्मा	अ.न.मी.	9849055133	
19	सिता गौतम	अ.हे.व.	9809805543	
20	मायाराम चौधरी	का.स.	9806214227	
21	मनु चौधरी	का.स.	9806255655	
22	मोहन चौधरी	ल्या.अ.	9809545444	
स्वास्थ्य चौकी गोलटाकुरी दाङ्ग				
23	प्रदिप योगी	हे.अ.	9857824662	

24	मोहनकुमार शर्मा	सि.अ.हे.व.	9844945476	
25	सिद्दिबहादुर के.सी.	अ.हे.व.	9847823344	
26	सम्झना बस्नेत	अ.हे.व.	9868601990	
27	कौशिला के.सी.	अ.न.मी.	9844984292	
28	दीपा सुनार	अ.न.मी.	9748578403	
29	यमकला बुढाथोकी	अ.न.मी.	9866870432	
30	राजु चौधरी	का.स.	9847830346	
31	माया चौधरी	का.स.	9809885314	